

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Meltem MEKTEPLİOĞLU

TEHDİT DENGESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE, ABD, RUSYA AÇISINDAN
KARADENİZ'DEKİ BÖLGESEL GÜVENLİĞİN ÖNEMİ

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Meltem MEKTEPLİOĞLU

TEHDİT DENGESİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE, ABD, RUSYA AÇISINDAN
KARADENİZ'DEKİ BÖLGESEL GÜVENLİĞİN ÖNEMİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2025

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Meltem Mekteplioğlu'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Samet ZENGİNOĞLU

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK

Üye : Doç. Dr. Ramazan İZOL

Üye : Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER

Üye : Doç. Dr. Tolga ÖZTÜRK

Tez Başlığı: Tehdit Dengesi Bağlamında Türkiye, ABD, Rusya Açısından Karadeniz'deki Bölgesel Güvenliğin Önemi

Tez Savunma Tarihi :/....../202...

Mezuniyet Tarihi : 06/03/2025

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Tehdit Dengesi Bağlamında Türkiye, ABD, Rusya Açısından Karadeniz'deki Bölgesel Güvenliğin Önemi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Meltem MEKTEPLİOğLU

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Meltem Mekteplioğlu
Öğrenci Numarası	20185239002
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali Koltuk
Doktora Tez Başlığı	Tehdit Dengesi Bağlamında Türkiye ABD ve Rusya Karadeniz'deki Bölgesel Güvenliğin Açısından Karadeniz'deki Bölgesel Güvenliğin Önemi
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2548997646
Rapor Tarihi	24.02.2025
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 14 Alıntılar dahil: % 14
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK	

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR LİSTESİ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
GİRİŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

REALİZM, NEOREALİZM VE TEHDİT DENGESİ TEORİSİ

1.1. Realizm ve Neorealizm Teorilerinin Kısaca Değerlendirilmesi.....	9
1.1.1. Güvenlik Kavramının Realist ve Neorealist Teoriler Işığında Değerlendirilmesi..	16
1.1.1.1. Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik Yaklaşımlarının Kısaca Tanımlanması	25
1.1.1.1.1. İdealizm, Marksizm, Konstrüktivizm ve Eleştirel Teorilerde Güvenlik Anlayışı.....	26
1.1.1.2. Bölgesel Güvenlik.....	30
1.1.1.3. Uluslararası Güvenlik.....	33
1.1.2. Tehdit Kavramının Realist ve Neorealist Teoriler Işığında Değerlendirilmesi.....	35
1.2. Saldırgan Realizm ve Savunmacı Realizm.....	36
1.3. Tehdit Dengesi Teorisi	45

İKİNCİ BÖLÜM

TEHDİT DENGESİ BAĞLAMINDA KARADENİZ'DE REKABET

2.1. ABD Açısından Karadeniz Bölgesindeki Tehdit Dengesi	54
2.1.1. Rusya'nın Bölgedeki Rolü.....	56
2.1.1.1. Ukrayna ve Gürcistan'ın Bağımsızlığı.....	59
2.1.1.1.1. Turuncu Devrim ve Gül Devrimi	62
2.1.1.2. ABD ve Rusya'nın Bağımsızlık ve Renkli Devrimler Sonrası Gürcistan ve Ukrayna ile İlişkilerine Genel Bakış	70

2.1.2. NATO'nun Genişlemesi	73
2.1.2.1. Bulgaristan ve Romanya'nın NATO Üyeliği.....	76
2.1.3. Enerji Güvenliği.....	81
2.1.4. Kırım Krizi ve Çatışmalar.....	84
2.1.4.1. ABD'nin Kırım'ın İlhakından Sonra Rusya'ya Yaptırımları.....	90
2.2. Rusya Açısından Karadeniz Bölgesindeki Tehdit Dengesi.....	94
2.2.1. NATO Varlığı ve Genişleme Endişesi.....	95
2.2.2. Bulgaristan ve Romanya'nın AB Üyeliği.....	100
2.2.3. Ukrayna Krizi ve 2008 Gürcistan Savaşı.....	103
2.2.4. Enerji Yollarının Güvenliği ve Kontrolü	113
2.2.4.1. Doğalgaz Boru Hatları	115
2.2.4.1.1. Rusya-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı (Batı Hattı)	117
2.2.4.1.2. Mavi Akım	118
2.2.4.1.3. Türk Akımı.....	122
2.2.4.1.4. Güney Akımı ve İptali.....	126
2.2.4.2. Petrol Taşımacılığı	128
2.2.5. Ukrayna Rusya Savaşı	131
2.3. Türkiye Açısından Karadeniz Bölgesindeki Tehdit Dengesi	140

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARADENİZ'DEKİ BÖLGESEL GÜVENLİĞE DAİR PERPEKTİF

3.1. ABD'nin Karadeniz Politikası.....	145
3.1.1. Kuşak ve Yol Projesi	150
3.1.2. NATO ile Bölgede Askeri Varlığını Sürdürme Politikası.....	157
3.2. AB'nin Karadeniz Politikası.....	159
3.2.1. Karadeniz Sinerjisi.....	163
3.2.2. Doğu Ortaklığı Projesi.....	167
3.3. Rusya'nın Karadeniz Politikası.....	174

3.3.1. Karadeniz Filosu.....	177
3.3.2. Avrasya Ekonomik Birliği.....	183
3.3.3. Bağımsız Devletler Topluluğu ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü.....	188
3.4. Türkiye'nin Karadeniz Politikası.....	200
3.4.1. Montrö Boğazlar Sözleşmesi.....	203
3.4.2. Ukrayna ve Gürcistan ile İlişkiler.....	207
3.4.3. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ).....	211
3.4.4. BLACKSEAFOR.....	216
SONUÇ.....	221
KAYNAKÇA	231
ÖZGEÇMİŞ.....	268

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BİÖ	Barış İçin Ortaklık
BLACKSEAFOR	Black Sea Naval Co-operation Task Group (Karadeniz Donanma İş Birliği Görev Grubu)
COMECON	Council for Mutual Economic Assistance (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi)
INOGATE	Interstate Oil and Gas Transport to Europe (Ülkelerarası Gaz ve Petrol Taşınması Programı)
KEİ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KEİÖ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
KGAÖ	Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
OPEC	Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü)
SBKP	Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP	Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı
TBMD	Theatre Ballistic Missile Defence (Taktik Balistik Füze Savunması)
TRACECA	Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia (Avrupa-Kafkasya-Orta Asya Ulaştırma Koridoru)

ÖZET

Karadeniz bölgesi, coğrafi konumu gereği tarih boyunca uluslararası ilişkilerin merkezinde yer almıştır. Stratejik önemi ve jeopolitik konumu, bölgeyi uluslararası ilişkiler açısından kritik bir rol oynaması için ideal kılmaktadır. Bölge, önemli ticaret yollarının kavşağında bulunmasıyla dikkat çeker. Bölgenin Doğu kesiminde Kafkasya, Güney tarafında Anadolu, kuzeyinde Ukrayna ve Rusya, batısında ise Balkanlar gibi stratejik bölgelerle çevrili olması, Karadeniz'in uluslararası ilişkilerde stratejik bir öneme sahip olduğunu gösterir. Karadeniz'in çeşitli boğazlar ve kanallar aracılığıyla farklı denizlere bağlanabilmesi, bölgenin deniz ticareti ve askeri hareketlilik açısından önemini artırır. Özellikle, Çanakkale Boğazı, İstanbul Boğazı, Ege Denizi, Marmara Denizi ve Akdeniz üzerinden Atlantik Okyanusu'na erişim, bölgenin stratejik değerini daha da artırır. Bu deniz yolları, Karadeniz'i uluslararası ticaretin ve enerji naklinin ana hatlarından biri haline getirir. Karadeniz bölgesi, uluslararası ilişkilerde stratejik öneme sahip bir alan olarak değerlendirilir. Coğrafi konumu ve bağlantıları, bölgenin jeopolitik dinamiklerini belirler ve farklı uluslararası aktörlerin dikkatini çeker. Realizm teorisi, uluslararası ilişkilerin ve dış politika yaklaşımlarının açıklanmasında önemli bir role sahip olan ve uluslararası ilişkiler disiplinde temel bir teori olarak kabul edilir. Realizm, devletlerin uluslararası alandaki eylemlerini güç ve çıkar temelinde değerlendirir ve devletleri rasyonel aktörler olarak kabul eder. Uluslararası sistemin varlık sebebi devletler arasındaki anarşik yapıdır ve bu yapı, devletlerin kendi güvenliklerini sağlama ve çıkarlarını koruma amacıyla rekabet halinde oldukları bir ortam yaratır. Tehdit Dengesi Kuramı, devletlerin tehdit algılamalarına dayanarak ittifaklar kurduğu bir teoridir. Bu kuram, devletlerin sadece askeri güçleriyle değil, aynı zamanda diğer devletlerin potansiyel tehditleriyle de ilgilendiğini belirtir. Devletler, sadece klasik güçle değil, aynı zamanda diğer devletlerin tehditlerini nasıl dengeledikleriyle de ilgilenirler. Karadeniz bölgesi, uluslararası ilişkilerde karmaşık ve dinamik bir alan olarak dikkate alınmalıdır. Bölgedeki ülkelerin Batı ile ilişkileri ve NATO üyeliği süreçleri, Rusya'nın bölgedeki stratejik çıkarlarını ve güvenlik endişelerini etkilemektedir. Bu nedenle, bölgedeki uluslararası ilişkilerin dengeli bir şekilde yönetilmesi büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amerika Birleşik Devletleri, NATO, Türkiye Cumhuriyeti, Rusya, Karadeniz, Tehdit Dengesi Kuramı.

ABSTRACT

THE IMPORTANCE OF REGIONAL SECURITY IN THE BLACK SEA FOR TURKEY, USA AND RUSSIA IN THE CONTEXT OF BALANCE OF THREAT

The Black Sea region has historically been at the center of international relations due to its geographical location. Its strategic importance and geopolitical position make it ideal for playing a critical role in international relations. The region stands out as it is situated at the crossroads of important trade routes. Surrounded by strategic areas such as the Caucasus to the east, Anatolia to the south, Ukraine and Russia to the north, and the Balkans to the west, the Black Sea signifies its strategic significance in international relations. The ability of the Black Sea to connect to different seas through various straits and channels enhances its importance in terms of maritime trade and military mobility. Particularly, access to the Atlantic Ocean via the Çanakkale Strait, Istanbul Strait, Aegean Sea, Marmara Sea, and Mediterranean Sea further increases the strategic value of the region. These sea routes make the Black Sea one of the main arteries for international trade and energy transport. The Black Sea region is considered a strategically important area in international relations. Its geographical location and connections determine the geopolitical dynamics of the region, attracting the attention of various international actors. Especially for major powers such as Turkey, the United States, and Russia, it holds strategic significance. Realism theory is an important theoretical framework in explaining international relations and foreign policy approaches. Realism evaluates the actions of states in the international arena based on power and interests and considers states as rational actors. The existence of the international system is due to the anarchic structure among states, creating an environment where states compete to ensure their security and protect their interests. The Balance of Threat theory is a theory in which states form alliances based on their threat perceptions. This theory states that states are concerned not only with their military capabilities but also with the potential threats posed by other states. States are concerned with balancing not only classical power but also how they balance the threats posed by other states. The Black Sea region should be considered a complex and dynamic area in international relations. The relationships of the countries in the region with the West and the process of NATO membership influence Russia's strategic interests and security concerns in the region.

Keywords: United States of America, NATO, Republic of Turkey, Russia, Black Sea, Balance of Threat Theory.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın uluslararası ilişkiler disiplinine kazandırılması yalnızca benim çabalarım karşılığında elbette ki gerçekleşmedi. Doktora sürecimde çalışmayı titizlikle takip eden ve yardımcı olan aynı zamanda yüksek lisans sürecimde de danışmanım olarak yanımda olan Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK hocama şükranlarımı sunarım.

Doktora eğitim sürecime yeni başlamışken hayatıma giren beni motive eden değerli eşim Fetih MEKTEPLİOĞLU'na ve bu sürecin devamında ailemize katılan canım oğlum Ercan Ali MEKTEPLİOĞLU ve biricik kızım Zehra Sare MEKTEPLİOĞLU'na da bu süreçte beni hem gece uyutmayarak çalışma motivemi arttırmaları hem de varlıklarıyla güç katmalarından dolayı teşekkür ediyorum. Kayınpederim Ercan MEKTEPLİOĞLU ve kayınvalidem Beyhan MEKTEPLİOĞLU'na da her zaman yanımda oldukları için çok teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca sadece beni desteklemekle yetinmeyen aynı zamanda her anımda büyük bir heyecan ve istekle yanımda olan kıymetli babam Murat MENZİLCİOĞLU'na çok teşekkür ederim. Annem Gülay MENZİLCİOĞLU ve kardeşlerim Merve MENZİLCİOĞLU, Nurullah MENZİLCİOĞLU ve eşi İpek MENZİLCİOĞLU'na da yükümü aldıkları için ayrıca teşekkür ederim.

Ayrıca akademik anlamda yönlendirmeleri ve yardımlarıyla her zaman desteklerini hissettiren Doç. Dr. Ramazan İZOL ve Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER hocalarıma da şükranlarımı sunarım. Aynı zamanda yaptıkları yorumlarıyla tezin şekillenmesi ve ilerlemesinde emekleri sonsuz olan diğer jüri üyelerim Doç. Dr. Tolga ÖZTÜRK ve Doç. Dr. Samet ZENGİNOĞLU hocalarıma da teşekkür ederim.

Son olarak eğitime büyük önem vererek bizleri hep daha fazlasını öğrenmeye teşvik eden ve takip eden kıymetli dedem Mehmet Avni MENZİLCİOĞLU'na da sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Meltem MEKTEPLİOĞLU

GİRİŞ

Karadeniz bölgesinin stratejik önemi ve jeopolitik konumu, tarih boyunca uluslararası ilişkilerin merkezinde yer almıştır. Bölge, coğrafi konumu gereği önemli ticaret yollarının kavşağında bulunmaktadır. Doğusunda Kafkasya, güneyinde Anadolu, kuzeyinde Ukrayna ve Rusya, batısında ise Balkanlar gibi stratejik öneme sahip bölgelerle çevrili olması, bölgenin uluslararası ilişkiler açısından kritik bir rol oynamasına yol açmaktadır.

Weaver, ‘Karadeniz Bölgesi’ ifadesinin belirsizliğine dikkat çekerek, bu terimin her zaman aynı ülkeleri kapsamadığını belirtir. Bazı tanımlamalara göre, Karadeniz Bölgesi altı kıyıdaş devletten oluşur: Türkiye, Rusya, Ukrayna, Romanya, Gürcistan ve Bulgaristan. Ancak diğer tanımlamalar, bu bölgeyi yalnızca Rusya'nın ‘paydaş komşuları’ ve Avrupa Birliği'nin Doğu Ortaklığı politikasına dahil olan ülkelerle sınırlandırır. Weaver, ayrıca, bölgenin farklı bir grupta ile ele alındığını, Avrupa Birliği'nin Karadeniz Sinerjisi açılımı ve AGİT üyeleriyle birlikte tanımlanan ‘Geniş Karadeniz Bölgesi’ ya da ‘Geniş Karadeniz Sahası’ olarak adlandırıldığını ifade eder. Bu tanıma göre, bölge yalnızca kıyıdaş ülkeleri değil, aynı zamanda Moldova, Ermenistan, Azerbaycan gibi Güney Kafkasya ülkelerini de içermekte; AB üyesi Yunanistan ile Romanya ve Bulgaristan'ı, Karadeniz Sinerjisi'nde stratejik öneme sahip iki ülke olarak kapsar.¹

Karadeniz'in çeşitli boğazlar ve kanallar aracılığıyla farklı denizlere bağlanabilmesi, bölgenin deniz ticareti ve askeri hareketlilik açısından önemini artırmaktadır. Özellikle, Çanakkale Boğazı, İstanbul Boğazı, Ege Denizi, Marmara Denizi ve Akdeniz üzerinden Atlantik Okyanusu'na olan erişim, bölgenin stratejik değerini daha da artırmaktadır.

Karadeniz'in bu deniz yolları aracılığıyla diğer önemli denizlere bağlantısı, bölgeyi uluslararası ticaretin ve enerji naklinin ana hatlarından biri haline getirmektedir. Ayrıca, Karadeniz'in çevresindeki ülkeler arasında güvenlik ve savunma işbirliği açısından da önemli bir koordinasyon mekanizması işlevi görmektedir.

Bu bağlamda, Karadeniz bölgesi, uluslararası ilişkilerde stratejik öneme sahip bir alan olarak değerlendirilmektedir. Coğrafi konumu ve bağlantıları, bölgenin jeopolitik dinamikleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir ve tarih boyunca farklı uluslararası aktörlerin dikkatini çekmiştir. Bu nedenle, bölgedeki siyasi, ekonomik ve askeri gelişmeler, uluslararası ilişkilerin genel seyrini etkileyebilmektedir.² Çalışmada Tehdit Dengesi kuramı çerçevesinde Karadeniz

¹ Weaver, 2011: 2.

² Koçer, 2007: 197.

bölgesinde jeopolitik temelli çıkar mücadelelerin Türkiye, ABD ve Rusya perspektifinden incelenmesi ele alınacaktır. Realizm teorisi, uluslararası ilişkilerin ve dış politika yaklaşımlarının açıklanmasında önemli bir role sahip olan ve uluslararası ilişkiler disiplinde temel bir teori olarak kabul edilen bir paradigmadır. Bu teori, devletlerin uluslararası alandaki eylemlerini güç ve çıkar temelinde değerlendirir ve devletleri rasyonel aktörler olarak kabul eder. Realizme göre, uluslararası sistemin varlık sebebi devletlerarasındaki anarşik yapıdır ve bu yapı, devletlerin kendi güvenliklerini sağlama ve çıkarlarını koruma amacıyla rekabet halinde oldukları bir ortam yaratır. Realizmin temel önermelerinden biri, devletlerin bencil olduğu ve siyasi yaşamın güç ve güvenlik kavramlarına odaklanmasının kaçınılmaz olduğudur.

Realizm, uluslararası ilişkiler teorisi olarak tarih boyunca var olmuş, ancak II. Dünya Savaşı sonrası dönemde hâkim teori haline gelmiştir. Bu süreçte, özellikle Büyük Buhran ve II. Dünya Savaşı gibi olaylar, liberalizmin uluslararası sistemi açıklamada yetersiz kaldığını göstermiş ve realizmin yükselişine zemin hazırlamıştır. Realizm, Soğuk Savaş döneminde de etkisini artırarak uluslararası ilişkilerdeki güç dengelerinin ve çatışmaların anlaşılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Neorealizm, realizmin yapısal eksikliklerini eleştiren ve uluslararası sistemi daha detaylı bir şekilde inceleyen bir yaklaşımdır. Neorealizme göre, uluslararası sistemin yapısı anarşiktir ve bu anarşik yapı, devletler arasında çatışma ve güvenlik endişelerine neden olur. Neorealizm, devletlerin hayatta kalma güdüsüyle hareket ettiğini ve uluslararası sistemin bu temel dinamikler üzerine kurulu olduğunu savunur.

Neorealizmin temel önermelerinden biri, devletlerin kendi çıkarlarını maksimize etme ve güvenliklerini sağlama amacıyla uluslararası ilişkilerde stratejik hamleler yaptığdır. Bu bağlamda, devletlerin birbirlerine karşı takındıkları tutumlar, uluslararası sistemin yapısından kaynaklanan zorunlu tepkiler olarak değerlendirilir. Neorealizm, uluslararası ilişkilerde güç dengelerini ve devletler arası ilişkilerin dinamiklerini anlamak için yapısal bir perspektif sunar ve uluslararası politikanın temelini oluşturan güç ve çıkar kavramlarına odaklanır.

Güvenliği ve gücü eş değere sahip olarak gören klasik realist düşünürlere karşılık neorealistlerin içindeki farklı bir gurubu temsil eden saldırgan neorealist düşünürler için güvenliği sağlamanın en ideal yolu iç politikayı güçlendirmektir. Bir başka grup olan savunmacı neorealistler ise uluslararası sistemde güç dengesinin güvenliği sağlamada güç dengesinin çok önemli olduğunu, iç politikada gücün artırılması gerektiğini, dış politikada ise bir güce karşı işbirliğinin önemine değinmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki muhtemel işbirliğinin sınırları da belirlidir. Yani aktör, sağlanacak işbirliği sayesinde diğer aktörden daha fazla güç elde ediyorsa bu işbirliği bozulabilir. Gücü bir bütün olarak varsayarak

bu bütünden alınan paylar değiştirdiği takdirde aktörlerin etkilenmesi söz konusudur. Yani bütünden aktörlerin aldığı paylar değişebilir ve bu aktörleri etkiler ancak güç bir bütündür. Mearsheimer'e göre ise kesin güçlerini maksimize etmeyi hedefleyen devletler, diğer devletlerin kazançlarından ziyade kendi kazançlarının büyüklüğüne odaklanmaktadır. Bu devletler, güç dengesi mantığından etkilenmez; aksine, diğer devletlerin sahip olduğu güç miktarına kayıtsız kalarak kendi güçlerini artırmaya çalışmaktadırlar. Rakipleri daha fazla kazanç elde etse bile, önemli kazanç fırsatlarını değerlendirmekten çekinmezler. Bu bağlamda, güç, hayatta kalma gibi bir amaca ulaşmak için bir araç olmaktan ziyade, başlı başına bir hedef olarak görülmektedir. Bu yaklaşım, uluslararası ilişkilerde güç dinamiklerinin nasıl şekillendiğine dair önemli bir perspektif sunmaktadır.³

Kopenhag Okulu'nun güvenlik anlayışı, güvenlik kavramını genişleterek, çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları da içine alarak daha kapsamlı bir anlayış geliştirme çabasıdır. Bu genişleme perspektifi, güvenliğin sadece devletin fiziksel bütünlüğü ile sınırlı olmadığını, aynı zamanda bireylerin, toplumların ve çevrenin de güvenlikle ilgili olduğunu öne sürmektedir. 'Geniş güvenlik' veya 'insan merkezli güvenlik' gibi terimler, Kopenhag Okulu'nun güvenlik kavramını daha kapsamlı bir şekilde anlamak ve zenginleştirmek için kullanılan ifadelerdir.

Saldırgan realizm ve savunmacı realizm, uluslararası ilişkilerde güç ve güvenlik konularını ele alır. Saldırgan realizm, devletlerin güçlerini artırarak hayatta kalma mücadelesi vermesi gerektiğini savunur. Güç dengesinin uluslararası sistemin temelini oluşturduğuna inanır ve devletlerin birbirleriyle rekabet halinde olduğunu düşünür. Savunmacı realizm ise uluslararası sistemin istikrarını korumaya ve güvenliğini sağlamaya odaklanır. Devletlerin güçlerini artırmak yerine mevcut durumu korumalarını önerir ve güç dengesini korumanın önemini vurgular.

Her iki realizm de uluslararası sistemi anlamak için önemli teorik çerçeveler sunar. Saldırgan realizm devletlerin güç odaklı davranışlarını açıklarken, savunmacı realizm uluslararası sistemin dengesini ve istikrarını vurgular. Bu iki yaklaşım arasındaki farklar, devletlerin uluslararası ilişkilerdeki davranışları ve hedefleri konusunda önemli bir bakış açısı sağlar.

Tehdit Dengesi Kuramı, devletlerin tehdit algılamalarına dayanarak ittifaklar kurduğu bir teoridir. Bu kuram, devletlerin sadece askeri güçleriyle değil, aynı zamanda diğer devletlerin potansiyel tehditleriyle de ilgilendiğini belirtir. Bu tehditler, askeri müdahale, ekonomik

³ Mearsheimer, 2001: 36.

yaptırımlar veya politik baskı gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Dolayısıyla, Tehdit Dengesi, devletlerin sadece klasik güçle değil, aynı zamanda diğer devletlerin tehditlerini nasıl dengeledikleriyle de ilgilenir. Stephen Walt'ın öne sürdüğü bu teori, devletlerin güç dengesi teorisinin ötesine geçerek karşılıklı güvenlik kavramına odaklanır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde, güç dengesi teorisinin yerine geçen bu kuram, devletlerin güvenlik tehditlerine göre hareket ettiğini ve uluslararası ilişkilerin daha karmaşık bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlar. Karadeniz, Rusya, Amerika ve Türkiye gibi önemli aktörler için stratejik bir öneme sahip bir coğrafyadır.

Bölgedeki güvenlik konuları, enerji yolları, askeri stratejiler, bölgesel ilişkiler, siyasi çatışmalar ve NATO gibi faktörlerle yakından ilişkilidir. ABD açısından, Karadeniz bölgesindeki tehdit dengesi önemlidir ve politikaları genellikle Rusya'nın gücünün sınırlandırılması, radikal akımların izole edilmesi, enerji güvenliğinin sağlanması, bölgesel örgütlenmelerin desteklenmesi, güvenlikçi politikaların önceliklendirilmesi ve askeri varlığın güçlendirilmesi gibi hedeflere odaklanır. Rusya'nın bölgedeki rolü ise stratejik konumu ve enerji kaynaklarına erişimi göz önüne alındığında oldukça önemlidir. Rusya, bölgedeki güç dengesini ve çıkarlarını koruma amacıyla çeşitli politikalar izler ve özellikle Kırım'daki varlığıyla bölgedeki etkisini artırmaya çalışır. Karadeniz bölgesi, uluslararası ilişkilerde bölgesel dengeyi yeniden şekillendirme ve aktörlerin çıkarlarını koruma açısından önemli bir rol oynamaktadır.

Çalışma, Sovyet sonrası dönemde Ukrayna ve Gürcistan'ın siyasi ve jeopolitik gelişimini ele alıyor. Özellikle Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve bu ülkelerin bağımsızlığını kazanmasından sonra yaşadıkları dönüşümler, Rusya ile ilişkilerini ve Batı'ya yönelimlerini etkiledi. Bölgenin jeopolitik önemine vurgu yapılarak, Rusya'nın bu ülkelerin NATO'ya veya Avrupa Birliği'ne üyelik süreçlerine karşı tutumuna da değiniliyor. Ayrıca, Gürcistan ve Ukrayna'nın iç siyasi çekişmeleri ve renkli devrimler gibi siyasi hareketler de metnin önemli noktaları arasında yer alıyor. Bölgedeki siyasi dinamikleri ve uluslararası ilişkileri anlamak için kapsamlı bir bakış sunmaya çalışmaktadır.

Karadeniz bölgesi, jeopolitik açıdan önemli bir stratejik alandır ve uluslararası ilişkilerde çeşitli dinamiklere sahiptir. Ukrayna ve Gürcistan gibi Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin Batı ile yakınlaşma çabaları, Rusya'nın bölgedeki güvenlik endişelerini artırırken, NATO'nun genişlemesi de bu dinamikleri etkilemektedir.

ABD'nin Rusya'nın etki alanını sınırlama ve Batı'nın Karadeniz bölgesindeki varlığını artırma çabaları, NATO'nun genişlemesiyle de yakından ilişkilidir. Özellikle Gürcistan ve

Ukrayna gibi Sovyet sonrası bağımsızlığını kazanan ülkelerin Batı'ya doğru yönelmeleri, Rusya'nın güvenlik endişelerini artırırken, NATO'nun bölgedeki etkisini güçlendirmektedir.

Bulgaristan ve Romanya gibi Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin NATO üyeliği, bölgedeki güvenlik dengelerini değiştirme potansiyeline sahiptir. Rusya'nın bu ülkelerin NATO üyeliğine karşı gösterdiği tepkiler, bölgedeki jeopolitik gerilimleri artırabilir. Ayrıca, NATO'nun genişlemesi, Karadeniz bölgesindeki güvenlik ve istikrarı sağlama çabalarını etkileyebilir ve bölgedeki taraflar arasında gerilimlere yol açabilir.

Bu bağlamda, Karadeniz bölgesi, uluslararası ilişkilerde karmaşık ve dinamik bir alan olarak dikkate alınmalıdır. Bölgedeki ülkelerin Batı ile ilişkileri ve NATO üyeliği süreçleri, Rusya'nın bölgedeki stratejik çıkarlarını ve güvenlik endişelerini etkilemektedir.

Kırım krizi, uzun vadeli tarihi ve toplumsal dinamiklerin sonucudur. Ukrayna'nın iç politikaları ve Rusya ile ilişkileri arasındaki gerilimler, Kırım'ın ilhakıyla uluslararası bir krize dönüşmüştür. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi, bölgedeki jeopolitik dengeleri sarsmış ve uluslararası toplumu kaygılandırmıştır. Bu kriz, etnik kimliklerin, siyasi tercihlerin ve uluslararası ilişkilerin karmaşıklığını gözler önüne sermiştir.

Kırım'ın ilhakında Rusya'nın izlediği strateji, gizli askeri müdahale ve referandum gibi adımları içermiştir. Bu durum, uluslararası toplumda büyük tepkilere yol açmış ve bölgedeki istikrarı derinden sarsmıştır. Kırım Tatarları, Rusya'nın ilhakını reddetmiş ve baskıcı politikalarla karşılaşmıştır. Rusya'nın Kırım politikası, bölgedeki etnik ve siyasi gerilimleri artırmış ve uluslararası krizlere yol açmıştır.

Karadeniz bölgesi, enerji kaynakları ve jeopolitik önemiyle dikkat çekmektedir. Rusya'nın enerji kaynaklarına olan bağımlılığı, bölgedeki güç dengelerini etkilemektedir. ABD'nin bölgedeki enerji politikası, Rusya'nın enerji tekeli kırımayı ve Avrupa'nın enerji arz güvenliğini sağlamayı hedeflemektedir. Ancak, Kırım krizi gibi olaylar, bölgedeki istikrarı ve güvenliği tehdit etmektedir. Karadeniz bölgesi, enerji politikaları ve jeopolitik dinamikler açısından önemli bir role sahiptir. Rusya'nın enerji kaynaklarına olan bağımlılığı ve Kırım krizi gibi olaylar, bölgedeki güvenliği ve istikrarı etkilemektedir. Bu nedenle, bölgedeki uluslararası ilişkilerin dengeli bir şekilde yönetilmesi büyük önem taşımaktadır.

Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ihlal etmesi ve Kırım'ı ilhak etmesi sonucunda uluslararası alanda tepkiler arttı ve yaptırımlar uygulandı. Batılı devletler, ekonomik yaptırımlarla Rusya'ya karşılık verdi. Rusya'nın Karadeniz'e yönelik tehdidi, bölgedeki güvenlik dinamiklerini etkiliyor. NATO'nun genişlemesi ve bölgedeki varlığı Rusya'nın endişesini artırıyor. Karadeniz, stratejik bir bölge olarak görülüyor ve NATO ile Rusya arasında güç mücadelesi devam ediyor. NATO-Rusya ilişkilerinde gerginlik artarken, istenmeyen

olayları önlemek için iletişim mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekiyor. Son olarak, bölgedeki gerilim, NATO'nun Doğu Avrupa'daki askeri varlığını artırma kararıyla daha da yoğunlaştı.

Kırım Krizi ve Gürcistan-Rusya Savaşı, Rusya'nın bölgedeki etkinliğini artırma ve stratejik çıkarlarını koruma çabalarının birer örneğidir. Her iki durumda da, Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu artırma ve bölgedeki siyasi dengeyi kendi lehine değiştirme çabaları, uluslararası toplumun tepkisine neden olmuştur. Ancak, Rusya'nın bölgedeki etkinliği ve stratejik çıkarları, uluslararası toplumun müdahalesini zorlaştırmış ve böylece krizlerin çözümünü karmaşık hale getirmiştir. Her iki durumda da, uluslararası toplumun Rusya'nın eylemlerine karşı nasıl tepki verdiği ve krizlerin nasıl çözüldüğü, bölgedeki istikrarın ve güvenliğin geleceği açısından önemlidir. Bu nedenle, Kırım Krizi ve Gürcistan-Rusya Savaşı, bölgedeki siyasi ve stratejik dinamikleri anlamak ve gelecekteki gelişmeleri öngörmek için dikkate alınması gereken önemli olaylardır.

Karadeniz, Türkiye ve Rusya ilişkileri stratejik bir öneme sahiptir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Türkiye, bölgesel bir güç olarak öne çıkmıştır. Türkiye'nin Rusya ile ilişkileri, güvenlik ve ekonomi alanlarında iş birliği teklifleriyle dikkat çekmiştir. Ancak Rusya'nın bölgedeki etkinliğini artırması, Türkiye'nin stratejik iş birliğini zorlaştırmıştır. ABD'nin Karadeniz politikası, Rusya'nın etkisini sınırlamak, enerji güvenliğini sağlamak ve bölgesel istikrarı korumaya odaklanmıştır. Ukrayna'nın NATO ve AB ile entegrasyonu bu stratejinin önemli bir parçası olup, Moskova tarafından tehdit olarak algılanmaktadır. Türkiye, NATO üyeliği nedeniyle Batı'ya bağımlı olsa da, Rusya ile ilişkilerini geliştirmiş ve enerji anlaşmaları gibi adımlar atmıştır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türkiye'nin bölgedeki güvenliği sağlamasına ve deniz ticaretinin güvenliğini temin etmesine olanak tanımıştır. Ancak Rusya'nın bölgedeki faaliyetleri, Türkiye'nin denge politikasını zorlamış ve Karadeniz'deki güvenlik dinamiklerini etkilemiştir. Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi ise ekonomik ve jeopolitik olarak Karadeniz bölgesinde etkisini artırmaktadır.

Avrupa Birliği'nin Karadeniz politikaları, istikrarın sağlanması, demokratikleşme, enerji güvenliği ve organize suçlarla mücadelenin yanı sıra bölgesel iş birliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Ancak Doğu Ukrayna, Dağlık Karabağ, Abhazya ve Güney Osetya'daki çatışmalar ile Rusya'nın bölgedeki etkisi, kapsamlı bir strateji geliştirilmesini güçleştirmektedir. Bu nedenle AB, genellikle mikro-bölgesel yaklaşımları ve iki taraflı diplomasi yöntemlerini benimsemektedir. Örneğin, Karadeniz Sinerjisi enerji, çevre ve demokratik reformlar odaklı bir girişim olsa da sınırlı başarı elde edebilmiştir. Doğu Ortaklığı

ise eski Sovyet ülkelerinin AB'ye entegrasyonunu hedeflemiş, ancak Rusya tarafından bir tehdit olarak algılanmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin girişimiyle kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ekonomik iş birliğini artırmayı amaçlamaktadır. AB, enerji bağımlılığını azaltma ve bölgedeki stratejik etkisini artırma hedeflerinde Rusya ve Türkiye ile dengeli ilişkiler kurma stratejisine öncelik vermektedir. Rusya'nın Karadeniz politikasını şekillendirirken dikkate aldığı unsurlar arasında Rusya'nın Sivastopol'daki Karadeniz Filosu, stratejik ve jeopolitik açıdan kritik öneme sahiptir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra filo paylaşımı ve Kırım'ın statüsü, Ukrayna ile uzun süreli gerilimlere yol açmıştır. 2014'te Kırım'ın ilhakıyla Rusya, Karadeniz'deki kontrolünü artırmış ve filoyu modernize ederek bölgesel üstünlüğünü sağlamlaştırmıştır. Ancak filo, küresel ölçekte NATO ve ABD ile rekabet edecek kapasitede değildir. Rusya'nın önceliği, Karadeniz'de savunmasını güçlendirmek ve bölgesel hakimiyetini korumaktır. Avrasya, Avrupa ve Asya kıtalarının birleşiminden oluşan geniş bir coğrafyadır ve tarihi olarak büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle Rusya'nın etkisi azalmış, Batı'nın bölgedeki nüfuzu artmıştır. Rusya, çok kutuplu bir dünya düzenini savunarak Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) gibi projeler geliştirmiştir. AEB, ekonomik entegrasyonun ötesine geçerek daha geniş siyasi ve güvenlik hedeflerine odaklanmıştır. Rusya, AEB ve bölgesel güvenlik örgütleri aracılığıyla eski Sovyet alanındaki ülkeleri Batı'nın etkisinden korumaya çalışmaktadır. KGAÖ bölgesel güvenlik ve işbirliğini sağlama amacı taşır, ancak etkinlikleri sınırlıdır. Rusya'nın bölgesel güvenlik stratejisi, eski Sovyet coğrafyasındaki etkisini sürdürme ve küresel dengeyi şekillendirme çabalarına dayanır.

BİRİNCİ BÖLÜM

REALİZM, NEOREALİZM VE TEHDİT DENGESİ TEORİSİ

1.1. Realizm ve Neorealizm Teorilerinin Kısaca Değerlendirilmesi

Realizm teorisi, politik süreçlerin ve dış politika yaklaşımlarının açıklanmasında en temel ve etkili teorilerden biri olarak kabul edilmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplinde, küresel sistemin işleyiş süreci ve devletlerin bu düzen içindeki davranış biçimlerini analiz etmek amacıyla realizm kuramı geniş bir şekilde ele alınmaktadır. Bu teori, devletlerin uluslararası arenadaki eylemlerini ve etkileşimlerini güç ve çıkar temelinde değerlendirir ve bu bağlamda devletlerin rasyonel aktörler olarak hareket ettiklerini öne sürer.⁴ Realizm, esasında çıkarları doğrultusunda hamlelerini belirleyen devletlerin herhangi bir düzenleyicinin varlığının olmadığı uluslararası sistemin anarşik yapısında amaçladıkları çıkarlara sahip olma noktasında nasıl davrandıkları anlamaya çalışan ve yine devletlerin başarılarını ölçerken çıkarlarını hayata geçirebilme kapasitesiyle dikkate alan teorik bir yaklaşımdır.⁵ Realizm her ne kadar ayrıntılarında farklılıklara sahip olsa da temelde bir benzerliği de beraberinde taşımaktadır.

Realist düşünürlerin hemfikir oldukları; insan doğasının bencil olduğu ve tüm siyasal yaşamın güç ve güvenlik kavramlarını ön planda tutmanın zaruri halini ve aynı zamanda uluslararası hükümetin olmamasının yani anarşinin siyaset üzerindeki kısıtlayıcı etkilerinden bahsetmektedirler.⁶ Realizm, uluslararası ilişkiler teorisi olarak yakın geçmişe sahip bir teori olarak genel kabul görse de M.Ö. beşinci yüzyılda yaşayan ünlü Yunan tarihçi Tukidides'in eserlerinde de realizmin varlığını görmek mümkündür.⁷ Realizmin uluslararası ilişkilerde hâkim teori olarak yerini alması I. Ve II. Dünya Savaşı arası dönemde liberalizmin dünya siyasetini yorumlaması ve yönlendirmesinin yetersiz kalmasının bir sonucu olarak konsolide edildiğini görmek mümkündür.⁸

Özellikle 1930'lu yıllara bakıldığında tüm dünyayı etkileyecek olan ve liberalizmin sorgulanmaya başlanmasına neden olacak olaylar ardı ardına gerçekleşmiştir. 1930'lu yıllarda uluslararası sistem iki önemli sorunla karşı karşıya kalmıştır.⁹ Bunlardan ilki Amerika Birleşik Devletleri'nden tüm dünya ülkelerine doğru yayılan Büyük Buhran, ikincisi ise Birinci Dünya

⁴ Tokatlı, 2022: 122.

⁵ Balcı, 2017: 119.

⁶ Donnely, 2019:54.

⁷ Balcı, 2017:119.

⁸ Tokatlı, 2022: 124-125.

⁹ Shimko, 1992: 281.

Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Almanya ve Japonya'nın revizyonist politikaları sonucu uluslararası sistemde gerilimin artışa geçmesidir. Bu her iki sorun da liberalizmin savunduğu ve inşa edilmek istenen uluslararası sistemi işlevsiz kılan ekonomik çözümler ve milliyetçiliği de beraberinde getirerek liberalizmin sorgulanmasına neden olmuştur.¹⁰ Çok zaman geçmeden İkinci Dünya Savaşı'nın da vuku bulmasıyla 'Realizm' uluslararası ilişkilerde hâkim teori olarak yerini alması için uygun ortamın hazırlanmasını sağlamıştır.

Mora Savaşları, uluslararası ilişkiler disiplininde sıklıkla ele alınan önemli akademik konulardan biri olmuştur. Bunun temel nedenlerinden biri, realizm teorisinin öncülerinden Thucydides'in bu savaflara ilişkin tarihsel anlatılarının, modern uluslararası çatışmalarla benzerlikler taşımasıdır. Savaşın gerçekleştiği coğrafya, dönemin politik, ekonomik ve sosyokültürel koşulları göz önüne alındığında, bir bütünlük ve dengeyi temsil etmektedir. Bu bağlamda Mora Savaşları, 20. yüzyıldaki küresel savaflarla yapısal ve işlevsel açıdan karşılaştırılabilir niteliktedir. Savaş sırasında Atina İmparatorluğu'nun bölgedeki hegemonya mücadelesi, realist teorisinin temel argümanlarını destekleyen bir örnek teşkil etmektedir. Hegemonik güç arayışı, karşı dengeleme stratejilerini tetiklemiş ve Atina, Sparta tarafından büyüyen bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu tehdit algısı, Sparta'nın Makedonya'daki şehir devletleri ve Persler ile ittifaklar kurmasına neden olmuştur. Realist teorisinin öngördüğü gibi, güç dengesinin Atina lehine bozulması, bu devleti yeni politik arayışlara itmiş ve bu durum nihayetinde bir savaşın çıkmasına zemin hazırlamıştır. Savaşın sonunda ise bölgedeki güç dengesi yeniden yapılandırılmıştır. Thucydides'in analizine göre, savafların temel nedenlerinden biri, güç dengesindeki değişimlerden kaynaklanan korku ve bu korkunun devletler üzerindeki yansımalarıdır. Bu bağlamda devletler, hayatta kalma stratejilerini mevcut güç dengesini korumak veya tehdit eden bir aktöre karşı yeni ittifaklar oluşturmak üzerine inşa etmektedir. Thucydides'in bu yaklaşımı, realist teorisinin güç dengesi ve güvenlik ikilemi kavramlarına tarihsel bir temel sağlamakta, uluslararası sistemin yapısal dinamiklerinin çatışma ve işbirliği üzerindeki etkilerini açıklamaktadır.¹¹

Realizm, idealistlerin ütopacı anlayışlarına getirdikleri eleştirilerle uluslararası ilişkiler alanında büyük etkiye sebep olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş döneminde iki kutuplu sisteme geçen uluslararası arenada realist teori etkisini ve hâkimiyetini daha net bir şekilde hissettirmeye başlamıştır. II. Dünya Savaşı'nın başlamasından itibaren yaklaşık olarak geçen yirmi yıllık bir zaman diliminde realizm uluslararası ilişkiler alanında çok ciddi bir etkiye sahip

¹⁰Uğrasız, 2003: 142-143.

¹¹ Düzgün, 2020: 259.

olmuştur.¹² Öyle ki uluslararası ilişkiler ve realizm aynı şeyi ifade eder anlama gelmiştir.¹³ Ancak bu süreç Soğuk Savaş'ın bitiminin öngöremeyen realist teori için bu süreci sınırlı kılan faktör olmuştur. Realist teoriye getirilen eleştiriler arasında esasında statükoyu temel alan bir bakış açısına sahip olan realizmin uluslararası arenadaki değişim ve gelişmeleri açıklamada yetersiz kalmış olmasıdır.¹⁴ Buna örnek olarak da Soğuk Savaş'ın nasıl biteceğini öngörememiş olması gelmektedir. Bunun haricinde insan doğasına kesin bir tanımlama getirmiş olmaları, tekrarlanan davranış ve tekrarlanan devlet davranışlarının stabil olduğu iddiasını savunmasına rağmen öngörülerinde yeterli başarıyı elde edememiş olmalarıdır.¹⁵

Realizm, devletlerin güvenliklerini sağlamak amacıyla servet elde etmeyi temel bir hedef olarak gördüğünü varsayar. Bu yaklaşım, ekonomik gücün askeri kapasitenin artırılması için vazgeçilmez bir araç olduğuna dayanır. Realist ekonomi politikası, ticaret fazlası elde etmek amacıyla ihracatı teşvik ederken, yerel pazarları korumak için ithalatı sınırlandıran çeşitli engellerin uygulanmasını içerir. Bu politikanın tarihsel bir örneği, 17. ve 18. yüzyıllarda İngiliz İmparatorluğu ile Çin arasındaki ekonomik ilişkilerde görülmektedir. Bu dönemde, İngiliz İmparatorluğu, Çin'den ipek, porselen ve çay ithalatı nedeniyle ciddi bir ticaret açığı yaşamıştır. İngiliz yöneticiler, değerli metallerin büyük bir kısmının Çin'e aktarılmasını sürdürülemez bulmuş ve bu durumu tersine çevirmek için stratejiler geliştirmiştir. British East India Company, bu amaçla Hindistan'daki plantasyonlarında afyon üretimine başlamış ve Çin pazarına bu ürünün satışını artırmıştır. İngilizlerin Doğu'dan Batı'ya sermaye akışını tersine çevirmeye yönelik bu girişimi, Çin'de geniş çapta afyon bağımlılığına yol açmış ve nihayetinde 19. yüzyılda İngiltere ile Çin arasında yaşanan Afyon Savaşları'nın temel nedenlerinden biri haline gelmiştir. Bu süreç, realist ekonomi politikasının hem uluslararası güç dengelerini hem de ekonomik ve toplumsal istikrarı nasıl şekillendirebileceğini göstermektedir.¹⁶

Uluslararası sistem, devletlerin kendi çıkarlarını maksimize etmek amacıyla sürekli olarak teyakkuzda oldukları ve bu nedenle birbirlerine güven duymalarının son derece zor olduğu bir ortam olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, uluslararası ilişkilerdeki etkileşimler, genellikle karşılıklı güvensizlik ve ihtiyatlılık temelinde şekillenmektedir. Devletler, kendi güvenlik ve çıkarlarını koruma ve artırma amacıyla diğer devletlerin niyet ve eylemlerini dikkatle izlemekte ve bu durum, uluslararası sistemin güvensizlik ve rekabetle karakterize

¹² Goldstein ve Pevehouse, 2014: 43

¹³ Balcı, 2017: 132.

¹⁴ Sönmezoglu, Güneş ve Keleşoğlu, 2015:51.

¹⁵ Aydın, 2004: 57.

¹⁶ Düzgün, 2020: 260.

edilen bir yapı olmasına yol açmaktadır.¹⁷ Realist teorinin aldığı eleştiriler arasında küreselleşen dünyada artan işbirliği ve artan karşılıklı bağımlılığın göz ardı etmesi ve aynı zamanda dünyayı tek bir sistem olarak görmeleridir.¹⁸

Realizmin ikinci evresi olarak kabul edilen neorealizm, uluslararası ilişkilerde klasik realizmin ardından geliştirilmiş bir teorik yaklaşım olup, bir devletin dış politika kararlarını belirleyen temel unsurun uluslararası siyasi sistem olduğunu öne sürmektedir. Bu yaklaşıma göre, devletlerin dış politika tercihleri yerel dinamiklerden büyük ölçüde bağımsız bir şekilde, küresel sistemin yapısal özellikleri tarafından şekillenmektedir. Teorinin önde gelen temsilcilerinden Kenneth N. Waltz, Soğuk Savaş döneminde neorealizmi sistematik bir çerçeveye oturarak çift kutuplu uluslararası sistemi temel alarak analiz etmiştir. Dönemin koşulları değerlendirildiğinde, neorealizmin devletlerin dış politika davranışlarını açıklama konusundaki analitik yetkinliği, klasik realizme kıyasla daha anlamlı bulunmuştur.¹⁹

Neorealizmin doğuşunu da realizmin yapısal anlamda yaşadığı sıkıntılar ve aldığı eleştirilere yeni bir bakış açısı kazandırarak gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Realist teori, 1970’li yıllara gelindiğinde neorealizmin fikir babası olan Kenneth Waltz’un realizmin sahip olduğu yapısal eksikliklerin ve ekonomi faktörünün de dahil edilmesi gerektiği düşüncesiyle uluslararası ilişkilere kazandırdığı bir teoridir.²⁰ Bu süreçte temel metin Waltz’un 1979’da ‘Uluslararası Politika Teorisi’ (The Theory of International Politics) adlı kitabı olmuştur. Waltz, neorealizmin devletler bağlamında ilgilendiği konu başlıklarının devrimci ya da meşru olmaları veya yine buna benzer demokratik, ideolojik ya da pragmatik olup olmadıkları ile ilgilenmediğini yalnızca sahip oldukları kapasiteler dahilinde incelenmesi gerektiğini savunan bir teori olduğunu belirtmektedir.²¹ Neorealizm, uluslararası sistemin kısıtlayıcı etkisine vurgu yaparak uluslararası ilişkiler alanında aktörlerin veya etkileşimlerinin niteliklerine dayanan özelliklerinden sıyrılmasını amaçlamaktadır.²²

Neorealizm devletlerin korku, çıkar, onur dürtüsüyle hareket ettiği varsayımını yok sayarak devletlerin yalnızca hayatta kalma güdüsüyle hareket ettiğini kabul etmektedir. Hayatta kalma arzusuyla hareket etmeye yönelik devletlerin bu davranışı da uluslararası arenada üst bir otoritenin olmayışından kaynaklanmaktadır. Bu önermeler ışığında neorealizme göre devletler tüm sıfatlarından arındırılarak davranış ve politika oluşturma süreçlerinde tek

¹⁷ Mearsheimer, 1995: 9.

¹⁸ Özdoğan, 2019: 7.

¹⁹ Aydın, 2024: 125.

²⁰ Heywood, 2014, 91-92.

²¹ Waltz, 2001: 90-99.

²² Donnely, 2019: 59.

motivasyonlarının hayatta kalmak olduğu ve ilgilendiği konu başlığının da kapasitelerin dağılımı olduğunu göstermektedir.²³ Geleneksel Realizm ile kıyaslandığında, olayları açıklamaya yönelik genel yasalar önerme kapasitesi açısından daha bilimsel bir yaklaşım sunan yapısal realizm, Klasik Realizmin ele aldığı coğrafya, siyasi irade ve diplomasi gibi karmaşık unsurları ise dışarıda bırakmaktadır. Bu durum, yapısal realizmin soyut ve teorik bir çerçeve sunduğunu, ancak Klasik Realizmin olayların anlaşılmasında ve yorumlanmasında daha geniş ve zengin bir perspektif sağladığını göstermektedir.²⁴ Neorealizm bir yapı teorisidir ve bu bağlamda bir yapı teorisinin tahmin yürütme aşamasında yapının doğası, aktörlerin motivasyonları ve bunların tümünü birbirine bağlayan süreçlerin niteliği hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bunların tümü bütün yapısal teoriler için kural niteliğindedir ve neorealizm de bir yapısal teori olması hasebiyle bu durum neorealizm için de gereklidir.

Waltz yapının doğasını üç boyut üzerinde şekillendirmiştir. ‘Emir ilkeleri’, ‘birimlerin niteliği’ ve ‘yeteneklerin dağılımı’. Emir ilkeleri, yapı unsurlarının örgütlenmesinde önemli role sahip olduğunu vurgular. Eşitlik mi yoksa hiyerarşik bir ilişki modeli içerisinde mi olduklarını gösteren ilkeleri işaret etmektedir. Çağdaş uluslararası ilişkiler teorisinde, sistemdeki devletler egemen ve eşit kabul edilirler; dolayısıyla, otorite ilkesi anarşiktir.²⁵ Birimlerin niteliği ise sistem unsurları tarafından gerçekleştirilen eylemleri ifade etmektedir.²⁶ Burada iç siyasal sistemde birimler birbirlerinden farklı eylemler ortaya koyabilirler ancak uluslararası sistemde birimlerin yani devletlerin hepsi aynı eylemleri yerine getiren benzer birimler olmaktadır.²⁷ Yeteneklerin dağılımı, başta askeri ve ekonomik olmak üzere maddi kaynakların sistemde yoğunlaşma derecelerini göstermektedir.²⁸

Waltz’un bu üç boyut olarak bahsettiği yapının doğası için şunu söylemek mümkündür; anarşinin bir sabit olduğu göz önünde bulundurulursa ve işlevsel farklılaşma artık gündemi meşgul edemeyecek kadar önemini korumuyorsa uluslararası yapıda değişiklik meydana getiren boyut yeteneklerin dağılımı ile ilgili olan boyuttur.²⁹ Yine Waltz uluslararası politika teorilerini de üç analiz düzeyi üzerinde şekillendirmektedir. İnsan, devlet ve uluslararası sistem şeklinde ele aldığı bu üç başlık³⁰ klasik realist teori ve neorealist teori arasındaki farklardan birini oluşturmaktadır.³¹ Hatta öyle ki klasik realizmin devlet üstü düzeydeki davranışları

²³ Balci, 2017: 133.

²⁴ Goldstein ve Pevehouse, 2014: 56

²⁵Wendt, 2016:130.

²⁶ Kökyay, 2020: 2508-2509.

²⁷Wendt, 2016: 131.

²⁸ Kökyay, 2020: 2510.

²⁹Wendt, 2016: 131.

³⁰Heywood, 2014: 92.

³¹ Serdar, 2015: 16.

açıklayamamasındaki en büyük sebep bu eksikliğinden kaynaklanmaktadır.³² Neorealistler, klasik realizmin devletlerin davranışlarını yalnızca devletin iç dinamiklerine dayandırmasını yetersiz bularak, uluslararası sistemin de analiz sürecine dahil edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Neorealist yaklaşımlar arasında önemli bir isim olan Kenneth Waltz, 1959 yılında yayımlanan *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis* adlı eserinde savaşın üç temel kaynaktan—insan doğası, devletin iç yapısı ve uluslararası sistem—kaynaklandığını öne sürmüştür. Waltz, özellikle uluslararası sistemin anarşik yapısını savaşların temel nedeni olarak vurgulamıştır. Waltz'a göre, dünya siyasetindeki neden-sonuç ilişkilerini anlamak için uluslararası sistemin devletlerin davranışları üzerindeki etkilerini analiz etmek gereklidir. Bu yaklaşım, devletlerin çıkarlarının büyük ölçüde uluslararası sistemin doğası tarafından belirlendiğini ve sistemin yapısal dönüşümlerinin devlet çıkarlarını da dönüştürdüğünü ifade etmektedir.³³

Neorealizme göre uluslararası sistemin yapısı anarşiktir ve bu anarşik sistemin kaçınılmaz olarak çatışma, gerilim, savaşa eğilimli olmasının nedenlerini üç belli başlıkta incelemek mümkündür. İlki, 'self-help', devletlerin özerk, ayrı ve resmiyette eşit siyasi birimler olarak var olmalarını vurgular ve aynı zamanda böyle bir sistemde aktörlerin çıkarlarına ulaşma noktasında kendi kaynaklarından başka güvenecekleri başka bir unsurun olmadığını belirtir.³⁴ İkincisi ise 'güvenlik ikilemi', bu kavramı ele alırken de self-help sisteminin devletleri başka devletlerin olası saldırılarına karşı hazırlıklı duruma getirecek şekilde askeri yeteneklerinin ve maddi kaynaklarını geliştirme ve ileriye taşıma eylemlerinin düşmanca ve saldırgan olarak yorumlanma potansiyelinin varlığı üzerinde durmaktadır.³⁵ Algı için bir anlama eylemi olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Anlamak için bir olgu ya da vakayı tüm çerçevesiyle bilmek anlamına gelmektedir. Bu minvalde şunu söylemek mümkündür ki algı, eksik bilgiyle yapılan düşünme eyleminin bir sonucudur. En nihayetinde, realist paradigmanın en çok kullanılan ve biline kavramlarından olan güvenlik ikilemi (security dilemma) de böyle bir bilgi eksikliğinin varlığından kaynaklanmaktadır.³⁶

Neo-realizm teorisinin temsilcileri, ekonomik ilişkilerin analiz edilmesinin önemine özellikle vurgu yapmıştır. Neo-realizmin önde gelen isimlerinden E.H. Carr, ekonomi biliminin belirli bir siyasal düzen varsayımı temelinde işlediğini ve dolayısıyla siyasetten bağımsız bir şekilde ele alınamayacağını ifade etmiştir. Carr'a göre, ekonomik dinamikler, siyasi yapıların

³²Heywood, 2014: 92.

³³ Wakizaka, 2024: 135.

³⁴Heywood, 2014: 93.

³⁵ Glaser, 1997: 171.

³⁶ Balcı, 2023: 69.

ve güç ilişkilerinin bir yansıması olup, ekonomik süreçlerin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi, bu süreçlerin politik bağlamı içerisinde değerlendirilmesini gerektirir. Bu perspektif, uluslararası ilişkilerde ekonomik ve siyasi unsurların birbirinden ayrılamaz bir şekilde iç içe geçtiğini ve güç dengesi teorilerinin ekonomik alanı da kapsamı gerektiğini ortaya koyar. Bu yaklaşımın temelinde, ekonomik gücün siyasi gücün temelini oluşturduğu anlayışı yatmaktadır. Ekonomik kapasitenin büyüklüğü, bir devletin ulusal savunmasını geliştirme ve sürdürebilme potansiyelini doğrudan etkilemektedir. E.H. Carr, bu bağlamda, bir devletin rakip bir gücün ekonomisine zarar vermesinin, doğrudan askeri zaferler kazanmak kadar stratejik önem taşıdığını vurgulamaktadır. Carr'a göre, ekonomik kapasite sadece ulusal güvenliğin sağlanmasında değil, aynı zamanda uluslararası güç mücadelesinde belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, ekonomik güç, siyasi ve askeri hedeflere ulaşmada merkezi bir araç olarak değerlendirilmelidir.³⁷

Uluslararası ilişkiler disiplininde yaygın olarak bilinen güvenlik ikilemi kavramı, saldırgan realizm teorisinin temel mantığını ortaya koymaktadır. Bu ikilemin özünde, bir devletin güvenliğini artırmak için attığı adımların, diğer devletlerin güvenlik algısını zayıflatma eğiliminde olması yatmaktadır. Böylece, bir devletin kendi varlığını koruma çabası, kaçınılmaz olarak diğer devletler için bir tehdit haline gelmektedir. Bu durum, devletler arasındaki rekabeti ve güvensizliği körükleyen unsurlar arasında yerini alır. John Herz, güvenlik ikilemi kavramını ilk kez 1950 yılında *World Politics* dergisinde yayımlanan bir makalesinde gündeme getirmiştir. Bu kavram, uluslararası sistemde devletlerin sürekli bir güç ve güvenlik dengesi arayışında olmasının zorluklarını açıklayan kritik bir unsurdur.³⁸ Herz'in analizine göre, anarşik uluslararası sistemde devletler, kendi güvenliklerini sağlamak için diğer devletleri zayıflatma ve güç kazanma arayışındadır. Bu anlayış, sürekli bir güvenlik rekabetini tetikler, çünkü devletler saldırgan politikalarla savunmalarını en iyi şekilde gerçekleştirebileceklerine inanmaktadır. Anarşinin hüküm sürdüğü bir ortamda, güvenlik ikilemi kaçınılmazdır ve devletler arası güvensizlik ile silahlanma yarışı süregider.³⁹ Bu nedenle, anarşi koşullarında güvenlik ikilemini çözmek veya hafifletmek pek mümkün görünmemektedir.⁴⁰ Ancak Jervis; güvenlik ikilemini hafifletmek amacıyla denetim mekanizmalarının etkili olabileceğini vurgulamaktadır. Devletler, birbirlerinin iş birliği niyetlerine güven duyduklarında bu tür mekanizmalar işlevsel hale gelmektedir. Ancak, en gelişmiş denetim sistemleri bile uzun

³⁷ Carr, 2001: 116-117.

³⁸ Mearsheimer, 2001: 35-36.

³⁹ Herz, 2003: 412.

⁴⁰ Mearsheimer, 2001: 36.

vadede karşı tarafın saldırgan niyetler geliştirmeyeceğini veya askeri kapasite oluşturmayacağını garanti edemez. Buna rağmen, bu mekanizmalar kısa vadeli tehdit algılarını hafifleterek ve potansiyel tehlikelere karşı uyarı sağlayarak, devletlerin gelecekteki tehditlere karşı kendilerini güvenceye alma gereksinimlerini bir ölçüde karşılayabilmektedir. Bu durum, devletler arası mevcut iş birliğinin daha uygulanabilir hale gelmesine katkıda bulunur, böylece güvenlik kaygıları denetim altında tutulmaktadır.⁴¹

Son olarak ‘göreceli kazanç’ ele alındığında devletlerin diğer devletlere kıyasla sahip oldukları konum ve durumlarını değerlendirmelerini tanımlamaktadır. Kavramın anlamını açmak gerekirse bir devlet kendi kazancının ne olduğu ile değil diğer devletlere oranla kazancı arasındaki farka odaklanmaktadır.⁴² Neorealist yazarların birçoğuna göre işbirliği konusunda yeterli başarı ve güdünün olmamasının arkasında da devletlerin göreceli kazançları, mutlak kazançlara nispeten dikkate almaları yatmaktadır. Aktörler işbirliği sonrası elde edilecek kazançların her iki tarafa sağlayacağı avantajlarla ilgilenmek yerine kazançlarının işbirliği içerisine girecekleri devletlerle kıyaslayarak hamlelerini gerçekleştireceklerdir. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda rekabet ortamının hâkim olduğu güvensiz belirsiz ve anarşik bir uluslararası sistemde devletler kendi kazançlarını artırma yoluna gideceğinden işbirliğinin başarılması ve sürdürülmesi zor olacaktır.⁴³

1.1.1. Güvenlik Kavramının Realist ve Neorealist Teoriler Işığında Değerlendirilmesi

Güvenlik, farklı coğrafi bağlamlarda ve tarihsel dönemlerde farklı biçimlerde kavramsallaştırılan ve politik söylemde stratejik bir araç olarak kullanılan dinamik bir kavramdır.⁴⁴ Geleneksel bağlamda, alanda söz sahibi olan pek çok yazar tarafından ‘güvenlik,’ tartışmalı bir kavram ya da terim olduğu konusunda ortak bir görüş hâkimdir.⁴⁵ Ancak genel anlamda ortak bir paydada buluşabildikleri tanım olarak güvenlik hem bireyler bazında hem de gruplar bazında temel değerlerin tehditlerden özgür bulunması hali olarak uzlaşa sağlanmıştır. Ancak analiz düzeyinde, odaklanması gereken temel noktanın bireysel, ulusal veya uluslararası güvenlik olup olmadığı konusunda görüş ayrılıkları mevcuttur.⁴⁶ Güvenlik kavramının kapsamının genişlemesi ve boyutlarının derinleşmesi, Soğuk Savaş sonrası

⁴¹ Jervis, 2013:181.

⁴² Balci, 2017: 127.

⁴³ Baylis, 2008: 75.

⁴⁴ Bubandt, 2005: 291

⁴⁵ Karabulut ve Değer, 2015: 71.

⁴⁶ Baylis, 2008: 73.

dönemde, geleneksel devlet merkezli tehdit algılarının ötesine geçen yeni dinamikler ve olgular bağlamında ele alınmaktadır.⁴⁷

Güvenlik, genel olarak toplumun yasal düzenlemelerinin aksamaya uğramadan yürütülmesi, bireylerin korku duygusu olmadan yaşamlarını idame ettirmeleri ve güven ortamı içinde hayatlarını sürdürmeleri olarak tanımlanan bir kavramdır. Bu kavram uluslararası ilişkiler bağlamında ele alındığında, sistemin yapısı gereği kullanılan yöntemleri belirleme noktasında öncü olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda ülkelerin siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel tecrübelerinin de güvenlik algısında değişimi beraberinde getiren faktörler arasında olduğu söylenebilir.⁴⁸ Uluslararası ilişkilerde belirleyici unsurlardan biri olan güvenlik kavramı, zamana, mekâna ve dönemin sosyo-politik koşullarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. İlerleyen teknoloji ve dönüşen küresel dinamikler, güvenlik anlayışının kapsamını genişletmekte ve bu çerçevede kullanılan araç ve yöntemlerin de zamanla dönüşmesine neden olmaktadır. İlkel toplumlarda dış tehditlere karşı ateş, taş ve orak gibi temel araçlarla savunma sağlanırken, tarihsel süreçte risk ve tehditlerin niteliği ve niceliğindeki değişim, savunma stratejilerinin ve kullanılan araçların da sürekli evrim geçirmesini beraberinde getirmiştir. Bu durum, güvenlik anlayışının statik bir kavram olmaktan uzak olduğunu ve sürekli değişen uluslararası sistemde yeniden tanımlanması gerektiğini ortaya koymaktadır.⁴⁹

Güvenliğin uluslararası ilişkilerdeki anlamı genel itibariyle askeri ve eş anlamına değer bağlam ile sınırlandırılmış bir alana sıkıştırılmıştır.⁵⁰ Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı, devletlerin veya aktörlerin iç ve dış tehditlere karşı kendilerini korumak, çıkarlarını savunmak ve istikrarı sağlamak için aldıkları önlemleri ifade eder. Bu kavram genellikle askeri, siyasi, ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarıyla ele alınır.⁵¹ Realist yaklaşıma göre, savaşlar doğal bir olgu olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, devletler kendi güvenliklerini korumak adına güvenliği temel bir sorumluluk olarak görmektedirler. Tarih boyunca ve günümüzde devletler, asker olabilecek kapasiteye sahip herkesi değerlendirerek devlet güvenliğini dinamik hale getirmeye çalışmışlardır.⁵²

Güvenlik, devletlerin toprak bütünlüğünü, siyasi bağımsızlığını ve iç düzenini korumayı içerir. Askeri güvenlik, orduların tehditlere karşı hazırlıklı olması, silahlanma politikaları ve

⁴⁷ Aksu ve Turhan, 2012: 70

⁴⁸ Gökbaş, 2016: 1.

⁴⁹ Bakan ve Şahin, 2018: 136.

⁵⁰ Smith, 2020: 28.

⁵¹ Ergüven, 2016: 775.

⁵² Karabulut ve Değer, 2015: 72.

savunma stratejileriyle ilgilidir.⁵³ Politik güvenlik ise devletlerin uluslararası ilişkilerdeki çıkarlarını korumak için izledikleri politikalara odaklanır. Ekonomik güvenlik, devletlerin ekonomik istikrarı ve refahı sağlamak için aldıkları önlemleri içerir. Bunlar, ticaret politikaları, enerji güvenliği, kaynak dağılımı ve ekonomik işbirliği anlaşmaları gibi konuları kapsayabilir. Çevresel güvenlik, çevresel tehditlerin (örneğin iklim değişikliği, çevre kirliliği, doğal kaynakların tükenmesi) devletlerin güvenliğine olan etkilerine odaklanır. Bu alanda uluslararası işbirliği ve çevre politikaları önem taşır. Sosyal güvenlik ise insanların temel ihtiyaçlarını karşılamayı, adaleti sağlamayı ve insan haklarını korumayı içerir. Sosyal güvenlik, iç istikrarın sağlanması, yoksulluğun azaltılması, sağlık hizmetlerinin sağlanması gibi konuları kapsar.

Ulusal güvenlik büyük oranda askerî açıdan tanımlanan bir kavram olmuştur. Devletlerin varlıklarına karşı olası tehditlerle mücadele edebilmek için geliştirmeleri gereken askeri kapasitelerine vurgu yapan bu tanım zamanla ulusal güvenliğin tanımında yetersiz kalmaya başlamıştır.⁵⁴ Daha sonra bu konuda birçok uluslararası ilişkiler uzmanı tarafından ulusal güvenlik tanımının genişletilmesi gerektiği görüşünü kabul etmelerine neden olmuştur.⁵⁵ Nitekim ABD gibi askerî açıdan oldukça güçlü olan bir devletin Vietnam'da aldığı mağlubiyet güvenliğin yalnızca askeri güç kapasitesi ile sınırlı kalamayacağına bir örnektir.⁵⁶

Ulusal güvenlik kavramının ilk defa gündeme getirilmesi 'Ulusal Güvenlik Yasası' ile mümkün olmuştur. İlk etapta Amerikan'ın ulusal çıkarlarını korumak şeklinde yorumlansa da Soğuk Savaş yılları sürecinde ulusal güvenlik kavramı bir ideolojiye evrilerek ABD müttefiklerini komünizm tehdidinde karşılık korumanın da ilerisine geçerek Batı'nın değerlerine karşı çok yönlü meydan okumayı karşılayacak şekilde tekrardan tanımlanmıştır.⁵⁷ II. Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni sistemde, güvenlik kavramı devletlerin dış politika oluşturma süreçlerinde ve ikili ilişkilerinde kullandıkları en önemli argümanlardan biri olmuştur. Güvenlik, devletlerin aşılmasına müsaade edemeyeceği önemli bir sınır olarak görülmektedir. Nitekim devletlerin varlıklarını korumak için ana motivasyonu güvenliktir. Devletlerin güvenlik kaygılı geliştirdikleri politika süreçleri taraflar açısından savaşın habercisi niteliği kazanma ihtimalini doğurmaktadır.⁵⁸

Klasik Realizm, insan doğasının ve güce duyulan arzunun savaşın temel nedenleri olduğunu ileri sürerken, Yapısal Realizm, devletlerin saldırgan genişleme eylemlerine karşı

⁵³ Urhal, 2009: 57.

⁵⁴ Ergüven, 2016: 779.

⁵⁵ Baylis, 2008: 73.

⁵⁶ Barkawi, 2017: 4.

⁵⁷ Birdişli, 2011: 152.

⁵⁸ Özdoğan, 2019:5

hayatta kalma amacıyla savunma pozisyonu aldığını belirtir. Buna karşılık, Saldırgan Realizm, devletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri için saldırgan olmaları gerektiğini savunur. Bu perspektif, büyük güçlerin içgüdüsel veya isteğe bağlı olarak saldırgan olmadığını, aksine hayatta kalma şanslarını en üst düzeye çıkarmak amacıyla daha fazla güç arayışına girmek zorunda olduklarını öne sürer. Bu nedenle, saldırgan bir tutum benimsemektedirler. Bu yaklaşım, uluslararası sistemde büyük güçler arasında çatışmaların ve savaşların kaçınılmaz olduğu sonucunu doğurur.⁵⁹

Realizmin güvenlik anlayışında temel aktör devlettir ve güvenlik konusunda devlet merkezli bir yaklaşım sunmaktadır.⁶⁰ Devletin temel amacı ise bekasını ve çıkarlarını gözetmektir. Devlet bekasının sağlanması ve çıkarların gözetilebilmesindeki en önemli araç ise güçtür. Realizme göre güvenlik, temel aktör olarak kabul edilen devletlerin ellerinde bulundurdıkları güç unsurlarını ve bunların uluslararası arenada güç mücadelesi bağlamında nasıl şekillendirildiğiyle bağlantılıdır. Devletlerin güvenliklerini sağlayan birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar arasında güç ön plana çıkmaktadır. Güç potansiyellerine etki eden faktörlere bakıldığında da coğrafya, kaynaklar, demografi ve jeopolitik unsurlar ön plana çıkmaktadır. Güç unsuru uluslararası ilişkilerde genel olarak askeri güç üzerinden tanımlanmaktadır. Anarşik uluslararası sistemde devletlerin çıkarlarını gözeterek hareket etme kabiliyetlerini kısıtlayan unsur da yine diğer devletlerin sahip oldukları güç kapasiteleridir.⁶¹ Realist bakış açısına göre devletler olası bir hegemon gücün ortaya çıkmasını engellemek için diğer devletlerin gücünü dengelemeye çalışır.⁶²

Neorealist bilimciler, klasik realistler gibi uluslararası sistemde anarşik yapının varlığına dair fikri sürdürmeye devam etmişlerdir. Realistler ile neorealistlerin bu konuda ayrıldığı nokta realistler anarşinin sebebini insanın doğası ile ilişkilendirirken, neorealistler anarşinin sebebini uluslararası sistemin yapısında görmektedir. Burada ayrıldıkları başka bir noktaya daha dikkat çekmek gerekir ki neorealistlere göre askeri güvenliğin yanı sıra ekonomik güvenliğin de oldukça önemli olduğuna vurgu yapmalarıdır. Neorealistlerin bu şekilde yorumlamasının sebeplerinin arkasında sadece askeri güç ile başarı elde edememiş devletlere örnekler verilebilir. Daha önce de bahsi geçtiği üzere Vietnam Savaşı ve Sovyetler Birliği'nin askeri güce odaklanarak ekonomiye yeteri kadar eğilmemeleri sonucu gerçekleşen olaylar örnek gösterilebilir. Neorealistler, güvenlik yaklaşımlarında şüphe kavramıyla ve bu kavramı

⁵⁹ Gülcan, 2023: 18.

⁶⁰ Baylis, 2013: 72.

⁶¹ Kalkan Küçüksolak, 2012: 203.

⁶² Baylis, 2013: 72.

ön planda tutarak hareket etmektedirler. Uluslararası anarşi, uluslararası sistemin temel ve değişmez bir yapısal unsuru olarak, devletlerin saldırgan rakiplerden gelen tehditlere karşı hayatta kalabilmek adına dengeleyici ittifaklar oluşturmalarını teşvik eder ve bu süreci sosyalleştirir. Ancak, sistemin değişken bir yapısal özelliği olan kutuplaşma, bu dengeleme sürecinin etkinliğini doğrudan etkileyen bir faktör olarak öne çıkmaktadır.⁶³

Bir devletin tehdit algılamasına karşı taraf olan devletin niyeti de önemlidir ki güvenlik sorunu burada başlamaktadır. Çünkü devletler karşılıklı niyetlerden asla tam emin olamazlar. Bu noktada devletler kendi çıkar ve bekalarını gözetmek için her zaman şüpheli olmak zorundadırlar.⁶⁴ Neorealizm, güç yapısı teorisinin, devletlerin görece kazançlara aşırı öncelik verdiği ve güç üzerinde sınırlı düzeyde kurumsal kısıtlamaların bulunduğu bir varyasyonu olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, devletlerin temel hedefi güç elde etmek olsa da, öncelikli kaygıları rakip aktörlerin güç kazanmasını engellemektir. Bu durum, potansiyel tehditleri bertaraf etme amacıyla şiddet kullanımını daha olası hale getirmektedir. Uluslararası sistemde iş birliğini teşvik eden veya çatışmayı caydıran kurumsal mekanizmaların yokluğunda, devletler hedeflerine ulaşmak için yıkıcı güç kullanımına daha fazla eğilim gösterebilir. Neorealist çerçevede, bu hedef, uluslararası sistemdeki en güçlü aktör olma arayışı olarak tanımlanmaktadır.⁶⁵

Neorealist teoride devletlerin anarşik uluslararası sistemde güvenliklerinin sağlamak adına başvuru teknikleri arasında dengeleme unsuru da gelmektedir. Ancak şuna da değinmek gerekir ki herkesin hegemon güç olma arzusu içerisinde olduğu bir uluslararası sistemde savaşı engellemek oldukça zordur. Güvenlik ikileminin bir sonucu olarak tehdit boyutuna gelecek şekilde güçlenen veya mevcut durumdan memnun olmayan devletlere karşı statükocu devletlerin tehditkâr devletlere karşı uygulamaya geçirdikleri yöntem dengeleme yöntemidir.⁶⁶ Waltz, güvenlik kavramını anarşik uluslararası sistemde devlet davranışının merkezine yerleştirmektedir. Anarşik bir sistemde güvenlik, devletler için en yüksek amaç olarak kabul edilmekte ve sistemin yapısı, devletleri güvenlik arayışına yönlendirmektedir. Ancak, uluslararası sistemin anarşik doğası gereği, devletler açısından mutlak bir güvenlik durumu elde etmek mümkün değildir. Buna rağmen, devletler güvenliklerini artırmak ve mevcut güvenlik durumlarını koruyabilmek için sürekli bir mücadele içerisinde. Bu yaklaşım, anarşi

⁶³ Christensen ve Snyder, 1990: 140.

⁶⁴ Özdoğan, 2019:9.

⁶⁵ Poulshock, 2024: 15.

⁶⁶ Ersoy, 2019: 171.

koşullarında devletlerin güvenliklerini sağlama yönündeki çabalarının, uluslararası sistemin işleyişinde merkezi bir rol oynadığını vurgulamaktadır.⁶⁷

Waltz devletlerin kendilerini savunmaları için iki seçenek üzerinde durmuştur. Bunlar iç dengeleme ve dış dengeleme teknikleridir. İç dengeleme esasında isminin içerisinde de tanımını barındıran bir kavramdır. Devletin kendisini kontrol altına almak isteyen devlet veya devletlere karşı kendi sahip olduğu mevcut kapasitesini arttırarak geliştirebileceği bir yöntem olarak tanım bulmaktadır.⁶⁸ Bu aynı zamanda kendi başının çaresine bakmak anlamına gelmektedir. Kendi başının çaresine bakmak için iki unsurun bir araya gelmesi gerekmektedir. Bunları şu şekilde izah etmek mümkündür; devletin sahip olduğu gücü arttırması ve aynı zamanda diğer devletlerinde mevcut ve potansiyel gücünü gözetmesidir.⁶⁹ Dış dengeleme ise kendi gücünü arttırma noktasında yeterli kapasiteye sahip olmayan devletlerin kendilerini savunmak ve güvenliklerini temin edebilmek için başka devletlerle ittifak kurmaları tekniğidir.⁷⁰

Dış dengeleme tekniğine bir diğer alternatif ise ‘peşine takılma’ (bandwagoning) yöntemidir.⁷¹ Bahsi geçen iç ve dış dengeleme tekniklerine başvuramayacak zayıf devletler için güvenliklerini sağlama noktasında güçlü bir devletin peşine takılarak kendi varlıklarını tehdit eden unsurun önüne geçmek için bu tekniği kullanmaktadırlar.⁷² Zayıf devletlerin güvenlik garantilerine aşırı güvenmeleri, onları ‘bedavacılık’ (free-riding) yapmaya itebilir. Bedavacılık, devletin güvenlik sağlamaya yönelik kendi katkılarını minimize ederek, ittifakın daha güçlü üyelerinin çabalarına yaslanmasını tanımlamaktadır. Zayıf devletler, güvenlik konusunda sınırlı kaynak ve kapasiteye sahip oldukları için, kendilerini korumak yerine ittifakın diğer üyelerinin sağladığı güvenliğe bel bağlamayı rasyonel bir strateji olarak görmektedirler. Zayıf devletlerin katkısının sınırlı olduğu bir durumda, bedavacılık bu devletler için optimal bir strateji haline gelmektedir. Bu durum, ittifak içinde asimetrik bir güvenlik ilişkisinin doğmasına neden olabilmektedir.⁷³ Peşine takılma stratejisi, genellikle bağımsız bir tercih olmaktan ziyade, dengeleme stratejisinin başarısız olduğu durumlarda başvurulan bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Rosecrance’in görüşüne göre, devletlerin dengeleme stratejisini benimsememelerinin belirli nedenleri bulunmaktadır. Eğer bir devlet, potansiyel olarak saldırgan bir aktörle iş birliği yapmayı daha avantajlı görüyorsa, bu durumda peşine takılma

⁶⁷ Yorulmaz, 2014: 117.

⁶⁸ Balcı, 2017: 128.

⁶⁹ Kan ve Dede, 2022: 94-96.

⁷⁰ Balcı, 2017: 128.

⁷¹ Özlük, 2017: 224.

⁷² Balcı, 2017: 128.

⁷³ Walt, 1987: 31.

stratejisi daha rasyonel ve tercih edilir bir seçenek olarak öne çıkabilir. Bu yaklaşım, devletlerin tehdit algıları ve çıkarlarını koruma çabaları bağlamında stratejik bir uyum sağlamayı amaçladığını göstermektedir.⁷⁴

Öte yandan, büyük güçler arasında farklı bir strateji olan ‘sorumluluktan kaçma’ (buck-passing) ön plana çıkmaktadır. Büyük güçler, ittifak içerisinde tehditlerle doğrudan yüzleşmek yerine, saldırgana karşı koyma yükünü başka bir müttefik devlete devretmeye çalışmaktadırlar. Bu, büyük güçlerin maliyetli çatışmalardan kaçınma ve diğer devletlerin saldırgana karşı harekete geçmesini sağlama girişimidir. Özellikle çok kutuplu sistemlerde, büyük güçler diğer devletlerin tehditleri karşılama görevini bekleyerek kendi kaynaklarını korumaya çalışmaktadır. Bu davranış, ittifak içinde dengesiz bir güvenlik dağılımına neden olabilir.⁷⁵

Bu iki stratejik davranışın peşine takılma ile karıştırılmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Peşine takılma, tehdit altındaki bir devletin saldırganın gücüne boyun eğip onunla işbirliği yapması anlamını taşıırken; bedavacılık ve sorumluluktan kaçma davranışları, bir ittifak içindeki devletlerin tehditlere karşı daha pasif veya fırsatçı stratejiler benimsemelerini ifade etmektedir. Sonuç olarak, ittifaklar içinde etkili bir dengeleme (balancing) davranışının ortaya çıkması, ittifak üyelerinin ortaklarının koşulsuz sadakatine güvenmemesi durumunda daha olasıdır. Diğer bir deyişle, ittifak üyeleri arasında karşılıklı güvenin eksik olduğu ve ortaklarının davranışlarına karşı tetikte olma eğiliminin yüksek olduğu durumlar, daha dengeli ve sorumlu güvenlik stratejilerinin ortaya çıkmasına katkı sağlayabilmektedir. Bu çerçevede, uluslararası ilişkilerde bedavacılık ve sorumluluktan kaçma stratejileri, ittifakların işleyişi ve dengeleme dinamiklerinin analizinde kritik rol oynayan iki önemli kavram olarak ele alınır.⁷⁶

Devlet adamları, sıklıkla politikalarını peşine takılma hipotezi üzerinden gerekçelendirse de tarihsel veriler bu yaklaşımı pek desteklememektedir. Aksine, güç dengesi teorisyenleri, özellikle Leopold von Ranke'den⁷⁷ itibaren, dış tehditlerle karşılaşan devletlerin büyük ölçüde bu tehditlere karşı dengeleme stratejisini tercih ettiğini ikna edici bir şekilde ortaya koymuştur. Bu durumun temel nedeni, devletlerin kendi eylem serbestliklerini koruyabilen ittifakları, potansiyel bir hegemonya altına girmekten daha cazip bulmalarıdır. Çünkü uluslararası siyasette niyetler zamanla değişebilir ve algılar yanıltıcı olabilir. Bu sebeple,

⁷⁴ Özlük, 2017: 248.

⁷⁵ Glenn, 1984: 466-468.

⁷⁶ Walt, 1987: 31.

⁷⁷ Ranke'nin uluslararası ilişkilere katkısı, onun güç dengesi (balance of power) kavramını tarihsel bir perspektiften ele alarak devletler arasındaki ilişkileri analiz etme biçiminde görülür.

güçlü devletlerin uzun vadede iyi niyetli kalacağına güvenmektense, olası tehditlere karşı dengeleme politikası izlemek, daha güvenli ve rasyonel bir strateji olarak kabul edilmektedir.⁷⁸

Devletlerin daha güçlü aktörlerden gelebilecek baskılardan kaçınmak amacıyla ittifaklar kuracakları önerisi, geleneksel güç dengesi teorisinin temel bir ilkesini oluşturmaktadır.⁷⁹ Bu teorik çerçeveye göre, devletler, üstün kaynaklara sahip bir devletin veya koalisyonun oluşturabileceği tehditlerden korunmak amacıyla ittifaklar inşa ederler. Devletlerin dengeleme stratejisini benimsemelerinin iki ana nedeni vardır. Birincisi, potansiyel bir hegemonun aşırı güçlenmeden önce dengelenmemesi durumunda, devletlerin kendi varlıklarını tehlikeye atacaklarıdır. Baskın bir güçle ittifak kurmak, o gücün sürekli olarak dostane bir tutum sergileyeceği varsayımına dayanır. Ancak daha güvenli bir strateji, müttefiklerini kolayca baskı altına alamayacak güçlerle ittifak yaparak, daha güçlü aktörlerin hakimiyetine girmemek olacaktır. Winston Churchill, Britanya'nın geleneksel ittifak politikasını şu şekilde açıklamıştır: 'Dört yüz yıl boyunca İngiltere'nin dış politikası, Kıta'daki en güçlü, en saldırgan ve baskın güce karşı çıkmak olmuştur... Daha güçlü bir tarafla birleşmek ve onun fetihlerinden fayda sağlamak kolay ve cazip olabilirdi. Ancak biz her zaman daha zor olanı seçtik, daha zayıf devletlerle ittifak kurduk... ve böylece Kıta'daki askeri tiranı kim olursa olsun yendik'. Benzer bir şekilde, Henry Kissinger, Sovyetler Birliği yerine Çin ile yakınlaşmayı tercih etmiştir, çünkü ona göre üçlü bir ilişki bağlamında daha zayıf tarafla hizalanmak stratejik olarak daha avantajlıdır. İkinci olarak, daha savunmasız olan tarafa katılmak, yeni üyenin koalisyon içindeki etkisini artırır çünkü zayıf tarafın daha fazla yardıma ihtiyacı vardır. Buna karşın, güçlü tarafla ittifak kurmak, yeni üyenin koalisyona katkısını sınırlandırır ve onu yeni ortaklarının keyfi iradelerine karşı savunmasız bırakır. Bu nedenle, daha zayıf tarafla hizalanmak, devletler için daha cazip bir seçenek olarak öne çıkmaktadır. Güç dengesi teorisinin ittifak oluşumunu açıklamada popüler bir yaklaşım olmasının şaşırtıcı olmadığı söylenebilir, çünkü tarihsel olarak, tehditkâr bir devlete veya koalisyona karşı ittifak kurma olgusu sayısız örneklerle desteklenmiştir. Bununla birlikte, bu teoriyi destekleyen tarihsel kanıtlar güçlü olsa da, uluslararası ilişkilerde daha güçlü tarafla ittifak yapma eğiliminin, dengelemekten daha yaygın bir tepki olarak görülmesi gerektiği de sıklıkla ileri sürülmektedir.⁸⁰ Walt ittifak davranışlarının yalnızca maddi güç unsurlarıyla açıklanamayacağını, tehdit algısının belirleyici bir faktör olduğunu savunmaktadır. Bir devletin tehdit olarak değerlendirilmesi, sahip olduğu askeri ve ekonomik kapasiteden ziyade, diğer devletler tarafından nasıl algılandığıyla doğrudan

⁷⁸ Walt, 2013: 15.

⁷⁹ Demirel, 2019: 580.

⁸⁰ Walt, 1985: 5-6.

ilişkilidir. Bu bağlamda, ittifak dinamiklerini anlamada tehdit algısı temel bir değişken olarak öne çıkmaktadır.⁸¹

Stephen Walt'a göre güç dengesizlikleri, en tehditkâr olan devlete karşı ittifaklara sebep olmaktadır.⁸² Devletler kendi aleyhlerine işleyen güç dengesini düzeltmek için savaşa ya da güçlerini arttırma yoluna başvurmaktadırlar. Daha küçük olarak nitelendirilebilecek devletler ise güçlerini arttırmaları mümkün olmadığı için büyük gücün peşine yakılma yolunu izleyerek hayatta kalmaya çalışırlar.⁸³ Mearsheimer ise Soğuk Savaş öncesindeki dönemde yaşanan yoğun çatışmaların ve savaşların temel kaynağını çok kutuplu sistemin varlığına bağlamaktadır. Ona göre, çok kutuplu sistemdeki büyük güçler arasındaki sıkça meydana gelen güç dengesizlikleri, bu dönemi şiddet ve istikrarsızlık çağına dönüştürmüştür. Mearsheimer'a göre, çok kutupluluk devletler arasındaki rekabeti ve çatışmayı artırarak uluslararası sistemde istikrarın azalmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, Mearsheimer'ın analizi, çok kutuplu sistemin uluslararası ilişkilerdeki dinamikler üzerindeki etkisini vurgulayarak, uluslararası ilişkilerdeki çatışma ve istikrarsızlık olgularını anlamamıza katkı sağlamaktadır.⁸⁴ Uluslararası sistemin anarşik doğası, yani merkezi bir otoritenin yokluğu, devletler arasında sürekli bir belirsizlik yaratmaktadır. Bu belirsizlik, devletleri kendi güvenliklerini sağlamak için öz-yardım (self-help) ilkesiyle hareket etmeye zorlamaktadır. Devletler, diğerlerinin ne zaman güç kullanacağını bilmedikleri için her an savaşa hazırlıklı olmak zorundadır. Askeri kapasite bu ortamda kritik bir önem kazanır, çünkü güçlü komşuların baskısına karşı savunma sağlamak için gereklidir. Realist teoriye göre, savaş kaçınılmaz değildir, ancak her an çıkabilecek bir potansiyele sahiptir. Bu da sürekli bir güvensizlik ve tehdit algısına yol açmaktadır. Anarşi, sadece devletler arası ilişkilerde değil, daha geniş sosyal düzenlerde de şiddetin ortaya çıkmasıyla bağlantılıdır. Güç dengesi, bu rekabetçi sistemde dengeyi sağlama stratejisi olarak önemli bir mekanizmadır, ancak bu denge dinamik ve tekrarlayan bir süreçtir.⁸⁵

Güvenliği ve gücü eş değere sahip olarak gören klasik realist düşünürlere karşılık neorealistlerin içindeki farklı bir gurubu temsil eden saldırgan neorealist düşünürler için güvenliği sağlamanın en ideal yolu iç politikayı güçlendirmektir. Bir başka grup olan savunmacı neorealistler ise uluslararası sistemin yapısı gereği, güç dengesinin güvenliği sağlamada çok önemli olduğunu, iç politikada gücün arttırılması gerektiğini, dış politikada ise bir güce karşı işbirliğinin önemine değinmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki

⁸¹ Palabıyık, 2010: 151.

⁸² Walt, 1987: 265.

⁸³ Acar, 2019: 33-34.

⁸⁴ Mearsheimer, 1990: 13-14

⁸⁵ Waltz, 1979: 102.

muhtemel işbirliğinin sınırları da belirlidir. Yani aktör, sağlanacak işbirliği sayesinde diğer aktörden daha fazla güç elde ediyorsa bu işbirliği bozulabilir. Gücü bir bütün olarak varsayarak bu bütünden alınan paylar değiştirdiği taktirde aktörlerin etkilenmesi söz konusudur. Yani bütünden aktörlerin aldığı paylar değişebilir ve bu aktörleri etkiler ancak güç bir bütündür.⁸⁶

Neo-realizm yaklaşımı, güvenlik kavramını hem bireylerin güvenliğini hem de devletlerin güvenliğini kapsayacak şekilde paralel bir zeminde ele almıştır. Realizmden farklı olarak, neo-realizm güvenlik kavramını yalnızca askeri faktörlerle sınırlı bir anlayışla değil, aynı zamanda ekonomik unsurları da içeren daha geniş bir çerçevede değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, uluslararası aktörlerin davranış ve güvenlik stratejilerini şekillendiren dinamikleri analiz ederken, ulus-devlet yapılarını da dikkate alarak güvenliği uluslararası bir bağlamda ele almayı hedeflemiştir. Dolayısıyla, neo-realizm, güvenlik kavramını hem devlet merkezli hem de daha geniş sistemik faktörlerle ilişkilendirerek, uluslararası ilişkilerde kapsamlı bir güvenlik perspektifi sunmaktadır.⁸⁷

1.1.1.1. Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik Yaklaşımlarının Kısaca Tanımlanması

Uluslararası ilişkiler literatüründeki güvenlik yaklaşımlarının realist görüşlerin egemenliğinden önemli ölçüde farklılaştığını söylemek mümkündür. Pozitivist yaklaşımlara karşı post-pozitivist perspektiflerin ortaya çıkması, güvenlik anlayışında köklü değişikliklere yol açmıştır. Realist düşüncenin, devlete merkezi bir rol atfetmesini eleştiren bazı akademisyenler, devlete gereksiz bir ayrıcalık tanındığını savunmuşlardır. Ayrıca, güvenliğin geleneksel olarak dar ve büyük ölçüde askeri bir tanımı, yerini ‘güvenli’ veya ‘güvensiz’ olmanın anlamını daha kapsamlı bir şekilde ele alan bir anlayışa bırakmıştır. Bu gelişmeler, güvenlik kavramının yalnızca askeri tehditlerle sınırlı olmayıp, çok daha geniş bir toplumsal ve politik bağlama yerleştiğini ortaya koymaktadır.⁸⁸

Güvenlik kavramını analiz ederken, güç, çıkar, tehdit, risk ve tehlike gibi kavramların da incelenmesi ve bu kavramlar arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Söz konusu kavramların yapısal özellikleri, kapsamı, büyüklüğü ve zaman içindeki değişimleri, güvenlik politikalarının oluşumunda ve şekillendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu

⁸⁶ Karpuzcu, 2020: 275.

⁸⁷ Bakan ve Şahin, 2018: 142.

⁸⁸ Baylis, 2008: 84.

bağlamda, güvenlik politikalarının dinamik doğası, bu kavramların birbirleriyle olan etkileşimleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmakta ve uluslararası güvenlik ortamına uyum sağlamaktadır.⁸⁹ Bu konu başlığı altında ‘İdealizm, Marksizm, Konstrüktivizm ve Eleştirel’ teorilerin de güvenlik anlayışına değinmek gerekmektedir.

1.1.1.1.1. İdealizm, Marksizm, Konstrüktivizm ve Eleştirel Teorilerde Güvenlik Anlayışı

Kronolojik bir perspektiften bakıldığında, idealizm anlayışının uluslararası ilişkiler disiplini ile paralel bir tarihe sahip olduğu söylenebilir. İdealizmin ortaya çıkmasına yol açan temel nedensellik, insanlığın tanık olduğu ilk büyük küresel savaş olan Birinci Dünya Savaşı'dır. 1914 ile 1918 yılları arasında yaşanan bu büyük çatışmanın küresel boyutta yayılması ve yıkıcı etkileri, konvansiyonel savaşın politik bir araç olarak kullanımını sorgulayan ve devletleri daha rasyonel davranmaya teşvik eden bir düşüncenin doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, idealizm, uluslararası ilişkilerde çatışmaların önlenmesi ve barışçıl çözümlerin ön planda tutulması gerektiğini savunan bir yaklaşım olarak şekillenmiştir.⁹⁰ İdealizm, uluslararası ilişkiler disiplininin doğuşuyla birlikte ortaya çıkan ve disiplinin erken dönem teorik yaklaşımlarından biri olarak kabul edilen bir anlayıştır. İki dünya savaşı arasındaki dönemde yaşanan yıkıcı olayların ardından, dünya barışının nasıl sağlanacağına yönelik bir savaş-barış teorisi olarak şekillenmiş ve insanlığın karşı karşıya kaldığı genel sorunlara yapısal bir çözüm önerisi sunmayı amaçlamıştır. Bu bağlamda, idealizm, uluslararası ilişkilerde işbirliği, barış ve sürdürülebilir düzenin tesisine yönelik teorik bir temel oluşturmuştur.⁹¹

Güvenlik politikalarında idealist yaklaşım, savaşların ortaya çıkmadan önce önlenmesini ve uluslararası düzeyde barışçıl bir sistemin inşa edilmesini temel hedef olarak benimsemektedir. Bu yaklaşım, çatışmaların önlenmesi ve sürdürülebilir barış ortamının sağlanması için işbirliğine, uluslararası normlara ve diplomatik yöntemlere öncelik vermektedir.⁹² İdealizm, realist düşüncenin aksine, insan ve insan doğasına dair daha iyimser bir bakış açısı sunmaktadır. Bu yaklaşım, bireyin kendini gerçekleştirmesini, mutlak iyiyi ve değişmez hakikati arayışını temel bir hedef olarak görmektedir. İdealist düşünceye göre, insan doğası iyiliğe yatkındır; bu nedenle insanlar, işbirliği, yardımlaşma ve dayanışma gibi olumlu

⁸⁹ Kamacı, 2021: 86.

⁹⁰ İyiat, 2020: 6.

⁹¹ Gözen, 2015: 68-69.

⁹² Kamacı, 2021: 89.

eğilimler sergilemeye meyillidir. Barış, savaşın yerine tercih edilen doğal bir durum olarak değerlendirilir. İnsanların olumsuz davranışlarının ise doğalarından değil, aksine, çevresel faktörlerden kaynaklandığı savunulmaktadır. Bu bağlamda, uygun olmayan kurumsal ve yapısal düzenlemeler ile ihtiyaçlara cevap veremeyen çevresel koşullar, bireylerin bencil davranışlar sergilemesine ve başkalarına zarar vermesine yol açmaktadır.⁹³

Woodrow Wilson'un öncülüğünü yaptığı idealist yaklaşım, uluslararası barışın sağlanabilmesi için karşılıklı işbirliğine dayalı bir uluslararası toplumun inşasını temel almaktadır.⁹⁴ Bu yaklaşım, tüm devletlerin barış içinde, çatışmalardan uzak bir uluslararası düzende yaşamalarının gerekliliğine vurgu yapar. İdealizme göre, devletler doğaları gereği savaşa meyilli değildir ve bu nedenle demokratik yapıların tesis edilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, bu uluslararası düzenin sürdürülebilirliği, uluslararası hukukun üstünlüğüne dayalı bir sistemin varlığına ve üst bir yargı mekanizmasının işleyişine bağlıdır. Bu çerçevede idealizm, barışçıl bir uluslararası toplum düzeninin oluşturulmasını, hukukun ve işbirliğinin temel araçları olarak görmektedir.⁹⁵

Wilson, dünya barışının, devletlerin bir araya gelerek uluslararası bir organizasyon aracılığıyla sağlanabileceği görüşünü savunmuştur. Bu bağlamda, Milletler Cemiyeti'nin kurulması ve güçlenmesi, evrensel barışın tesis edilmesine yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Wilson'un idealist yaklaşımı, uluslararası işbirliğini ve kolektif güvenlik anlayışını ön plana çıkararak, barışın sürdürülebilirliğinin uluslararası düzeni destekleyen kurumsal yapılarla mümkün olabileceğini öne sürmüştür.⁹⁶ Kolektif güvenlik anlayışı, Milletler Cemiyeti sistemi ile birlikte şekillenmiş ve gelişmiştir.⁹⁷ Bu sistem, üye devletler arasında bir dayanışma mekanizması oluşturmayı hedeflemiştir. Sisteme göre, örgüt üyelerinden birine veya birkaçına yönelik bir saldırı, tüm örgüte yapılmış bir saldırı olarak kabul edilecek ve bu saldırıya karşı kolektif bir yanıt verilecektir. Bu yaklaşım, uluslararası barış ve güvenliği koruma amacıyla saldırgan devletlere karşı ortak bir tepki verilmesini öngören bir işbirliği modeline dayanmaktadır.⁹⁸

Marksist teori, devleti egemen sınıfın hegemonyasını sürdürmek için kullandığı bir araç olarak görür. Bu perspektiften bakıldığında, devlet merkezli güvenlik politikalarının, toplumun

⁹³ Kamacı, 2021: 89.

⁹⁴ İyiat, 2020: 7.

⁹⁵ Bakan ve Şahin, 2018: 139.

⁹⁶ Sandıklı ve Kaya, 2012: 137.

⁹⁷ İyiat, 2020: 7.

⁹⁸ Karabulut, 2011: 26.

geneline yönelik korumacı politikalar olarak algılanmasının önemli bir yanılığı olduğu vurgulanır. Marksist yaklaşıma göre, bu tür güvenlik politikaları, esasen egemen sınıfın çıkarlarını koruma ve mevcut güç dengesini sürdürme amacını taşır. Dolayısıyla, güvenlik politikalarının tüm toplumun ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade, sınıfsal çıkarlar doğrultusunda şekillendiği ifade edilmektedir.⁹⁹ Marksist teoriye göre, bireylerin veya toplumların karşı karşıya kaldığı gerçek tehditler, doğrudan düşmanlıklardan ziyade, maddi çıkarların ön planda olduğu ve yapısal eşitsizliklerin hâkim olduğu sistemden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, tehditlerin temel kaynağı, kapitalist üretim ilişkileri ve bu ilişkilerin yarattığı sınıfsal ayrışma olarak görülmektedir. Marksist yaklaşım, güvenlik sorunlarının bu yapısal eşitsizliklerden türediğini vurgulayarak, sistemin kökten dönüşümünü bir çözüm olarak öne sürmektedir.¹⁰⁰

Marksist düşüncenin temel hedefi, bireyi maddi çıkarların sınırlayıcı etkisinden ve kendi yarattığı toplumsal düzenin ve eylemlerin baskıcı yapısından özgürleştirmektir. Bu bağlamda Marksizm, bireyin ekonomik ilişkiler ve toplumsal yapılar tarafından belirlenmiş kısıtlamalardan kurtulmasını ve özgür iradesiyle kendini gerçekleştirebileceği bir toplumsal düzenin inşasını amaçlar. Bu hedef, yalnızca bireyin değil, aynı zamanda toplumun bütünsel bir dönüşümünü de içermektedir.¹⁰¹

Konstrüktivizm, Soğuk Savaş döneminde hakim olan realist güvenlik yaklaşımının sınırlarının belirginleştiği bir bağlamda ortaya çıkmıştır. Güç odaklı uluslararası anarşik sistemin baskın olduğu bu dönemde, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları kapsayan çok yönlü güvenlik sorunlarının gündeme gelmesi, güvenlik kavramının yalnızca askeri veya ekonomik boyutlarla açıklanamayacağını göstermiştir. Bu doğrultuda, konstrüktivizm, güvenlik olgusunun toplumsal inşa süreçleri ve uluslararası aktörlerin algıları çerçevesinde şekillendiğini vurgulayarak¹⁰², güvenliğin çok boyutlu bir perspektif içerisinde ele alınması gerektiğine işaret etmiştir.¹⁰³

Konstrüktivistler; realistler, liberaller ve Marksistlerden oluşan baskın yapısalcı yaklaşımın aksine, uluslararası sistemi yalnızca analiz etmekle yetinmemiş, bu analize uluslararası aktörleri de dâhil etmiştir. Dahası, konstrüktivistler, aktörlerin davranışlarını yalnızca sistemin yapısal dinamikleri üzerinden açıklamayı reddederek, bu aktörlerin içinde bulundukları sosyal, mekânsal ve tarihsel koşulların karşılıklı etkileşim içinde olduğunu

⁹⁹ Topakkaya, 2008: 387-388.

¹⁰⁰ Birdişli, 2014: 239.

¹⁰¹ Kızılçelik, 2008: 78-79.

¹⁰² Wendt, 1995: 73.

¹⁰³ Sandıklı ve Emeklier, 2012: 39

vurgulamışlardır. Bu yaklaşım, uluslararası sistemin durağan ve sabit bir yapı olmadığı, aksine aktörler ve sosyal bağlamlar arasındaki etkileşimler sonucunda sürekli olarak yeniden şekillendiği fikrine dayanmaktadır. Konstrüktivist yaklaşıma göre, çatışma ve güvenlik olguları, sosyal ve tarihsel parametrelerden bağımsız olarak ele alınamaz.¹⁰⁴

Konstrüktivist bakış açısına göre, egemenliğin toplumsal bir süreçle oluştuğu ve süjelerarası bir anlama sahip olduğu görüşü, güvenlik kavramı için de geçerlidir. Bu yaklaşım, güvenliğin sosyal teoriler çerçevesinde ele alınmasını ve klasik pozitivist teorilerden ayrılmasını sağlayan temel unsurlardan biridir. Konstrüktivist perspektif, güvenliğin savunma, tehdit dengesi, saldırılar veya herhangi bir nesnel ve maddi unsura indirgenemeyeceğini savunur. Güvende olma ya da güvende olmama durumu, taraflar arasındaki ilişkinin niteliği ile doğrudan ilişkilidir ve bu ilişki, tarafların kimliklerindeki istikrarı ya da değişimi yansıtır. Ayrıca, güvenlik kavramının korunması gereken çıkarlarla bağlantılı olduğu ve bu çıkarların sosyal anlamda nasıl inşa edildiğinin de göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁰⁵

Eleştirel teori, realist ve neo-realist güvenlik yaklaşımlarının aksine, güvenlik kavramının merkezine devleti değil, bireyi yerleştirmektedir. Bu teori, toplumu bir bütün olarak ele alırken, özgürleştirme olgusuna özel bir vurgu yapar. Eleştirel teoriye göre, bireylerin özgürleştirilmesi ve güvenlik politikalarının insan odaklı bir perspektifte şekillendirilmesi gereklidir. Ayrıca, devletin toplum hayatına müdahalesinin sınırlandırılması gerektiği savunulmakta; bu müdahalenin yalnızca güvenliğin sağlanmasıyla sınırlı kalması gerektiği belirtilmektedir. Teori, bireyin güvenliğini merkeze alarak, toplumsal özgürlüklerin genişletilmesini ve devletin rolünün yeniden tanımlanmasını önermektedir.¹⁰⁶

Eleştirel teori, mevcut teorilerin varlığını ve görünürdeki doğal kabul edilişlerini sorgulayan bir yaklaşım sunmaktadır. Bu teori, bir kavramın veya teorinin neden ve sonuç ilişkisi içinde kime hizmet ettiğini, hangi amaçlarla ortaya atıldığını irdelemeyi hedeflemektedir. Sosyal bilimlerdeki pozitivist yaklaşımlara meydan okuyarak, alternatif bakış açıları geliştirmeyi amaçlayan Eleştirel Teori, sosyal ve politik teorilerin yeniden yapılandırılmasını hedefleyen bir perspektif ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, toplumun

¹⁰⁴ İyiat, 2020: 8.

¹⁰⁵ Kaya, 2008: 105.

¹⁰⁶ Bakan ve Şahin, 2018: 144-145.

mevcut yapısal dinamiklerini ve ilişkilerini derinlemesine analiz ederek, dönüşüm ve özgürleşme odaklı bir yaklaşım geliştirmektedir.¹⁰⁷

Eleştirel Teori'nin güvenlik kavramına yaklaşımı, yalnızca bu teorinin temel varsayımlarından ve bu alanda çalışan yazarların normatif tutumlarından değil, aynı zamanda teorinin ortaya çıktığı tarihsel ve mekânsal koşullardan da etkilenmiştir. Eleştirel Teori, olguları, bilgiyi ve düşünceleri tarihsel bir perspektiften değerlendirir ve bunları mevcut sosyo-ekonomik ve siyasi yapıların etkileri bağlamında analiz eder. Bu bağlamda güvenlik, statik bir olgu olarak değil, tarihsel süreçlerle şekillenen ve mevcut güç yapılarına göre farklı anlamlar kazanan bir kavram olarak ele alınmaktadır.¹⁰⁸

1.1.1.2. Bölgesel Güvenlik

Güvenlik, belirli bir kişi, topluluk, nesne, yapı veya oluşuma yönelik mevcut veya potansiyel tehditlerin ortadan kaldırılması ve bu unsurların korunması yoluyla olumlu bir ortamın sağlanması sürecini ifade eder. Kavram, odak noktasına alınan aktörlerin; birey, devlet, ulus, bölge ve uluslararası alan gibi referans nesneleri kapsamında daha derin anlamlar yüklenmektedir.¹⁰⁹ Kavramsal açıdan incelendiğinde, güvenlik kavramının insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olduğu öne sürülebilir. En genel anlamıyla ‘tehdit ve tehlikelerden uzak olma durumu’ olarak tanımlanan güvenlik algısının, Neandertaller döneminde bile izlerine rastlanması dikkat çekicidir. Bu durum, güvenlik algısının hem içgüdüsel hem de bilişsel unsurlar tarafından şekillendiğini ortaya koymaktadır.¹¹⁰ Güvenlik çalışmalarında, güvenliğin nihai amacı olarak korunması gereken tüm değerlere Buzan ve Hansen ‘referans nesne’ (referent object) adını vermektedir.¹¹¹ Tarihsel süreçte, güvenlik kavramı birçok düşünür ve filozof tarafından tanımlanmış olsa da bu tanımlar arasında önemli ölçüde farklılıklar bulunmaktadır. Bu kavramın değişkenliğini ve belirsizliğini fark eden Arnold Wolfers, güvenliğe ilişkin olarak ‘Kimin güvenliği?’, ‘Neyin güvenliği?’ ve ‘Nasıl?’ sorularını irdelemiştir. Bu sorgulamalar sonucunda Wolfers, güvenliğin ‘az ya da çok sahip olunan veya sahip olunması arzulanan bir değer’ olarak değerlendirilebileceği sonucuna ulaşmıştır.¹¹²

¹⁰⁷ Bakan ve Şahin, 2018: 144.

¹⁰⁸ Kolasi, 2014: 123.

¹⁰⁹ Çıtak, 2016: 119.

¹¹⁰ Yüksel, 2024: 366.

¹¹¹ Buzan, 2009:214.

¹¹² Wolfers, 1952: 484

Kopenhag Okulu'nun temel eleştirisi, geleneksel Realist güvenlik anlayışının kısıtlı ve sınırlayıcı olduğu yönündedir. Bu eleştiri, güvenlik kavramının sadece askeri ve siyasi unsurlarla sınırlı kalmaması gerektiğini vurgular. Kopenhag Okulu, güvenlik kavramını genişleterek, çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları da içine alarak daha kapsamlı bir anlayış geliştirme çabasındadır. Bu genişleme perspektifi, güvenliğin sadece devletin fiziksel bütünlüğü ile sınırlı olmadığını, aynı zamanda bireylerin, toplumların ve çevrenin de güvenlikle ilgili olduğunu öne sürmektedir.¹¹³ ‘Geniş güvenlik’ veya ‘insan merkezli güvenlik’ gibi terimler, Kopenhag Okulu'nun güvenlik kavramını daha kapsamlı bir şekilde anlamak ve zenginleştirmek için kullanılan ifadelerdir. Bu yaklaşım, sadece askeri tehditlere odaklanmanın yetersiz olduğunu savunarak, güvenliği devletin savunma kapasitesiyle sınırlı olmaktan çıkarır. Bunun yerine, çevresel sorunlardan ekonomik eşitsizliğe, sosyal huzursuzluklardan kültürel çatışmalara kadar geniş bir perspektifle ele alınması gerektiğini vurgular.

Kopenhag Okulu'nun güvenlik anlayışı, güvenlik kavramının sadece dar ve geleneksel bir şekilde değil, aynı zamanda geniş ve kapsayıcı bir perspektifle ele alınması gerektiğini savunur. Bu yaklaşım, uluslararası ilişkiler alanında güvenlik konseptinin daha derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunur.¹¹⁴ Uluslararası ilişkilerde referans nesnesi, bakış açısına veya analiz düzeyine bağlı olarak değişebilir. Devletlere, uluslararası kuruluşlara, devlet dışı aktörlere (çok uluslu şirketler veya sivil toplum kuruluşları gibi), bölgelere, belirli konulara veya sorunlara ve hatta bireylere atıfta bulunabilir. Örneğin, devlet merkezli bir yaklaşımda referans nesnesi, belirli bir devletin ulusal güvenliği, ekonomik çıkarları veya uluslararası sistemde güç ve nüfuz arayışı olabilir. Daha geniş anlamda referans nesnesi, iklim değişikliği, insan hakları veya uluslararası barış ve güvenlik gibi küresel sorunları da kapsayabilir. Uluslararası arenada güvenlik sorunlarında artış yaşanması ve sorunların karmaşıklaşması, büyük güçlerin iç dinamiklerinin dış politikada küresel eylem kapasitelerini sınırlandırmasıyla birlikte, güvenlik çalışmalarında bölgesel yaklaşımların önem kazanmasına yol açmıştır.¹¹⁵

Buzan'ın açıklamalarına göre, bölgesel güvenliğin gelişiminde iki ana unsur etkili olmuştur: küreselleşme ve dekolonizasyon. Küreselleşme, ekonomik ve politik açıdan güçlü olan merkez ülkelerin çevre ülkeleri etkilemesine olanak tanıyarak, çevre ülkelerde küreselleşmeye yönelik tepkilerin gelişmesine neden olmuştur. Dekolonizasyon ise,

¹¹³ Ciută, 2008: 121-122.

¹¹⁴ Alagöz ve Kandemir, 2015: 113.

¹¹⁵ Walsh, 2020: 303-304.

bağımsızlığını yeni kazanmış olan komşu ülkeler arasında eşitsiz ilişkilerin ve başta sınır sorunları olmak üzere, yeni tehdit algılarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bölgesel güvenlik, belirli bir coğrafi alan içinde yer alan en az üç devletin dış politika etkileşimlerinin şekillendirdiği güvenlik dinamiklerini ifade eden bir kavramdır. Bu kavram, o bölgedeki devletlerin, bölge dışından kaynaklanan tehditlerle kıyaslandığında, bölge içindeki diğer devletlerden algıladıkları tehditlere daha fazla odaklandığı ve bu devletlerin ulusal güvenliklerinin birbirinden ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğu varsayımına dayanmaktadır.¹¹⁶

Soğuk Savaş'ın bitmesinden hemen sonra bölgesel güvenlik kavramı yeni bir aşamaya geçmiştir. Bu aşamanın şekillenmesinde etkili olan olgulardan ilki, Sovyetler Birliği'nden sonra dağılarak bağımsızlığını kazanan yeni ülkeler ve bunların uluslararası sistemde oluşturduğu boşluklardır. Dağılmanın akabinde Doğu Avrupa ve Orta Asya'da bağımsızlığını kazanan devletler, süper güçler olarak adlandırılabilir aktörlerin nüfuz alanı oluşturmak isteyecekleri yeni bölgeler sunmuştur. Uluslararası sisteme yeni bölgesel güvenlik kompleksleri eklenmesine neden olmuştur. İkinci olarak, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, görece daha sabit olduğu söylenebilecek kutuplar arasındaki temeli ideolojik rekabete dayanan durum modeli evrilerek daha yoğun nitelikli olarak adlandırılabilir büyük güçlerin nüfuz mücadelesi şeklini almıştır. Üçüncü ve son olarak, Soğuk Savaş yıllarındaki askeri tehditlere odaklanan güvenlik gündemi, zamanla askeri alanın ötesine geçerek çok sayıda aktör ve konuyu içeren daha geniş bir epistemolojik alana dönüşmüştür. Bu bağlamda, günümüz güvenlik çalışmaları Soğuk Savaş dönemine kıyasla daha çeşitli ve kapsamlı hale gelmiştir.¹¹⁷ Bölgesel güvenlik ilişkileri genellikle bağımsız olarak ele alınan bir alandır. Sonuçları devletlerin ve uluslararası sistemin düzeyinde belirlenmektedir. Bu alanda, devletlerin fiziksel ve ideolojik güçleri önemli bir role sahiptir ve bölgesel motiflerin oluşumu, büyük güçlerin algılarından etkilenir. Bu algılar, bölgesel dinamiklerdeki değişimlerle yakından ilişkilidir.¹¹⁸

Ulusal güvenlik konularını anlamak için uluslararası sistemi ve devlet düzeyindeki dinamikleri analiz etmek önemlidir, ancak bölgesel güvenlikteki değişiklikler sıklıkla ihmal edilir ve yeterince değerlendirilmez. Kapsamlı çalışmalar genellikle bölgesel düzeyde bir analiz

¹¹⁶ Yüksel, 2024: 367-368.

¹¹⁷ Birdişi, 2021: 2-3.

¹¹⁸ Antonenko, 2009: 260-261.

içerir; bu analizde, devletler arasındaki ilişkiler ve bölgesel güçlerin küresel sahnede oynadığı roller incelenmektedir.¹¹⁹

Gerçekçi bir perspektiften bakıldığında, bölgesel güvenlik genellikle daha geniş sistemden dışlanır; devletler tarafından kurulan kuruluşlar, bölgesel işbirlikleri ve uluslararası kurumlar genellikle göz ardı edilir. Realistler, devletler arası rekabetin anarşik bir sistem içindeki önemini vurgularlar. Buna karşılık, liberaller ve eleştirel okulun savunucuları bölgesel güvenlik çalışmalarına daha fazla ilgi gösterirler.¹²⁰

1.1.1.2. Uluslararası Güvenlik

Uluslararası ilişkilerde, devlet ve egemenlik kavramlarının merkezinde yer alan temel unsurlardan biri güvenlidir. Güvenlik kavramı, tarihsel süreç boyunca farklı dönemlerde ortaya çıkan tehdit ve riskler doğrultusunda şekillenmiş ve yeniden tanımlanmıştır. Bu değişen koşullar, güvenlik kavramının anlamını ve içeriğini dönemin ihtiyaçlarına ve dinamiklerine göre farklılaştırmıştır. Ayrıca, uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde güvenliği oluşturan faktörler, yalnızca askeri tehditlerle sınırlı kalmayıp, ekonomik, çevresel ve toplumsal unsurlar gibi çok boyutlu bir anlayışla ele alınmıştır. Bu bağlamda, güvenlik, dinamik ve sürekli olarak evrilen bir kavram olarak uluslararası ilişkiler disiplininin temel bir bileşeni olmaya devam etmektedir.¹²¹ Soğuk Savaş dönemi boyunca akademik alanda güvenlik çalışmaları, farklı coğrafyalarda çeşitli kavramsal çerçeveler altında ele alınmıştır. Bu bağlamda, Amerika Birleşik Devletleri'nde 'Ulusal Güvenlik' odaklı çalışmalar ön plandayken, İngiltere ve Avrupa'da bu çalışmalar 'Stratejik Güvenlik' kavramı çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrasında, güvenlik konusunun kapsamı genişlemiş ve bu çalışmalar dünya genelinde 'Uluslararası Güvenlik' kavramı altında yeniden değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu durum, güvenliğin yalnızca ulusal ya da bölgesel boyutlarla sınırlı bir olgu olmaktan çıkıp, küresel bir mesele olarak ele alınmasını sağlamıştır.¹²²

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yer alan tüm aktörler, güç kapasiteleri, amaçları ve iç dinamikleri doğrultusunda farklı güvenlik anlayışlarına ve stratejilerine sahiptir. Aktörlerin tehdit algılamalarındaki farklılıklar, onları birbirinden farklı güvenlik arayışlarına

¹¹⁹ Weaver, 2011: 2-3.

¹²⁰ Birdişli ve Gören, 2018: 17.

¹²¹ Bakan ve Şahin, 2018: 138.

¹²² Birdişli, 2014: 234.

ve faaliyetlerine yönlendirmektedir. Bu durum, uluslararası sistemdeki aktörlerin sahip oldukları güç ve kapasite, iç yapılarının dinamikleri, sistemi algılama biçimleri ve bu algıya dayalı olarak sistem içerisindeki rollerini tanımlama şekillerine göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla, güvenlik kavramı, aktörlerin uluslararası sistemdeki konumları ve rollerine bağlı olarak çok boyutlu ve dinamik bir şekilde şekillenmektedir.¹²³

Devlet, hem güvenliğin sağlanmasından sorumlu bir araç olarak değerlendirildiğinde hem de güvenliği sağlanması gereken nihai bir amaç olarak ele alındığında, her iki durumda da bu işlevi yerine getiren temel aktör konumundadır. Bu bağlamda, uluslararası güvenlik kavramı, ulus-devletlerden oluşan uluslararası sistemin, güç kullanımı ve savaş tehdidinden uzak bir şekilde küresel çatışmalardan korunması olarak tanımlanabilir. Uluslararası güvenlik, bu çerçevede iki temel boyut barındırmaktadır. Birinci boyut, bir ulus-devletin uluslararası sistem içerisindeki konumunu belirleyen ve bu sistem içerisinde kendi ulusal güvenliğini sağlamaya odaklanan yaklaşımdır. İkinci boyut ise, uluslararası sistemin bir bütün olarak kendi güvenliğini korumasına yönelik anlayışı ifade etmektedir. Bu iki boyut, uluslararası güvenlik kavramının hem ulus-devlet odaklı hem de sistemik bir perspektifle ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.¹²⁴

Uluslararası sistemde, devletler ile uluslararası ve ulusüstü örgütler, güvenlik stratejilerini farklı kombinasyonlar içinde ve diğer aktörlerle uyum içerisinde hayata geçirebilmektedir. Bu süreçte, her bir aktörün belirli sorumlulukları bulunmaktadır. Bunlar arasında, tehdit unsurlarını tespit etmek, muhatap olunan tarafları ve onların çıkarlarını analiz etmek ve bu değerlendirmelere dayalı olarak belirli stratejiler ve davranış modelleri geliştirmek yer almaktadır. Özellikle, uluslararası sistemdeki tehdidin kaynağının ulusal mı yoksa uluslararası mı olduğunun belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, bu tehdidin kısa, orta veya uzun vadede doğurabileceği sonuçlar, etkisinin coğrafi kapsamı ve alansal genişliği, etki sahasının yoğunluğu gibi faktörlerin dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu unsurlar, uluslararası güvenlik stratejilerinin şekillendirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır.¹²⁵

Uluslararası güvenlik kavramı, çeşitli düzenlemeler çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu düzenlemeler, güvenlik tehditlerinin kapsamını, uluslararası sistemin bütünü, ulusal, bölgesel veya bireysel düzeylerdeki etkilerini içerecek şekilde farklı boyutlarda incelenmektedir. Silahlanma, nükleer tehditler, çevre kirliliği, az gelişmişlik ve uluslararası suç

¹²³ Yorulmaz, 2014: 108.

¹²⁴ Özcan, 2011: 449.

¹²⁵ İşyar, 2008: 8-9.

faaliyetlerinin artan etkileri, güvenliğin küresel bir perspektiften değerlendirilmesine olanak tanımıştır. Bu unsurlar, güvenliğin yalnızca devletler arası ilişkilerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda küresel ölçekli tehditlerin etkisiyle şekillendiğini ve bu tehditlerin uluslararası düzeyde çok daha geniş bir boyut kazandığını göstermektedir.¹²⁶

Uluslararası güvenliğin sağlanması ve korunması, aynı zamanda çeşitli ittifak sistemlerinin kurulmasını veya mevcut ittifaklara dâhil olunmasını da gerektirebilir. Bu bağlamda, devletlerin güvenlik amacıyla birbirleriyle işbirliği yapmalarının temel sebeplerinden biri, ortak hedeflerin ve çıkarların ortaya çıkmasıdır. Ancak, bu hedeflere tek başlarına ulaşmak, devletlerin mevcut öz kaynakları ve kapasite sınırları göz önüne alındığında genellikle mümkün değildir. Dolayısıyla, devletler, güvenliklerini artırmak ve küresel tehditlere karşı daha etkili bir şekilde mücadele edebilmek için ittifaklar kurma yoluna gitmektedirler. Bu ittifaklar, devletlerin kolektif güvenlik sağlama çabalarını güçlendiren, stratejik işbirlikleri olarak işlev görmektedir.¹²⁷

1.1.2. Tehdit Kavramının Realist ve Neorealist Teoriler Işığında Değerlendirilmesi

Güvenlik kavramı ele alındığında, genellikle belirli bir hâl veya durumdan söz edilmektedir. Güvenlik, temel olarak ‘güvende olma durumuna’ dayanır ve bu durum, genellikle tehdit, risk ve tehlike gibi unsurların bulunmadığı bir ortamı ifade eder. Dolayısıyla, güvenlik kavramını anlamak ve analiz etmek, tehdit kavramının da tanımlanmasını ve incelenmesini gerektirmektedir.¹²⁸

Tehdit kavramı, güvenlik olgusuyla sürekli ilişkilendirilen ve güvenliği tanımlamada temel bir unsur olarak değerlendirilen dikotomik bir yapı sunar. Başka bir deyişle, tehditlerin tanımlanması olmadan güvenliğin tanımlanması mümkün olmadığı gibi, tehditlerin ortadan kaldırılmadığı bir durumda güvenliğin sağlanması da mümkün değildir. Korunması gereken değer ya da unsura yönelik gelişen her türlü olumsuz durum, tehdit olarak algılanabilir ve bu tehditlerin bertaraf edilmesi, güvenlik anlayışının temelini oluşturur.¹²⁹

Realist perspektifte, güvenlik tehdidinin tanımlanmasında genel bir uzlaşma bulunur. Bir durumun tehdit olarak nitelendirilebilmesi için, ilgili devletlerden birinin ya da tümünün kuvvet

¹²⁶ Karabulut ve Değer, 2015: 71.

¹²⁷ İşyar, 2008: 17.

¹²⁸ Özdoğan, 2019: 3.

¹²⁹ Birdişli, 2011: 165-166.

kullanma potansiyelinin devreye girmesi gerekliliği vurgulanmaktadır.¹³⁰ Walt'un tehdit dengesini eklediği *The Origins of Alliances* eserinde dahi, tehditlerin devletler tarafından nasıl tanımlandığı süreci yeterince detaylandırılmamıştır. Literatürde, karar alıcıların en büyük tehdidin kaynağını açık bir şekilde tespit edebileceği yönünde örtük bir varsayımın bulunduğu görülmektedir.¹³¹ Tehdit algısı genellikle, tıpkı genel algılama süreci gibi, daha doğrudan bir tanıma eylemi olarak kabul edilir. Bu bakış açısına göre, tehdit algısı, bir kitabın algılanmasına benzer şekilde, bireyin çevresindeki verilerden bir deseni tehdit olarak tanımasıyla gerçekleşir. Yani, 'tehdit' kavramı, 'kitap' kavramı gibi öğrenilen bir kavramdır ve tehdit algısı, belirli bir duyuşsal veri örüntüsünün tehdit olarak kabul edilmesi ve bu örüntünün tehdit kavramı çerçevesinde anlaşılması sürecini ifade eder.¹³²

Bir devletin bir tehdidi algılamasında, karşı tarafın niyetlerinin belirleyici bir rol oynadığı ifade edilebilir. Neorealist yaklaşıma göre, varlığını sürdürme kaygısı taşıyan bir devlet, uluslararası sistemin anarşik doğası nedeniyle sürekli bir şüphecilik içinde hareket etmek zorundadır.¹³³ Tehdit algısı, uluslararası krizlerde eylem ile tepki arasındaki kritik aracı değiştirmektedir. Tehdit algılanmadığı takdirde, objektif kanıtlar mevcut olsa bile savunma kaynaklarının etkin bir şekilde harekete geçirilmesi mümkün değildir. Bu durum, sürpriz olgusunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Diğer yandan, karşı tarafın kötü niyet taşımadığı durumlarda dahi tehdit algısı meydana gelebilir ve buna yönelik önlemler alınabilir. Bu bağlamda tanımlanan proje, tarihi vaka analizlerinin karşılaştırmalı bir şekilde incelenmesi yoluyla tehdit algısının oluşum koşullarını ampirik olarak araştırmayı amaçlamaktadır.¹³⁴

1.2. Saldırgan Realizm ve Savunmacı Realizm

Neorealist teorinin, ne kadar gücün yeterli olacağı sorusuna verilen cevaba göre iki kola ayrıldığını söylemek mümkündür. Bunlardan ilki Waltz'un görüşlerini aktaran savunmacı realizmdir. İkincisi ise John Mearsheimer'in ilk sıralarda yer aldığı saldırgan realizmdir. Waltz ne kadar gücün yeterli olacağı sorusuna, güvenliğin temininin sağlanacağı kadar güç kapasitesine sahip devletler anarşik uluslararası sistemde hayatta kalmayı başarabilirler cevabını vermiştir. Waltz'un savunduğu savunmacı realizme göre güç biriktirme yönündeki

¹³⁰ Kabsıracı, 2020: 121.

¹³¹ Gause, 2003: 273.

¹³² Cohen, 1978: 95.

¹³³ Gürsoy, 2005: 3.

¹³⁴ Cohen, 1978: 93.

davranışlar, diğer aktörler tarafından birer tehlike durumu olarak algılanabilir ve bu durum güç dengesini tahrik edebilir. Mearsheimer'e göre, saldırgan realizm perspektifinde devletler, ulaşabilecekleri maksimum güce eriştiklerinde küresel veya bölgesel hegemon konumuna ulaşmış olurlar. Bu durum, devletlerin hayatta kalma şanslarını garanti altına almalarını sağlamaktadır¹³⁵

Mearsheimer,'in *The Tragedy of Great Power Politics* adlı eserinde özünde realist olan yeni bir teoriden bahsedilmektedir. Saldırgan realizm olarak adlandırdığı bu teorinin daha çok E.H. Carr, Hans Morgenthau ve Kenneth Waltz gibi realistlerin geleneğine yakın olduğunu dile getirir.¹³⁶ Mearsheimer, saldırgan realizmin tanımını yapmaya başlamadan önce teorinin temel bileşenlerini ortaya koyarak başladığını söylemiştir.¹³⁷ Büyük güçlerin birbirlerine karşı olan davranışlarını ve birbirlerine karşı güç kazanımı adına fırsat arayışlarını incelediğini belirten Mearsheimer çatışma söz konusu olduğunda çatışmayı belirleyen parametreleri araştırdığını dile getirmektedir.¹³⁸ Buna örnek olarak çok kutuplu dünya sisteminin iki kutuplu dünya sistemine göre savaşa daha yatkın olduğunu söyleyen Mearsheimer¹³⁹, özellikle çok fazla potansiyel hegemon özelliği taşıyan çok kutuplu dünya sisteminin en tehlikeli kategoriye girdiğini söylemenin mümkün olduğundan bahsetmiştir. Aynı zamanda teoride odak noktasının büyük güçler olduğunu da belirten Mearsheimer, güçlü devletlerin uluslararası siyasette olanlar üzerinde gerek aldıkları kararlar gerekse eylemleriyle belirleyici etkilerinden bahsetmiştir.¹⁴⁰

John Mearsheimer ve diğer saldırgan realistlere göre, uluslararası sistemin temel karakteristiği anarşidir. Bu yaklaşım, devletlerin güvenliklerini sağlamak amacıyla güçlerini en üst düzeye çıkarmaları gerektiğini savunmaktadır. Saldırgan realizm çerçevesinde, uluslararası sistemde dost ve düşman ayrımının sabit olmadığına, günümüzde dostane ilişkiler içerisinde olan devletlerin gelecekte birbirine rakip veya düşman hale gelebileceğine vurgu yapılmaktadır. Bu belirsizlik ortamında, devletler diğer aktörlerin güç kapasitelerini potansiyel bir tehdit olarak değerlendirme eğilimindedir. Bu nedenle, kendi güvenliklerini garanti altına almak adına güçlerini artırmayı hedeflerler ve diğer devletlerin güç kazanımlarını şüpheyle izlerler. Saldırgan realizm, uluslararası sistemin anarşik yapısında hayatta kalmanın ve güvenliğin, yalnızca gücün artırılması ve genişlemeci bir dış politika stratejisi izlenmesiyle mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda, devletler güç mücadelesine katılır ve diğerlerini

¹³⁵ Acar, 2019: 33-34.

¹³⁶ Mearsheimer, 2001: Preface vii-viii

¹³⁷ Gül, 2022: 237.

¹³⁸ Mearsheimer, 2014: 30-31.

¹³⁹ Tüysüzöğlu, 2013: 77.

¹⁴⁰ Mearsheimer, 2001: 20-21-22.

zayıflatarak kendi pozisyonlarını güçlendirmeye çalışırlar. Buna karşılık, savunmacı realizm, devletlerin güvenliklerini sağlamak için öncelikli olarak güç dengesine dayalı bir yaklaşımı benimsemeleri gerektiğini savunur.¹⁴¹

Saldırgan Realizm, anarşik bir sistemde yer alan devletlerin hayatta kalabilmek için izlemeleri gereken davranış biçimleri konusunda yol gösterici niteliktedir. Bu teori, devletlerin uluslararası arenada varlıklarını sürdürebilmeleri için saldırgan bir tutum benimsemeleri gerektiğini vurgular. Anarşinin hüküm sürdüğü uluslararası sistemde, güvenliklerini sağlamak ve hayatta kalma şanslarını en üst düzeye çıkarmak isteyen devletlerin, sürekli olarak güç arayışında olmaları ve bu doğrultuda proaktif ve saldırgan stratejiler geliştirmeleri gerektiği ifade edilir.¹⁴² Saldırgan realizm teorisi, uluslararası sistemde büyük güçler arasındaki rekabetin doğasını analiz etmeye odaklanmaktadır. Teori, büyük güçlerin temel amacının hayatta kalmayı güvence altına almak olduğunu ve bu hedefe ulaşmanın en etkili yolunun hegemonya arayışı olduğunu öne sürmektedir.¹⁴³ Mearsheimer'a göre, uluslararası sistemdeki güç dengesinde meydana gelen değişimler, egemen güç ile statükoyu değiştirmek isteyen revizyonist güç arasında kaçınılmaz olarak bir çatışmaya yol açmaktadır.¹⁴⁴ Saldırgan realizm, devletlerin güvenliklerini sağlamak amacıyla güç ve etki arayışına girdiğini, bu doğrultuda egemenlik ve hegemonyayı hedeflediklerini savunmaktadır. Uluslararası sistemin anarşik yapısı, devletleri eşitlik yerine üstünlük arayışına yönlendirir; zira bu yapı, devletleri kendi güvenliklerini sağlama sorumluluğu ile baş başa bırakmaktadır. Bu bağlamda, güçlerini en üst düzeye çıkaran devletler, daha güvenli bir konuma ulaşarak hayatta kalma şanslarını artırır. Anarşik sistem, saldırgan stratejileri teşvik eder; çünkü güvensizliğin hâkim olduğu bu düzende yalnızca en güçlü devlet güvenliğini tam anlamıyla teminat altına alabilir.¹⁴⁵

Geniş saldırı kapasitesine sahip devletler, uluslararası sistemin anarşik yapısı nedeniyle kendi güvenliklerini artırmak için saldırgan davranışlar sergileyebilmektedirler. Saldırgan realizm, bu devletlerin sadece savunma amaçlı değil, aynı zamanda güçlerini maksimize etmek ve hegemonyalarını pekiştirmek için fırsat aradığını savunmaktadır. Bu tür devletler, bölgesel ya da küresel üstünlük elde etmek için diğer devletlere karşı tehdit oluşturabilir ve bu da diğer devletleri, kendilerine karşı dengeleyici ittifaklar kurmaya itebilmektedir. Coğrafi ya da askeri sınırlamalardan ötürü saldırı kapasitesine sahip olmayan devletler ise saldırgan realizm

¹⁴¹ Battır, 2023: 148.

¹⁴² Kirshner, 2019: 55

¹⁴³ Şebin ve Akbaş, 2024: 82.

¹⁴⁴ Mearsheimer, 2001: 65

¹⁴⁵ Düzgün, 2020: 270.

açısından potansiyel tehdit olarak daha az algılanmaktadır. Dolayısıyla, diğer devletler bu tür devletleri dengelemek amacıyla acil ittifaklar kurmak zorunda kalmazlar. Çünkü saldırgan olmayan bu devletlerin tehdit seviyeleri düşük kabul edilir ve güvenlik açısından daha az tehlike arz etmektedirler.¹⁴⁶

Mearsheimer, bir devletin güç ölçeğinin büyük ölçüde göreceli olarak askeri yetenekleri temelinde şekillendiğinden de bahsetmektedir. Daha spesifik bir örnek vererek büyük güce sahip olan bir devletin dünyanın en büyük gücüne karşı topyekûn bir savaşta mücadele gösterebileceği ölçüde askeri güce sahip olmasıyla tanımlamıştır.¹⁴⁷ Güç dengelemesi stratejisi çerçevesinde güncel bir örnek, Amerikan dış politikasından verilebilir. Günümüzde ABD'nin uluslararası güvenlik stratejisinin önemli bir parçası, yükselen Çin gücünün dengelenmesidir. Çin, şimdilik kendi iç ekonomik meselelerine yöneldiği için, dışarıda daha ziyade istikrarı devam ettirmek istemektedir. Bu noktada Çin'in ideolojisi de, bir uluslararası güvenlik problemine yol açmamakta; hatta Çinliler tarafından bile ikinci plânda görülmektedir. Üstelik Çin; Kuzey Kore Krizinde, ayrıca terörizme ve kitlesel imha silahlarına karşı, ABD'nin uluslararası güvenlik stratejilerine ters düşmeyerek onunla işbirliği yapabilmektedir.¹⁴⁸

Devletler gücün kendi aralarında nasıl dağıldığına çok dikkat ederler. Dünyadaki güç paydası üzerinde en çok paya sahip olma adına özel çaba sarf ederek fırsat arayışı peşinde olurlar. Devletlerin güç paydası üzerinde en fazla paya sahip olmak adına verdikleri mücadelede kullandıkları araçlar ekonomik, diplomatik ve hiç şüphesiz askeri araçlardır. Güçlerini arttırmanın, diğer devletler tarafından düşmanca algılanmasının da pek önemi olmadığını, önemli olanın bu sistem içerisinde hayatta kalabilmek için her zaman güçlü kalmanın gerektiğidir.¹⁴⁹ Mearsheimer, rekabet ortamına vurgu yaparak, devletlerin güç arttırımı yoluna gitmelerinin güvenlikleri için elzem olduğunu savunmuştur. Uluslararası anarşik sistemde devletlerin hayatta kalabilmeleri için mevcut tehdit ve tehlikeleri ortadan kaldırmaları, bu tehlikeleri ortadan kaldırabilmek için de gerekli gücün tesis edilmesi gerekmektedir.¹⁵⁰

Saldırgan realizm hakkında ele alınan bilgiler ışığında şunu söylemek mümkündür ki sistem içerisinde hayatta kalmak için gücünü arttırmaya çalışmak diğer aktörler tarafından tehdit olarak algılanmaktadır. Aynı zamanda diğer aktörlerin niyetleri bilinmediğinden bu anarşik

¹⁴⁶ Walt, 1987: 24.

¹⁴⁷ Mearsheimer, 2001: 5.

¹⁴⁸ İşyar, 2008: 14.

¹⁴⁹ Mearsheimer, 2001: 34,35.

¹⁵⁰ Tokath, 2022: 130-131.

sistemde hayatta kalmak için gücü arttırmak elzemdir. Saldırgan realizmin yüzeysel tanımına bakıldığında, günümüzde uluslararası ilişkiler kavramlarından en çok bilinen güvenlik ikilemi kavramına mantık bağlamında olan benzerliği fark edilebilmektedir.¹⁵¹ Bir devletin kendi güvenliği için aldığı önlemler, karşı devletler tarafından güvenliklerini tehlike altında hissetmelerine neden olacak hamleler olarak yorumlanabilmektedir.¹⁵² Mearsheimer'in savunduğu, devletlerin anarşik uluslar arası sistemde hayatta kalabilmeleri için güçlerini çıkarabildikleri en üst seviyeye çıkarmaları gerektiğidir. Fareed Zakaria ise anarşik sistemdeki belirsizlik durumu için en iyi çözümün bir devletin, devlet dışı siyasi çıkarlarının sürekli genişlemesi yoluyla çevresinde kontrolü sağlamasından geçtiğinin savunmaktadır.¹⁵³ Mearsheimer'in saldırgan realizm ve savunmacı realizmi aynı parametre doğrultusunda değerlendirdiği şekli aktarıldığı zaman görülür ki savunmacı realizmde devletlerin, uluslararası sistemi güç dengesini korumaya yönelik olarak okuduğunu ve gücünü arttırmaya yönelik değil korumaya teşvik edici güdülediği görülmektedir. Bunun yanı sıra saldırgan realizmde ise devletler, güçlerini arttırmak için düzeni korumak yerine yeni rekabet alanları arayışında olarak güç paydasındaki paylarına odaklanarak güç kazanımı ile güdülenmektedir. En nihayetinde bir devletin temel hedefinin sistemdeki hegemon olmak olduğunu savunmaktadır.¹⁵⁴ Devletlerin kendilerine sordukları, en yüksek seviyede bulunması gereken unsurun güç mü yoksa güvenlik mi olduğu sorusunun cevabı farklılıklar gösterebilir. Ancak şunu söylemek gerekir ki saldırgan realist teori odaklı düşünen bir devletin bu soruya cevabı güçtür. Gücün en yüksek seviyeye çıkarılmasıyla güvenliğin temininin de sağlandığını düşünmektedir.¹⁵⁵ Mearsheimer, en büyük tehdidin ise potansiyel bir güçlü devletin de içinde olduğu çok kutuplu sistem olduğunu belirtmiştir. Böyle bir düzende savaş eğiliminin ihtimalinin arttığını savunmaktadır.¹⁵⁶

Saldırgan realizmin tanımının ardından savunmacı realizme geçmek, her iki teorinin de çok daha net şekilde anlaşılabilmesini kolaylaştıracaktır. Savunmacı realizm, saldırgan realizmin aksine uluslararası anarşik sistemde mevcut statükonun sürdürülebilirliğini savunmaktadır. Saldırgan genişleme en nihayetinde güç dengesinin bozulmasına yol açacağından devlet güvenliğinin sistem içerisinde sağlanma amacı azalacaktır. Savunmacı realizm, devletlerin güvenliklerini korumak için yapılacak eylemleri dengeli ve daha ılımlı dış politika izlemek olarak filtrelemiştir. Saldırgan realist düşünürlere göre güç dengesi çıkar ve

¹⁵¹ Tang, 2009: 587-588.

¹⁵² Mearsheimer, 2001: 35,36

¹⁵³ Donnelly, 2005: 43,44.

¹⁵⁴ Mearsheimer, 2001: 21.

¹⁵⁵ Tokatlı, 2022: 130-131.

¹⁵⁶ Mearsheimer, 2001: Preface vii-viii

tehdit ortamına göre değişebilirken savunmacı realistler güç dengesinin barışçıl bir ortam inşasında uluslararası sistemde başarılı olabileceğini savunmaktadır. Savunmacı realizmin önde gelen isimlerinden Kenneth Waltz, Mearsheimer'in sürekli rekabet ortamı arayışı ve güç arttırma odaklı teorisini eleştirerek devletlerin amaçlarına giden yolda kısa süreli veya geçici ittifaklara yönelmesinin daha doğru olacağını savunmaktadır.¹⁵⁷ Savunmacı realistler uluslararası sistemin anarşik yapısına vurgu yaparak böyle bir sistemin, devletlerin güvenliklerini sağlayacaklarını düşünerek güç bağımlısı haline getiren hamleler yapmaya ittiğini savunmaktadır.

Saldırgan realizme göre, uluslararası sistemde önemli olan unsur, güç dengelerinin niteliğidir. Bu dengeler, zayıf devletlerin güçlü devletlerden, güçlü devletlerin yükselen güçlerden ve komşu devletlerin birbirlerinden korkmasına yol açar. Bu korku, devletlerin önleyici saldırılar gerçekleştirme eğilimi göstermelerine, güvenlik arayışında riskli stratejilere yönelmelerine ve askeri kapasitelerini artırmak için tüm kaynaklarını seferber etmelerine neden olur. Hayatta kalmayı hedefleyen devletler için, tehdit ve tehlikelerin ortadan kaldırılması önleyici müdahaleyi içeren stratejilerle mümkün hale gelir. Dolayısıyla, saldırgan realizm bağlamında, devletler güvenliklerini sağlamak adına potansiyel tehditlere karşı proaktif bir tutum benimsemek zorundadır.¹⁵⁸

Güvenlik ikileminden kaynaklanan uluslararası sistemin istikrarsız yapısı, savunmacı realizmin temel yönelimini oluşturmaktadır. Teknolojik, coğrafi, askeri ve doktriner anlamda sistemi meydana getiren devletlerin aralarında içsel bir dengenin mevcut olduğunu savunan savunmacı realizm, uluslararası sistemin sıfır toplamlı bir oyundan ibaret olduğuna vurgu yapmaktadır. Bahsedilen bu hassa dengenin muhafazası için anarşi içindeki bu sisteme göreceli güvenlik ve istikrar kazandırılabilceğini savunmaktadır.¹⁵⁹ Waltz gibi savunmacı realistlerin düşüncesine göre devletlerin dünyadaki güç paydasından paylarını en üst düzeye yükseltmeye çalışması akıllıca değildir. Bunun nedeni olarak çünkü çok fazla güç kazanmaya çalışmanın sistem tarafından cezalandırılmayla karşılık bulacağını savunmalarından kaynaklanmaktadır. Hegemonya arayışında olmanın ise özellikle mantıklı olmadığını savunmaktadırlar.¹⁶⁰

Savunmacı realizm, günümüzde uluslararası ilişkilerdeki politikaları analiz etmek için önemli bir perspektif sunan bir teoridir. Savunmacı realizmin temel ilkesi, bir devletin gücü

¹⁵⁷ Tokatlı, 2022: 130-131.

¹⁵⁸ Düzgün, 2020: 270.

¹⁵⁹ Tüysüzöğlu, 2013: 69.

¹⁶⁰ Mearsheimer, 2013: 78.

arttıkça, karşılaştığı tehditlerin sınırlarını aşarak daha uzaklara kayacağıdır. Bu teori, uluslararası sistemin anarşik yapısının, devletleri hayatta kalmalarını sağlamak amacıyla kendi güvenliklerini sağlama çabalarına yönlendirdiği, temel neorealist varsayımlarla paralellik gösterir. Savunmacı realizme göre, devletler güvenliklerini sağlamak için dış tehditlere karşı dengeleyici ve temkinli bir politika izlemeye eğilimlidirler, bu da onların aşırı saldırgan ve yayılmacı politikalardan kaçınmalarına neden olmaktadır.¹⁶¹ Savunmacı realizm, uluslararası politika bağlamında değerlendirildiğinde, daha iyimser ve normatif bir yaklaşımı temsil ettiği söylenebilir. Bu perspektif, devletlerin güvenlik arayışlarının daha dengeli ve işbirliğine açık olabileceği varsayımı üzerine kuruludur. Savunmacı realist düşünürlere göre devletlerin amacı kendi güç paylarını arttırmaya yönelik değil, sistemin temin edeceği güvenliğin göreceli artırımını amaçlamaktadır. Savunmacı realizmde, devletlerin temel önceliği güvenliğin sağlanmasıdır ve güvenlik algısına dayalı eylemler desteklenir. Bu bağlamda, savunmacı realizme göre, devletlerin ilk ve öncelikli görevi güvenliklerini temin etmektir. Devletler yalnızca kendilerini güvende hissettikleri durumda uluslararası barış ve istikrarı sağlayabilirler.¹⁶² Savunmacı realizm, neorealizm içinde ortaya çıkan bir yaklaşım olmakla birlikte, bazı farklı özellikler taşımaktadır. Neorealizmde olduğu gibi savunmacı realizm de uluslararası sistemin anarşik yapısını ve devletlerin bu ortamda temel aktörler olarak varlıklarını sürdürdüğünü kabul etmektedir. Ancak savunmacı realizm, devlet davranışlarını açıklarken güvenlik arayışını ve rasyonel tercihlere dayalı karar alma süreçlerini ön plana çıkarmaktadır. Savunmacı realistlere göre, uluslararası sistemde devletlerin karşılaştığı en temel sorun güvenlik kaygısıdır ve bu kaygı, devletlerin davranışlarını belirleyen ana unsur olarak görülmektedir.¹⁶³

Savunmacı realizm, uluslararası sistemin anarşik yapısını ve bu yapının en önemli aktörleri olan devletlerin belli zaman aralıklarıyla iç ve/veya dış politikalarında meydana gelen değişiklikler neticesiyle ortaya çıkabilecek sistem karşıtı ve genişlemeci eylemlerin ortaya çıkabileceğini kabul etmektedir. Ama aynı zamanda bu tür eylemlerin uzun soluklu olmayacağına da vurgu yaparak kısa sürede bastırılacağına da altını çizmektedir. Her devletin ortak çıkarı olan güvenliğin sağlanması için de ılımlı ve dengeli dış politika seyrinin getireceği uluslararası sistemin istikrarı ve dengesinin korunmasıyla mümkündür.¹⁶⁴ Savunmacı realizm, uluslararası sistemin anarşik yapısı içinde devletlerin temel hedefinin güvenlik olduğunu ve bu

¹⁶¹ Düzgün, 2020: 270.

¹⁶² Ateş 2008: 53.

¹⁶³ Battır, 2020: 147.

¹⁶⁴ Tüysüzoğlu, 2013: 70.

güvenliği sağlama çabalarının barış ve istikrara katkıda bulunabileceğini öne sürmektedir. Aynı zamanda, devletlerin yayılmacı politikalar yerine mevcut statükoyu koruma eğiliminde olduğu ve rasyonel tercihlerle hareket ettiği fikrine dayanmaktadır. Bu yaklaşım, uluslararası ilişkilerde güvenlik odaklı analizlere önemli bir perspektif sunmaktadır.¹⁶⁵

Savunmacı realizm, uluslararası sistemin anarşik yapısının, devletleri güvenliklerini sağlamak için daha temkinli ve ölçülü politikalar izlemeye yönlendirdiğini öne süren bir teoridir. Bu yaklaşım, saldırgan realistlerin savunduğu yayılmacı ve saldırgan politikaların, devletlerin güç dengesine uyma eğilimlerini bozduğunu belirtmektedir. Savunmacı realizme göre, devletlerin güvenliklerini sağlama amacı, aşırı genişlemeci stratejilerin uygulanmasıyla zayıflamakta ve bu tür yaklaşımlar, uzun vadede devletlerin güvenliğini tehdit edebilmektedir. Bu bakımdan savunmacı realizm, devletlerin güvenliğini sağlamak için ihtiyatlı ve dengeleyici bir politika izlemelerinin gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁶⁶

Savunmacı realizm ile neorealizm arasında üç temel farklılık bulunmaktadır. İlk olarak, neorealizm devletlerin anarşik ortamda sergiledikleri davranışları açıklamak için çok sayıda değişkeni devreye sokarken, savunmacı realizm bu davranışların yalnızca rasyonel bir seçimle açıklanabileceğini savunur. İkinci olarak, savunmacı realizm, uluslararası sistemde bir denge unsuru olarak savunmacı-saldırgan politikaların birbirini dengelemesine katkı sağlar. Üçüncü olarak, savunmacı realist yaklaşım, devletlerin bir güç arayışından ziyade mevcut durumu koruma (statükonun korunması) eğiliminde olduklarını iddia eder.¹⁶⁷ Savunmacı realizm, tıpkı saldırgan realizm gibi, küresel sistemin yapısal baskılarının devletlerin davranışları üzerindeki etkisini vurgulamakla birlikte, bu baskıların iç dinamiklerle etkileşim halinde değerlendirilmesi gerektiğine işaret eder. Ancak, savunmacı realizmin saldırgan realizmden ayrıldığı temel nokta, dış politika kararlarına yaklaşım biçimidir. Saldırgan realizme göre, devletler olağanüstü tehditlere nadiren tepki gösterir ve dış politika kararlarını daha ılımlı bir şekilde alır. Buna karşın, savunmacı realizm, devletlerin iç dinamiklerine, özellikle güvenlik arayışı bağlamında, daha fazla önem atfetmektedir. Gideon Rose, neoklasik realizmin, uluslararası ilişkilerde hâkim olan üç ana perspektifin (saldırgan realizm, savunmacı realizm ve diğerleri) temel unsurlarına meydan okuduğunu ileri sürmektedir. Rose'a göre, bir devletin dış politikasını asıl belirleyen faktör, uluslararası sistemdeki güç dağılımı ya da devletlerin maddi kapasitesinden ziyade, liderlerin bireysel gücü ve algılarıdır. Liderlerin gücü ve uluslararası sistemi yorumlama

¹⁶⁵ Battır, 2020: 147-148.

¹⁶⁶ Düzgün, 2020: 270.

¹⁶⁷ Battır, 2020: 147-148.

biçimleri, dış politikanın şekillenmesinde belirleyici bir rol oynar. Özellikle kritik dış politika kararlarında, liderin algılarının ve değerlendirmelerinin, anarşik uluslararası sistemin yapısal dinamiklerinden daha etkili olduğunu vurgular. Rose, dış politika kararlarının liderin bireysel algı süzgecinden geçerek şekillendiğini ve bu nedenle liderlerin, devletlerin iç dinamiklerinin önemli bir unsuru olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtir.¹⁶⁸

Mearsheimer'ın saldırgan realizm teorisi, Waltz'un savunmacı realizmiyle benzer varsayımsal temellerden yola çıkmasına rağmen, oldukça farklı sonuçlara ulaşmaktadır. Waltz'un savunmacı realist teorisi, uluslararası sistemde devletlerin temel amacının güvenliği en üst düzeye çıkarmak olduğunu ve bu bağlamda güç dengesinin oluştuğunu öne sürer. Savunmacı teoriye göre, devletler daha güçlü devletleri dengelemek için daha zayıf devletlerle ittifaklar kurar ve bu tekrar eden dengeleme modeli, hegemonya arayışındaki devletlere karşı kolektif bir caydırıcı mekanizma oluşturur. Waltz, devletlerin güvende olmak için yeterli güce ulaştıklarında tatmin olduklarını ve daha fazla güç peşinde koşmadıklarını savunmaktadır. Bu yaklaşım, devletlerin temel motivasyonunun güç değil, güvenlik olduğunu varsayar. Mearsheimer ise bu sonucu reddetmekte ve saldırgan realist teori doğrultusunda, devletlerin uluslararası anarşik sistemde hiçbir zaman gerçek anlamda güvende olamayacağını iddia etmektedir.¹⁶⁹ Ona göre, bir devletin hayatta kalmasını sağlaması yalnızca güç maksimizasyonu ile mümkündür.¹⁷⁰

Savunmacı realizmin aksine, bir devletin yeterli kabul edebileceği bir güç seviyesi yoktur; güvenlik, sürekli olarak artan bir güç arayışıyla ilişkilidir.¹⁷¹ Mearsheimer'ın güç dengesinin kaçınılmazlığı fikrini reddetmesinin temel nedeni, dengelemenin içerdiği kolektif eylem sorunlarıdır. Devletler, güçlü devletlere meydan okumak amacıyla daha zayıf devletlerle ittifaklar kurmanın maliyetini üstlenme konusunda genellikle çekingen davranırlar.¹⁷² Bu nedenle, devletler genellikle kendi güvenlikleri ciddi bir tehdit altına girene kadar dengeleme sürecine katılmamayı tercih ederler. Bu durum, diğer devletlerin tehdit edici güçleri dengelemesine izin verir ve dengelemenin etkinliğini azaltır.¹⁷³ Mearsheimer'a göre, dengeleme mekanizmasının içerdiği bu zayıflık, büyük güçlerin hegemonya arayışına girmesini engellemekte yetersiz kalır. Bu nedenle, saldırgan realizmde, hegemonyaya yönelimi sınırlayan caydırıcı faktörler, savunmacı realizmin öngördüğü kadar etkili değildir. Sonuç olarak,

¹⁶⁸ Aydın, 2024: 4.

¹⁶⁹ Şebin ve Akbaş, 2024: 78.

¹⁷⁰ Arı, 2013: 169.

¹⁷¹ Mearsheimer, 2001: 2

¹⁷² Şebin ve Akbaş, 2024: 78.

¹⁷³ Mearsheimer, 2001: 39-40

Mearsheimer'ın saldırgan realist dünyasında, büyük güçler için hegemonya arayışları Waltz'un savunmacı realizmine göre daha güçlü bir motivasyon haline gelir.¹⁷⁴

Uluslararası sistemin dengesini değiştirecek genişleme hareketleri savunmacı realistler tarafından aptalca eylemler olarak adlandırılmaktadır. Devletler yalnızca kendi çıkarlarını gözeterek güçlerini en üst düzeye çıkarma gayesi içerisinde olmamalıdır. Bu tutum yerine Waltz'un 'uygun miktarda güç' diye tanımladığı şekilde sistemdeki dengelere zarar vermeyen tutumları benimsemelidirler. Savunmacı realistlerin, sistemin dengesini bozacak hamleleri, mantığa aykırı eylemler olarak adlandırmasının nedeni bu eylemin başarıya ulaşabilme ihtimalinin mümkün olmamasıdır. Uluslararası sistemdeki hegemon olma isteği olan ve bu istek doğrultusunda eylemlerini fiiliyata döken her devletin karşısında, dengenin tekrardan güvenli hale gelmesini sağlayacak koalisyonların kurulacaktır. Böylesi bir durum, hegemon olma güdüsüyle hareket eden devletin güvenliğini ve gücünü kısıtlayacak gelişmelere sebebiyet verebilirken daha ağır bir senaryo ile yok olma ihtimali üzerine sonuçlanabilme potansiyeli taşımaktadır. Örneğin Napolyon Fransa'sı ve Nazi Almanya'sına bakıldığında, Avrupa'ya egemen olma arzularının hüsrarla sonuçlandığını görmek mümkündür.¹⁷⁵ Walt ve Mearsheimer, Soğuk Savaş sonrası dünyada uluslararası politikayı anlayabilmek için kendi teorilerinin doğru birer denklem olduğunu savunmaktadırlar.¹⁷⁶

1.3. Tehdit Dengesi Teorisi

Devletlerin, diğer devletler hakkında hangi özel yeteneklere ve niyetlere sahip olduğu hakkında tam anlamıyla bilgi sahibi olduklarını söylemek mümkün değildir. Temel amaç yalnızca hayatta kalmak olsa da dengelenmesi gereken bir tehdit olup olmadığının bilinmesi de çok zordur. Bu durumda Waltz 'un önde gelen öğrencilerinden biri olan Stephen Walt, tehdit dengesi teorisini uluslararası ilişkiler disiplinine kazandırmıştır.¹⁷⁷ Soğuk Savaş döneminde tehdit dengesi ve ittifakların rolü üzerine yapılan analizler oldukça karmaşıktır. Bu dönemdeki uluslararası ilişkilerin dinamikleri, devletler arası güç dengeleri, coğrafi faktörler ve stratejik hesaplamalar gibi birçok etkeni içerir. Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş döneminde ABD için büyük bir tehdit olarak algılanması, özellikle ideolojik farklılıklar, nükleer silahların varlığı ve Sovyet genişlemesi gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu tehdit algısı, ABD'nin ve diğer

¹⁷⁴ Şebin ve Akbaş, 2024: 78.

¹⁷⁵ Mearsheimer, 2013: 81.

¹⁷⁶ Tokatlı, 2022: 130-131.

¹⁷⁷ Donnelly: 2005: 42.

batılı güçlerin Sovyetler Birliği'ne karşı güçlü bir dengeleme stratejisi izlemelerini tetiklemiştir. Walt, devletlerin güvenlik anlayışlarının, güç dengesini koruma gerekliliğiyle değil, daha çok algılanan tehditler tarafından şekillendirildiğini öne sürmektedir. Bu perspektife dayanarak, tehdit dengesi teorisinin ortaya çıktığını savunur. Bu teori, devletlerin güvenlik politikalarının, sadece objektif güç dengesinden ziyade, tehditlerin algılanma biçimleriyle belirlendiğini vurgulamaktadır.¹⁷⁸

‘Tehdit dengesi’ teorisi, devletlerin potansiyel tehditlere karşı koymak için ittifaklar kurma eğiliminde olduklarını öne sürer. Walt'ın, Waltz'un ‘Güç Dengesi’ kavramını ‘Tehdit Dengesi’ ile değiştirerek ve tehdit algısının belirlenmesinde ‘niyet’ değişkenini teorisine dahil ederek, devletlerin güvenlik politikalarında maddi güç unsurlarının yanı sıra sezgisel faktörlerin de önemli bir rol oynadığını vurgulamayı amaçlamıştır. Bu yaklaşım, uluslararası ilişkilerdeki geleneksel güç dengesi anlayışını genişleterek, devletlerin güvenlik politikalarını daha kapsamlı bir şekilde değerlendirmeye olanak tanır. Walt'ın teorisi, devletlerin güvenlik algılarını ve politikalarını belirlerken, sadece askeri güç ve materyal kaynaklarının değil, aynı zamanda diğer devletlerin niyetlerinin ve algılarının da dikkate alınması gerektiğini öne sürmektedir.¹⁷⁹ Waltz'un temel tanımıyla dengeleme, uluslararası sistemde hegemonya kurma girişiminde bulunan bir güce karşı, daha zayıf olan tarafların desteklenmesi anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım, uluslararası düzende güç dağılımını dengeleyerek herhangi bir aktörün aşırı güç konsantrasyonunu engellemek amacı taşır. Böylece, dengeleme, sistemde istikrarın korunması ve güçler arasında bir denge oluşturulması için temel bir mekanizma olarak işlev görmektedir.¹⁸⁰

Soğuk Savaş döneminde NATO gibi ittifaklar, ABD'nin müttefikleriyle bir araya gelerek Sovyet genişlemesine karşı ortak bir cephe oluşturmaya örnek teşkil etmektedir.¹⁸¹ Bu ittifaklar sadece askeri güç sağlamakla kalmamış, aynı zamanda ekonomik, politik ve istihbarat alanlarında da işbirliği yaparak daha etkili bir denge oluşturmuştur.¹⁸² Tehdit dengesine göre devletlerin denge kurma eğiliminin ne zaman başladığını 3 kriterle cevaplamak mümkündür. Bu 3 kriter, güç ve zayıflık, müttefiklerin mevcudiyeti ve barış ve savaş durumu olarak sınıflandırılmaktadır. Güç ve zayıflık kriterine bakıldığında, devletin gücünün veya zayıflığının çoğunluğa oranla ölçümlenemeyeceğini, bu iki kıstasın sistemdeki dengeye bağlı

¹⁷⁸ Walt, 1985: 4-5.

¹⁷⁹ Jervis, 1978: 181.

¹⁸⁰ Waltz, 1979: 126.

¹⁸¹ Gülmez ve Tahancı, 2014: 226.

¹⁸² Walt, 1987: vi.

olduğunu savunmaktadır.¹⁸³ Bu önermesiyle tehdit dengesi (*balance of threats*) kuramını geliştiren Walt, devletlerin tek başına gücü dengelemek üzere değil esasında tehdidi dengelemek üzere ittifaka girdiğini ve tehdit dengesinin ittifak oluşumunu daha iyi açıkladığını ileri sürmektedir. Odak noktaları farklı olsa da Kenneth Waltz, Stephen Walt, Christensen ve Synder devletlerin tehdit kaynağına karşı dengeleme davranışını sergileyeceği noktasında birleşmektedir.¹⁸⁴ Schweller ise peşine takılma davranışını yeniden ele alarak esasında dengelemenin kayıpları önleme arzusuyla yapıldığını, peşine takılmada ise devletlerin temel hedefinin kazanç sağlamak olduğunu ileri sürer. Schweller, Walt'un ittifaklar tehditlere karşı oluşur önermesini eleştirerek ittifakların sadece tehditlere karşı değil, aynı zamanda fırsatlara karşı geliştiğini ifade etmektedir. Nitekim devletleri peşine takılma davranışına iten sebep Walt'un ya da diğerlerinin iddia ettiği gibi tehdidi dengelemek değil, esasında saldırgan gücün tarafında yer alarak onun zaferinden yararlanmaktır. Dolayısıyla devletleri ittifaka yönlendiren etken tehdit dengesi değil esasında çıkar dengesi' (*balance of interests*)dir. İttifaklar genellikle dış tehditlere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmakla birlikte, bu tepkilerin doğası konusunda önemli bir fikir ayrılığı bulunmaktadır. Bir devlet, ittifak kurarken ya dengeleme stratejisini benimseyebilir (yani, tehdit kaynağına karşı ittifak kurarak güç dengesini sağlamaya çalışabilir) ya da peşine takılma stratejisini tercih edebilir (yani, ana tehdit oluşturan devletle ittifak kurarak güç birliği yapılabilir). Bu iki strateji, birbirinden köklü şekilde farklı sonuçlar doğurur ve bu sonuçlar, izlenecek politikaları da büyük ölçüde şekillendirir. En basit ifadeyle, eğer dengeleme stratejisi peşine takılmaya kıyasla daha yaygınsa, devletler daha güvenli olacaktır, çünkü saldırganlar karşılarında birleşik bir dirençle karşılaşacaklardır. Bu bağlamda, statükoyu korumaya çalışan devletler, tehditkâr dış ve savunma politikalarından kaçınarak, karşıt koalisyonları kışkırtmaktan kaçınmalıdırlar. Ancak, eğer peşine takılma stratejisi daha baskın bir eğilimse, o zaman güvenlik azalır, çünkü saldırganlık ödüllendirilecektir. Bu durumda, daha agresif bir dış politika ve daha güçlü bir askeri yapı, savunulabilir politika tercihleri haline gelmektedir.¹⁸⁵

Peşine takılma hipotezinin mantığı, iki ana motivasyon üzerinden açıklanabilmektedir. Birincisi, peşine takılmanın yatıştırma stratejisi olarak benimsenmesidir. Bu durumda, tehditkâr bir devlet veya koalisyonla ittifak yaparak, peşine takılma uygulayan devlet, kendisini doğrudan hedef almaktan kaçınmayı ve olası bir saldırıyı başka bir yönetime yönlendirmeyi umar. Bu strateji, bir devletin güvenliğini sağlamak ve bağımsızlığını korumak amacıyla savunma odaklı

¹⁸³ Öztürk ve Durak, 2022: 9.

¹⁸⁴ Christensen ve Synder, 1990: 140-141.

¹⁸⁵ Walt, 1985: 4-5.

bir yaklaşım olarak işlev görmektedir. İkinci motivasyon ise, peşine takılmanın bir zaferin ganimetlerinden faydalanma stratejisi olarak kabul edilmesidir. Bu durumda, devlet, zaferin sağlanması durumunda elde edilecek toprak ve diğer kazançlardan yararlanmayı amaçlamaktadır. Mussolini'nin Fransa'ya savaş ilanı, Sovyetler Birliği'nin 1945'te Japonya'ya karşı savaşa katılması ve Birinci Dünya Savaşı'ndaki İtalya ile Romanya'nın ittifak tercihlerinin hepsi, bu tür peşine takılma örnekleri arasında yer almaktadır. Bu devletler, savaşı kazanan tarafın güçlülüğünü görerek, savaşın sonunda toprak kazanmayı ummuşlardır. Stalin'in 1939'daki Hitler ile ittifak yapma kararı hem savunma hem de toprak kazanma motivasyonlarını aynı anda taşır.¹⁸⁶ Nazi-Sovyet Paketi, Polonya'nın parçalanmasına yol açmış ve Hitler'in Batı'ya yönelik askeri hırslarını engellemiş olabilir.¹⁸⁷ Böylelikle Stalin hem zaman kazanmış hem de stratejik toprak kazançları elde etmiştir. Bu iki motivasyon, peşine takılma stratejisinin farklı amaçlarla benimsenebileceğini göstermektedir. İlk motivasyonda, peşine takılma, savunma amacını taşır ve potansiyel bir tehdit karşısında devletin bağımsızlığını koruma amacına yöneliktir.¹⁸⁸ İkinci motivasyonda ise, peşine takılma, daha çok toprak kazanımı ve güç elde etme amacıyla, daha güçlü olan tarafla ittifak yapılması olarak şekillenir. Her ne kadar bu motivasyonlar farklı olsa da peşine takılma davranışı, güç dengesi teorisinin öngörülerıyla açık bir çelişki oluşturur. Güç dengesi teorisi, devletlerin daha güçlü rakiplere karşı dengeleme stratejisi geliştireceğini öngörürken, peşine takılma davranışı, bu öngörüyle ters düşer. Dolayısıyla, bu iki hipotez, devletlerin ittifak seçimlerini nasıl yapacakları konusunda birbirini dışlayan açıklamalar sunmaktadır.¹⁸⁹

Tehdit olarak algılanan (dengelenen) taraflar ile tehdit algısını taşıyan (dengeleyen) tarafların davranışlarının ardından ortaya çıkabilecek sonuçlar, dengeleme sürecinin kendisi kadar önem taşımaktadır. Dengeleme eğiliminin yüksek olduğu bir uluslararası sistemde, devletlerin birbirlerine karşı ittifaklar oluşturması yaygın bir durumdur. Bu tür bir eğilim, devletlerin birbirlerine duyduğu güveni zedeleyebilecek bir unsur olmakla birlikte, Walt'a göre dengelemenin baskın olduğu bir dünya düzeninde güvenilirlik kavramı kritik bir rol oynamamaktadır. Walt, dengelemenin etkilerini değerlendirirken bu kavramın peşine takılma stratejisi ile karıştırılmaması gerektiğine dikkat çekmiş ve dengeleme stratejisi izleyen devletlerin, peşine takılma eğiliminin baskın olduğu bir dünya düzeninde yalnızlaşma riski taşıyabileceğini vurgulamıştır. Buna karşılık, dengelemenin baskın olduğu bir sistemde, peşine

¹⁸⁶ Bekcan, 2016: 114-115.

¹⁸⁷ Öncü ve Ekin, 2014: 256-257.

¹⁸⁸ Kaya, 2022: 553.

¹⁸⁹ Walt, 1985: 7-8.

takılma tutumu sergileyen bir devlet, diğer devletlerden daha yoğun bir tepkiyle karşılaşabilir. Bu durum, dengeleme ve peşine takılma arasındaki farkların, uluslararası sistemin dinamiklerini anlamak açısından hayati olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁹⁰

Neorealist kuramcı Walt'un tehdit dengesi kuramında devletler dış tehditleri dengelemek üzere ittifaka girdiği ifade edilirken, ideolojinin ittifak tercihlerini belirlemede nispeten az rol oynadığını belirtilmektedir. Walt'a göre, ittifak oluşumunda ideolojinin etkisini üç faktörle gerçekleştirmektedir hâlihazırda güven içinde olan devletlerin ideolojik tercihleri takip etme olasılıkları yüksektir. Lakin ideolojik temelli ittifakların daha pragmatik çıkarlar ortaya çıktığında hayatta kalması pek olası değildir; Zayıf veya istikrarsız rejimler meşruiyetlerini desteklemek için ideolojik argümanlara güvendiğinde, bu güven ittifak seçimlerini etkileyebilir. Dolayısıyla meşruiyeti güvencesiz olan rejimlerin ideolojik temelli ittifaklara girmesi beklenebilir; Bir devletin liderleri ideolojinin uluslararası ittifakları belirlediğine inandığında, benzer devletleri potansiyel dostlar ve benzer olmayanları potansiyel düşman olarak görecektir. Bu faktör benzer devletlerle ilişkileri güçlendirebilecekken farklı bir ideolojiyi benimseyen devletlerle ilişkileri genellikle zayıf kılacaktır. Walt'un teorik nazariyesi devletleri uluslararası sistemin egemen aktörleri olarak konumlandığından ittifakları da iki ya da daha fazla egemen devlet arasında geçen resmi veya gayri resmi şekilde gerçekleşecek güvenlik işbirliği olarak tanımlamaktadır.¹⁹¹ Stephen Walt, tehdit dengesi kuramında aktörlerin tehditleri dengelemek üzere resmi veya resmi olmayan ittifak ilişkisi geliştireceklerini ifade etmektedir. Tehdit dengesi kuramsal yaklaşımında aktörlerin devlet olduğu kabul edilir ve tehdit ise dış kaynaklı olarak değerlendirilir. Walt, tehdit dengesinde ideolojinin önemini de göz ardı etmeyerek ideolojinin ittifakların kurulmasında değil, ittifaklara neden olan tehditlerin belirlenmesinde/algılamasında öne çıkabildiğini ifade etmektedir.¹⁹²

Walt, tehditleri belirleyen faktörleri toplam güç, coğrafi yakınlık, saldırgan kapasiteler ve saldırgan niyetler ile açıklamaktadır.¹⁹³ Walt'a göre bir devletin sahip olduğu toplam kaynakların (örneğin, nüfus, endüstriyel ve askeri kapasite ile teknolojik yetenekler) büyüklüğü¹⁹⁴, o devletin diğer devletler için oluşturduğu potansiyel tehdit derecesini doğrudan etkilemektedir.¹⁹⁵ Bu bağlamda, bir devletin toplam gücü, başkalarına karşı oluşturduğu tehdit

¹⁹⁰ Şen, 2024: 78.

¹⁹¹ Tokatlı, 2022: 132-133.

¹⁹² Balcı, 2023: 71.

¹⁹³ Walt, 1985: 9.

¹⁹⁴ Alkanalka ve Eşel, 2024: 1475.

¹⁹⁵ Walt, 1987: 22.

potansiyelinin önemli bir unsuru olarak değerlendirilmektedir.¹⁹⁶ Ayrıca, bir devletin sahip olduğu bu güç, dengeleme stratejisini ya da peşine takılma stratejisini benimsemesine neden olabilmektedir.¹⁹⁷ Çünkü güçlü devletler, düşmanlarına karşı cezalandırıcı eylemlerde bulunma veya müttefiklerine ödüller verme kapasitesine sahiptir.¹⁹⁸

Devletler, yakın coğrafi konumlarından kaynaklanan tehditlere karşı ittifaklar kurarak tepki verebilirler. Zira, güç projeksiyonunun mesafe ile orantılı olarak azaldığı göz önünde bulundurulduğunda, coğrafi olarak daha yakın olan devletler, daha uzak olanlardan daha büyük bir tehdit oluşturma potansiyeline sahiptir. Britanya Dışişleri Bakanlığı, Almanya'nın deniz gücündeki artışa duyduğu hassasiyetin nedenini, Almanya'nın kıyılarının Britanya'ya olan yakınlığı ile Brezilya'nın uzaklığı arasında kurduğu karşıtlıkla açıklamıştır. Bu bağlamda, toplam güçte olduğu gibi, yakın tehditler de ya dengeleme ya da peşine takılma stratejilerinin tetikleyicisi olabilir. Yakın tehditlerin dengeleme stratejisini tetiklemesi durumunda, genellikle devletler arasında 'tahtalar gibi dizilmiş' ittifak ağları ortaya çıkmaktadır. Diplomatik tarih boyunca, 'komşuların komşuları dosttur' şeklindeki görüş, çevredeki devletlerin merkezi bir güce karşı hizalanma eğiliminin yaygın olduğunu ifade etmektedir. Bu durum, Kautilya'nın 4. yüzyıldaki yazılarından beri bilinen bir eğilimdir ve Fransa ile Rusya'nın Wilhelmine Almanya'sına karşı oluşturduğu ittifaktan, Sovyetler Birliği ve Vietnam'ın Çin ile Kamboçya'ya karşı oluşturduğu ittifaklara kadar pek çok tarihi örnekle somutlaşmıştır. Bununla birlikte, yakın tehditlerin peşine takılma stratejisini tetiklemesi durumunda, 'etki alanı' olgusu öne çıkmaktadır.¹⁹⁹ Büyük bir güce sınır komşusu olan küçük devletler, büyük güçlerinin itaat etmeyi zorlayıcı kapasitesini gördüklerinde, dengeleme yapmak yerine bu güce katılmayı tercih edebilirler. Finlandiya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı peşine takılma stratejisini benimsemesi, iki büyük savaş kaybettikten sonra bu tercihi yapmasının tipik bir örneğini oluşturmaktadır.²⁰⁰ Diğer tüm faktörler eşit olduğunda, büyük saldırgan kapasitelere sahip devletler, askerî açıdan zayıf ya da yalnızca savunma yapabilen devletlere kıyasla daha fazla ittifak kurma potansiyeline sahiptir. Ancak, bu faktörün etkisi duruma göre değişkenlik gösterebilir. Bir yandan, bu tür askeri kapasitenin yaratacağı doğrudan tehdit, devletleri dengeleme amacıyla başkalarıyla ittifak yapmaya zorlayabilir. Örneğin, Tirpitz'in 'risk stratejisi' tam olarak bu yüzden başarısız olmuştur. Almanya'nın deniz gücü, İngiltere tarafından büyük bir saldırgan tehdit olarak

¹⁹⁶ Walt, 1987: 22-23

¹⁹⁷ Walt, 1985: 10.

¹⁹⁸ Walt, 1987: 23.

¹⁹⁹ Huang, 2015: 190-191.

²⁰⁰ Walt, 1985: 10-11.

algılanmış ve İngiltere, kendi deniz kuvvetlerini güçlendirirken Fransa ve Rusya ile ittifak ilişkilerini sağlamlaştırmıştır.²⁰¹ Diğer taraftan, saldırgan gücün hızlı bir şekilde fetih yapabilmesi durumunda, savunmasız devletler direnmenin pek bir anlamı olmadığını düşünebilirler.²⁰² Bu durumda dengeleme stratejisi mantıksız olabilir, çünkü müttefiklerin olası bir tehdit karşısında hızlı bir şekilde yardım edemeyecekleri kaygısı ortaya çıkmaktadır. Bu da etki alanlarının oluşumuna yol açan bir başka nedendir: Büyük saldırgan askeri kapasitelere sahip devletlerle sınır komşusu olan ve potansiyel müttefiklere uzak olan küçük devletler, dengeleme yapmak yerine peşine takılma stratejisini benimsemek zorunda kalabilirler.²⁰³ Agresif olarak algılanan devletler, diğer devletlerin kendilerine karşı dengeleme yapma eğilimini tetikleyebilir. Örneğin, Nazi Almanyası'nın büyük bir gücü ve aşırı saldırgan hedefleri birleştirmesi, karşısında geniş bir koalisyonun oluşmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, daha mütevazı askeri kapasitelere sahip devletler de özellikle saldırganlıkları algılanıyorsa, dengeleme tepkisini tetikleyebilirler.²⁰⁴ Kaddafi yönetimindeki Libya, bu duruma örnek teşkil eder; Libya'nın faaliyetlerine karşı Mısır, İsrail, Fransa, ABD, Çad ve Sudan'ın siyasi ve askeri tepkileri koordineli bir şekilde gerçekleşmiştir. İttifak seçimlerinde niyet algıları kritik bir rol oynamaktadır. Örneğin, Alman hedeflerine yönelik algıların değişmesi, Üçlü İtilaf'ın kurulmasına katkıda bulunmuştur. Bismarck, 1870 sonrasında statükoyu savunmaya yönelik dikkatli bir politika izlerken, haleflerinin genişlemeci hırsları diğer Avrupa güçleri arasında artan bir kaygıya neden olmuştur. Alman gücünün artışı önemli bir faktör olmakla birlikte, Almanya'nın niyetlerinin de dikkate alınması gerekmektedir.²⁰⁵

Bock ve Henneberg, dengeleme stratejilerinin etkinliğine dair değerlendirmelerinde şu soruyu gündeme getirmiştir: 'Dengeleme, tehdit olarak algılanan bir devleti veya ittifakı zayıflatarak tehdidi azaltabilir ve güvenliği sağlayabilir mi?'. Bu soruya verdikleri yanıt, dengelemenin her durumda tehdidi azaltarak güvenliği sağlayamadığı yönündedir. Örneğin, İran'ın nükleer tesislerine yönelik bir saldırının, İran tarafından oluşturulan tehdidi tamamen ortadan kaldırmak yerine yalnızca geçici olarak yavaşlatacağını öne sürmüşlerdir. Dahası, bu tür bir saldırı, İran'ın nükleer silahların varlığına yönelik inancını ve bu silahların güvenlik sağlama aracı olduğu algısını daha da pekiştirebilir. Bu bağlamda, dengeleme stratejilerinin her zaman başarılı bir devlet politikası olmadığı vurgulanmaktadır. Dengelemenin başarısı,

²⁰¹ Walt, 1985: 11

²⁰² Balci, 2023: 72.

²⁰³ Walt, 1985: 11.

²⁰⁴ Kaya, 2023: 204.

²⁰⁵ Walt, 1985: 12.

yalnızca tehdit algısına karşılık verilen eylemlere değil, aynı zamanda bu eylemlerin uzun vadeli sonuçlarının öngörülmesine ve uygulanabilirliğine bağlıdır. Stratejinin başarısız olması durumunda, dengeleme girişimleri, tehdidin azaltılmasından ziyade daha da büyümesine yol açabilecek bir etki yaratabilmektedir. Dengeleme stratejisinin başarıya ulaşması, yalnızca dengeleme davranışının uygulanmasına değil, aynı zamanda bir dizi başka faktöre de bağlıdır.²⁰⁶ Bu faktörler arasında, tehdit olarak algılanan devletin durumu, izlenen dengeleme politikalarının gerçekçi ve uygulanabilir olup olmadığı kritik öneme sahiptir. Dengeleme stratejisi, ancak tüm koşulların bu politika için uygun olduğu bir ortamda başarılı olabilir. Aksi takdirde, dengeleme çabaları ‘dengeleyememe’ durumuna dönüşerek başarısızlıkla sonuçlanabilir.²⁰⁷ Bu durum yalnızca dengelemenin etkisizliğini ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda tehdit olarak görülen devletin uluslararası sistemde daha da güçlenmesine yol açabilir. Bu nedenle, dengeleme stratejilerinin etkinliği, tehdit algılarının doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve bu algılara uygun, rasyonel politikaların geliştirilmesi ile yakından ilişkilidir.²⁰⁸

Peşine takılma ve dengeleme stratejilerinin önemi, bu stratejilerin yaygınlığı ve devletlerin hangi koşullarda bu yaklaşımlar arasında öncelik verdiği konusunda, Waltz ile başlayan tartışma Walt ve Schweller gibi isimlerin katkılarıyla derinleşmiş ve daha kapsamlı bir hal almıştır. Peşine takılma stratejisinin hem bir yaklaşım hem de politika yapımında rasyonel bir araç olarak yetersiz olduğunu savunanlar, bu stratejiyi genellikle zayıf veya küçük devletlerle ilişkilendirmektedir. Özellikle tehdit algılarının devletin dış politika motivasyonunu belirlediği durumlarda, zayıf devletlerin dengeleme yerine peşine takılma stratejisine daha yatkın olduğu genel kabul görmektedir. Ancak bu görüşe karşı çıkan Sweeney ve Fritz, ampirik verilerle destekledikleri çalışmaları sonucunda, büyük güçler arasındaki peşine takılma stratejisinin sanılanın aksine dengelemeden daha yaygın olduğunu öne sürmüşlerdir. Onlara göre, devletler arasındaki ittifak ilişkilerini belirleyen temel unsur güç dağılımı değil, ortak çıkarlardır. Büyük güçler ittifak oluştururken iş birliği yapacağı partnerin gücü veya büyüklüğünden ziyade, bu partnerin ortak çıkarları paylaşıp paylaşmadığını dikkate almaktadır.²⁰⁹

Tehdit Dengesi Kuramı, devletlerin sadece sahip oldukları askeri güçle değil, aynı zamanda diğer devletlere yönelik oluşturdukları tehditlerle de ilgilenir. Bu tehditler, askeri

²⁰⁶ Keyvan, 2022: 326-327.

²⁰⁷ Bayezit, 2016: 93.

²⁰⁸ Şen, 2024: 78.

²⁰⁹ Özlük, 2017: 249.

müdahale, ekonomik yaptırımlar, politik baskı gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. Dolayısıyla, Tehdit Dengesi, devletlerin sadece sahip oldukları klasik anlamdaki güç ile değil, aynı zamanda diğer devletlere yönelik potansiyel tehditleri nasıl dengeledikleriyle ilgili bir bakış açısı sunar.²¹⁰ Devletlerin neden ittifak kurduğunu anlamak her zaman karmaşık bir soru olmuştur. Bu dış politika olgusuna ışık tutan teorilerden biri de Tehdit Dengesi Teorisidir. 1987'de Stephen Walt, devletlerin belirli ittifaklar kurmasının ardındaki çeşitli nedenleri araştırdığı etkili kitabı 'İttifakların Kökeni' ile bir tartışmayı ateşlemiştir. Bu teori, devletlerin kendi güçlerini ölçtüğünü ve tehditleri diğer devletlere göre değerlendirdiğini ileri süren Güç Dengesi Teorisine meydan okumaktadır. Güç Dengesi Teorisi'ndeki güç birikimi vurgusunun aksine, Tehdit Dengesi Teorisi karşılıklı güvenliğe vurgu yapmaktadır. Eşitsiz güç dağılımının damgasını vurduğu bir dönem olan Soğuk Savaş sırasında, ortak güvenlik düzenlemeleri organize edilene kadar karşılıklı güvenlik fikri tam olarak yerleşmemiştir. Walt, devletlerin diğer devletlerden algılanan güvenlik tehditlerine göre hareket ettiğini ve uluslararası ilişkilerin daha incelikli bir şekilde anlaşılmasını sağladığını öne sürerek hâkim görüşlerle çelişmiştir.²¹¹

Realist yaklaşımlar içinde, Tehdit Dengesi Kuramı'ndan önce ortaya çıkan Güç Dengesi Kuramı, devletlerin hegemonik bir devlete karşı ittifak kurma eğiliminde olduklarını öne sürmektedir. Ancak Walt, bu kurama ek olarak, devletlerin gerçek dünya koşullarında yalnızca temel verilerle hareket etmeyeceklerini, aynı zamanda hegemonik aktörlerin veya kendilerinden daha güçlü devletlerin saldırgan niyetlerine göre de strateji geliştireceklerini ifade etmektedir. Bu bağlamda, Walt, güç dengesi anlayışının ötesine geçerek, devletlerin güvenlik algılarının, sadece doğrudan tehditlerin varlığına değil, aynı zamanda bu tehditlerin doğasını ve potansiyel saldırganlıklarını da göz önünde bulundurarak şekillendiğini vurgulamaktadır.²¹²

²¹⁰ Öztürk ve Durak 2022: 8.

²¹¹ Rakipoğlu, 2015: 124.

²¹² Öztürk ve Durak, 2022: 9.

İKİNCİ BÖLÜM

TEHDİT DENGESİ BAĞLAMINDA KARADENİZ'DE REKABET

Karadeniz, stratejik öneme sahip bir coğrafyada bulunan bölgedir.²¹³ Rusya, Amerika ve Türkiye gibi önemli aktörler için bölgesel güvenlik açısından bir dizi öneme sahiptir.²¹⁴ İşte bu ülkeler açısından Karadeniz'deki bölgesel güvenliğin önemine dair bazı anahtar noktalar şunlardır;

- * Enerji yolları; Karadeniz'deki enerji yolları, bu bölgede bulunan ülkelerin enerji güvenliği, ekonomik çıkarları ve jeopolitik stratejileri açısından büyük önem taşır. Bu ülkeler, bölgedeki enerji güzergâhlarının güvenliğini temin etmek ve aynı zamanda kontrolü altında tutmak adına diplomatik ve stratejik çabalar sarf ederler.²¹⁵

- * Askeri stratejiler ve güç dengesi; Rusya'nın Karadeniz'e kıyısı ve Karadeniz Filosu'nun varlığı,²¹⁶ bölgede askeri bir denge unsuru oluşturur. Bu durum, özellikle NATO üyesi Türkiye ile Rusya arasında askeri stratejik rekabeti ortaya çıkarabilir.²¹⁷

- * Bölgesel ilişkiler ve güvenlik işbirliği

- * Siyasi çatışmalar,

- * NATO

2.1. ABD Açısından Karadeniz Bölgesindeki Tehdit Dengesi

SSCB'nin dağılmasının ardından, Karadeniz bölgesi belirsizlikler, istikrarsızlıklar ve işbirliği arayışlarına sahne olmuştur. Bu süreçte, yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkışı, SSCB'nin Karadeniz donanmasının paylaşımı, Kırım'ın statüsü, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliği talepleri, SSCB limanlarının geleceği ve Hazar petrollerinin Karadeniz'e taşınması gibi konular, önemli tartışma başlıkları olarak öne çıkmıştır.

²¹³ Vorbrugg ve Bluwstein: 2022: 1.

²¹⁴ Yanar, 2002: 58-59.

²¹⁵ Erkan, 2015: 127.

²¹⁶ Akman, 2014: 2-8.

²¹⁷ Koçer, 2007: 199

ABD'nin Karadeniz politikaları, bu konuların çoğunu doğrudan etkilemiştir. Karadeniz bölgesine yönelik ABD politikaları aşağıdaki şekilde tanımlanabilir:

1. **Rusya'nın Gücünün Sınırlandırılması:** Rusya'nın Karadeniz Havzası'nda, hem iç hem de dış dinamikler üzerinden ABD'nin çıkarlarına meydan okuyabilecek düzeyde güç kazanmasının önlenmesi.²¹⁸
2. **Radikal Akımların İzolasyonu:** Karadeniz Havzası'nda, Avrupa Birliği ve ABD'nin güvenliğine tehdit oluşturabilecek radikal ve köktendinci niteliğe sahip akımların anında engellenmesi ve bu unsurların bulundukları bölgelerde izole edilmesi gerekmektedir.²¹⁹
3. **Enerji Güvenliğinin Sağlanması:** Hazar ve Türkistan bölgelerinden Avrupa ve ABD'ye petrol ve doğalgaz akışının garanti altına alınarak enerji güvenliğinin temin edilmesi.²²⁰
4. **Bölgesel Örgütlenmelerin Desteklenmesi:** ABD çıkarlarına tehdit oluşturmayacak bölgesel örgütlenmelerin desteklenmesi.
5. **Güvenlikçi Politikaların Önceliklendirilmesi:** Demokrasi yerine güvenlikçi politikalara öncelik verilerek bölgedeki ABD etkisinin artırılması.
6. **Askeri Varlığın Güçlendirilmesi:** Karadeniz'de olabildiğinde deniz gücü bulundurulması amacıyla, ABD'nin etki alanında kalacağı düşünülen devletlerde deniz ve kara üslerinin kurulması gerekmektedir.²²¹

Bu politikaların uygulanması, ABD'nin Karadeniz bölgesindeki stratejik çıkarlarını koruma ve güçlendirme amacını taşımaktadır.²²² ABD'nin bölgedeki tutumu, yeni bağımsız devletlerin güvenliğini ve bölgesel istikrarı destekleme çabalarını şekillendirmiş ve Gürcistan ve Ukrayna gibi ülkelerin NATO'ya üyelik taleplerini desteklemiştir. Ayrıca, ABD'nin Karadeniz'deki askeri varlığı ve bölgesel işbirliği girişimleri, bölgedeki dengeyi etkilemiş ve çeşitli aktörler arasındaki ilişkileri şekillendirmiştir.²²³ Karadeniz bölgesi, ABD'nin küresel güvenlik ve

²¹⁸ Hamzaoglu, 2021: 176.

²¹⁹ Koçer, 2007: 196.

²²⁰ Asmus, 2006: 18.

²²¹ Özarslan, 2012: 153.

²²² Köse, 2020: 217.

²²³ Başaran, 2020: 48.

stratejik çıkarları açısından önem taşımaktadır. Bu bölgede ABD nezdinde tehdit dengesi bağlamında birkaç nokta öne çıkmaktadır. Bunlar;

*Rusya'nın bölgedeki rolü ve ABD açısından olumsuzlukları; Rusya'nın Karadeniz bölgesindeki etkisi, ABD için potansiyel bir tehdit oluşturabilir.²²⁴ Özellikle Rusya'nın Karadeniz Filosu ve askeri varlığı, bölgedeki güvenlik denklemini etkiler. ABD, Rusya ile ilişkilerini dikkatlice dengelemeye çalışırken, Rusya'nın bölgedeki stratejik hamleleri ve askeri faaliyetleri ABD'nin bölgesel güvenliğini etkileyebilir.

*NATO Müttefikleri; Karadeniz bölgesindeki NATO müttefikleri, ABD için önemli stratejik ortaklardır. ABD, NATO aracılığıyla bölgesel güvenlik işbirliğini destekleyerek, müttefiklerinin güvenliğini artırmaya yönelik çabaları destekler.²²⁵ Bölgedeki NATO ülkeleri arasında birlik ve koordinasyonun sürdürülmesi, ABD'nin bölgesel tehditlere karşı daha etkili bir yanıt vermesine olanak tanımaktadır.²²⁶

*Enerji Güvenliği; Karadeniz'den geçen enerji yollarının güvenliği, ABD'nin enerji güvenliği açısından önemlidir. Bölgedeki enerji kaynakları ve enerji nakliyat rotalarındaki sorunlar, ABD'nin ekonomik çıkarlarını etkileyebilir. ABD'nin bölgedeki enerji projelerine destek vermesi veya bölgesel enerji işbirliği çabalarına katılması, bölgesel istikrarı artırmaya yönelik bir strateji olabilir.²²⁷

*Ukrayna Krizi ve Çatışmalar; Ukrayna ile Rusya arasındaki çatışma, ABD'nin bölgesel güvenliği açısından bir endişe kaynağıdır. ABD, Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesini ve bölgesel istikrarsızlık yaratma çabalarını eleştirmiştir. ABD, Ukrayna'nın egemenliğine ve bölgedeki demokratik reformlara destek verme çabalarını sürdürerek, bölgedeki çatışma alanlarına müdahale etmeye çalışabilir.

2.1.1. Rusya'nın Bölgedeki Rolü

Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'nın Karadeniz bölgesine yönelik politikalarının incelenmesi, bölgenin Rusya için stratejik açıdan önemli bir egemenlik alanı olduğunu ve enerji koridoru potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.²²⁸ Rusya, bölgedeki dengeyi

²²⁴ Asmus, 2006: 20-21.

²²⁵ Canar, 2012: 51-53.

²²⁶ Ünalırmış ve Oğuz, 2019: 2-3-4.

²²⁷ Hamilton, 2008: 321-323.

²²⁸ Ünalırmış ve Oğuz, 2019.

değiştirebilecek potansiyel hamlelere karşı stratejik bir yaklaşım benimsemiş ve bu hamleleri engellemeye yönelik çaba sarf etmiştir. Bu çerçevede, Rusya'nın Karadeniz politikaları, bölgedeki kendi çıkarlarını koruma ve bölgesel dengeyi sağlama çabalarını yansıtmaktadır. Rusya, bölgedeki enerji kaynaklarına erişimi ve deniz ticareti yollarını kontrol altında tutma konusundaki çabalarını sürdürmüş ve bölgedeki diğer aktörlerin etkisini dengelemeye çalışmıştır. Ancak, bu politikalar bazen başarısızlıkla sonuçlanmış olabilir, çünkü bölgedeki dinamikler ve uluslararası ilişkilerin karmaşıklığı, Rusya'nın hedeflerini tam olarak gerçekleştirmesini zorlaştırabilmektedir.²²⁹

Karadeniz'in stratejik konumu ve enerji koridoru olma potansiyeli, Rusya açısından bölgenin önemini belirleyen temel faktörler arasında yer almaktadır. Bu özellikler, bölgenin Rusya için jeopolitik açıdan kritik bir konuma sahip olduğunu ve bölgenin enerji kaynaklarının taşınmasında kilit bir rol oynadığını göstermektedir. Rusya, Karadeniz'in stratejik konumunu ve enerji koridoru olma potansiyelini dikkate alarak bölgeyi önemli kılmaktadır. Bu, Rusya'nın bölgedeki etkinliğini artırma ve bölgedeki güç dengesini şekillendirme çabalarını yansıtmaktadır. Karadeniz'in jeopolitik önemi, Rusya'nın bölgedeki çıkarlarını koruma ve bölgenin enerji kaynaklarına erişimi konusundaki stratejik hedeflerini güçlendirmektedir. Bu nedenle, Rusya'nın Karadeniz politikaları, bölgenin stratejik ve enerji kaynakları açısından önemini vurgulamaktadır.²³⁰ NATO'nun gündemi, Avrupa sınırlarının Ukrayna gibi ülkelerle komşu olduğu²³¹ ve Karadeniz Bölgesi'nin Avrupa ile bütünleşmiş bir yapıya dönüştürülerek geniş bir hinterlandın yaratılmasını içermektedir. Bu, Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) için oldukça önemli bir zemin oluşturma amacını taşımaktadır. ABD'nin Karadeniz bölgesi Orta Asya bölgesi ve aynı zamanda Güney Akdeniz bölgesini de kapsayacak şekilde geniş bir coğrafyada varlığını gösterme çabasının birçok nedeni vardır.²³²

Başlıca nedenlerden biri, Hazar'ın enerji kaynaklarının pazarlara açılması ve aynı zamanda Avrupa, Avrasya ve Ortadoğu'yu enerji güvenliği bağlamında birbirleriyle bağlantılı olmasıdır. Ayrıca, Büyük Orta Doğu Projesi çerçevesinde Amerikan üslerinin çatışma bölgelerine yakın ancak dışında konumlandırılması ve işbirlikçi ve dost komşu ülkelere kaydırılması ihtiyacı da bu varlığın arkasındaki dinamiklerden biridir. Bu durum, ABD'nin bölgedeki çıkarlarını güvence altına alma ve stratejik etkisini artırma çabalarının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu politika, bölgesel istikrarın korunması ve Amerikan çıkarlarının

²²⁹ Ayhan, 2015: 16-17.

²³⁰ Yanar, 2002: 58.

²³¹ Kain, 2023: 98.

²³² Urul, 2008: 18.

gözetilmesi amacıyla bölgedeki askeri varlığın optimize edilmesi ve bölgesel ortaklarla işbirliğinin artırılması gerekliliğini vurgulamaktadır.²³³ 2000-2010 yılları arasında Rusya'nın politikası, ABD, AB ve NATO'nun Karadeniz çevresindeki Rus çıkarlarını tehdit ettiği algısına dayanarak, Rusya'nın bölgedeki çıkarlarını koruma odaklı bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu dönemde, Karadeniz çevresindeki ABD-Rusya rekabeti sadece NATO'nun genişleyerek etki alanını büyütmesi ve ABD'nin üsler edinme çabalarıyla sınırlanmamış²³⁴, aynı zamanda hidrokarbon kaynaklarına yönelik çıkar çatışmalarını da içermektedir.²³⁵

Rusya, Karadeniz bölgesinden veya bölge üzerinden Hazar Denizi çevresinde bulunan ülkelerin petrol ve doğal gaz nakliyatına büyük önem vermiş ve Mavi Akım boru hattı projesi ile Türkiye'ye doğal gaz tedarikine başlamıştır.²³⁶ Bulgaristan ve Romanya gibi Karadeniz'de stratejik konuma haiz bölgelerin NATO'ya katılımı ile Gürcistan ve Ukrayna'nın potansiyel üyeliği, ABD ve Rusya arasındaki görüş ayrılıklarını artırmıştır. SSCB'nin dağılmasının ardından, Karadeniz'in doğusunda yer alan sığ kıyılar RF'nin kontrolü altında kalmıştır. Bu süreçte, Rusya'nın Karadeniz politikası, bölgedeki güç dengesini ve çıkarlarına yönelik tehditleri dengeleme çabalarını yansıtmaktadır. Rusya, bölgedeki jeopolitik ve ekonomik dinamikleri dikkate alarak çıkarlarını koruma ve bölgedeki etkinliğini artırma hedefiyle hareket etmiştir.²³⁷

Kırım'daki Sivastopol üssü, Rus donanmasının Karadeniz'deki en stratejik konumlarından biri olarak 2. Katerina döneminden beri varlığını sürdürmektedir.²³⁸ Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'nın uluslararası arenadaki etkinliğinin tekrar artması, doğrudan yakın çevresiyle ilişkilidir. Bu çevrenin Rusya'nın hâkimiyeti dışına çıkması, Rusya'yı siyasi, ekonomik ve güvenlik anlamında zorlayabilir. Rusya'nın perspektifinden ele alındığında NATO'nun Karadeniz bölgesine doğru genişlemesi, yaşamsal çıkar alanlarına müdahale anlamına gelir ve Rusya'yı ciddi bir beka sorunuyla karşı karşıya bırakabilir. Kırım'ın işgali, Rusya'nın Karadeniz'deki güvenliği bağlamında ciddi kazanç sağlamıştır. Yanı zamanda Ukrayna'ya ve Ukrayna üzerinden ABD ve Batı dünyasına bir mesaj gönderme görevi de görmüştür. Rusya, yakın çevresinde kendi egemenliğinin dışında başka devletlerin etkinlik kurmasına izin vermeyeceğini ve gerektiğinde güç kullanacağını 2008 Gürcistan Savaşı, Ukrayna krizi ve Kırım işgalleriyle uluslararası arenaya gösterme cesaretinde bulunmuştur. Bu

²³³ Özer, 2008: 182.

²³⁴ Harunoğulları, 2017: 158.

²³⁵ Örnek ve Mızrak, 2016: 13.

²³⁶ İsmayıl ve Aliyev, 2016: 191.

²³⁷ Başaran, 2020: 50.

²³⁸ Kurat, 2014: 417.

durum, Rusya'nın bölgedeki güç dengesini koruma ve kendi güvenliğini sağlama çabalarının bir yansımasıdır. Rusya'nın bu tavrı, uluslararası ilişkilerde bölgesel dengeyi yeniden şekillendirme ve kendi çıkarlarını koruma çabalarını yansıtmaktadır.²³⁹

2.1.1.1. Ukrayna ve Gürcistan'ın Bağımsızlığı

Sovyet döneminde Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkeler, Rusya'nın etkin bir parçasıydı ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanarak²⁴⁰ kendi ulusal kimliklerini yeniden inşa ettiler. Bu süreç, bölgede yeni ulusal ve bölgesel politikaların ortaya çıkmasına ve Rusya ile bağımsızlık kazanan ülkeler arasındaki ilişkilerin yeniden tanımlanmasına yol açtı. Aynı zamanda, Ukrayna ve Gürcistan gibi bağımsızlık kazanan ülkelerin Batı'ya doğru yönelmesi ve NATO ile Avrupa Birliği gibi yapılarla ilişkiler kurması, Rusya'nın Karadeniz'deki etkisini sınırlama potansiyeline sahiptir.²⁴¹ SSCB'nin dağılma süreci ve sonrasında Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanması, Rusya'nın jeopolitik gerileme sürecine girmesine neden olmuştur. Bu durumun başlıca nedenlerinden biri, Karadeniz bölgesinin sahip olduğu stratejik önemin belirleyici rol oynamasıdır. Karadeniz, stratejik bir öneme sahip olması nedeniyle, bölgede yaşanan siyasi ve jeopolitik değişimlerin Rusya'nın etkisini ve rolünü derinden etkilediği bir coğrafyadır.²⁴² Bu durum, Rusya'nın bölgedeki politikalarını yeniden değerlendirmesine ve kendi çıkarlarını koruma stratejileri geliştirmesine yol açmıştır. Bu sürecin akademik olarak incelenmesi, bölgenin karmaşık siyasi ve jeopolitik dinamiklerini anlamak için önemlidir.²⁴³

Ukrayna'nın bağımsızlığının ardından, Rusya'nın Akdeniz bölgesi ve ötesine geçişini sağlayan önemli geçiş kapılarından biri olan Odessa, Karadeniz bölgesinde Ukrayna'nın hakimiyeti altında kalmıştır. Bu durum, bölgedeki jeopolitik denge ve güç paylaşımı açısından önemli bir faktördür. Odessa'nın Ukrayna kontrolünde kalması, Rusya'nın bölgedeki stratejik hesaplarını etkilemiş ve Rusya'nın Karadeniz üzerinden Akdeniz'e geçişini kısıtlamıştır. Bu durum, bölgedeki siyasi ve jeopolitik dinamiklerin yanı sıra Ukrayna-Rusya ilişkilerinin de önemli bir yansımasıdır. Odessa'nın Ukrayna hâkimiyeti altında kalması, Rusya'nın bölgedeki etkinliğini sınırlamış ve Rusya'nın Karadeniz'deki politikalarını etkilemiştir. Bu durum, bölgedeki denge ve çıkar dengelerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Odessa'nın

²³⁹ Güler, 2018: 301.

²⁴⁰ Ünalı ve Oğuz, 2019: 3.

²⁴¹ Kamalov, 2009: 15.

²⁴² Kanbolat, 2016: 24-27.

²⁴³ Brzezinski, 2017: 133.

Ukrayna hâkimiyeti altında kalması, bölgedeki siyasi ve stratejik dinamiklerin anlaşılması için önemli bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Bu durum, bölgedeki uluslararası ilişkilerin ve bölgesel güvenlik dinamiklerinin analiz edilmesinde dikkate alınması gereken önemli bir faktördür.²⁴⁴ Dugin, Ukrayna'yı değerlendirirken hem Avrasya hem de Rusya'nın jeopolitik bağlamda gücüne tehdit unsuru teşkil eden bir ülke olarak yorumlamaktadır. Bu değerlendirme, Dugin'in jeopolitik analizinde ve Rusya'nın dış politika stratejilerinde önemli bir yer tutmaktadır.²⁴⁵ Ona göre, Ukrayna'nın Batı ile yakınlaşması ve NATO'ya üyelik gibi adımlar, Rusya'nın jeopolitik etkinliğini ve güvenliğini tehlikeye atabilir.

Dugin'e göre, Ukrayna'nın Batı ile yakınlaşması, Rusya'nın Avrasya'daki liderliğini ve jeopolitik konumunu zayıflatabilir. Ayrıca, Ukrayna'nın NATO'ya üyelik sürecine girmesi, Rusya'nın savunma stratejilerini ve askeri güvenliğini ciddi şekilde etkileyebilir.²⁴⁶ Bu nedenle, Dugin Ukrayna'yı, Rusya'nın jeopolitik çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak görür ve buna karşı Rusya'nın sert politikalar izlemesi gerektiğini savunur. Dugin'in bu görüşü, Rusya'nın dış politika stratejilerini şekillendirmede ve Ukrayna ile olan ilişkilerini belirlemede önemli bir etkiye sahiptir. Ancak, bu değerlendirme tartışmalıdır ve farklı perspektiflerden ele alınması gerekmektedir.²⁴⁷ Rusya'nın Karadeniz bölgesindeki sınırlı etki alanı, Ukrayna'nın bağımsızlığını koruması durumunda Rus varlığının zayıflamasına yol açabilir. Ancak, Ukrayna'nın kültürel, dini ve dil bazında bir dereceye kadar özerk olması sağlanarak, Rusya'nın etkisi bölgede devam ettirilebilir. Bu düşünce, Ukrayna'nın tamamen Rusya'nın bir uzantısı olması gerektiği fikrine dayanır.²⁴⁸

Avrupa'da değişimin gündeme geldiği bir dönemde, Rusya, yakın çevresindeki güvenlik kuşağını korumak amacıyla Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) kurarak hareket etti. Ancak, bu girişime Karadeniz Havzası'ndaki eski Sovyetler Birliği üyesi devletlerden ilk olumsuz tepki geldi. Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova gibi ülkeler, 'Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi' olarak adlandırılan havzada, yeni bir sürecin başlamasıyla, Rusya'ya karşı daha dikkatli bir tavır takındılar. Bu ülkeler, 1990'ların ortalarından itibaren oluşturdukları GUAM dayanışmasıyla, bölgesel işbirliği konularında genellikle Rusya yerine Batı'yı tercih etmişlerdir.²⁴⁹ Ukrayna ve Gürcistan'ın bağımsızlıklarının ardından siyasi ve ekonomik dönüşüm süreci, Sovyetler Birliği mirasına sahip her iki ülke için de kolay olmamıştır. Yaşanan

²⁴⁴ Brzezinski, 2017: 133.

²⁴⁵ Yılmaz, 2015: 116.

²⁴⁶ Dugin, 2015: 62-63.

²⁴⁷ Tarakçı, 2003: 176-177

²⁴⁸ Bilgiç, 2016: 4.

²⁴⁹ Üren, 2023: 590.

zorluklar başlıca siyasi istikrarsızlık ve ekonomi temelli olmuştur. Bunun yanı sıra Batı ve Avrupa'ya entegrasyon sürecinde yaşanan zorluklar ve bölgedeki ayrılıkçı eylemler sürecin zorluğunu arttıran faktörler arasındadır.²⁵⁰ Tüm bunların yanında Rusya'nın da bölgeye ilgisi sorunların çözüme ulaşmasının önünde engel teşkil etmiştir. Bağımsızlık sonrasında, Ukrayna ekonomisi belirli bir gerileme dönemine girmiş ve bu gerileme uzun yıllar boyunca durdurulamamıştır. Bu durumun temel nedenlerinden biri, serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinin etkili bir şekilde yönetilememesidir. Moskova yönetiminin baskıları sonucunda, Ukrayna kendi para birimini serbest piyasaya sürmüştür. Ancak bu karar, Ukrayna para biriminin hızla değer kaybetmesine neden olmuştur.²⁵¹

Gürcistan, diğer ulus devletlerin aksine, ulusal bağımsızlığını bir bağımsızlık savaşı sonucunda kazanmamış, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından SSCB'den ayrılarak bağımsız olan diğer ülkeler gibi bağımsızlığını kazanmıştır. SSCB'nin üst kimliği altında, ülkenin farklı etnik ve dini kökenlere dayalı grupları göreceli bir istikrar dönemi yaşamışlardır. Ancak SSCB, Gürcistan ve Gürcistan benzeri ülkelere kurumsal bir yapı bırakmamıştır. Bu sebepler doğrultusunda Sovyetler dağıldıktan hemen sonra bağımsız olan devletlerde etnik, sosyal, dini ve çeşitli gruplar arasında çatışmalar meydana gelmeye başlamıştır. Gürcistan, toprak bakımından her ne kadar küçük olsa da, Gürcüler, Azeriler, Osetler, Abhazlar, Ermeniler ve Ruslar gibi farklı etnik grupları barındıran bir ülkedir. Bu gruplar arasında, özellikle Gürcüler, Abhazlar ve Osetler, kendi bölgelerinde yıllarca din, dil ve etnik çeşitliliklere ve bu çeşitliliklerin getirdiği farklılıklara dayalı bir kimlik ve grup bilincini sürdürmüşlerdir.²⁵²

Hem SSCB döneminde hem de günümüzde, Gürcistan içinde ayrı bölgeler olarak tanımlanan Abhazy ve Osetya, etnik farklılıklar ve ayrı ulusal kimlik bilinciyle Gürcistan'dan ayrılma arayışı içinde bulunmuşlardır. Bu sorun, ülkenin gündemini işgal eden ana meselelerden biridir.²⁵³ Ulusal güvenlik bağlamında, Ukrayna'nın mevcut durumundan hızla kurtulması için küresel aktörlerin politikaları incelenmiştir. Bu değerlendirme, AB, NATO ve ABD gibi Batılı aktörlerin Ukrayna'yı dost kampta konumlandırırken, Rusya'yı düşman olarak tanımladığını göstermektedir.²⁵⁴ Ancak, Ukrayna'nın coğrafi konumu, Rusya için stratejik bir güvenlik bölgesi olduğunu ve Rusya'nın güneydeki denizlere erişim açısından kritik bir konuma sahip olduğunu belirtmemiş olması dikkate değerdir. Bu bağlamda, Ukrayna'nın NATO'ya

²⁵⁰ Cabbarlı, 2016: 100.

²⁵¹ Girgin, 2018: 37.

²⁵² Güngör, 2013: 52-53.

²⁵³ Öztürk, 2009: 10.

²⁵⁴ Alptekin, 2021: 110.

katılma girişimi Rusya için önemli bir güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır.²⁵⁵ Ancak, Ukrayna, bu adımı bağımsızlık ve egemenlik hakları çerçevesinde ele alarak, Batı'ya yakınlaşmasının Rusya için bir tehdit oluşturmadığını, asıl tehdidin Rusya'dan geldiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, Ukrayna'nın Batı ile uyum sağlamasının, coğrafi olarak Karadeniz Havzası ülkelerine barış ve istikrar getireceği savunulmaktadır. Bu değerlendirme, ulusal güvenlik perspektifinden Ukrayna'nın güncel durumunu ve küresel aktörlerin rollerini analiz ederken, Rusya'nın güvenlik endişelerinin de hesaba katılması gerektiğini öne sürmektedir. Ukrayna'nın NATO'ya katılma süreci, sadece bir egemenlik ve bağımsızlık hakkı olarak değil, aynı zamanda bölgesel istikrarın ve güvenliğin artırılması için bir fırsat olarak ele alınmalıdır.²⁵⁶

2.1.1.1.1. Turuncu Devrim ve Gül Devrimi

2004 yılı sonrası, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya üyeliği konusundaki yüksek arzuları, Rusya'nın bu girişimlere karşı daha sert bir tavır almasına yol açmıştır.²⁵⁷ Bilhassa 2005 yılında ABD Başkanı George W. Bush'un Tiflis'e gerçekleştirdiği ziyaret sürecinde Gürcistan'a NATO desteğinden bahsetme politikası, Rusya'yı endişeye sevk etmiştir. Rusya için Gürcistan'ın NATO'ya üye olması, ABD'nin Türkiye topraklarına Jüpiter füzeleri yerleştirmesiyle eşdeğerdir.²⁵⁸ 2006 yılında yaşanan doğalgaz krizi²⁵⁹ ve Güney Osetya'daki bağımsızlık referandumu²⁶⁰, Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliklerine karşı bir uyarı niteliğindeydi. Bu olaylar, Rusya'nın bölgede NATO'nun genişlemesini tehlikeli bulduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bu durum, Rusya'nın Batı'ya yönelik olarak bölgede NATO'nun genişlemesinin risklerini vurguladığı bir mesajdır. Bu, Rusya'nın bölgesel güvenlik ve stratejik çıkarlarının korunması adına NATO'nun sınır ötesi genişlemesine karşı direnç gösterdiğini yansıtmaktadır. Aynı zamanda, bu olaylar, bölgedeki jeopolitik gerilimlerin ve uluslararası ilişkilerin karmaşıklığını da göstermektedir.²⁶¹

2003 yılında Gürcistan'da tartışmalı milletvekili seçimlerinin ardından ortaya çıkan 'Gül Devrimi', Eduard Shevardnadze'nin iktidardan düşmesine ve ardından Mart 2004'teki yeni seçimlerde yerine geçen Mikhail Saakashvili'nin iktidara gelmesine neden olmuştur. Bu devrim

²⁵⁵ Cabbarlı, 2016: 99.

²⁵⁶ Kahraman, 2019: 57-58.

²⁵⁷ Bozkurt, 2006: 126.

²⁵⁸ Erkan, 2016: 47.

²⁵⁹ Çetinkaya ve Öztürk, 2019: 407.

²⁶⁰ Yenigün ve Bolat, 2010: 468-469.

²⁶¹ Erkan, 2016: 46.

sürecinde, sivil direniş hareketi olan Gül Devrimi, özellikle Kmara adlı gençlik örgütü tarafından desteklenmiştir.²⁶²

Gül Devrimi, Gürcistan'da siyasi değişim ve reform talepleriyle yoğunlaşan bir halk hareketidir. Seçimlerde hile ve yolsuzluk iddiaları, halkın öfkesine neden olmuş ve hükümete karşı büyük bir meydan okuma ortamı oluşturmuştur. Gül Devrimi'nin arkasındaki itici güçlerden biri de Kmara gibi gençlik örgütleri olmuştur. Bu örgütler, sosyal medya ve sokak protestoları gibi modern yöntemleri kullanarak halkı harekete geçirmiş ve değişim taleplerini güçlendirmiştir.²⁶³

Gül Devrimi, Gürcistan'da demokratik bir dönüşümü simgelerken, aynı zamanda gençlik aktivizminin ve sivil toplumun siyasi süreçteki etkisini de göstermiştir. Ancak, devrim sonrası dönemde, yeni hükümetin reform süreci ve ülkenin siyasi istikrarı konusundaki zorluklarla karşılaşması, devrimin uzun vadeli etkilerini belirlemekte önemli olmuştur.²⁶⁴ SSCB'nin eski Sovyet Dışişleri Bakanı da olan Shevardnadze, Rusya'nın nezdinde SSCB'nin çöküşüne katkıda bulunduğu gerekçesiyle pek sıcak karşılanan bir isim olduğu söylenemezdi. Batılı yönelimlere belli ölçülerde yakınlık göstermesine rağmen, tam anlamıyla Batı'nın desteklemek isteyebileceği bir lider niteliği taşımıyordu. 2003 yılının sonlarında gerçekleşen genel seçimler sonrası Shevardnadze'nin devrilmesi, yerine batı yanlısı bir lider olan Mikhail Saakashvili'nin getirilmesine yol açtı.²⁶⁵ Gürcistan'daki 'kırmızı' (gül, karanfil) devrimi, halkın demokratik değişim ve reform taleplerini yansıtan bir hareketti. Bu devrimle birlikte, eski rejimin yerine batı yanlısı ve reformist bir lider olan Saakashvili'nin gelmesi, ülkenin Batı ile daha yakın ilişkiler kurma eğilimini yansıtıyordu.

Ukrayna'daki 'turuncu' devrimi de benzer bir süreçti. Bu devrimle, Batı yanlısı Viktor Yushchenko iktidara geldi. Her iki devrim de Batı ile daha sıkı ilişkiler kurma ve demokratik reformları destekleme isteğini yansıtıyordu. Bu olaylar, eski Sovyet bloku ülkelerindeki siyasi dönüşüm sürecinin bir parçası olarak görülebilir. Bu ülkeler, SSCB'nin çöküşünden sonra bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, demokrasi, insan hakları ve ekonomik kalkınma gibi Batı değerlerine daha fazla odaklanmışlardır. Bu devrimler, Sovyet sonrası dönemin siyasi ve toplumsal dinamiklerini anlamak için önemli birer kilometre taşıdır.²⁶⁶ Bağımsızlık sonrası devlet başkanlığı görevine gelen ilk isim olan Zviad Gamsakhurdia'nın kısa süren liderlik

²⁶² Bozkurt, 2006: 118.

²⁶³ Kafkasyalı, 2015: 889.

²⁶⁴ Bozkurt, 2006: 118.

²⁶⁵ Atıcı Köktaş, 2015: 96-97.

²⁶⁶ Bozkurt, 2006: 135.

döneminde, Gürcistan'ın dış politika oluşturma sürecini bağımsızlık temelli, toprak bütünlüğünün önemini vurgulamada etkili olacak ilişkiler geliştirme odağında tanımlamıştır. Bu bağlamda, Rusya, ülkenin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü açısından en büyük tehdit olarak tanımlanmıştır.²⁶⁷

Gamsakhurdiya'nın dış politika hedefleri, Gürcistan'ın bağımsızlık sonrası süreçte karşı karşıya kaldığı iç ve dış zorluklar göz önüne alındığında anlamlıdır. Özellikle Rusya'nın bölgedeki etkisi ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tehdit eden potansiyel ayrılıkçı hareketler, Gamsakhurdiya'nın dikkatini çeken başlıca konulardı. Ancak, Gamsakhurdiya'nın iktidarı kısa sürmüş ve istikrarsız bir döneme denk gelmiştir. Askeri Konsey tarafından görevden alınması ve ardından yaşanan iç çatışmalar, ülkenin istikrarını ve siyasi düzenini olumsuz etkilemiştir.²⁶⁸ Gamsakhurdiya'nın dış politika hedefleri, Gürcistan'ın bağımsızlık sonrası dönemdeki dış politika önceliklerini ve güvenlik endişelerini yansıtmaktadır. Ancak, iç siyasi istikrarsızlık ve çatışmalar, bu hedeflerin gerçekleştirilmesini güçleştirmiştir.²⁶⁹ 22 Kasım 2003 tarihinde Tiflis'te gerçekleştirilen miting, Gürcistan'da önemli bir dönüm noktası olan 'Gül Devrimi'nin başlangıcını temsil etmiştir. Mitinge katılan yaklaşık olarak 50 bin kişilik karşıt görüşe sahip gruplar, Mihail Saakaşvili'nin liderliğinde, Eduard Şevarnadze'nin yeni meclisin ilk kez gerçekleştireceği toplantı konuşması esnasında parlamentoyu renkli güllerle basmışlardır. Bu olay sonucunda Başbakan, parlamentoyu terk etmek zorunda bırakılmıştır. Gül Devrimi olarak adlandırılan bu halk hareketi, Gürcistan'ın siyasi atmosferinde bir değişim talebini yansıtmıştır. Halk, parlamentoya rengârenk güller atarak, barışçıl bir protesto yöntemiyle demokratik reformlar ve siyasi değişim talebinde bulunmuştur. Bu hareketin adı, Gürcistan'ın ilk başbakanı Zviad Gamsakhurdia'nın 'düşmanlarımıza mermi değil gül atacağız' sözlerini anımsatan ve barışçıl bir protesto anlamını taşıyan güllerin parlamento binasına atılmasından gelmektedir.²⁷⁰

Gül Devrimi, halkın demokratik haklarını ve reform taleplerini ifade etme arzusunu temsil etmektedir. Aynı zamanda, bu hareket, halkın mevcut liderliğe duyduğu memnuniyetsizliği ve siyasi değişim talebini açıkça ortaya koymuştur. Sonuç olarak, Gül Devrimi, Gürcistan'da siyasi bir dönüşümü başlatmış ve ülkenin siyasi geleceğine önemli etkilerde bulunmuştur.²⁷¹ Renkli devrimler, genellikle gençlik gruplarının ve uluslararası destekli sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra sokak gösterilerine katılan yerli halkın itici gücüyle

²⁶⁷ Yenigün ve Bolat, 461-468.

²⁶⁸ Asadov, 2021: 263-264.

²⁶⁹ Atıcı Göktaş, 2015: 96.

²⁷⁰ Jntcharadze, 2015: 35-36.

²⁷¹ Atıcı Göktaş, 2015: 97.

gerçekleşmiştir. Bu devrimlerde, halkın siyasi taleplerini dile getirmek ve demokratik reformları desteklemek amacıyla sokaklara dökülmesi önemli bir rol oynamıştır. Ancak, renkli devrimlerin en kritik noktası genellikle seçim süreçleridir. Renkli devrimlerin merkezinde, genellikle şüpheli veya hileli seçimlerin olduğu iddiaları yer almaktadır. Seçimlerin düzensizlikler, hile ve adaletsizlikler içermesi, halkın öfkesini ve protesto eylemlerini tetikleyen önemli bir faktördür. Bu tür seçimler, halkın demokratik taleplerini göz ardı eden veya baskı altına alan otoriter rejimlerin meşruiyetini sorgulamasına neden olur. Bu bağlamda, renkli devrimler genellikle halkın siyasi iradesini ifade etme ve demokratik değişim taleplerini güçlendirme amacıyla gerçekleşir. Ancak, bu devrimlerin önemli bir bileşeni, seçimlerin adil ve özgür olmasını sağlamak ve siyasi süreçlerin demokratikleşmesine katkıda bulunmaktır. Renkli devrimler, demokratik reform taleplerinin ve siyasi değişim isteklerinin bir ifadesi olarak ortaya çıkar ve seçim süreçlerinin adaletli ve özgür olmasını hedeflemektedir.²⁷²

1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Ukrayna, 2004 yılına kadar Rusya ile Batı arasında denge kurmaya çalışarak ikili bir siyaset izlemiştir. Bu dönemde, Ukrayna'nın politikası, hem Rusya ile olan tarihi ve kültürel bağlarını koruma hem de Batı ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini güçlendirme arasında bir denge kurma çabası içerisinde olmuştur. 2004 yılındaki devlet başkanlığı seçimleri, Ukrayna'nın siyasi karmaşıklığını ve çekişmelerini açıkça yansıtmaktadır. İlk turda 24 adayın katıldığı seçimlerde, hiçbir adayın gerekli olan %50+1 oy oranını elde edememesi üzerine ikinci tur seçimler Kasım ayında düzenlenmiştir. Ukrayna Merkezi Seçim Komisyonu'nun resmi ve kesin sonuçlarına göre, ilk turun ilk sırasında Viktor Yuşçenko yer alırken, ikinci sırada Viktor Yanukoviç gelmiştir. Bu sonuçlar, Ukrayna'nın siyasi sahnesindeki derin bölünmüşlüğü ve rekabeti göstermektedir. Yuşçenko ve Yanukoviç'in arasındaki yakın oy oranları, Ukrayna'nın siyasi kutuplaşmasının ve seçimlerin sonucunun belirsizliğinin bir göstergesidir. Bu süreç, ülkenin siyasi istikrarsızlık ve belirsizlik içinde olduğunu gösterirken, aynı zamanda halkın siyasi tercihlerinin çeşitliliğini ve demokratik süreçlerin önemini vurgulamaktadır.²⁷³ Sonuç olarak, 2004 Ukrayna devlet başkanlığı seçimleri, ülkenin siyasi gelişiminde bir dönüm noktası olmuş ve demokratik kurumların güçlenmesi için önemli bir süreç olarak değerlendirilmiştir.²⁷⁴

2003 yılında Gürcistan'da gerçekleştirilen genel seçimlerde, yerli ve uluslararası gözlemciler tarafından usulsüzlük yapıldığı yönünde açıklamalar yapılmıştır.²⁷⁵ Bu seçimlerde

²⁷² Bostan, 2011: 2.

²⁷³ Sönmez vd. 2015: 660.

²⁷⁴ Akdemir, 2014: 65.

²⁷⁵ Ağacan, 2011: 69.

galibin Mihail Saakaşvili olduğunu yaptığı kamuoyu araştırması sonucuna bağlayarak iddiada bulunan Saakaşvili'nin Ulusal Hareket Partisi, seçimin sonuçlarına itiraz etmiş ve ardından gösterilere başlamıştır. Bu gösterilere ABD ve Batılı devletlerin ön planda yer aldığı ve destek verdiği görülmüştür. Bu durum, Gürcistan'daki siyasi çekişmelerin ve demokratik süreçlerin karmaşıklığını yansıtmaktadır. Seçim sonuçlarının geçersizliği veya hileli olduğu iddiaları, ülkede siyasi istikrarsızlığı artırmış ve halkın güvenini sarsmıştır. Saakaşvili'nin Ulusal Hareket Partisi'nin seçim sonuçlarına itiraz etmesi ve gösterilere başlaması, demokratik kurumların işleyişine güvensizliğin ve siyasi krizin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. ABD ve Batılı devletlerin bu gösterilere destek vermesi, Gürcistan'daki demokratikleşme sürecini ve seçimlerin özgürlüğünü ve adil bir şekilde gerçekleşmesini destekleme çabaları olarak algılanabilir. Ancak, bu tür dış müdahaleler, bazı kesimler tarafından ulusal egemenliğin ve bağımsızlığın zayıflatılması olarak görülebilir ve yerel siyasi dinamikler üzerindeki etkileri tartışmalı olabilir. Sonuç olarak, 2003 Gürcistan seçimleri ve sonrasında yaşananlar, ülkedeki demokratik süreçlerin karmaşıklığını ve dış müdahalenin yerel siyaset üzerindeki etkilerini açıkça göstermektedir. Bu süreç, Gürcistan'ın siyasi istikrarını ve demokratik kurumlarının güçlenmesini etkilemiş ve uluslararası toplumun dikkatini çekmiştir.²⁷⁶

2004 yılında Ukrayna'da gerçekleşen Turuncu Devrim, seçimlere hile karıştığı iddiasıyla ortaya çıkan kitlesel gösteriler sonucunda halkın zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu olaylar, Ukrayna'nın siyasi ve toplumsal dinamiklerinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Turuncu Devrim, seçimlerin hileli olduğu iddiasıyla sokaklara dökülen Ukrayna halkının demokratik taleplerini dile getirdiği bir süreçtir.²⁷⁷

Halkın seçim sürecinde yaşanan adaletsizliklere ve hilelere karşı güçlü bir tepkisi olarak ortaya çıkan gösteriler, demokratik değerlerin ve siyasi adaletin savunulması amacı taşımıştır. Bu süreç, Ukrayna'nın siyasi istikrarsızlığını ve demokratik kurumlarının güçlenmesi yolundaki çabalarını yansıtmaktadır. Halkın iradesini ve seçim sonuçlarının geçerliliğini sorgulayan gösteriler, demokratik süreçlerin güçlenmesi ve halkın siyasi katılımının artması için önemli bir adım olmuştur.²⁷⁸ Turuncu Devrim'in sonucunda, seçim sonuçlarının yeniden değerlendirilmesi ve halkın isteği doğrultusunda bir demokratik sürecin başlatılması sağlanmıştır. Bu süreç,

²⁷⁶ Ağacan, 2011: 69.

²⁷⁷ Sönmez vd. 2015: 661-662.

²⁷⁸ Özkural Köroğlu, 2015:37.

Ukrayna'nın demokratikleşme ve siyasi reformlar yolunda önemli bir adım olmuş ve uluslararası toplumun dikkatini çekmiştir.²⁷⁹

En nihayetinde, Turuncu Devrim, halkın demokratik taleplerini dile getirdiği ve siyasi değişim isteğini gösterdiği bir dönem olarak Ukrayna tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu süreç, Ukrayna'nın demokratik kurumlarının güçlenmesi ve siyasi istikrarın sağlanması yolunda atılmış önemli adımlardır. Seçimlerin ikinci turuna hazırlanan Viktor Yuşçenko ve Viktor Yanukoviç'in süreçteki davranışları, Ukrayna'nın siyasi ve jeostratejik dengeleriyle yakından ilişkilendirilmiştir. Yuşçenko, Batı ile ilişkilerin güçlendirilmesi ve Avrupa Birliği'ne entegrasyonunu destekleyen bir siyaset izlemiş ve Batı yanlısı bir duruş sergilemiştir.²⁸⁰ Öte yandan, Yanukoviç'in tutumu daha çok Rusya'ya yakın olmuş ve Rusya ile ilişkilerin sürdürülmesi yönünde adımlar atmıştır. Bu durum, Ukrayna'nın iç ve dış politika dinamiklerindeki karmaşıklığı yansıtmaktadır. Yanukoviç, Rusya'nın desteğini alarak ve Rusya ile olan ilişkilerin güçlü tutulmasını vurgulayarak seçim kampanyası yürütmüştür. Diğer yandan, Yuşçenko'nun Batı yanlısı tutumu, Avrupa'nın demokratik değerlerine ve siyasi reformlara olan desteğini yansıtmıştır. İkinci tur seçimlerinin galibinin Yanukoviç olarak açıklanması, Ukrayna'nın iç siyasi dinamiklerinde ve dış politika eğilimlerinde belirgin bir değişiklik olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, ülkenin Rusya ile olan ilişkilerinin önemini vurgulamış ve Batı ile ilişkilerin belirsiz bir döneme girebileceğine işaret etmiştir.²⁸¹

2004 Ukrayna devlet başkanlığı seçimleri, ülkenin siyasi tercihlerinin ve dış politika yönelimlerinin karmaşıklığını yansıtmıştır. Yuşçenko ve Yanukoviç'in farklı siyasi duruşları, Ukrayna'nın iç ve dış politika dengelerinde belirleyici bir rol oynamış ve seçim sonuçlarına yansımıştır.²⁸² Viktor Yuşçenko'nun Donetsk ve Lugansk bölgelerinde seçime hile karıştığı iddiasıyla yapılan itirazlar ve halkı sokaklara çağırması ve sonrasında yaşananlar Ukrayna'nın siyasi ve toplumsal dinamiklerinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir.²⁸³

Turuncu Devrim, halkın demokratik taleplerini ve siyasi adalet arayışını yansıtan kitlesel protestolarla karakterizedir. Yuşçenko'nun çağrısı sonrasında, milyonlarca Ukraynalı, seçim sonuçlarına karşı haksızlık ve adaletsizlik iddialarını dile getirmek üzere sokaklara çıkmıştır.²⁸⁴ Bu gösteriler, halkın demokratik haklarını savunma ve siyasi değişim taleplerini

²⁷⁹ Kafkasyalı, 2015 :879-880.

²⁸⁰ Çetinkaya ve Öztürk, 2019: 407-408.

²⁸¹ Tüysüzöğlu, 2011: 70-71.

²⁸² Olçar, 2007: 80.

²⁸³ Özkural Köroğlu, 2015: 42-43.

²⁸⁴ Karantnycky, 2006: 39

dile getirme isteğini ifade etmiştir. Turuncu Devrim'in yaşanması, Ukrayna'nın siyasi istikrarsızlığını ve demokratikleşme sürecindeki zorluklarını göstermektedir. Halkın demokratik talepleri ve siyasi katılımı, ülkenin siyasi ve toplumsal gelişiminde önemli bir rol oynamış ve siyasi elitler üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştur. Turuncu Devrim, Ukrayna'da demokratik değerlerin ve siyasi adaletin savunulması amacıyla gerçekleşen kitlesel protestoların bir ifadesidir. Bu süreç, Ukrayna'nın demokratikleşme sürecinde yaşanan zorlukları ve halkın siyasi katılımının önemini vurgulamaktadır.

Ukrayna'da 2004 seçimleri, önemli siyasi ve toplumsal olaylara yol açmış ve ulusal ve uluslararası düzeyde dikkate değer sonuçlar doğurmuştur. Seçimlerin ardından yapılan itirazlar ve kitlesel gösteriler, seçim sürecinde yaşanan adaletsizlikleri ve hileleri vurgulamış ve Ukrayna'da siyasi bir krize neden olmuştur. Yüksek Mahkeme'nin ve Devlet Başkanı Leonid Kuçma'nın, seçimlerin ikinci turunda hile karıştığına ilişkin açıklamaları, siyasi sahnedeki gerilimi artırmış ve seçimlerin yenilenmesi gerektiği sonucunu doğurmuştur.²⁸⁵

Yenilenen seçimlerde Viktor Yuşçenko, Batı destekli ve demokratik reformları savunan bir lider olarak ortaya çıkmıştır. Yuşçenko'nun zaferi, Batı'nın demokratik değerleri ve Ukrayna'nın Avrupa ve NATO ile entegrasyonu konusundaki çabalarıyla uyumlu bir şekilde algılanmış ve desteklenmiştir. Öte yandan, Viktor Yanukoviç'in, Rusya yanlısı politikalarının etkisiyle Ukrayna'nın doğu ve güney bölgelerinden destek alması, ülkenin iç siyasi bölünmüşlüğü ve dış politika yönelimlerinin çatışmasını yansıtmaktadır.²⁸⁶

Turuncu Devrim'in sadece iç siyasi rekabetin değil, aynı zamanda dış güçlerin de mücadele ettiği bir dönem olduğu vurgulanmalıdır. ABD ve AB'nin Yuşçenko'ya verdiği destek, Ukrayna'nın demokratikleşme ve Batı ile entegrasyon çabalarını güçlendirmiştir. Bu süreç, Ukrayna'nın iç siyasi dinamikleriyle birlikte, uluslararası güçler arasındaki rekabetin etkisi altında gerçekleşmiştir.²⁸⁷

2004 Ukrayna seçimleri ve Turuncu Devrim, ülkenin siyasi, toplumsal ve uluslararası düzeydeki karmaşıklığını ve çatışmalarını açıkça ortaya koymuştur. Bu olaylar, Ukrayna'nın siyasi ve dış politika yönelimlerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamış ve ülkenin geleceğini şekillendirmiştir.²⁸⁸ Turuncu Devrim'in başarısıyla birlikte Batı, Viktor Yuşçenko'nun zaferiyle bir zafer elde etmiş gibi algılanmıştır. Viktor Yanukoviç'in

²⁸⁵ Olçar, 2007: 79-80

²⁸⁶ Kuzio, 2005: 34

²⁸⁷ Üste vd. 2020: 71-72.

²⁸⁸ Bozkurt, 2006: 157.

mağlubiyetinin ardından düzenlenen ikinci seçimlerle ilgili olarak, Yuşçenko'nun seçimdeki ihlalleri savunduğu ve hilelerin olduğunu iddia ettiği belirtilmiştir. Ancak Yuşçenko, bu ihlallerle ilgili olarak halkı sokaklara dökülerek değil, mahkemede adalet aramayı tercih edeceğini ifade etmiştir. Bu durum, Yuşçenko'nun demokratik kurumları ve yasal süreçleri güçlendirmeye ve demokratik ilkelerin korunmasına vurgu yapmıştır. Halkın sokak gösterileriyle değil, yasal yollarla hukuki mücadeleyi tercih etmesi, Ukrayna'nın demokratikleşme sürecine ve hukukun üstünlüğünün sağlanmasına önem verdiğini göstermektedir. Bu durum, siyasi istikrarsızlığı ve toplumsal gerilimi azaltmaya ve demokratik süreçlerin güçlenmesine katkıda bulunabilir. Yuşçenko'nun hukukun üstünlüğüne ve yasal süreçlere güvenmesi, siyasi krizlerin barışçıl bir şekilde çözülmesi ve demokratik değerlerin korunması açısından önemlidir.²⁸⁹

Yuşçenko'nun seçim ihlallerine karşı hukuki mücadele yolunu tercih etmesi, Ukrayna'nın demokratik süreçlerine ve hukukun üstünlüğünün güçlenmesine olan bağlılığını göstermektedir. Ukrayna'da siyasi arenada yaşanan değişimler, Viktor Yuşçenko'nun başkanlık görevine başlamasıyla birlikte merak konusu olan başbakanlık görevini kimin devralacağı sorusunu gündeme getirmiştir. Bu sorunun cevabı olarak, devrim sürecinde etkin bir rol oynayan ve Yuşçenko ile yakın ilişkiler içinde olan Yuliya Timoşenko'nun atanması dikkat çekmiştir.²⁹⁰ Ancak, Yuşçenko ile Yanukoviç'in işbirliğinin kısa sürede bozulmasıyla birlikte, Timoşenko'nun Yuşçenko'ya yönelik eleştirileri gündeme gelmiştir.²⁹¹

Timoşenko, Yuşçenko'nun yönetiminde Ukrayna'nın ulusal çıkarlarını ihlal ettiğini öne sürerek, özellikle 2006 yılında Rusya ile imzalanan doğalgaz tedarik anlaşmasını eleştirmiştir. Bu anlaşmanın, enerji piyasasının önemli bir bölümünü Rus kontrolüne bıraktığını iddia etmiş ve anlaşmanın başarılı bir şekilde sonuçlanması durumunda normal bir durum olmadığını belirtmiştir. Timoşenko'nun bu eleştirileri, Ukrayna'nın enerji güvenliği ve bağımsızlığı gibi önemli konuları vurgulamaktadır. Yuşçenko hükümetinin Rusya ile yapılan doğalgaz anlaşmasının Ukrayna'nın çıkarlarına uygun olup olmadığına ilişkin tartışmalar, ülkenin enerji politikaları ve dış ilişkilerindeki karmaşıklığı ortaya koymuştur. Bu durum, siyasi liderler arasındaki çatışmaların ve politik belirsizliğin, Ukrayna'nın siyasi istikrarı ve ulusal çıkarları üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır.

²⁸⁹ Erol, 2014: 2.

²⁹⁰ Akdemir, 2014: 68.

²⁹¹ Sarukaya, 2010: 4.

Timoşenko'nun Yuşçenko'ya yönelik eleştirileri, Ukrayna'da siyasi liderler arasındaki güç mücadelesini ve ulusal çıkarlar konusundaki farklı görüşleri açıkça ortaya koymaktadır. Bu tür eleştiriler, siyasi sistemin sağlıklı işleyişi ve demokratik değerlerin korunması açısından önemlidir. Turuncu Devrim'in başarıya ulaşmasıyla göreve gelen Viktor Yuşçenko ve Yuliya Timoşenko, devrim öncesinde birlikte hareket etmiş ve devrim sürecinde birbirlerine destek olmuşlardır. Ancak, göreve geldikten sonra, ikili arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve çatışmalar, özellikle Rusya yanlısı muhalefetin elini güçlendirmiştir.²⁹²

Yuşçenko ve Timoşenko'nun içinde bulundukları anlaşmazlıklar, hükümetin iç dinamiklerinde ve politikalarında belirgin bir bölünmeye yol açmıştır. Bu çatışmalar, Rusya yanlısı muhalefetin, hükümetin zayıflıklarını ve bölünmüşlüğü kullanarak güç kazanmasına ve siyasi etkisini artırmasına olanak tanımıştır. Rusya yanlısı muhalefetin, Yuşçenko ve Timoşenko arasındaki anlaşmazlıkları ve hükümetin iç bölünmüşlüğü kullanarak kendi politik hedeflerini ilerletme fırsatı bulması, Rusya'nın Ukrayna'daki siyasi etkisini artırma çabalarına hizmet etmiştir. Bu durum, Ukrayna'nın iç siyasi istikrarını ve ulusal birlik duygusunu zayıflatmış ve ülkenin dış müdahalelere daha açık hale gelmesine neden olmuştur.²⁹³

2.1.1.2. ABD ve Rusya'nın Bağımsızlık ve Renkli Devrimler Sonrası Gürcistan ve Ukrayna ile İlişkilerine Genel Bakış

ABD'nin Ukrayna ile ilişkileri, Ukrayna'nın Rusya'ya daha az bağımlı hale gelmesi ve zaman içerisinde bağımsızlığını pekiştirmesi bununla birlikte ülkenin Batı ile entegrasyonunu desteklemeyi amaçlayan bir stratejinin parçası olarak önemli bir rol oynamaktadır.²⁹⁴ Bu strateji, ABD'nin Ukrayna'ya ekonomik yardımlar sağlaması ve ekonomik işbirliği alanlarında destek sunmasıyla açıkça görülebilir. Ekonomik yardımlar, Ukrayna'nın ekonomik gelişimini teşvik etmeyi, reform çabalarını desteklemeyi ve bağımsızlığını güçlendirmeyi hedeflemektedir.²⁹⁵

Ukrayna'nın ekonomik açıdan ABD'den önemli ölçüde yardım aldığı ve bu yardımların ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı sağladığı bilinmektedir. ABD'nin Ukrayna'ya sağladığı

²⁹² Uyaniker, 2018: 160.

²⁹³ Açikel, 2018: 69-70.

²⁹⁴ Erol, 2014: 8.

²⁹⁵ Sarıkaya, 2010: 5-6.

ekonomik yardımların ülke için önemli bir destek kaynağı olduğu ve bu yardımların Ukrayna'nın ekonomik bağımsızlığını güçlendirmeye yönelik olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda, ABD'nin Ukrayna'ya verdiği ekonomik yardımların, ülkenin Rusya'ya olan bağımlılığını azaltma çabalarına destek olduğu söylenebilir.²⁹⁶ Ancak, ABD'nin Ukrayna'ya sağladığı ekonomik yardımların sadece bir faktör olduğu ve Ukrayna'nın bağımsızlığını güçlendirmede diğer faktörlerin de etkili olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca, ABD'nin Ukrayna'ya sağladığı ekonomik yardımların, stratejik ve jeopolitik hedeflerin bir parçası olarak da değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu yardımların, Ukrayna'nın Batı ile entegrasyonunu desteklemeyi ve bölgedeki istikrarı artırmayı amaçladığı düşünülebilir.²⁹⁷

ABD'nin Ukrayna'ya sağladığı ekonomik yardımların, ülkenin ekonomik bağımsızlığını güçlendirmeyi ve Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmayı hedeflediği ve bu yardımların stratejik bir amaç doğrultusunda verildiği söylenebilir. Bu durum, ABD'nin Ukrayna ile olan ilişkilerinin karmaşıklığını ve bu ilişkilerin Ukrayna'nın iç ve dış politikasındaki önemini vurgulamaktadır.²⁹⁸ Ukrayna, Batı ile ilişkilerini güçlendirmek istemesine rağmen, geçmişten gelen ve Rusya ile olan tarihi bağları nedeniyle denge politikası izlemek durumundadır. Bu denge politikası, Ukrayna'nın hem Batı ile hem de Rusya ile ilişkilerini sürdürmeye çalışması anlamına gelmektedir. Ukrayna'nın jeostratejik konumu ve enerji kaynakları açısından önemi, özellikle Batı için dikkate değerdir.²⁹⁹ Batı, Ukrayna'yı bir enerji koridoru olarak görerek, bölgedeki varlığını ve etkinliğini artırmak için çaba göstermektedir.³⁰⁰

Ukrayna'nın enerji kaynaklarına ve jeopolitik konumuna olan ilgi, Batı'nın bölgedeki nüfuzunu ve etkisini artırmak için stratejik bir fırsat olarak değerlendirilir. Batı, Ukrayna ile ilişkilerini derinleştirerek ve enerji alanında işbirliğini geliştirerek, bölgedeki kendi çıkarlarını daha etkin bir şekilde savunmayı amaçlamaktadır. Ukrayna'nın Rusya ile olan ilişkileri ve tarihsel bağları, Batı'nın Ukrayna ile ilişkilerini ilerletme çabalarını zorlaştırmaktadır. Rusya'nın Ukrayna üzerindeki etkisi ve bölgedeki jeopolitik çekişmeler, Ukrayna'nın Batı ile ilişkilerini dengeleme ihtiyacını artırmaktadır.³⁰¹ Ukrayna'nın Batı ile ilişkilerini güçlendirme isteği, bölgedeki enerji kaynakları ve jeopolitik konumu nedeniyle Batı için önemli bir stratejik hedef olarak görülmektedir. Ancak, Rusya ile olan ilişkiler ve bölgedeki jeopolitik gerilimler,

²⁹⁶ Bingöl, 2014: 30.

²⁹⁷ Güler, 2018: 299-300.

²⁹⁸ Olçar, 2007:264

²⁹⁹ Bingöl, 2014: 24.

³⁰⁰ Kaçmaz, 2020: 157.

³⁰¹ Uyaniker, 2018: 139.

Ukrayna'nın denge politikası izlemesine ve Batı ile ilişkilerini ilerletme çabalarını zorlaştırmaktadır.³⁰²

Gürcistan'ın ABD ile giderek artan işbirliği, ülkenin NATO üyeliği için cesaretlenmesine yol açmıştır. Bu durum, Gürcistan'ın 2002 yılında NATO'ya resmi başvurusunu yapmasına neden olmuştur. Ancak, bu gelişme Rusya'yı rahatsız etmiştir. Rusya, NATO'nun bölgedeki varlığını artırmasını ve Gürcistan'ın NATO ile ilişkilerini güçlendirmesini endişeyle karşılamıştır.³⁰³

Rusya'nın endişesi, Gürcistan'ın NATO üyeliği durumunda bölgedeki jeopolitik dengeyi değiştirebilecek potansiyel bir gelişme olarak görülmektedir. Ayrıca, Rusya, Gürcistan'ın NATO ile yaklaşmasının, Rusya'nın egemenlik alanını tehdit edebileceğinden endişe duymaktadır. Bu nedenle, Rusya, NATO'nun bölgedeki faaliyetlerini ve Gürcistan'ın NATO ile ilişkilerini sürekli olarak protesto etmiş ve zaman zaman NATO üyelerini uyararak rahatsızlığını dile getirmiştir. Özellikle Rusya, NATO'nun bölgedeki askeri varlığını artırmasını ve Gürcistan'ın NATO üyeliğine doğru ilerlemesini casusluk faaliyetleri ve hava sahası erişimi gibi konularla ilişkilendirerek endişelerini dile getirmiştir. Bu tür tehditlere varan söylemler, Rusya'nın bölgedeki stratejik çıkarlarını korumak için NATO'nun genişlemesine karşı aldığı kararlı bir duruşun ifadesi olarak görülebilir.³⁰⁴ Karadeniz, Rusya için stratejik bir öneme sahip olan bir bölgedir ve Rusya'nın bu bölgede hâkimiyeti ve etkisi, tarih boyunca önemli bir hedef olmuştur. Bu bağlamda, Karadeniz'de Rusya dışında başka bir aktörün etkinliği veya varlığı, Rusya için açık bir tehdit olarak algılanmaktadır. Özellikle Karadeniz'e kıyısı olan ve Rusya'nın tarihsel olarak etkisini sürdürdüğü Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkelerin bağımsızlık sonrası Rusya'ya karşı politikaları ve Batı'ya yaklaşma çabaları, Rusya'nın güç ve çatışma politikalarını tetiklemiştir.³⁰⁵

Ukrayna ve Gürcistan gibi Karadeniz ülkelerinin Batı ile yaklaşma çabaları, Rusya'nın bölgedeki etki alanını sınırlama potansiyeli taşımaktadır. Bu durum, Rusya'nın Karadeniz'deki güvenlik ve stratejik çıkarlarını tehdit ettiği şeklinde algılanmaktadır. Bu nedenle, Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'ın Batı yanlısı politikalarına karşı bir tepki olarak güç kullanımını ve askeri müdahaleyi bir seçenek olarak görmüştür.³⁰⁶

³⁰² Aydın, 2023: 162.

³⁰³ Demirağ, 2005: 133.

³⁰⁴ Yılmaz, 2010: 30-31.

³⁰⁵ Erkan, 2016: 47.

³⁰⁶ Avar, 2021: 313.

2008'de Gürcistan'a gerçekleştirdiği askeri müdahale ve 2014'te Kırım'ı ilhak etme eylemleri, Rusya'nın Karadeniz bölgesindeki stratejik çıkarlarını koruma ve Batı'nın etkisini sınırlama amacıyla aldığı önemli adımlar olarak görülmüştür. Bu müdahaleler, Rusya'nın bölgedeki hâkimiyetini artırmayı ve Karadeniz'deki dengeyi kendi lehine şekillendirmeyi amaçlamıştır. Karadeniz bölgesi Rusya için stratejik bir öneme sahip olup, bölgedeki diğer aktörlerin Batı ile yakınlaşma çabaları Rusya'nın güvenlik endişelerini artırmaktadır.³⁰⁷ Bu durum, Rusya'nın bölgedeki güç politikalarını ve çatışma eğilimlerini tetiklemiş ve bölgede gerilimleri artırmıştır.³⁰⁸

2.1.2. NATO'nun Genişlemesi

Karadeniz'e kıyısı olan altı ülkenin varlığı, bölgenin jeopolitik önemini vurgulayan bir gerçektir. Bu ülkeler; Bulgaristan, Romanya, Rusya, Gürcistan, Türkiye ve Ukrayna'dır.³⁰⁹ Tarih boyunca bu ülkeler arasında çeşitli politik, askeri ve ekonomik ilişkiler gelişmiştir. Özellikle 1877 Osmanlı-Rus Savaşı, Karadeniz bölgesinin siyasi haritasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaşın ardından Romanya, Ruslarla birlikte savaşa katılarak 1878'de Ayestefanos ve Berlin Anlaşmaları ile Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında bağımsızlık statüsüyle yerini almıştır. Bu süreç, bölgedeki siyasi dengelerin değişmesine ve yeni devletlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ancak, 20. yüzyıl boyunca Rusya'nın bölgedeki etkisi ve Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla birlikte Ukrayna, Gürcistan ve diğer bazı ülkeler kısa süreli bağımsızlık dönemleri dışında Rus kontrolü altına girmiştir. Bu durum, bölgenin siyasi ve stratejik yapısını etkilemiş ve Karadeniz'e kıyısı olan devlet sayısını azaltmıştır.³¹⁰

1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Ukrayna, Gürcistan ve diğer bazı ülkeler yeniden bağımsızlıklarını ilan etmiş ve böylece Karadeniz'e kıyısı olan devlet sayısı artmıştır. Bu süreç, bölgedeki jeopolitik dinamikleri yeniden şekillendirmiş ve Karadeniz'in stratejik önemini artırmıştır.³¹¹

Karadeniz'e kıyısı olan altı ülkenin tarihi ve siyasi süreçleri, bölgenin karmaşık ve önemli bir jeopolitik alan olduğunu göstermektedir. Bu ülkeler arasındaki ilişkiler ve bölgedeki

³⁰⁷ Orhan, 2022: 141.

³⁰⁸ Baharçipek ve Ağır, 2015: 32.

³⁰⁹ Polat, 2017: 51.

³¹⁰ Ünalmiş ve Oğuz, 2019: 3.

³¹¹ Ayhan, 2016: 2.

güç dengeleri, uluslararası politika açısından önemli bir rol oynamaktadır.³¹² Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya katılımıyla birlikte, Gürcistan ve Ukrayna'nın olası üyeliği konusu, ABD ve Rusya arasında görüş ayrılıklarını artırmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Karadeniz'in doğusundaki kıyılar Rusya'nın kontrolü altına girmiştir. Bu durum, Rusya'nın eski Sovyet Karadeniz Filosu'nun paylaşımı ve filonun üslenmesi konularıyla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.³¹³

1997'de Ukrayna ile yapılan anlaşma ile Rusya'ya 20 yıl boyunca Sivastopol üssünü kullanma hakkı verilmiştir.³¹⁴ Ancak 2000'li yıllarda Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya katılma olasılığı, Rusya'nın Karadeniz filosunun Sivastopol'dan tahliye edilme ihtimalini güçlendirmiştir. Ancak Rusya, Karadeniz kıyılarında Sivastopol'u tam anlamıyla ikame edecek alternatif bir üsse sahip değildir.³¹⁵

2002'de yaşanan gemi batması gibi olaylar, Rusya'nın Karadeniz'deki askeri varlığının zorluklarına işaret etmiştir. Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üye olmaları durumunda, Karadeniz bölgesinde NATO dışında sadece Rusya'nın kalması, Rusya için stratejik bir endişe kaynağı olmuştur. Bu durum, Rusya'nın Karadeniz'deki deniz kuvvetlerinin güvenliği ve etkinliği açısından önemli bir konudur.³¹⁶

Bölgedeki askeri güç dengeleri ve NATO'nun genişlemesi konuları, ABD ve Rusya arasında stratejik rekabetin artmasına ve bölgedeki jeopolitik dinamiklerin karmaşıklığının artmasına neden olmuştur. Bu durum, bölgedeki güvenlik ve istikrarın sağlanması açısından dikkate alınması gereken önemli bir faktördür.³¹⁷ Gürcistan ve Ukrayna'nın Batı'ya doğru yönelmeleri ve NATO ile AB üyeliği arayışları, bölgede güvenlik dinamiklerinin değişmesi ve bu ülkelerin jeopolitik konumlarında yaşanan değişikliklerle doğrudan ilişkilidir. Bu ülkelerin NATO ve AB'ye üye olmaları durumunda, Karadeniz bölgesi sadece Batı'nın etki alanına girmekle kalmayacak, aynı zamanda potansiyel tehditlere karşı savunma kapasiteleri de etkilenecektir.³¹⁸

Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO ve AB üyeliği, Rusya'nın bölgedeki güvenlik anlayışını ve stratejilerini de etkilemektedir. Rusya, bu ülkelerin Batı ile daha sıkı ilişkiler

³¹² Çapat, 2008: 33.

³¹³ Polat, 2017: 60.

³¹⁴ Derman ve Ongarova, 2014: 17.

³¹⁵ Ayhan, 2015: 15.

³¹⁶ Ünalı ve Oğuz, 2019: 7.

³¹⁷ Başaran, 2020: 50.

³¹⁸ Ayhan, 2015: 7-8.

kurması ve bölgedeki Batı'nın etkisini artırması durumunda kendi güvenliği açısından endişeler taşımaktadır. Özellikle Karadeniz'in ve Azak Denizi'nin NATO veya AB üyesi ülkelerin kontrolüne geçmesi, Rusya'nın bölgedeki askeri ve stratejik manevra alanını daraltabilir ve deniz güvenliği açısından ciddi bir endişe kaynağı olabilir. Bu bağlamda, Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO ve AB üyeliği, bölgedeki güvenlik denklemlerini değiştirebilir ve bölgedeki taraflar arasında gerilimleri artırabilir. Rusya'nın bu ülkelerin Batı ile yakınlaşmasına karşı izlediği politikalar, bölgede dengesizlikler ve çatışma potansiyeli yaratabilir. Bu durum, bölgedeki jeopolitik dinamiklerin karmaşıklığını artırırken, aynı zamanda uluslararası ilişkilerdeki gerginlikleri de tetikleyebilir.³¹⁹

Karadeniz'e kıyıdaş olan ülkelerin ve diğer Sovyetler Birliği ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmasının ardından bölgeye olan ilgi yeniden artmış ve rekabet de beraberinde gelmiştir. Özellikle ABD, bölgede etkisini artırma arzusunu NATO'nun genişlemesiyle göstermiştir. Soğuk Savaş ve Varşova Paktı'nın çözülmesiyle birlikte NATO'nun işlevselliğini yitireceği düşüncesi hakim olsa da, NATO bu dönemde varlık misyonunu genişleterek genişlemiştir. Bu durum, bölgedeki jeopolitik dinamiklerin değişmesine ve uluslararası ilişkilerde yeni rekabet alanlarının oluşmasına neden olmuştur.³²⁰

Yeni düzenin ortaya çıkmasıyla birlikte, NATO'nun genişlemesi gerektiği düşüncesi de ön plana çıkmıştır. Bu düşünce, NATO'nun varlığını ve etkisini artırarak yeni işlevlerle devam etmesi gerektiği fikrini beraberinde getirmiştir. NATO, bu dönemde genişleme sürecine girerek, varlığını sürdürme ve uluslararası güvenliği sağlama misyonunu yeni alanlara yayma yoluna gitmiştir.³²¹ Dağılan Sovyetler Birliği'nin etkisinin sürdüğü alanlara yönelme çabası devam ederken, ABD, özellikle Ukrayna ve Gürcistan gibi Sovyet sonrası dönemde bağımsızlıklarına kavuşan ülkelerin jeopolitik konumlarının sağladığı avantajları kullanabilmek için bölgede stratejik bir fırsat yakalamaya isteklidir. Kazanan ülkeler aracılığıyla Avrasya bölgesinde stratejik bir kazanım elde etme amacındaydı. Bu ülkelerin bağımsızlığı, ABD'nin Rusya'yı çevreleme stratejisinde önemli bir rol oynuyordu. Bu durum, bölgesel dengelerin değişmesine ve uluslararası ilişkilerde yeni dinamiklerin ortaya çıkmasına neden oldu.³²²

³¹⁹ Üren, 2023: 600.

³²⁰ Adanmış, 2018: 98.

³²¹ Purtaş, 2005: 10.

³²² Olçar, 2007:256-257.

2.1.2.1. Bulgaristan ve Romanya'nın NATO Üyeliği

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, NATO'nun hem güvenlik hem de savunma politikaları da önemli değişikliklere uğramıştır. Avrupa-Atlantik bölgesinde barışın, güvenliğin ve istikrarın sağlanması yeni bir vizyonla ele alınmıştır. Artık NATO'nun amacı sadece askeri ittifak olarak değil, aynı zamanda demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi değerleri teşvik eden ve koruyan bir yapı olarak da görülmeye başlanmıştır. Bu yeni vizyon, NATO'nun sadece askeri tehditlere karşı değil, aynı zamanda terörizm, siber saldırılar, enerji güvenliği gibi yeni ve karmaşık güvenlik tehditlerine karşı da etkin bir şekilde mücadele etmesini gerektirmiştir. Bu bağlamda NATO, Avrupa-Atlantik bölgesinde barış, güvenlik ve istikrarın teminatı olma misyonunu daha geniş kapsamlı ve kapsayıcı bir şekilde sürdürmeye odaklanmıştır.³²³ Soğuk Savaş döneminde NATO, varlığını Sovyetler Birliği'nin yayılmasını engellemek amacıyla tanımlamıştır. Soğuk Savaşın son bulması ve de Varşova Paktı'nın çözülmesiyle NATO'nun rolü değişmiş ve yeni bir amacı benimsemiştir. Artık NATO'nun temel görevi, üye ülkelerin güvenliğini sağlamak ve korumaktır. Bu dönüşüm, Soğuk Savaş'ın ardından da NATO'nun varlığını devam ettirebilmesi için misyon olarak neden bulmasına olanak sağlamıştır.³²⁴

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde 1994 yılında başlattığı Barış İçin Ortaklık (BİO) projesi, NATO'nun varlığını yeniden tanımlama ve güvenlik misyonunu genişletme açısından önemli bir adım olmuştur. Bu proje, NATO'nun sadece kendi üye ülkelerinin güvenliğini sağlama amacıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda NATO üyesi olmayan devletlerin demokratik gelişimlerine destek sağlamayı ve bölgesel barışa katkıda bulunmayı hedeflemiştir. BİO projesi, NATO'nun sadece askeri ittifak değil aynı zamanda barış ve istikrarın korunması ve teşvik edilmesi için de aktif bir rol üstlenmeye yönelik yeni bir stratejik vizyonunun bir parçası olarak değerlendirilmiştir.³²⁵

Örgüt, yeni amacına odaklanarak varlığını sürdürme çabasıyla birlikte genişleme politikasını benimsemiştir. Ancak bu genişleme politikası birçok akademik çevre tarafından eleştirilmiş ve hem gereksiz hem de kışkırtıcı olarak değerlendirilmiştir. Bu eleştiriler, NATO'nun genişleme politikasının bölgesel istikrarı tehdit edebileceği ve uluslararası ilişkilerde gerilimlere yol açabileceği endişesini dile getirmektedir.³²⁶

³²³ Bayer, 2018: 841.

³²⁴ Adanmış, 2018: 98.

³²⁵ Erol ve Demir, 2012: 21.

³²⁶ Aktürk, 2012: 74-75.

NATO, 12 Mart 1999'da Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın resmi olarak örgüte katılmasıyla genişlemiş ve daha sonraki genişleme dalgasıyla 29 Mart 2004'te Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya, Slovakya ve Slovenya'nın da üyeliği ile 28 üyeli bir yapıya ulaşmıştır. Daha sonra, 1 Nisan 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan'ın da katılımıyla NATO'nun üye ülkelerinin sayısı artmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, NATO'nun kuruluşundaki 16 üye ülke sayısı, örgütün 60. yılında 28'e yükselmiştir.³²⁷ NATO, 5 Haziran 2017'de Karadağ'ın örgüte katılmasıyla üye sayısını 29'a çıkarmıştır. Kuzey Makedonya'nın ve 2023 yılında Finlandiya'nın katılımıyla birlikte üye sayısı 31'e yükselmiştir.³²⁸ Son olarak 2024 yılında da İsveç'in üyeliği de kabul edilerek üye sayısı 32'ye çıkmıştır.³²⁹

Bulgaristan'ın NATO'ya üye olma sürecinin başlangıcı olarak 1995 yılında Barış İçin Ortaklık (BİO) programına katılması söylenebilir. Dönemin Bulgaristan Cumhurbaşkanı olan Jeleu, bu adımın Bulgaristan'ın NATO'ya üye olmak için ilk ve çok önemli bir adım olduğunu vurgulamıştır. NATO'ya tam üyelik için ise 1997 yılında başvuruda bulunmuştur. Fakat o dönemde NATO'nun Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin üyelik başvurularına onay vermesi ve Bulgaristan'ı bu ülkeler dışında bırakması Bulgaristan için bir hayal kırıklığına neden olmuştur.³³⁰ Bulgaristan, 2002 yılında NATO'nun Prag'da gerçekleştirdiği zirvede katılım müzakerelerine başlamak için davet alan ülkeler içerisinde yer almıştır. Bu davet, Bulgaristan'ın NATO'ya tam üyelik için önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. Ardından, 2004 yılında gerçekleşen NATO'nun en büyük genişleme dalgası içinde, Bulgaristan tam üye olarak NATO'ya katılmıştır. Bu süreç, Bulgaristan'ın NATO üyeliği için yoğun çabalarının ve diplomatik girişimlerinin sonucunda elde edilen bir başarı olarak değerlendirilmiştir.³³¹

İki kutuplu sistemin çökmesiyle birlikte Doğu Avrupa ülkelerinde, özellikle Romanya gibi bağımsızlığını henüz elde etmiş ve ekonomik bağlamda dış yardımlara ihtiyacı olan ülkelerde büyük değişimler ve dönüşümler kaçınılmaz hale gelmiştir. Romanya, Batı'ya uyum sağlama ve yeni uluslararası sisteme uyum sağlama çabalarıyla kendini yeniden şekillendirme yolunda çeşitli adımlar atmıştır. Bu süreçte, Romanya'nın iç politikası, ekonomisi ve dış ilişkileri önemli değişimlere uğramıştır. Özellikle NATO ve Avrupa Birliği gibi Batı odaklı yapıların Romanya'ya entegrasyon süreci, ülkenin uluslararası alanda daha fazla tanınmasına

³²⁷ Aktürk, 2012: 74.

³²⁸ Kostak, 2024: 208.

³²⁹ <https://www.bbc.com/turkce/articles/cyrzgd3r7epo> (erişim tarihi: 21,01,2025).

³³⁰ Saliyumer Yusuf, 2012: 30.

³³¹ Purtaş, 2005: 14.

ve güçlenmesine yardımcı olmuştur. Romanya'nın Batı'ya yönelik politikaları ve reform çabaları, ülkenin Doğu Avrupa'da demokrasi, ekonomik kalkınma ve uluslararası işbirliği konularında daha aktif bir rol oynamasını sağlamıştır. Bu süreç, Romanya'nın ulusal kimliğini, siyasi yapısını ve dış politika tercihlerini yeniden şekillendirmesinde önemli bir rol oynamıştır.³³² 1997 yılında NATO, Soğuk Savaş sonrası dönemde Varşova Paktı üyelerinin artık bir tehdit unsuru olarak görülmediğini kabul ederek bu ülkelerle daha yakın ilişkiler kurma gerekliliğini vurgulamıştır. Bu dönemde, Romanya gibi birçok Doğu Avrupa ülkesi, NATO'ya üyelik için başvuruda bulunarak Batı ittifakına entegrasyon sürecini hızlandırmıştır. Bu adım, Romanya'nın ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinin güvenliklerini sağlama ve Batı dünyası ile daha sıkı ilişkiler kurma isteğinin bir ifadesi olarak değerlendirilmiştir. NATO'ya katılma süreci, bu ülkelerin demokratikleşme, ekonomik kalkınma ve Batı standartlarına uyum sağlama çabalarını desteklemiş ve bölgedeki istikrarı artırmıştır. Ayrıca, NATO'nun genişlemesi, Avrupa güvenliği ve istikrarı için önemli bir adım olarak kabul edilmiştir, ancak aynı zamanda Rusya ile ilişkilerde gerilimlere yol açmış ve bölgesel denge üzerinde etkileri olmuştur. Bu süreç, Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası ilişkilerindeki dinamik değişimleri ve Doğu Avrupa'nın Batı ile bütünleşme sürecini yansıtmaktadır.³³³

1997 yılında Avrupa Komisyonu, Romanya'nın NATO üyelik başvurusunu değerlendirirken, ülkenin siyasi kriterler açısından ilerleme kaydettiğini belirtmiş olsa da genel olarak daha az elverişli bir durumda olduğunu tespit etmiştir. Komisyon, Romanya'nın üyelik sürecinde belirli zorluklarla karşılaştığını ve belirli alanlarda eksiklikler olduğunu belirtmiştir. Bu durum, Romanya'nın NATO standartlarına tam olarak uyum sağlamak için daha fazla çaba harcaması gerektiği anlamına gelmektedir.³³⁴ Avrupa Komisyonu'nun Romanya'nın üyelik müzakereleri için öneri sunmaması, ülkenin belirli alanlarda reform yapma ve iyileştirmeler yapma ihtiyacının altını çizmektedir. Bu durum, Romanya'nın NATO'ya tam üyelik için daha fazla çaba sarf etmesi gerektiğini göstermektedir. Romanya ve Bulgaristan, coğrafi konumları itibarıyla, Türkiye ve Macaristan ile ittifakın güney kanadını güçlendirebilecek bir konumdadır. Bu ülkeler, Balkanlar'da barışı koruma operasyonları gibi bölgesel güvenlik meselelerine müdahalede kolaylık sağlayabilirler.³³⁵ Coğrafi olarak stratejik bir konumda bulunan bu ülkeler, NATO'nun genel savunma stratejilerine ve operasyonel kapasitelerine önemli katkılarda bulunabilirler. Balkanlar'da istikrarın sağlanması ve bölgedeki çatışmaların

³³² Özlem, 2007: 35.

³³³ Polat, 2017: 53.

³³⁴ Türker Yıldız, 2018: 6.

³³⁵ Polat, 2017: 64.

çözülmesi için Romanya ve Bulgaristan gibi ülkelerin NATO içinde güçlü bir rol oynaması, ittifakın genel güvenlik hedeflerine ulaşmasına yardımcı olabilir. Bu nedenle, bu ülkelerin NATO içindeki konumları, bölgesel barış ve güvenliğin korunmasına yönelik çabalar açısından önemlidir.³³⁶ Romanya ve Bulgaristan'ın NATO'ya katılmasıyla, özellikle Karadeniz bölgesindeki güvenlik ve savunma dinamiklerini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu ülkelerin NATO'ya üyeliği, ittifakın Karadeniz çevresindeki varlığını artırmış ve bölgedeki askeri güç dengelerini yeniden şekillendirmiştir. Karadeniz, stratejik öneme sahip bir coğrafi bölgedir ve NATO'nun bu bölgede güçlü bir varlık göstermesi, ittifakın genel savunma stratejilerini desteklemektedir.³³⁷

Romanya ve Bulgaristan'ın NATO üyeliği, Karadeniz'in güvenliğinin ve istikrarının korunmasına yönelik bir adım olarak görülmektedir. Bu ülkelerin NATO çatısı altında yer alması, ittifakın Karadeniz'e olan ilgisini ve bu bölgedeki operasyonel kapasitesini artırmıştır. Böylece, NATO'nun Karadeniz bölgesindeki varlığı ve etkinliği güçlenerek, bölgenin savunma ve güvenlik ihtiyaçlarına daha etkin bir şekilde yanıt vermesi mümkün olmuştur. Romanya ve Bulgaristan'ın NATO üyeliği, Karadeniz'in stratejik önemini vurgulayan bir gelişme olarak dikkate değerdir ve ittifakın bölgedeki varlığını daha da güçlendirmiştir.³³⁸ Romanya'nın Karadeniz kıyısındaki deniz ve hava üsleri, NATO'nun dikkatini çeken stratejik öneme sahip unsurlardan biridir. Bu üsler, bölgedeki güvenlik tehditlerine karşı NATO'nun savunma kabiliyetini güçlendirmeye yönelik önemli bir rol oynamaktadır. Karadeniz'in jeostratejik konumu ve bölgedeki güvenlik dinamikleri, Romanya'nın bu üsler aracılığıyla NATO ile işbirliğini artırmasını teşvik etmektedir. Bu durum, NATO'nun bölgedeki varlığını güçlendirme ve kriz durumlarına müdahale etme yeteneğini artırma çabalarını desteklemektedir.³³⁹ Karadeniz'in jeopolitik konumu, Avrupa-Atlantik güvenliği açısından son derece kritiktir ve bu bölgedeki güvenlik dinamikleri uluslararası ilişkilerde önemli bir rol oynamaktadır. Romanya'nın Karadeniz'e kıyısı olan konumu, NATO'nun bölgedeki varlığını ve operasyonel kapasitesini güçlendirmeye potansiyel bir katkı sağlayabileceği şeklinde belirtilmektedir. Bu durum, Romanya'nın stratejik önemini ve bölgedeki güvenlik tehditlerine karşı NATO'nun savunma yeteneklerine olan katkısını vurgulamaktadır.³⁴⁰

³³⁶ Tokatlı, 2022: 68-69.

³³⁷ Kain ve Asal, 2023: 117-118.

³³⁸ <https://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/turkish/analysis.html> (erişim tarihi: 05.07.2021).

³³⁹ Purtaş, 2005: 20.

³⁴⁰ Deveci Bozkuş, 2023: 65.

Yedi ülkenin (Bulgaristan, Letonya, Romanya, Estonya, Litvanya, Slovakya ve Slovenya), NATO'ya katılım protokollerini onaylamak için 19 NATO üyesi ülke tarafından desteklenen sürecin bir parçası olarak 26 Mart 2003 tarihinde Brüksel'de protokollerin imzalandığı belirtilmektedir. Bu imza, NATO'ya üyelik sürecindeki adımların resmi bir belirtisi olup, katılım sürecindeki ilerlemeyi yansıtmaktadır.³⁴¹ 29 Mart 2004 tarihinde NATO'nun Romanya'yı üye olarak bünyesine dahil etmesinin akabinde NATO'ya üyeliği kabul edilen Estonya, Bulgaristan, Letonya, Romanya, Litvanya, Slovakya ve Slovenya gibi yeni yedi ülkeyi kutlamak amacıyla 2 Nisan 2004 tarihinde bir bayrak töreni gösterisi düzenlenmiştir. Bu tören, NATO'nun genişlemesi ve yeni üyelerin katılımını resmi olarak kutlamak için gerçekleştirilmiştir.³⁴²

Romanya, Karadeniz bölgesindeki politikasında ABD ile yakın temaslarını sürdürmüş ve ABD'nin olmadığı organizasyonlara katılmama konusunda isteksiz davranmıştır. Ayrıca, Karadeniz'deki güvenliği teminini hedef alan, kıyıdaş ülkelerin içinde bulunduğu ortak projelere katılma fikrine de aynı isteksizlikle yaklaşmıştır. Romanya'nın dış politikası, Bulgaristan'ınkiyle karşılaştırıldığında özellikle Karadeniz bölgesine odaklanmıştır. Bulgaristan'ın Balkanlara odaklanmasına karşılık, Romanya öncelikle Karadeniz'e odaklanmıştır. Bu bağlamda, Romanya, NATO ve AB üyesi statüsüyle, Karadeniz bölgesinin sahip olduğu stratejik jeopolitik konumun öneminin farkındalığıyla her iki birliğin de Karadeniz'e açılan kapısı olma niyetini taşımaktadır. Ayrıca, Romanya'nın bölgede seyrettiği siyasi hamlelerinde ABD'ye büyük destek vermesi, bölgesel dengeler ve güvenlik meselelerindeki stratejik yaklaşımını şekillendirmektedir.³⁴³ Karadeniz ve özellikle Kırım'daki son olaylar, NATO'nun Rusya'nın bölgedeki etkisi ve artan varlığından duyduğu endişeyi artırmıştır. Bu bağlamda, NATO, bölgedeki güvenlik durumunu güçlendirmek amacıyla Romanya'ya çok uluslu geniş kapsamlı askeri kuvvetlerini içeren yeni bir güç konuşlandırma kararı almıştır. Bu adım, bölgedeki artan gerilim ve güvenlik tehditlerine yanıt olarak NATO'nun bölgeye olan angajmanını artırma çabasının bir parçasıdır.³⁴⁴

³⁴¹ https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20966.htm?selectedLocale=en (erişim tarihi: 13.03.2021).

³⁴² https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20865.htm?selectedLocale=en (erişim tarihi: 23.02.2022).

³⁴³ Arıdemir, 2016: 249-250-251.

³⁴⁴ Çetinkaya, 2024: 472.

2.1.3. Enerji Güvenliği

21.yüzyılda enerji, küresel siyasetin önemli bir belirleyicisi haline gelmiştir ve jeopolitik dengeleri etkileyen bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Enerji kaynaklarına erişim, uluslararası ilişkilerde güç mücadelelerinin merkezinde yer almaktadır. Ancak, enerji kaynaklarının eşit dağılımı söz konusu değildir ve bazı bölgelerde bu kaynaklar daha fazla bulunmaktadır. Bu durum, enerji açısından zengin olmayan ülkelerin dışa bağımlı hale gelmesine ve enerji tedarikinde dış politika ve güvenlik stratejilerinin belirlenmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla, enerji kaynaklarına erişim ve kontrol, uluslararası ilişkilerde rekabet ve çatışma potansiyelini artıran önemli bir faktördür.³⁴⁵

Tarih boyunca, enerji kaynakları ve teknolojik gelişmeler arasında bir etkileşim ve dönüşüm süreci gözlemlenmiştir. Örneğin, kömürün yerini zamanla petrolün alması gibi. Bu değişimin hızı ve sürekliliği, teknolojik ilerlemeler ve yeniliklerle doğrudan ilişkilendirilebilir.³⁴⁶ Soğuk Savaş sonrası dönemde, enerji güvenliği, güvenlik algıları içinde önemli bir yer edinmiştir. Bu durum, ekolojik kaygılar, yüksek enerji fiyatları ve enerjinin dış politika aracı olarak kullanılması sonrası oluşan veya oluşabilecek kriz durumları nedeniyle enerji güvenliği bağlamında yeni politika yaklaşımlarının arayışına yol açmıştır.³⁴⁷ Bu bağlamda, özellikle enerji nakil hatları, jeopolitik konumu nedeniyle önem kazanmaktadır. Enerji nakil hatları üzerinde hakimiyet kuran bölgeler, bu avantajlarını kullanarak enerji güvenliğini sağlamak için çeşitli politikalar izlemektedirler. Bu çerçevede, Karadeniz bölgesi gibi stratejik bir konuma sahip bölgeler, alternatif enerji nakil hatlarının inşası ve güvenliği açısından öne çıkmaktadır. Bu bölgeler, enerji tedarikinde çeşitliliği ve güvenliği artırmak için önemli bir potansiyele sahiptir.³⁴⁸

Karadeniz bölgesi hem enerji kaynaklarının sağlanması hem de enerjinin transit geçişine olanak sağlayan bir konuma sahiptir, bu da bölgenin güvenliğinin sağlanmasının önemini artırmaktadır.³⁴⁹ Özellikle 21. yüzyılda artan enerji talebini karşılayabilecek bir üretim ve dağıtım merkezi olma potansiyeline sahip olan Karadeniz, dikkate değer bir bölge haline gelmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından uluslararası sahnede yaşanan değişiklikler, Karadeniz bölgesinde önemli değişimlere yol açmıştır. Bölgede uzun yıllar boyunca Sovyet egemenliği altında kalan ülkeler, zengin enerji kaynakları ve varlıklarıyla

³⁴⁵ Bilginoğlu ve Dumrul, 2012: 4394.

³⁴⁶ Çelikpala, 2014: 85-86.

³⁴⁷ Tüysüz, 2014: 77.

³⁴⁸ Erkan, 2015: 127.

³⁴⁹ Tüysüz, 2014: 76.

birlikte bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Ancak, bölgedeki enerji kaynaklarının kontrolünü bırakmak istemeyen çeşitli güçler arasında savaşımın kaçınılmaz olduğu bir ortam ortaya çıkmıştır.³⁵⁰ Bölge ülkeleri, stratejik öneme sahip zengin doğal gaz ve petrol kaynaklarına sahiptir. Özellikle Rusya, doğal gaz rezervleri bakımından oldukça zengin bir ülke konumunda bulunmakta olup, bu enerji kaynaklarını ihraç etmesi büyük bir önem arz etmektedir. Rusya'nın enerji ihracatı hem ülkenin ekonomik kalkınması hem de uluslararası enerji piyasalarındaki konumu açısından kritik bir rol oynamaktadır. Çünkü enerji alıcı ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp aynı zamanda enerji ihraç eden ülkenin ekonomik refahı için de hayati bir öneme sahiptir. Dolayısıyla, burada karşılıklı bağımlılık ilişkisinin hakim olduğu söylenebilir. Rus doğalgazının büyük bir kısmı, başta Almanya ve diğer Avrupa Birliği ülkelerine ihraç edilmektedir. Bu durum, AB ülkelerinin enerji ihtiyaçlarını karşılamak için Rusya'ya olan bağımlılığını ve enerji arz güvenliğinin önemini vurgular. Bu bağlamda, enerji ticareti ve bağımlılığı, uluslararası ilişkilerde stratejik bir parametre olarak değerlendirilmektedir.³⁵¹

AB'nin Rusya'ya enerji konusunda yoğun bir şekilde bağımlı olması, Avrupa Birliği'nin enerji arz güvenliği endişelerini artıran önemli bir faktördür. Bu bağımlılık, AB'nin Rusya'nın enerji politikalarının ve fiyatlarının etkisi altında kalmasına ve stratejik açıdan zayıf bir konuma düşmesine neden olabilir. Bu durum, AB'yi Karadeniz bölgesinde bulunan ülkelerle yakın temaslar kurmaya, ilişkilerini genişletmeye ve bu ülkeleri Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltmaya teşvik etmektedir.³⁵² Karadeniz bölgesindeki ülkeler, AB'nin Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltma çabalarında stratejik bir öneme sahiptir. Bu ülkelerle yaklaşma ve işbirliği, AB'nin enerji arz güvenliğini artırma ve Rusya'ya olan bağımlılığını çeşitlendirme çabalarının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, bu ülkelerle ilişkilerin güçlendirilmesi, AB'nin Rusya'nın bölgedeki etkisini dengeleme ve Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlama amacını da taşımaktadır.³⁵³

Karadeniz bölgesinin bir ülkesi olan Ukrayna, enerji kaynakları açısından sınırlı bir potansiyele sahiptir ve petrol ile doğal gaz bakımından kendi kendine yeterli değildir. Ülke, net petrol ve doğal gaz ithalatçısı konumundadır, yani ihtiyacının önemli bir kısmını dışarıdan tedarik etmek zorundadır. Bu durum, Ukrayna'nın enerji arz güvenliği açısından dışa bağımlı

³⁵⁰ Saygın, 2009: 105.

³⁵¹ Erkan, 2015: 139

³⁵² Çelikkaya, 2014: 76.

³⁵³ Göral, 2011: 121.

hale gelmesine neden olmaktadır.³⁵⁴ Ukrayna, diğer Karadeniz ülkeleri gibi, petrol ve doğal gaz ihracatı konusunda Rusya'ya bağımlı bir durumdadır. Aynı zamanda Ukrayna, coğrafi konumu nedeniyle enerji transferi için Avrupa pazarlarına enerji nakli açısından kritik bir konuma sahiptir.³⁵⁵ Bu durum, Ukrayna'nın enerji arz güvenliği açısından önemli bir stratejik konumda olduğunu ve bölgedeki enerji politikalarının belirlenmesinde etkili bir faktör olduğunu göstermektedir.³⁵⁶

ABD'nin izlediği küresel enerji politikası incelendiğinde, kaynakları dengeli bir şekilde kullanarak tek bir bölgeye veya kaynağa bağımlı olmamak ve kendisine yönelik tehdit oluşturma potansiyeli barındıran bir enerji jeopolitiği oluşturulmamasını sağlamak üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda, Karadeniz Bölgesi'ne dair 'enerji güvenliği' ifadesi, arz çeşitliliğini ve çoklu boru hatlarını teşvik etmeyi ve Rusya'nın enerji tekelinin kırılmasını hedeflemektedir.³⁵⁷ Bu politika, bölgedeki enerji kaynaklarına erişimi ve enerji arz güvenliğini sağlamak için çeşitli stratejileri içermektedir. ABD, enerji gereksinimlerini Orta Doğu ve Hazar-Avrasya bölgesi üzerinden karşılanmaktadır. Özellikle enerji konusunda istikrar sorunu yaşayan Orta Doğu'ya başka seçenek olabilecek nitelikte enerji kaynaklarına sahip olan Hazar Havzası'nı kontrol altında tutmak, dünya enerji sektöründeki fiyatları kontrol altında tutmak, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) bağımlılığını en aza indirmek ve Rusya'nın enerji piyasalarındaki tekeli kırma gibi nedenlerle ABD, Karadeniz'deki enerji nakil trafiğiyle yakından ilgilenmektedir. ABD'nin enerji sorunu, güvenlikle doğrudan ilişkilendirilmiş olup bu durum transatlantik ittifakın Avrupa bölgesinin güvenliği için kritiktir. Temel düşünce, Avrupa'nın Rusya ile yaşadığı enerji bağımlılığına ihtiyacı azaltmaktır. Diğer yandan, ABD'nin Rusya ile olan enerji bağlamındaki nüfuz mücadelesi, bazen işbirliğini de gerektirebilir. Örneğin, Kazakistan'ın dev Tengiz sahasında çıkarılan petrolün, Caspian Pipeline Consortium aracılığıyla Rusya'nın topraklarından geçerek Karadeniz'e ulaştırılması gibi projelerde ABD'li şirketlerin finansmanı ve katkısı gözlemlenebilir. Ayrıca, uluslararası mevzularda ve BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkı için Rusya'ya bağımlılığı göz önünde bulundurarak, ABD'nin Karadeniz politikalarında esneklik gösterebildiği görülmektedir.³⁵⁸

³⁵⁴ Saygın, 2009: 119.

³⁵⁵ Özalp, 2015: 105.

³⁵⁶ Saygın, 2009: 119.

³⁵⁷ Aybar ve Özgöker, 2009: 324-325.

³⁵⁸ Erol ve Demir, 2012: 22-23.

2.1.4. Kırım Krizi ve Çatışmalar

Kırım krizi, ani bir olay değil, uzun vadeli tarihî ve toplumsal dinamiklerin sonucudur. Bu krizin kökleri, Ukrayna'nın tarihi boyunca çeşitli işgallere uğraması ve ulusal kimlik konusundaki belirsizliklerle şekillenmiştir. Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasının üzerinden yaklaşık olarak otuz yıl geçmesine rağmen, kimlik ve tarihsel ortaklık bilinci konusunda belirsizlikler yaşayan bir ülke olması, krizin temel nedenlerinden biridir. Bu belirsizlikler, Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi gibi olayların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.³⁵⁹ Ukrayna'nın iç ve dış politikasındaki kararlar ile ilişkilendirilen Kırım krizi, öncelikle yerel boyutta başlayan ve demokratik reform arayışlarını yansıtan bir süreç iken, Rusya'nın Kırım'ı önce işgal sonrasında da topraklarını ilhak etmesiyle uluslararası bir boyuta taşınmıştır. Bu krizin temelinde etnik yapının önemli bir rolü vardır.³⁶⁰

Ülkenin doğusunda ve güneyinde çoğunlukla Rus kökenli ve Rusça konuşan nüfustan oluşurken, batı bölgelerinde Ukraynalı ve Batı ile bütünleşmeye yönelik bir halk profili mevcuttur. Krizin başlangıcında, dönemin Rusya yanlısı lideri Yanukoviç'in AB (dolaylı olarak Batı) ile entegrasyon yerine Rusya'ya yaklaşması belirleyici bir rol oynamıştır.³⁶¹ Rusya ile ilişkilerin dış politikayı şekillendirme düzeyine yükselmesi ve AB ile imzalanması planlanan Doğu Ortaklığı Antlaşması'nın ertelenmesi, Rusya'nın enerji kaynakları üzerinden uyguladığı indirimler, maddi destekler ve muhtemel bölünme tehditleri gibi faktörler, krizin temel nedenlerinden biri olarak gösterilebilir.³⁶² Yanukoviç'in ülkeden kaçmasının ardından ve Batı yanlısı Arseniy Yatsenyuk'un iktidara gelmesiyle birlikte, Rusya'nın Ukrayna'yı Batı'nın etkisi altına girmesini istememesi ve Kırım üzerindeki hak iddialarını öne sürmesi, krizin uluslararası boyut kazanmasına yol açmıştır.³⁶³ Bu gelişmeler, Ukrayna'da yaşanan siyasi ve toplumsal değişimin ardından Rusya'nın bölgedeki çıkarlarını korumak için müdahale etme isteğini ve Kırım'ın stratejik önemini vurgulamaktadır. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etme girişimi, bölgedeki jeopolitik dengeyi ve uluslararası hukuku ciddi şekilde sarsmış ve uluslararası toplumda ciddi bir krize yol açmıştır. İmzalanması beklenen antlaşmanın imzalanmaktan vazgeçilmesi halkın büyük tepki göstermesine neden olmuştur. Bu büyük tepkinin arkasında yatan sebep ise antlaşmanın Ukrayna ile AB arasında geniş kapsamlı iş birliği imkanları sunarak ülkeyi AB standartlarına yaklaştırmayı amaçlamasıdır. Bu durum, Ukrayna'nın Avrupa entegrasyonu ve

³⁵⁹ Olçar, 2007: 20.

³⁶⁰ Derman ve Ongarova, 2014: 16-17-22.

³⁶¹ Erol, 2014: 4.

³⁶² Derman ve Ongarova, 2014: 18.

³⁶³ Özsoy, 2022: 555-556.

reform sürecinde önemli bir adım olarak görülmekteydi. Ancak Rusya'nın müdahalesi ve beraberinde getirdiği tehditler, Ukrayna hükümetinin antlaşmadan vazgeçmesine ve Rusya ile olan ilişkilerini yeniden gözden geçirmesine neden oldu. Bu durum, Ukrayna'da iç politik gerilimleri artırmış ve Rusya ile Batı arasında rekabetin derinleşmesine yol açmıştır.³⁶⁴

Yanukoviç'in AB ile ilişkilerin askıya alınması kararı, Batı yanlısı halkın sokaklara çıkmasına ve buna karşılık olarak Rusya tarafından desteklenen bir karşı eylemin meydana gelmesine yol açmıştır. Turuncu Devrim'in ardından yaşanan gelişmelerden sonra Rusya, benzer bir olayın tekrarlanmasını istememiş ve Batı'nın zaferle sonuçlanmasını engellemek için müdahale etmiştir. Meydan olaylarının ardından, Rusya yanlısı silahlı gruplar 27 Şubat 2014'te Kırım'ın başkenti Simferopol'deki resmi binaları ele geçirmişlerdir. 28 Şubat'ta ise Sivastopol'deki deniz üssünde³⁶⁵ görevli olduğu bilinen ve Rus personeli olduğu teyit edilen silahlı personel, Kırım genelinde egemen bir konuma gelmiştir. Rusya Parlamentosu'nda Putin tarafından Ukrayna'ya asker gönderme yetkisi isteği kabul edilmiştir. Bu olaylar, Ukrayna'daki iç politik gerilimleri artırmış ve uluslararası toplumda ciddi bir krize yol açmıştır. Rusya, bölgedeki müdahalesini Kırım'da yaşayan Rus halkının ırkçı saldırılara maruz kalmamasını sağlamak amacıyla bir önleyici adım olarak nitelendirmiştir.³⁶⁶ Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrası, Karadeniz'in kuzey kesimi Rusya'nın denetimine geçmiştir. Yanukoviç AB ile 2010 yılında paraf edilmiş olan Derinleştirilmiş Doğu Ortaklığı projesine Ukrayna'nın katılmayacağını açıklaması³⁶⁷, Kiev'de gerçekleşen olaylarla birlikte yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Kırım'ın ilhakında, Rusya'ya ait olan askeri birliklerin, 'Yeşil adamlar' olarak adlandırılan, armasız üniformalarıyla belirginleşen gizli askeri müdahalesi önemli bir rol oynamıştır.³⁶⁸

En başta, Rusya'ya ait olduğu öne sürülen askeri birliklerin 28 Şubat tarihinde Kırım'a girdiği yönünde bilgiler söylenmeye başlamıştır. Ukrayna Cumhurbaşkanı'nın Kırım Özel Temsilcisi konumundaki Sergiy Kunitsin, Rusya'nın Kırım'a asker göndermesine ilişkin olarak, 13 Rus uçağının Gyardeyskoye Askeri Üssü'ne indiğini ve her bir uçakta 150 kişi bulunduğunu Ukrayna'nın yerel televizyon kanalında açıklamıştır. Rusya'nın bahsi geçen bu söylemlere, Rusya'nın Sivastopol'de Karadeniz Filosu'na sahip olma

³⁶⁴ Demir, 2014: 170.

³⁶⁵ Rusya'nın Akdeniz'e açılmasını sağlayan ve vazgeçmek istemediği, Ukrayna'da bulunan bu üs, 1997 yılında imzalanan bir antlaşma ile 2017 yılına kadar Ukrayna'dan kiralanmıştır. Ayrıca, bu antlaşma 2010 yılında Medvedev ve Yanukoviç tarafından 2042 yılına kadar uzatılmıştır.

³⁶⁶ Eroğuz, 2023: 238.

³⁶⁷ Taşdemir ve Özer, 2015: 44.

³⁶⁸ Cin ve Tekin, 2021: 223-224.

hakkının bulunduğunu ve bu anlaşma çerçevesinde hareket edildiğini belirterek yanıt vermiştir.³⁶⁹

27 Şubat 2014'te ise öncelikli hedef olarak Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu ve ardından başbakanlık binası, kimliği bilinmeyen askeri üniformalı şahıslarca işgal edildi. Benzer şekilde, 28 Şubat günü havaalanı da yine aynı türden kimlik belirsiz askeri üniformalı kişiler tarafından ele geçirildi. Kırım'a giren askeri üniformalı kişiler, köprülerin, telefon şebekelerinin ve internet bağlantılarının kesilmesi gibi önlemlerle Ukrayna ile Kırım arasındaki iletişimi engellemeye çalışmışlardır. Bu adımlar, Ukrayna'nın Kırım iletişim ağlarının kontrolünü sağlama ve böylece Kırım'daki olayları etkileme girişimlerinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu durum, Kırım'ın Ukrayna'dan koparılmasını kolaylaştırmak ve Rusya'nın etki alanını genişletmek için yapılan bir stratejik hamlenin bir parçası olarak yorumlanabilir.³⁷⁰ Bölgedeki gelişmelerin ardından Putin, Rus vatandaşlarının ve Ukrayna'da konuşlanmakta olan Rus silahlı kuvvetlerine bağlı askeri birliklerin güvenliği konusunda oluşabilecek tehditlere karşı müdahale edebilme yetkisi talebinde bulunmak üzere Rus Duma'sına başvurmuştur. Bu talep, Rusya'nın Ukrayna'daki gelişmeleri yakından izlediğini ve kendi çıkarlarını korumak adına gerektiğinde askeri gücü kullanma olasılığını değerlendirdiğini göstermektedir. Putin'in bu hamlesi, Rusya'nın Ukrayna'daki siyasi ve askeri etkisinin artırılması amacıyla alınan stratejik bir karar olarak yorumlanabilir.³⁷¹

Rusya, Ukrayna'nın doğusunda varlığı iddia edilen düzenli askeri birliklerin var olduğunu inkâr etmiştir ve bölgede askeri varlığının iddia edilmesini kesin bir dille reddetmeye devam etmiştir. Bu durum, birkaç devlet tarafından kabul görmüş ve Rusya'nın Ukrayna'daki askeri varlığının gerçek boyutu hakkında uluslararası bir anlayışın oluşmasına yol açmıştır.³⁷² 2013 yılının sonlarına doğru başlayan siyasi krizin kitlesel gösteri haline gelmesiyle birlikte Yanukoviç'in Rusya'ya kaçması, Rusya'nın etkisinin parlamentoda azalacağı beklentisine neden olmuştur. Her ne kadar durum Rusya'nın aleyhine gözüксе de Rusya bu gelişmeler sonrasında dahi Ukrayna bağlantılı çıkarlarından vazgeçmeyeceğini belirtmekle beraber bu çıkarlarını sonuna kadar savunmaya devam edeceğini belirtmiştir. Bu çıkarlar doğrultusunda da güç unsurlarını kullanmak konusunda çekimser davranmayacağını da gösteren hamlelerde bulunmaktan geri kalmamıştır.³⁷³ Ukrayna'daki siyasi krizin ardından Yanukoviç'in görevden

³⁶⁹ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kirimda-rus-gerilimi> (erişim tarihi: 18.05.2023).

³⁷⁰ Ercan, 2015: 107.

³⁷¹ Abdullahzade, 2014: 161.

³⁷² Allison, 2014: 1257.

³⁷³ Koçak, 2015: 9.

alınmasıyla birlikte, geçici hükümetin göreve gelmesiyle durumun sakinleşeceği umulmuştu. Ancak, Kırım'ın siyasi belirsizlik gerekçesiyle tek taraflı olarak bağımsızlık ilan etmesi, büyük sorunların başlangıcını meydana getirmektedir. Rusya, Kırım'da yaşayanların büyük oranının Rusya'ya bağlanmak istediği ve bunun referandumla resmileştirileceği düşüncesini savunmuştur.³⁷⁴

Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü etkileyecek bir kararın alınmasına yol açan referandum kararı, hızlı bir şekilde gelişen bir sürecin parçasıdır. Bu karar, toprak bütünlüğü ile ilgili hassas ve karmaşık konuları ele alan bir adım olarak öne çıkmaktadır. Referandumun oluşumu ve işleyişi, beklenenden daha hızlı bir şekilde gerçekleşmiş ve bu sürecin hızlı ilerleyişi, kararın etkileri üzerindeki tartışmaları derinleştirmiştir. Bu bağlamda, referandumun ani ilerleyişi ve kararın önündeki adımların hızlı alınması, bölgesel ve uluslararası düzeydeki ilişkiler açısından önemli bir dönemeç olarak değerlendirilmektedir.³⁷⁵ Rusya'nın kabul etmediği, fakat Rusya'ya ait olduğu iddia edilen resmi tutanaklarla desteklenen Rus birliklerinin 27 Şubat'ta Kırım'a girmesi, ardından Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nun kontrol altına alınması ve hükümetin değiştirilmesi sürecinde öncü bir rol oynamıştır. Bu olaylar, 25 Mayıs'ta mevcut özerklik statüsünün artırılmasının talep edilmesi ile ilgili referandum kararının alınmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum, uluslararası ilişkiler ve bölgesel güvenlik konularını ele alan bir perspektiften incelendiğinde, ciddi siyasi ve diplomatik sonuçlar doğurmuştur. Rus birliklerinin Kırım'a müdahalesi ve bölgedeki siyasi değişimler, uluslararası toplumun tepkisini çekmiş ve bölgesel istikrarı ciddi şekilde etkilemiştir. Referandum kararı ise Kırım'ın siyasi statüsü üzerinde önemli bir dönüşümü işaret etmiş ve uluslararası toplumda çeşitli tartışmalara yol açmıştır.³⁷⁶ 6 Mart tarihinde düzenlenen Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu'nda, Kırım'ın gelecekteki statüsünü belirlemek üzere bir oturum yapıldı. Bu oturumda alınan karar, Kırım'ın Rusya'ya bağlanması yönündeydi ve bu kararın onaylanması için bir referandumun 16 Mart'ta yapılacağı duyuruldu. Bu gelişmeler, bölgesel siyasi dinamiklerde önemli bir değişimin habercisi olarak kabul edilmektedir.³⁷⁷

Kırım'da alınan referandum kararına yönelik tepkilerde, Rusya'ya bağlanmak isteyen bazı halk kesimleri sevinçle karşılarken, Kırım Tatarları ise Rusya'ya bağlanma konusunda sert bir tutum sergileyerek karşıt duruş göstermişlerdir. Bu durum, bölgedeki toplumsal ve etnik

³⁷⁴ Cin ve Tekin, 2021: 223.

³⁷⁵ Aksöz, 2015: 10.

³⁷⁶ İmanbeyli, 2014: 5.

³⁷⁷ Taşdemir ve Özer, 2015: 51.

çeşitliliğin siyasi tercihler üzerindeki etkisini vurgular.³⁷⁸ Tatarlar, tarihsel olarak ‘düşman’ olarak nitelendirdikleri Rusya ile birleşmek yerine, Ukrayna çatısı altında yaşamayı tercih ettiklerini beyan etmişlerdir. Bu, etnik ve tarihî bağlamda köklü olan tercihlerini yansıtmaktadır. Ayrıca, Rus yönetimine karşı pasif direniş başlatma niyetlerini dile getirmişlerdir. Bu durum, Tatar toplumunun kimliklerini koruma ve siyasi tercihlerini ifade etme çabalarını yansıtmaktadır. Akademik açıdan bu durumu yorumlamak, etnik kimliklerin, tarihî belleğin ve siyasi tercihlerin bir araya geldiği karmaşık dinamikleri anlamak için önemlidir. Bu bağlamda, Tatarların Rus yönetimine karşı gösterdikleri tepki, bölgedeki siyasi ve toplumsal dengelerin anlaşılmasına katkı sağlayabilir.³⁷⁹

Kırım Tatarlarına liderlik eden Mustafa Kırımoglu ve diğer önemli Kırım Tatarı figürleri, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrası Kırım'a girişleri yasaklanmıştır. Bu durum, Rus yönetimiyle yaşanan gerilimin ve Kırım'daki siyasi atmosferin bir yansıması olarak kabul edilmektedir. Kırımoglu gibi Kırım Tatarı liderlerin Kırım'a girişinin engellenmesi, Rusya'nın Kırım üzerindeki kontrolünü sıkılaştırmaya yönelik bir adım olarak yorumlanabilir.³⁸⁰ Rusya'nın Kırım'ın ilhakını reddeden Kırım Tatarlarına karşı uyguladığı baskıcı politikalar, birçok Kırım Tatarının doğdukları topraklardan ayrılmak zorunda kalmasına neden olmuştur. Kırım Tatarlarını hedef alan nedeni belirsiz ölümler ve aktivistlerin ortadan kaybolması gibi olaylar, giderek artan bir sıklıkla görülmeye başlamıştır. Kırım Tatarları, referandumu büyük ölçüde boykot edeceklerini ve katılmama kararı aldıklarını beyan etmişlerdir.³⁸¹

16 Mart 2014 tarihinde gerçekleştirilen referandum için Kırım Parlamentosu, referandumda sorulacak soruların içeriğinde iki kez değişikliğe gitmiştir. Başlangıçta, referandumun Kırım'ın özerkliğinin artırılması amacıyla yapılacağı belirtilirken, daha sonra metne Rusya'ya bağlanma seçeneği de eklenmiştir. Alınan kararlar, Ukrayna anayasasının 73. maddesinde yer alan ülke sınırlarının değiştirilmesiyle ilgili bir referandumun ülke genelinde yapılması gerekliliğiyle çelişmektedir. Bu durum, referandumun meşruiyetini sorgulamaya açık hale getirmiştir.³⁸² 6 Mart 2014 tarihinde Kırım'da düzenlenen referandumun resmi kayıtlara göre %81'in üzerinde bir katılım oranına sahip olduğu belirtilmektedir. Bu yüksek katılım oranı, Kırım halkının referanduma olan ilgisini ve önemini göstermektedir. Ancak, bu katılım oranıyla ilgili bazı eleştiriler ve tartışmalar da bulunmaktadır. Özellikle, referandumun Ukrayna

³⁷⁸ İmanbeyli, 2014: 6.

³⁷⁹ Taşdemir ve Özer, 2015: 51-55.

³⁸⁰ Koçak, 2015: 26.

³⁸¹ Cin ve Tekin, 2021: 224.

³⁸² İmanbeyli, 2014: 5.

anayasasına uygunluğu ve uluslararası standartlara göre meşruiyeti konularında çeşitli endişeler dile getirilmiştir.³⁸³ Resmi sonuçlara göre, Kırım ve Sivastopol halkının %96,77'si referanduma katılarak Rusya ile birleşme yönünde oy kullanmıştır. Bu yüksek oran, Kırım'ın Rusya'ya bağlanma isteğinin geniş kesimlerce desteklendiğini göstermektedir. Ancak, uluslararası toplumda bu referandumun meşruiyeti ve sonuçlarının kabul edilip edilmemesi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.³⁸⁴

Bazı ülkeler ve uluslararası kuruluşlar, referandumun Ukrayna anayasasına ve uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunarak sonuçlarını tanımamışlardır. Dolayısıyla, referandumun sonuçlarının yorumlanması ve bu sonuçlara dayalı politika kararlarının alınması uluslararası arenada çeşitli tartışmalara neden olmuştur.³⁸⁵ Putin, referandum sonuçlarına dayanarak Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasını resmi olarak onaylayan kararname taslağını imzalamıştır. Bu adım, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etme sürecini resmileştirmesi ve uluslararası alanda bu hamlenin meşruiyetini sağlama çabalarını yansıtmaktadır. Ancak, bu karar uluslararası toplumda ciddi endişelere ve tepkilere neden olmuş, birçok ülke ve uluslararası kuruluş Rusya'nın Kırım'ı ilhakını tanımamış ve kınamıştır. Bu nedenle, Putin'in imzaladığı bu karar, Rusya'nın uluslararası alandaki konumunu ve ilişkilerini önemli ölçüde etkilemiştir.³⁸⁶

Vladimir Putin, Kırım'ın Rusya'ya ilhakını resmileştiren kararnameyi imzaladıktan sonra, sürece ilişkin bir açıklama yapmıştır. Putin, gerçekleştirilen referandumun Kırım halkının iradesi doğrultusunda yapıldığını ve bu sürecin uluslararası normlar ile demokratik prosedürlere uygun olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadeleriyle Putin, Rusya'nın Kırım'ı ilhakını meşrulaştırmaya çalışmış ve uluslararası toplumda bu adımın yasal ve meşru olduğunu savunmuştur.³⁸⁷ Putin, 18 Mart'taki konuşmasında Kırım'ın tarihsel bağlamda zaten Rusya'ya bağlı olduğunu ve Ukrayna'nın hareketli ortamında Kırım ve Ukrayna'nın doğu tarafında yaşamakta olan Rus vatandaşlar ile Rusça konuşan halkın korunması yükümlülüğünün bulunduğunu belirtmiştir. Yaptığı bu açıklamalarla Putin, Rusya'nın Kırım'ı ilhakını meşrulaştırmaya çalışırken, aynı zamanda Rusya'nın bölgedeki Rus nüfusunu koruma ve savunma hakkına vurgu yapmıştır. Bu çerçevede, Putin'in bu sözleri Rusya'nın Kırım'ı ilhakına gerekçe olarak sunulmuş ve uluslararası toplumda tartışmalara yol açmıştır.³⁸⁸

³⁸³ Kuşçu, 2014: 312.

³⁸⁴ Derman ve Ongarova, 2014: 20.

³⁸⁵ Sönmez vd. 2015: 663.

³⁸⁶ Sarıkaya, 2017: 88.

³⁸⁷ Taşdemir ve Özer, 2015: 52.

³⁸⁸ Kuşçu, 2014: 313.

2.1.4.1. ABD'nin Kırım'ın İlhakından Sonra Rusya'ya Yaptırımları

Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ihlal eden adımlarının ardından uluslararası arenada tepkiler artmış ve bu tepkilerin ardından yaptırımlar uygulanmıştır. Batılı devletler, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve Ukrayna'nın doğusuna müdahalesine karşı ekonomik yaptırımlarla karşılık vermiştir. Bu yaptırımlar, Rusya'nın ekonomisini etkilemek ve uluslararası toplumun Rusya'nın bu tür eylemlerine karşı caydırıcılığını artırmak amacıyla uygulanmıştır.³⁸⁹ Haziran 2014'te Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından koordineli bir şekilde uygulanan yaptırımlar, Rusya'nın Ukrayna'daki eylemlerine karşı uluslararası tepkinin bir sonucu olarak hayata geçirilmiştir.³⁹⁰

Kırım'ın ilhakıyla sonuçlanan olayların süreci boyunca Avrupa Birliği (AB), Kırım'da düzenlenen referandumun uluslararası hukuk kapsamında kabul görecektir şeklinde gerçekleşmediğini vurgulamıştır.³⁹¹ Yaptırımlar, Avrupa Birliği'nin Rusya'nın Ukrayna'daki eylemlerine verdiği bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.³⁹² Obama yönetimi, 2014 Mart ayındaki olaylar sonrasında yaptırım kararı alarak, ilerleyen aylarda AB ile koordineli bir şekilde ek yaptırımların uygulanacağını duyurmuştur. Obama yönetimi, yaptırımlar konusunda belirli kişi, firma ve sektör hedefli uygulanacağını açıklamıştır. Bu yaptırımların özellikle Putin'e yakın olan kişileri ve bu kişilere bağlı olan firmaları hedef alacağı belirtilmiştir. Kırım'ın ilhakının muhtemel sonuçlarını ve bu bağlamda atılması gereken adımları değerlendirmek amacıyla 26 Mart 2014 tarihinde düzenlenen AB-ABD Zirvesi'nde, dönemin Avrupa Birliği Konseyi Başkanı Herman Van Rompuy, uygulanan yaptırımların bir cezalandırma aracı olmadığını vurgulamıştır. Van Rompuy, söz konusu yaptırımların esas amacının Rusya üzerinde siyasi baskı oluşturmak olduğunu ifade etmiş ve bu yaptırımların, uluslararası hukuka uygun şekilde bir siyasi çözümün teşvik edilmesi amacıyla bir araç olarak değerlendirildiğini belirtmiştir.³⁹³

Rusya'nın Kırım'ı ilhakının ardından, dönemin ABD Başkanı Barack Obama, Rusya'nın Ukrayna'daki demokratik süreçleri zayıflatan ve bölgesel barış, güvenlik ve istikrarı tehdit eden dış politika hamlelerine karşı bir ulusal acil durum ilan etmiştir. Bu bağlamda, Ukrayna-Rusya krizine yönelik yaptırımlar yürürlüğe konulmuştur. ABD'nin, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik agresif politikaları nedeniyle uyguladığı iki ayrı yaptırım programı bulunmaktadır. İlk yaptırım

³⁸⁹ Mearsheimer, 2014: 9.

³⁹⁰ Üren, 2023: 595.

³⁹¹ Kuşçu, 2014:315.

³⁹² Al ve Aypek Ayvaci, 2017:235.

³⁹³ Özcan ve Özcan, 2024: 457.

programı, Kırım'ın işgali ve ilhakı sürecine odaklanırken, ikinci program Doğu Ukrayna'daki çatışmalara Rus müdahalesi ve Moskova yönetiminin Minsk Anlaşmalarını uygulamadaki isteksizliğine dayanmaktadır. Yaptırımların uygulanmaya başlanmasından bu yana ABD, Kırım Yarımadası'nın kontrolünün Ukrayna'ya geri verilmesi ve Rusya'nın Minsk Anlaşmalarını tam anlamıyla hayata geçirmesi koşullarını yaptırımların kaldırılmasının ön şartı olarak ifade etmektedir. Bu tutum, ABD'nin kriz boyunca sergilediği kararlı politik duruşun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.³⁹⁴

Rusya-Ukrayna krizine ilişkin ilk yasal düzenleme, 1 Nisan 2014 tarihinde kabul edilen Ukrayna'nın Egemenliği, Bütünlüğü, Demokrasisi ve Ekonomik İstikrarını Destekleme Yasası olmuştur. Söz konusu yasa, Ukrayna'ya yönelik mali destek paketi sağlamakla birlikte, başkana insan hakları ihlalleri ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün ihlal edilmesi ile bağlantılı yaptırımlar uygulama yetkisi tanımaktadır. Bu yetkiler, yürürlükteki Başkanlık Kararnameleri (Executive Orders) ile uyumlu bir çerçevede düzenlenmiştir. Ayrıca yasa, Rusya'da yolsuzluk faaliyetlerine karışan bireylere yönelik ek tedbirlerin uygulanmasını da öngörmektedir.³⁹⁵ 2014 yılından itibaren, Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi ve Kırım'ı ilhakı bağlamında bir dizi Başkanlık Kararnamesi yayımlanmış ve bu kararnameler, ABD Yaptırımlar Yasası (U.S. Sanctions Act) ile uyumlu bir şekilde belirli yaptırımların uygulanmasını, yetkili ABD hükümet kurumlarına devretmiştir. Bu kararlar, Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğü, güvenliği ve istikrarını ihlal eden politikalarını açıkça kınamayı amaçlamakta ve aynı zamanda Kırım'ın ilhakı sonrasında Rusya'ya ekonomik ve mali açıdan maliyet yüklemeyi hedeflemektedir. Ek olarak, bu Başkanlık Kararnameleri, mevcut durumu destekleyen ve kolaylaştıran aktörleri doğrudan hedef almakta; Rus hükümet yetkilileri, devlet kurumları ve bu süreçte rol oynayan şirketleri yaptırımlar kapsamına almaktadır.³⁹⁶

ABD'nin Rusya'ya karşı uyguladığı başlıca yaptırımlar;

ABD'nin yargı yetkisi dahilinde olan varlıklar dondurulmuş³⁹⁷ ve ABD vatandaşlarının belirli Rus bireylerle işlem yapmasını engelleyen tedbirler almıştır. Bu kapsamda, Kremlin ile bağlantılı olan iş adamları, Rus yetkilileri ve milletvekilleri gibi belirli Rus bireyler etkilenmektedir. 6 Mart 2014 tarihli 13660 sayılı Başkanlık Kararnamesi, Ukrayna'nın egemenliği ve toprak bütünlüğünü ihlal eden bireyler ve kuruluşlar üzerinde yaptırım

³⁹⁴ SIVIŞ, 2019: 66-67.

³⁹⁵ Moret vd, 2017:6.

³⁹⁶ SIVIŞ, 2019: 67.

³⁹⁷ Başaran, 2020: 100.

uygulanmasını öngörmektedir. Ayrıca, Ukrayna halkına ait varlıkların yasa dışı yollarla edinilmesi de yaptırım uygulanması gereken bir eylem olarak tanımlanmıştır. Bu yaptırımlar, Kırım Yarımadası'ndaki mevcut durumu doğrudan veya dolaylı olarak destekleyen ve bu duruma dahil olduğu düşünülen bireyler ve devlet yetkililerine yönelik seyahat yasakları da içermektedir.³⁹⁸

17 Mart 2014 tarihli 13661 sayılı Başkanlık Kararnamesi, daha önce 13660 sayılı Kararnamede belirtilen ulusal acil durumu genişletmiştir.³⁹⁹ Bu kararnamede, Ukrayna'daki duruma katkıda bulunan kişilerin listesi genişletilmiş, özellikle Rusya Hükümeti'nde görevli olan ve Ukrayna'nın demokratik süreçlerini, toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve halkının bağımsızlığını zayıflatmaya yönelik eylemler gerçekleştiren üst düzey yetkililer ile ülkenin varlıklarının çalınmasına katkıda bulunan kişiler hedef alınmıştır.⁴⁰⁰ ABD, belirli Rus firmalarına ABD'li kişi ve firmalarla ekonomik işlem yapma yasağı getirmiştir. Bu kapsamda, Putin'in kişisel bankası olarak bilinen Volga Group ve Rus devletine ait savunma şirketi Almaz-Antey gibi kuruluşlara yaptırımlar uygulanmıştır.⁴⁰¹

ABD, Rusya'ya geniş ölçekli ihracat kısıtlayan tedbir ve önler uygulamıştır. Ayrıca, ABD'nin askeri ürünlerin Rusya'ya ithalatında da kısıtlamalara gitmiştir.⁴⁰² 13685 sayılı Başkanlık Kararnamesi, önceki Kararnamelere kıyasla, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik eylemleri doğrultusunda uygulanan diplomatik ve finansal tedbirlerin kapsamını genişletmiştir. Bu tedbirler, Rusya'ya yapılan ihracatların teşvik edilmesine yönelik kredi finansmanının askıya alınmasını ve Rusya'daki ekonomik kalkınma projelerinin finansmanının durdurulmasını içermektedir. Bu genişletilen yaptırımlar, Rusya'nın enerji sektörü ve ekonomik kalkınma projeleri üzerindeki etkisini azaltmayı amaçlamakta ve aynı zamanda Ukrayna'ya karşı devam eden eylemleri ve bölgedeki istikrarsızlığı derinleştiren politikalara karşı ABD'nin sert bir yanıtını ortaya koymaktadır.⁴⁰³

Ekonomik boyutta uygulanan yaptırımların Rusya üzerinde etkili olduğunu söylemek yanlış olmaz, ancak karşılıklı bağımlılık ortamı göz önüne alındığında yaptırımların tam anlamıyla caydırıcı nitelikte olduğu söylenemez.⁴⁰⁴

³⁹⁸ Sıvış, 2019: 67.

³⁹⁹ <https://www.federalregister.gov/documents/2014/03/19/2014-06141/blocking-property-of-additional-persons-contributing-to-the-situation-in-ukraine> (erişim tarihi: 14,01,2025).

⁴⁰⁰ Sıvış, 2019: 67.

⁴⁰¹ <https://fas.org/sfp/crs/row/R43895.pdf> (erişim tarihi: 11.11.2021)

⁴⁰² Al ve Aypek Ayvaci, 2017:235.

⁴⁰³ Sıvış, 2019: 67-68.

⁴⁰⁴ Ozan, 2017: 14.

Rusya'nın Kırım'ı ilhak sürecinde, ABD'nin Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımlar konusunda daha geri planda kaldığı, bu yaptırımların büyük ölçüde Avrupa Birliği tarafından uygulandığı görülmektedir. ABD'nin bu süreçte daha çok meselenin siyasi boyutuna odaklandığı ve Rusya'ya karşı izlediği politikalar ile yaptırımlarda AB'ye destek vererek, AB'nin yanında yer aldığı söylenebilir. Bu bağlamda, ABD'nin Rusya'ya karşı AB'den bağımsız bir ekonomik yaptırım uygulama çok caydırıcı girişimde bulunmadığı anlaşılmaktadır. ABD'nin öncelikli hedefi, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bölgede etkili bir güç haline gelen Rusya'nın ekonomik ve siyasi açıdan daha da güçlenmesini engellemek olmuştur.⁴⁰⁵

Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, öncelikli olarak Kırım'ın ilhakı ile birlikte Rusya'ya karşı oluşan güvensizliği daha da derinleştirmiştir. Bu durum, özellikle Almanya ile Rusya arasındaki yakınlaşmanın sona ermesine yol açmış ve Avrupa'nın yeniden ABD liderliğindeki eksene yönelmesini sağlamıştır. Rusya'ya karşı devreye alınan ağır ekonomik yaptırımların, uzun vadede Rus ekonomisi üzerinde ciddi etkiler yaratması beklenmektedir. Ancak, bu gelişmelerin Rusya tarafından öngörülme veya arzu edilmeyen bir durum olduğunu söylemek güçtür. Aksine, mevcut koşulların, Rusya'nın çok kutuplu bir uluslararası sistem vizyonunun gerçekleşme sürecini hızlandıracağı değerlendirilebilir.⁴⁰⁶

Yaptırımların Rusya üzerindeki etkisi, farklı açılardan değerlendirilebilecek bir durumdur. Politik açıdan, yaptırımlar, Rusya'yı uluslararası alanda izole etme ve ülkenin diğer büyük küresel aktörlerle işbirliği yapmasını engelleme amacına ulaşmamıştır. Batı tarafından uygulamaya konan yaptırımların ardından, Rusya, özellikle Çin gibi önemli bir küresel ortakla ilişkilerini güçlendirmek için doğuya yönelmiştir.⁴⁰⁷ Ekonomik olarak, Çin, bölgesel ve küresel ölçekte etki ve güç projeksiyonunda bulunan bir aktör olarak, Rusya'nın dış politikasını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır.⁴⁰⁸ Bu gelişme, Rusya'nın küresel alandaki ABD hâkimiyetini sınırlama hedefiyle, dış politikasını doğuya kaydırmasına zemin hazırlamıştır. Çin, Asya-Pasifik bölgesindeki ABD etkisinin azalmasına olanak tanıyacak bir işbirliğini memnuniyetle karşılamaktadır. Çin ile Rusya arasındaki işbirliği, çoğunlukla silah ticareti ve teknoloji transferine dayalı olmakla birlikte, enerji alanındaki işbirliği de belirli bir hızla ilerlemektedir.⁴⁰⁹ Çin'de, yaklaşık dört on yıl önce başlatılan ekonomik reformlar, Çin'in

⁴⁰⁵ Konak, 2019: 89-90.

⁴⁰⁶ Ağır, 2024: 321.

⁴⁰⁷ Sıvış, 2019: 68.

⁴⁰⁸ Ikenberry, 2014: 51

⁴⁰⁹ Sıvış, 2019: 68.

uluslararası düzeydeki siyasi ve ekonomik etkisini artırmasına ve ekonomik açıdan ABD'yi yakalamaya yönelik önemli bir temel oluşturmuştur.⁴¹⁰ Çin ile Rusya arasındaki yakınlaşma, yeni bir olgu olmamakla birlikte, 2014 itibarıyla bu işbirliği özellikle Çin'in öncülüğünde başlatılan İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve Rusya'nın liderliğindeki Avrasya Ekonomik Birliği üzerinden derinleşmiştir.⁴¹¹

2.2. Rusya Açısından Karadeniz Bölgesindeki Tehdit Dengesi

Rusya'nın perspektifinden bakıldığında, Karadeniz'in güvenliği kapsamında asıl tehdit, Ukrayna ve Gürcistan'ın Batı'ya entegre çabaları olarak görülmektedir. Bu iki ülkenin bağımsızlıklarını kazandıktan sonra sürekli olarak Rusya'dan uzaklaşma eğiliminde olmaları, bölgesel işbirliği için Batı ve onun kurumlarını tercih etmeleri, Rusya için endişe verici bir durum olarak algılanmaktadır.⁴¹² Rusya, tarihsel bağlamdan gelen bir yaklaşımla Karadeniz'i kendi bölgesi ve egemenlik alanının bir uzantısı şeklinde görmektedir. Rusya'ya göre, Karadeniz ve çevresindeki bölge, ülkenin siyasi bütünlüğünün korunması ve varlığının devam ettirilmesi açısından stratejik bir öneme sahiptir. Bu sebeple, bu bölgeyi kendi bekasının doğal bir parçası olarak değerlendiren Rusya, bölgedeki herhangi bir aktörün kendi iradesi ve kontrolü dışında hareket etmesini bir tehdit olarak algılamaktadır.⁴¹³ Özellikle ABD, AB ve NATO gibi Batılı aktör ve örgütlerin Karadeniz'de artan varlığı, Rusya tarafından bölgedeki güç dengesini kendi aleyhine çevirebilecek bir gelişme olarak görülmektedir. Bu nedenle Rusya, söz konusu Batılı aktör ve örgütleri bölge dışında tutmak için çeşitli stratejiler geliştirmekte ve uygulamaktadır.⁴¹⁴

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, ABD, Sovyetler Birliği'nin etkisinden kurtulan bölgelerde olduğu gibi Karadeniz'de de nüfuzunu artırma yönünde çabalarını yoğunlaştırmıştır. Karadeniz'in, Orta Asya'daki doğal kaynakların Avrupa'ya taşınmasında stratejik bir geçiş güzergâhı olması ve bu bağlamda Rusya merkezli güzergâhlara önemli bir alternatif oluşturması, Batılı devletlerin bölgeye olan ilgisini artırmıştır. Bu süreçte Gürcistan

⁴¹⁰ Carlsson vd., 2015: 4

⁴¹¹ Sıvış, 2019: 68.

⁴¹² Derman, 2018: 156.

⁴¹³ Konak, 2019: 84.

⁴¹⁴ Derman, 2018: 156

ve Ukrayna, Rusya'ya alternatif enerji transfer rotaları arasında öne çıkan önemli aktörler haline gelmiştir.⁴¹⁵

NATO'nun genişleme sürecinin hız kazandığı dönemde, ABD'nin Karadeniz'e kıyısı bulunan Romanya ve Bulgaristan'da askeri üs kurma talepleri, Rusya'nın bölgede askeri tedbirler almasına yol açmıştır. Öte yandan, 2004 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği'ne katılımı, Batılı güçlerin Akdeniz'deki etkisini artırırken, Rusya'nın geleneksel hedefi olan 'sıcak denizlere ulaşma' stratejisine ciddi bir darbe vurmuştur. Aynı dönemde, ABD ve müttefiklerinin Irak'ı işgali, Karadeniz'in stratejik önemini ABD açısından daha da artırmıştır. Bu bağlamda, ABD, bölgede terör tehdidini gerekçe göstererek, Akdeniz'de NATO çatısı altında yürütülen ve Türkiye'nin de dahil olduğu Operation Active Endeavour operasyonunu Karadeniz'i kapsayacak şekilde genişletmek istemiştir. Ancak bu talep, Türkiye ve Rusya tarafından destek görmemiştir. Bu durum üzerine ABD, çeşitli düşünce kuruluşları aracılığıyla Montrö Sözleşmesi'nin savaş gemilerinin Karadeniz'e geçişini düzenleyen hükümlerini yeniden gündeme getirmeye çalışmıştır.⁴¹⁶

2.2.1. NATO Varlığı ve Genişleme Endişesi

Soğuk Savaş'ın bitimini takip eden süreçte NATO'nun genişlemesi, özellikle Doğu Avrupa ülkelerinin NATO üyeliğine kabul edilmesiyle hız kazanmıştır. 2004 yılındaki genişleme ile birlikte Romanya ve Bulgaristan'ın NATO üyesi olması, sonrasında Ukrayna ve Gürcistan'ın da NATO ile ilişkilerinde ilerlemelerin kaydedilmesi, NATO'nun Karadeniz bölgesindeki etkinliğinin artmasına yol açmıştır. Bu durum, bölgedeki güvenlik dinamiklerinde ve jeopolitik denge üzerinde önemli etkilere sahip olmuştur.⁴¹⁷ NATO'nun Ukrayna ile ilişkileri, Rusya faktörünün göz ardı edilmeden değerlendirilmesi gereken karmaşık bir konudur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden Ukrayna, Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkeler arasında stratejik, askeri ve ekonomik açılardan önemli bir yere sahiptir. Bu durum, Ukrayna'nın NATO, Rusya ve AB ile ilişkilerini derinden etkilemektedir. Ukrayna'nın NATO ile ilişkileri, Rusya'nın bölgedeki güç dengeleri üzerindeki etkisi göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır. Rusya'nın Ukrayna'nın NATO'ya katılmasını istememesi ve bu yönde bir adım atılması durumunda caydırıcı tedbirler alması, NATO'nun

⁴¹⁵ Ünalı ve Oğuz, 2019: 2.

⁴¹⁶ Kodaman, 2007: 147-148.

⁴¹⁷ Polat, 2017: 51.

Ukrayna ile ilişkilerini şekillendiren önemli bir faktördür. Aynı şekilde, Ukrayna'nın NATO'ya katılımı, Rusya ile olan ilişkilerini de derinden etkilemektedir ve bölgedeki jeopolitik dengeyi değiştirebilecek potansiyele sahiptir. Bu bağlamda, Ukrayna'nın NATO ile ilişkileri sadece NATO-Ukrayna ilişkileriyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda Ukrayna-Rusya ve Ukrayna-AB ilişkileriyle de yakından ilişkilidir. Bu üçlü ilişkiler ağı, bölgedeki siyasi ve güvenlik dinamiklerini şekillendiren önemli bir faktör olarak görülmektedir.⁴¹⁸

Ukrayna'nın NATO ile ilişkileri, Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine ve Rusya'nın 1993 yılında askeri doktrininin yürürlüğe girmesine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir.⁴¹⁹ Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Ukrayna'nın batıya yönelimli grupların öncülüğünde Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne katılımıyla NATO ile ilişkiler başlamıştır. Bu dönemde, Ukrayna'nın NATO'ya olan ilgisi ve batıya açılma politikaları, bölgedeki güvenlik dinamiklerini değiştiren önemli gelişmelerden biri olmuştur. Bu bağlamda, Ukrayna'nın NATO ile ilişkileri, bölgedeki siyasi ve askeri dengeleri etkileyen önemli bir faktör olarak kabul edilir.⁴²⁰ Ukrayna, NATO'ya üye ülkelerle iş birliği yaparak güvenlik ve savunma alanlarında ortak çıkarları teşvik etmeyi amaçlamış ve bu doğrultuda aktif bir katılımcı olmuştur.⁴²¹ Bu süreç, Ukrayna'nın NATO'ya olan angajmanını ve bölgesel güvenlik dinamiklerini etkileyen önemli bir faktör olarak değerlendirilmiştir.⁴²² Kırım'ın ilhak edilmesi, uluslararası alanda ciddi tepkilere neden olmuş ve uluslararası örgütlerin Rusya'ya karşı caydırıcı yaptırımların uygulanması yönünde adımlar atılmasını talep etmelerine yol açmıştır. NATO, Kırım'ın ilhak edilmesini ve Rusya'nın Ukrayna'daki yasadışı askeri müdahalesini kesin bir dille kınamış ve Rusya'nın askeri kuvvetlerini Ukrayna'dan geri çekmesini talep etmiştir. Bu durum, uluslararası toplumun Rusya'nın eylemlerine karşı net bir duruş sergilemesi ve uluslararası hukuka saygı gösterilmesi gerektiği yönünde bir çağrıda bulunmuştur.⁴²³

Yapılan müdahalenin Avrupa-Atlantik güvenliğini tehdit ettiği ve bu gayri meşru ilhakın kabul edilmeyeceği vurgulanmıştır. Bu ifadeler, uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk bağlamında önemli bir değerlendirmeyi yansıtmaktadır. Müdahalenin Avrupa-Atlantik

⁴¹⁸ <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YAPICI-Utku-UKRAYNA-NATO-%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0N%C4%B0N-TAR%C4%B0HSEL-ANAL%C4%B0Z%C4%B0.pdf> (erişim tarihi: 27.06.2022).

⁴¹⁹ Sönmez, 2010: 8-9.

⁴²⁰ <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YAPICI-Utku-UKRAYNA-NATO-%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0N%C4%B0N-TAR%C4%B0HSEL-ANAL%C4%B0Z%C4%B0.pdf> (erişim tarihi: 27.06.2022).

⁴²¹ Sönmez, 2010: 9.

⁴²² <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YAPICI-Utku-UKRAYNA-NATO-%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0N%C4%B0N-TAR%C4%B0HSEL-ANAL%C4%B0Z%C4%B0.pdf> (erişim tarihi: 27.06.2022).

⁴²³ https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (erişim tarihi: 16.09.2022).

güvenliğini tehdit ettiği belirtilirken, bölgesel istikrarın ve uluslararası normların ciddi şekilde sarsıldığına işaret edilmektedir. Ayrıca, gayri meşru ilhakın kabul edilmeyeceği vurgusu, uluslararası toplumun bu tür eylemlere karşı kararlı bir tutum sergilemeye hazır olduğunu göstermektedir. Bu tür bir yorum, uluslararası ilişkilerde normatif standartların ve uluslararası hukukun korunması gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu değerlendirme, ilgili aktörlerin uluslararası toplumun beklentileri ve normları doğrultusunda hareket etmelerini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.⁴²⁴

NATO, Rusya'nın etkisiyle gerçekleştirilen Kırım'daki referandumun uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirterek, referandum sonucunu tanımadığını ilan etmiştir.⁴²⁵ 1-2 Nisan 2014 tarihlerinde Brüksel'de düzenlenen NATO Dışişleri Bakanları toplantısında, Ukrayna'da meydana gelen olayların ardından, Rusya ile askeri ve sivil alanlarda yürütülen iş birliğinin sona erdirilmesini öngören ve Ukrayna'nın savunma kapasitesinin artırılması hususlarında üye devletler karar sürecinde mutabık olabilmişlerdir. Bu gelişmeler, NATO'nun Rusya'nın Kırım'a müdahalesini ciddi bir uluslararası güvenlik sorunu olarak gördüğünü ve Rusya ile iş birliği alanlarında ciddi bir gerileme yaşandığını yansıtmaktadır. Aynı zamanda, Ukrayna'nın savunma kapasitesinin güçlendirilmesi konusundaki karar, bölgedeki istikrarın ve NATO müttefiklerinin güvenliğinin sağlanmasına yönelik bir adım olarak değerlendirilmektedir.⁴²⁶ NATO nezdinde Karadeniz bölgesi; hem erişim olanağı hem de kontrol edilmesi noktasında stratejik önemi büyük bölgeler arasında gelmektedir. Genişlemesini bu bölgeye doğru yönlendiren NATO, işbirliği kapsamında ilişkileri güçlü tutmaya çalışmaktadır. Ekonomik ve siyasi açıdan, bölge devletlerinin NATO'ya duyduğu ihtiyacı vurgulamakta ve bu örgüte olan bağlılıklarını güçlendirmektedir. NATO'nun bu tutumu, bölgedeki güvenlik ve istikrarın sağlanmasına yönelik bir stratejik hedefi yansıtmaktadır. Aynı zamanda, NATO'nun Karadeniz'e olan yaklaşımı, bölgedeki tüm aktörlerin çıkarlarını dengeli bir şekilde ele almayı ve bölgesel işbirliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, NATO'nun Karadeniz'i stratejik bir öncelik olarak görmesi, bölgedeki güvenlik dinamiklerinin anlaşılması ve bölgesel işbirliğinin güçlendirilmesi açısından önemli bir yaklaşımı yansıtmaktadır.⁴²⁷

NATO, 2008 yılında Gürcistan'da, Kırım Krizi örneğinde benzeri bir duruma tanıklık etmiş ve Rusya'nın Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü bozan iki ayrılıkçı bölgeye müdahalesini

⁴²⁴ https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (erişim tarihi: 16.09.2022).

⁴²⁵ Babahanoğlu, 2024: 391.

⁴²⁶ Elekdag, 2017: 8.

⁴²⁷ Polat, 2017: 52-53.

izlemekle kalmıştır. Bu durum, bölgedeki siyasi ve güvenlik dinamiklerini derinlemesine etkilemiş ve uluslararası toplumun dikkatini çekmiştir. NATO'nun bu duruma müdahale etmeme ve izlemesi, bölgedeki siyasi gerilimlerin ve uluslararası güvenlik endişelerinin artmasına neden olmuştur. Bu olaylar, NATO'nun bölgedeki siyasi krizlere nasıl tepki verdiğini ve bölgesel istikrarın sağlanması için hangi adımları atmaya çalıştığını anlamak için önemli bir örnektir.⁴²⁸ NATO'nun krizde yeterli caydırıcı hamleler yapamamasının ardında, üye ülkeler arasında da fikri birliğin yakalanamamış olması göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli faktördür. Bu uyumsuzluklar, çeşitli ülkelerin farklı ulusal çıkarlarını ve stratejik önceliklerini yansıtan farklı politika tercihlerinden kaynaklanabilmektedir.⁴²⁹ NATO'nun kriz yönetiminde etkin bir şekilde hareket etmesini engelleyen bu uyumsuzluklar, birlikte hareket etme ve ortak bir strateji oluşturma konusunda zorluklar yaratabilir. Dolayısıyla, NATO'nun krize caydırıcı bir şekilde müdahale etme yeteneğini etkileyen önemli bir faktör olarak görülmektedir. Bu durum, NATO'nun içyapısındaki karmaşıklıkların ve üye ülkeler arasındaki politika farklılıklarının dikkate alınması gerektiğini vurgular.⁴³⁰ Kırım'ın ilhakının sonuçları sadece Ukrayna'yı etkilemekle kalmamış aynı zamanda çevre bölge ve ülkeler için de tehdit içeren ve Batı'yı da endişelendiren bir olay olarak tarihte yerini almıştır. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin etkileri, yalnızca bölge devletleri ile sınırlı kalmamıştır; aynı zamanda Batı'yı da endişelendirmiştir. Bu durum, uluslararası toplumun geniş bir kesiminde, bölgedeki siyasi istikrarsızlık ve uluslararası hukuk ihlali endişesine yol açmıştır.⁴³¹

Rusya'nın birçok bölgeyle çeşitli sorunlar gündemi olmuştur. Ukrayna ile Kırım sorunu, Moldova ile Transdinyester bölgesi sorunu ve Gürcistan ile Abhazya ve Güney Osetya sorunları bunlara örnek niteliğini taşımaktadır. Bu sorunlar, bölge ülkelerinin Batı ile yakınlaşmasına neden olan önemli faktörler arasında yer almaktadır. Bölge ülkeleri, Rusya'nın bölgesel politikalarından kaynaklanan güvenlik endişeleriyle birlikte, uluslararası normlara ve uluslararası hukuka aykırı müdahalelerle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, bölge ülkelerinin Batı ile daha yakın ilişkiler geliştirme ve Batı'nın destek ve korumasını arama eğilimlerini güçlendirmiştir. Batı, bu ülkelerin egemenliklerini ve toprak bütünlüklerini koruma çabalarını desteklemekte ve bu ülkelerin demokratikleşme ve ekonomik reform çabalarına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda, Rusya'nın bölgesel politikaları ve ilgili sorunlar, bölge ülkelerinin Batı ile yakınlaşmasını teşvik eden önemli bir faktör olarak görülmektedir.⁴³²

⁴²⁸ Oğuz, 2015: 1.

⁴²⁹ Konak, 2019: 87.

⁴³⁰ Pouliot, 2010: 223.

⁴³¹ Konak, 2019: 82-83.

⁴³² Polat, 2017: 53.

Bölgedeki sorunlar ele alındığında, gelecekte NATO ile Rusya arasındaki Karadeniz bölgesindeki güç mücadelesinin devam etmesi muhtemeldir. Bu öngörü, bölgenin ekonomik, siyasi, enerji geçiş güzergâhı ve askeri açıdan stratejik bir öneme sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Karadeniz hem NATO hem de Rusya için stratejik açıdan kritik bir bölge olarak kabul edilmektedir ve kontrol altında tutulmak istenilen bir konumdadır. NATO, bölgedeki güvenliği sağlama ve müttefiklerini koruma çabalarını sürdürmektedir. Rusya ise bölgedeki etkinliğini artırmak ve bölgesel nüfuzunu güçlendirmek için çaba sarf etmektedir. Bu durum, bölgede rekabetin ve gerilimin devam etmesine yol açmaktadır.⁴³³ Bu bağlamda, Karadeniz'deki güç mücadelesi, bölgesel güvenlik dinamiklerinin ve uluslararası ilişkilerin önemli bir belirleyicisi olarak öne çıkmaktadır. Bölgenin stratejik önemi ve ekonomik potansiyeli, NATO ile Rusya arasındaki rekabeti ve bölgesel istikrarı etkileyen temel faktörlerdir. Bu rekabetin devam etmesi, gelecekte Karadeniz'deki güvenlik ve istikrarın sağlanmasına yönelik çabaların da devam edeceğine işaret etmektedir.⁴³⁴

Dönemin NATO Genel Sekreterlik görevinde bulunan Jens Stoltenberg, NATO ile Rusya arasında yaşanan talihsiz olayların ve kazaları önlemek için çeşitli mekanizmaların oluşturulmasının önemli olduğunu vurgulamıştır.⁴³⁵ Bu ifade, NATO ve Rusya arasındaki ilişkilerin gergin olduğu bir ortamda, iletişim kanallarının güçlendirilmesi ve kriz durumlarında daha etkin bir işbirliğinin sağlanmasının gerekliliğini yansıtmaktadır. Bu mekanizmaların oluşturulması, bölgedeki gerilimi azaltma ve istikrarı koruma çabalarını desteklemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, Karadeniz'de Amerikan gemilerinin yanından geçen Rus gemileri, Türk hava sahasının Rus uçakları tarafından ihlal edilmesi ve NATO uçaklarına yakın müdahalede bulunan Rus savaş uçaklarının sorumsuz davranışları gibi olaylar tespit edilmiştir. Bu durumlar, NATO'nun Doğu Avrupa'da askeri varlığını artırma kararı almasına neden olmuştur. Bu karar, bölgedeki güvenlik endişelerine ve Rusya'nın bölgedeki agresif davranışlarına yanıt olarak alınmıştır. NATO'nun Doğu Avrupa'daki askeri varlığını artırma kararı, bölgedeki istikrarı ve NATO müttefiklerinin güvenliğini güvence altına alma amacını taşımaktadır. Bu olaylar, NATO-Rusya ilişkilerindeki gerginliğin ve bölgedeki stratejik dinamiklerin karmaşıklığını yansıtmaktadır.⁴³⁶

⁴³³ Kurakçı ve Dursun, 2023: 91.

⁴³⁴ Polat, 2017: 53.

⁴³⁵ https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_190666.htm?selectedLocale=en (erişim tarihi: 16,03,2024).

⁴³⁶ Polat, 2017: 57-58.

2.2.2. Bulgaristan ve Romanya'nın AB Üyeliği

Avrupa Birliği'nin (AB) Karadeniz bölgesinde 1991 sonrası ortaya çıkan güç boşluğunu kullanarak demokratikleşme, ekonomik entegrasyon ve serbest pazar ekonomisi fikirlerini yaymaya çalışması, Tehdit Dengesi Teorisi çerçevesinde önemli bir strateji olarak değerlendirilebilir. Stephen Walt'ın Tehdit Dengesi Teorisi'ne göre, devletler ve uluslararası örgütler, tehdit algıladıkları güçlere karşı denge kurmaya çalışır. Bu bağlamda AB, Rusya'nın bölgedeki etkisini dengelemek amacıyla Karadeniz'deki devletlerle siyasi ve ekonomik bağlarını güçlendirme stratejisi geliştirmiştir.⁴³⁷

İki kutuplu sistemin hâkim olduğu dünya düzeninde Bulgaristan, Doğu Bloğunun bir parçası olarak SSCB'ye bağlılığıyla öne çıkan bir ülke konumundaydı. Dış ticaretinde Avrupa'ya en düşük payı ayıran ülkelerden biri olan Bulgaristan, Doğu Bloğu ülkeleri arasında Batı ile ekonomik ilişkilerde geri planda kalmıştır. Ancak, 1989'da yaşanan rejim değişikliğiyle birlikte, Bulgaristan'ın Batı'ya yönelik tutumunda bir yumuşama gözlenmiştir. 1991 sonrası dönemde Avrupa Birliği, Doğu Avrupa'da bağımsızlıklarını kazanan ülkelere yönelik genişleme stratejisi doğrultusunda bu bölgede etkinlik kazanmayı hedeflemiştir. 22 Haziran 1993 tarihinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunda bulunacak ülkeler için tam üyelik kriterleri Avrupa Konseyi tarafından belirlenmiştir.⁴³⁸ Avrupa Birliği, genişleme stratejisini 1993 yılında kabul edilen Kopenhag Kriterleri çerçevesinde şekillendirmiştir. AB üyeliğine aday ülkelerden beklenen temel koşullar, hukukun üstünlüğü, azınlık haklarına ve insan haklarına saygı, demokratik değerler ve kurumların yerleşik olması ve işleyen bir serbest piyasa ekonomisinin varlığıdır. Kopenhag Kriterleri, AB üyeliği için aday ülkeler tarafından karşılanması gereken ön koşullar olarak kabul edilmekte olup, bu kriterlerin benimsenmesi zorunludur.⁴³⁹

Bulgaristan, uzun yıllar Sovyetler Birliği'nin etkisi altında varlığını sürdürmüş, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ise dış yardıma duyduğu ihtiyaç nedeniyle Batı ile yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu yakınlaşma, özellikle ekonomik ve iç politikada yaşanan sorunlar nedeniyle zorunlu hale gelmiştir. Bulgaristan'ın ekonomisinde yaşanan krizler ve Avrupa Birliği'ne katılan ülkelerin ekonomik başarıları, AB üyeliğini Bulgaristan için önemli bir gereklilik haline getiren başlıca etkenlerden biri olmuştur.⁴⁴⁰ Avrupa ile ilişkilerinin

⁴³⁷ Derman ve Ongarova, 2014:19.

⁴³⁸ Çağlan, 2002: 67

⁴³⁹ Morgil, 2006: 92.

⁴⁴⁰ Korkmaz, 2016: 36.

güçlenmesi ve aldığı yardımlar sonucunda Bulgaristan'ın ekonomik anlamda bir kalkınma sürecine girdiği gözlemlenmiştir. Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne üyelik süreci incelendiğinde, ilk olarak 16 Aralık 1995'te tam üyelik başvurusunda bulunduğu görülmektedir. 1997 yılına kadar üyelik sürecinde kayda değer bir ilerleme sağlanamamış, hatta gerileme yaşanmıştır. Ancak, 1997'de Batı yanlısı Petar Stoyanov'un Cumhurbaşkanı seçilmesi ve hükümetin reform yanlısı bir yapıya geçmesiyle birlikte, Bulgaristan'ın AB ile entegrasyon süreci hız kazanmıştır.⁴⁴¹

Almanya öncülüğünde geliştirilen 'Karadeniz Sinerjisi' programı, çevre, enerji ve ulaşım alanlarında iş birliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu program, komşu ülkelerin demokratikleşme süreçlerine de katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Bunun yanı sıra, Avrupa Komşuluk Politikası da bölgedeki önemli bir gelişme olarak öne çıkmaktadır. Bu politikanın temel amacı, AB üyeliği hedefi olmayan komşu ülkelere Avrupa Birliği'nin değerlerini kazandırmaktır. Bu bağlamda Azerbaycan, Ukrayna, Gürcistan ve Ermenistan gibi ülkeler AB'nin komşuları olarak değerlendirilmektedir.⁴⁴²

Romanya, tıpkı Bulgaristan gibi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar sosyalist bir rejimle yönetilmiştir. Sovyetlerin çöküşüyle birlikte Romanya, serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmaya ve Batı ile entegrasyon sürecini başlatmıştır. Romanya'nın Avrupa Birliği üyelik süreci, birçok açıdan Bulgaristan'ın süreciyle paralellikler göstermiştir. Bulgaristan örneğinde olduğu gibi, Romanya'nın da Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirmesi üyelik sürecinin temel şartlarından biri olarak talep edilmiştir.⁴⁴³ Romanya, Baltık ve Orta Avrupa ülkelerinden farklı bir tam üyelik takvimi süreci yaşamıştır. Bu durum, Romanya'nın söz konusu ülkelere daha kötü sosyo-ekonomik koşullara sahip olmasının yanı sıra, çevresindeki savaş ortamından kaynaklanmaktadır. 1990'lı yıllarda meydana gelen bu savaşların etkisi altında kalan Romanya, fiili olarak çatışmaların içinde yer almamış olmasına rağmen, bu durumdan birincil derecede etkilenmiştir. Bu bağlamda, Romanya'nın AB üyelik süreci, güvenlik ve istikrar arayışının yanı sıra, bölgedeki dinamiklerin de önemli bir yansıması olmuştur.⁴⁴⁴ Avrupa Birliği üyeliği için atılan ilk adım, taraflar arasında ortaklık sağlamayı hedefleyen Avrupa Anlaşması'nın imzalanması olmuştur. Bu anlaşma, 1 Şubat 1993 tarihinde imzalanmış ve 1 Şubat 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Takip eden süreçte, Romanya 1995 yılının Haziran ayında Avrupa Birliği üyeliği için resmi başvuruda bulunmuştur. Bu gelişme, Romanya'nın Avrupa

⁴⁴¹ Özlem, 2008: 361.

⁴⁴² Korkmaz, 2016: 38.

⁴⁴³ Tezcan, 2004: 103.

⁴⁴⁴ Özlem, 2007: 39

entegrasyon sürecinin başlangıcını simgelemekte olup, ülkenin batıya yönelik politikalarındaki değişimin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.⁴⁴⁵ Romanya ile Avrupa Birliği tam üyelik müzakerelerinin başlaması kararı, 1999 yılının Aralık ayında gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde alınmıştır. Ancak, resmi müzakerelerin başlangıcı 15 Şubat 2000 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tarih, Romanya'nın Avrupa Birliği entegrasyon sürecindeki önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir ve ülkenin AB'ye katılım hedefi doğrultusundaki kararlılığını pekiştirmiştir.⁴⁴⁶ Romanya'nın Avrupa Birliği üyeliğini elde edebilmesi için gerekli reformlar incelendiğinde, temel olarak insan hakları ve özelinde azınlık hakları konusunda ilerleme kaydedilmesi, yönetim alanında şeffaflığın artırılması, ekonomik alanda biriken borç sorunlarının çözülmesi ve enerji ile maden taşımacılığı sektöründe iyileştirmeler yapılması gerekliliği öne çıkmaktadır.⁴⁴⁷ Bu reformlar, Romanya'nın AB üyelik sürecinde karşılaştığı zorlukları aşabilmesi ve Avrupa standartlarına uyum sağlayabilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir.⁴⁴⁸

Yolsuzlukla mücadelede Bulgaristan ile benzer bir durumu paylaşan Romanya, bu sorunun çözümünde arzu edilen başarıyı elde edememiştir. Avrupa standartlarına uyum sağlama çabaları kapsamında, Avrupa Birliği'nin tedbir almaya çalıştığı alanlarda önemli eksikliklerin mevcut olduğu bir gerçektir. 2004 yılında gerçekleştirilen AB genişleme sürecine dâhil olamayan Romanya için, AB uyum reformlarını hayata geçirebilmesi adına gerekli yardımların sağlanacağı ve bir yol haritası hazırlanacağı ifade edilmiştir. Bu durum, Romanya'nın AB üyelik sürecinde karşılaştığı zorlukların aşılmasına yönelik önemli bir adım teşkil etmektedir.⁴⁴⁹ Sonuç olarak, 2005 yılı Yıllık Kapsamlı İzleme Raporu'nda bazı teknik yetersizlikler ve altyapı eksikliklerine rağmen Romanya, 1 Ocak 2007 tarihinde Avrupa Birliği'ne tam üye olarak katılmıştır.⁴⁵⁰ Bu durum, Romanya'nın AB entegrasyon sürecindeki önemli bir aşamayı temsil etmekte olup, ülkenin Avrupa standartlarına uyum sağlama çabalarının bir neticesi olarak değerlendirilmektedir.⁴⁵¹

⁴⁴⁵ Kavalalı, 2006: 14.

⁴⁴⁶ Tezcan, 2004: 99.

⁴⁴⁷ Türker Yıldız, 2018: 11.

⁴⁴⁸ Tezcan, 2004: 104.

⁴⁴⁹ Caner, 2009: 96.

⁴⁵⁰ Özlem, 2007: 44.

⁴⁵¹ Caner, 2009: 97.

2.2.3. Ukrayna Krizi ve 2008 Gürcistan Savaşı

8 Ağustos 2008'de Pekin Olimpiyat Oyunları'nın oynandığı zamana denk gelecek şekilde Rusya-Gürcistan Savaşı başlamıştır. Güney Osetya'nın bağımsızlık ilanının ardından, Gürcistan'ın kaybettiği kontrolü yeniden sağlamak amacıyla başlattığı askeri müdahaleye Rusya büyük bir karşılık vermiştir. Bu gelişme uluslararası kamuoyunun dikkatini aniden savaşa çevirmiştir. Bush Yönetimi, Gürcistan'a düzenlenen Rus askeri müdahalesini ve Gürcistan topraklarının işgal edilmesini sert bir şekilde kınamıştır. Rusya'nın bu eyleminin Birleşmiş Milletler Şartı'nı ihlal ettiğini belirterek, bütün dünya ülkelerini Gürcistan'ı desteklemeye çağırmıştır.⁴⁵² ABD'nin kısa süreli savaş boyunca izlediği politika, belirtilen söylemlerle sınırlı kalmıştır. Yapılan bu açıklamaların Rusya'ya herhangi caydırıcı bir etkisi olmamıştır.⁴⁵³

ABD, savaş sırasında manevi destek amacıyla Gürcistan'a iki büyük gemi göndermeye çalışmıştır, ancak Türkiye'nin bu girişimin Montreux Sözleşmesine aykırı olduğunu belirtmesi üzerine geri adım atmak zorunda kalmıştır. Sonuç olarak, ABD sadece üç küçük gemiyi bölgeye gönderebilmiştir. Savaştan sonra Rusya'nın çekilme sürecini geciktirmesi ve Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un, Osetler ve Abhazların artık Gürcistan'ın egemenliği altında yaşamasının mümkün olmadığını belirtmesi, ABD-Rusya ilişkilerinde daha da gerginliğe neden oldu. Bu gerilim nedeniyle, Başkan Bush tatilini erteleyerek duruma müdahale etti ve Rusya'yı bu tür açıklamalarıyla kaba davranmakla suçladı. Bu durum, Washington-Moskova hattındaki tansiyonun yükselmesine ve ilişkilerin daha da kötüleşmesine yol açtı.⁴⁵⁴ Bush, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün tartışma konusu olamayacağını vurgulayarak, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması konusunda her türlü desteğin sağlanacağını da ifade etmiştir.⁴⁵⁵

2004 yılında 'Gül Devrimi' ile Gürcistan'ın Devlet Başkanı olan Mihail Saakaşvili'nin göreve başlamasıyla birlikte, Gürcistan'ın dış politikası Batılı devletler ve NATO'ya yönelik bir eğilim sergilemeye başladı. Aynı dönemde, NATO'nun 1990'lardaki genişlemesi ve 1998-1999 Kosova Savaşı gibi gelişmeler, Rusya'nın zayıflığını daha da belirgin hale getirdi.⁴⁵⁶ Meydan olaylarını anlamak için hem Turuncu Devrim dönemini hem de 2010 seçimleri sonrasındaki Ukrayna'nın iç ve dış politikasını incelemek gerekmektedir. Turuncu Devrim sürecinde, vaadi yapılan taleplerin karşılanmadığı, yolsuzluk ve rüşvetle mücadelede varılması hedeflenen

⁴⁵² Erkan, 2016: 52.

⁴⁵³ Yapıcı, 2008: 190.

⁴⁵⁴ Erkan, 2016: 52-53.

⁴⁵⁵ Boonstra, 2008: 6.

⁴⁵⁶ Alptekin, 2021: 113.

sonuca ulaşılamadığı, özel sektörde beklenen gelişimin gerçekleşmediği ve en önemlisi Rusya'nın Batı yanlısı yeni yönetimi desteklemekte azalmasıyla birlikte ülkede ekonomik sıkıntıların daha da derinleştiği gözlemlenmiştir. Bu durum, Devlet Başkanı Yuşçenko'nun popülaritesini olumsuz yönde etkilemiştir. Dönemin dış politika hedefi, Batı ile ilişkileri geliştirerek AB ve NATO'ya üye olabilmektir. Ancak, sorun şuydu ki Rusya, Ukrayna'nın Batı ile yakın temas hâkinde olmasından rahatsızlık duyarak bunu tehdit olarak algılamakta bu durum da Batı'nın tehlikede hissetmesini tetiklemektedir. En nihayetinde Rusya'nın hedefi haline gelmeden reformları desteklemenin riski en aza indirgediğini söylemek mümkündür.⁴⁵⁷ Yuşçenko'nun uyguladığı bir diğer politika, Ukrayna halkını öncelikli olarak görmesi ve Ukraynaca kullanımını yaygınlaştırmaya çalışmasıdır. Bu politika, özellikle Ukrayna'nın doğusunda ve Kırım'da yaşayan ve çoğunluğu Rusça konuşan halk tarafından olumsuz bir şekilde karşılanmıştır.⁴⁵⁸

Yuşçenko döneminde beklenen başarı ve ilerlemelerin yaşanmaması, Timoşenko ile olan anlaşmazlıkların olumsuz etkisiyle birlikte Viktor Yanukoviç'in yükselişe geçmesine yol açtı ve 2010 seçimlerinde yönetimi devraldı.⁴⁵⁹ Yanukoviç, başkanlık döneminde, eski başbakanlık döneminden kalan Rusya yanlısı imajını silmek adına Avrupa Birliği üyeliğini hedef olarak belirledi ve Rusya ile AB arasında denge politikası izleyeceğini ifade etti. Ancak, gerçekleştirdiği hamlelere bakıldığında, Rusya'ya Kırım'daki Karadeniz filosunu büyütme tavizini verdiği görülmüştür.⁴⁶⁰

Meydan olaylarının patlak vermesindeki tetikleyici faktör, özellikle Batı destekçisi kesimin talep ettiği AB ile imzalanacak olan siyasi ve ekonomik ortaklık anlaşmasının Viktor Yanukoviç tarafından ertelenmesi olarak açıklanabilir. Yanukoviç'in bu kararı, Batı yanlısı geniş halk kitleleri tarafından protesto gösterilerinin başlamasına neden oldu. Kronolojik olarak bakıldığında, olaylar 21 Kasım 2013 tarihinde Viktor Yanukoviç'in AB ile ilişkilerin askıya alınması kararını duyurmasının ardından Kiev'de başlayan küçük ölçekli gösterilerle başlamıştır. Ancak, 30 Kasım'dan itibaren güvenlik güçlerinin şiddet kullanımını arttırmasıyla birlikte halkın tepkisi büyümüş ve olaylar geniş kitlelere yayılmıştır. 2014'ün ocak ayında, olaylar bir miktar durulmaya başladığı sırada hükümet tarafından protestoculara karşı sert önlemler alınmış ve bu da gerilimin yeniden tırmanmasına, silahlı çatışmaların ve ölümlerin yaşanmasına neden olmuştur.⁴⁶¹ 18-20 Şubat'ta Kiev'deki meydan olayları, en kanlı günleri

⁴⁵⁷ Çomak ve Cerrah, 2014: 732

⁴⁵⁸ Karadeli, 2014: 124.

⁴⁵⁹ Sarıkaya, 2010: 4.

⁴⁶⁰ Karadeli, 2014: 126.

⁴⁶¹ Oktay, 2014: 16-17.

olarak bilinir; çünkü bugün, göstericiler arasından 103 kişinin keskin nişancılar tarafından hayatını kaybettiği bir trajediye sahne olmuştur.⁴⁶²

21 Şubat 2014'te Viktor Yanukoviç, Ukrayna'dan ayrılmıştır. Yanukoviç'in ülkeden ayrılmasının ardından, geçici hükümet oluşturulmuştur. Yeni hükümet oluşturulurken, Timoşenko'ya yakınlığıyla tanınan Aleksander Turçinov, parlamento tarafından geçici cumhurbaşkanlığı görevine getirilmiştir. Geçici başbakanlık görevine ise Arseny Yatsenyuk atanmıştır. Ukrayna'nın iç sorunlarından kaynaklanan ve daha sonra uluslararası bir krize evrilen olaylar, Kırım'ın kendi kaderini belirleme hakkı talebiyle başladı ve ardından Rusya ile birleşmesiyle sonuçlanmıştır.⁴⁶³ Kırım'ın Rusya'ya bağlanma sürecinde düzenlenen referandumun, Rus askeri birliklerinin varlığı altında gerçekleştiği vurgulanmış⁴⁶⁴ ve bu durum, uluslararası arenada uluslararası hukuk açısından sorgulanabilir bulunmuştur.⁴⁶⁵

Kırım topraklarının ilhakının uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi için self-determinasyon hakkıyla ilgili birkaç önemli noktaya değinmek gerekir. Self-determinasyon, ulusların kendi siyasi statülerini belirleme hakkını ifade eder ve uluslararası hukukta önemli bir prensiptir. Ancak, bu hak uluslararası hukuk içinde kesin ve mutlak bir hak olarak tanımlanmamıştır. Self-determinasyon genellikle etnik, dini veya kültürel azınlıkların kendi kaderlerini belirleme talebini kapsar. Ancak, uluslararası hukukta bu hakkın nasıl uygulanacağı, hangi koşullar altında tanınacağı ve hangi sınırlamalara tabi olacağı belirsizdir. Ayrıca, self-determinasyon hakkının uluslararası hukuk içinde egemenlik ve toprak bütünlüğü gibi diğer temel prensiplerle nasıl dengeleneceği de önemlidir. Bu nedenle, Kırım'ın ilhakı durumu uluslararası hukuk açısından karmaşık bir değerlendirme gerektirmektedir. Self-determinasyonun tanımına uluslararası hukuk bağlamında bakıldığında tartışmaya açık konuların başında geldiği söylenebilir.⁴⁶⁶ Devletler, ülke bütünlüğünü göz önünde bulundurduklarında self-determinasyon kavramına çekinceyle yaklaşmaktadırlar.⁴⁶⁷ Bu kavram, devletlerin çıkarlarına göre hareket etme esnekliği de sağlayabilir.⁴⁶⁸ Self-determinasyon hakkı, bir devlet egemenliği altında yaşayan halkın, siyasi sistemlerini özgürce seçme ve kendi ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimini sürdürme hakkını ifade eder. Bu hak, sömürgeciliğin sona erdirilmesi sürecinde halklara tanınan bir hak olarak ortaya çıkmış olup, aynı zamanda devletlerin ülke bütünlüğü dikkate alınarak belirli sınırlar içinde

⁴⁶² Kurakçı ve Dursun, 2023: 97.

⁴⁶³ Gürseler, 2014: 87.

⁴⁶⁴ Morkva, 2021: 377.

⁴⁶⁵ Gürseler, 2014: 93.

⁴⁶⁶ Kılınç, 2008: 949.

⁴⁶⁷ Taşdemir ve Özer, 2015: 57.

⁴⁶⁸ Kılınç, 2008: 955.

tanımlanmıştır.⁴⁶⁹

Kırım örneğinde, ayrılma süreci, Ukrayna'nın Kırım bölgesinde yaşayan Rus halkının istekleri doğrultusuyla gerçekleşmiş olmasına rağmen, bölgede yaşayan diğer etnik unsurlardan biri olan Tatarlar bu talebe karşı ciddi bir direniş göstermişlerdir. Bu durum, etnik ve kültürel farklılıkların, ayrılma sürecinde ve sonrasında ortaya çıkan siyasi ve toplumsal dinamikler üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.⁴⁷⁰ Tatarların direnişi, Kırım'daki etnik ve toplumsal yapının karmaşıklığını ve çeşitliliğini vurgulamaktadır ve böylece ayrılma sürecinin karmaşıklığını artırmıştır.⁴⁷¹ Kırım, self-determinasyon hakkını etnik ve kültürel çeşitlilik unsuruna dayandırmış ve bu konularda ayrımcılığa maruz kalmasını, Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasına yol açan şikayetler arasında yer almıştır.⁴⁷² Self determinasyon kavramının net bir tanımının bulunmaması, Kırım sorunda bu hakkın tartışmalı kullanımını beraberinde getirmiştir.⁴⁷³ Kırım'da yaşayan Rus nüfus, Rus kimliklerinin tehdit altında olduğu gerekçesiyle self determinasyon hakkını kullanarak Rusya'nın desteğiyle Ukrayna'dan ayrılarak Rusya'ya katılmıştır. Ancak bu durum, Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılmak için ilk girişimi değildir. Önceki bağımsızlık girişimlerinde Ukrayna, Kırım'a daha fazla özerklik tanıyarak süreci uzatmıştır.⁴⁷⁴

Kırım'ın ilhakının uluslararası hukuk boyutunda değerlendirilirken önemli bir husus, 1994 yılında imzalanan Budapeşte Memorandumu'dur. ABD Başkanı Bush'un 23 Haziran 1992 tarihinde dönemin Ukrayna lideri Leonid Kravçuk'a gönderdiği mektupta, Sovyetler Birliği'ne ait nükleer silahların Ukrayna'dan kaldırılması gerektiği ve bu silahların bir yük olduğu vurgulanmıştır. Bu mektupta Ukrayna'ya verilen güvenceler, Kırım'ın ilhakı gibi uluslararası hukuka aykırı eylemlerle ilişkilendirilerek değerlendirilmesi gereken bir bağlam oluşturmuştur.

Ukrayna, nükleer silahlarından vazgeçme karşılığında uluslararası güvenceler elde etmiştir, özellikle de sınırlarının güvence altına alınması konusunda. Bu, Ukrayna'nın nükleer silahlarına sahip olma kapasitesinden feragat etmesi ve buna karşılık Batı'dan ve diğer uluslararası aktörlerden toprak bütünlüğünün ve egemenliğinin korunmasına ilişkin taahhütler almış olması anlamına gelmektedir. Bu güvenceler, Ukrayna'nın uluslararası ilişkilerdeki pozisyonunu ve güvenliğini sağlamak için önemli bir faktör olarak kabul edilir.⁴⁷⁵ ABD, Birleşik Krallık ve Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü garanti etme taahhüdü, Sovyetler

⁴⁶⁹ Kılınç, 2008: 974.

⁴⁷⁰ Marples and Duke, 1995: 261-262.

⁴⁷¹ Abdullahzade, 2014: 172-173.

⁴⁷² Gürseler, 2014: 101.

⁴⁷³ Taşdemir ve Özer, 2015: 55.

⁴⁷⁴ Gürseler, 2014: 90-91.

⁴⁷⁵ <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ukraynanin-nukleer-silahtan-vazgecme-imzasi-budapeste-memorandumu-658423.html> (erişim tarihi: 20.10.2022).

Birliği'nin dağılmasının ardından Ukrayna'nın sahip olduğu nükleer silahların kontrol altına alınmasıyla ilişkilendirilir. Bu taahhüt, Ukrayna'nın nükleer silahlarından vazgeçmesi karşılığında ülkenin toprak bütünlüğünün ve egemenliğinin korunacağına dair bir güvence olarak algılanır. Bu durum, uluslararası toplumun, Ukrayna'nın nükleer silahlardan arınması karşılığında barış ve istikrarın sağlanması için ortak bir çaba gösterdiğini ve bu süreçte Ukrayna'nın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumaya önem verdiğini yansıtmaktadır.⁴⁷⁶

Kırım'ın ilhakı, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne güvence sağlayan Budapeşte Memorandumu'nun geçersiz kılınmasına yol açmıştır. Bu anlaşma, Ukrayna'nın nükleer silahlarından vazgeçmesi karşılığında ABD, Birleşik Krallık ve Rusya tarafından Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün güvence altına alınmasını öngörüyordu. Fakat Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi, bu anlaşmanın uygulanabilirliğini ve geçerliliğini ciddi şekilde zayıflatmıştır.⁴⁷⁷ Rusya için stratejik bir öneme sahip olan Kırım, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney yönlerinde kritik bir konumda bulunmaktadır. Bu coğrafı konum, Rusya'nın Karadeniz'deki askeri varlığını sürdürme hedefi açısından son derece önemlidir. Geçmişten günümüze, Rusya için Karadeniz'in stratejik kontrolü ve bölgedeki güç dengelerinin korunması açısından Kırım, stratejik bir merkez olarak önemini muhafaza etmiştir.⁴⁷⁸ Kırım'ın Ukrayna'ya verilmesinden çok zaman geçmeden Sovyetlerin dağılması ile Sovyetlerin en büyük mirasçı ülkesi olan Rusya, stratejik önemi son derece hassas bir bölgeyi kaybetmiş oldu. Bu durum, özellikle Karadeniz filosunun bulunduğu konuda Ukrayna ve Rusya arasında sıklıkla gerginliklere yol açmıştır.⁴⁷⁹ 1991 yılından sonra Odesa ve Sivastopol'deki üslerini kaybeden Rusya, donanmasının %18,3' n  ⁴⁸⁰ ve kıyı tesislerinin yaklaşık olarak yarısını Ukrayna sınırları içinde bırakmak zorunda kaldı. Ekonomik zorluklarla mücadele eden Rusya, bu dönemde gemilerinin büyük bir kısmını hizmet dışında bırakmak zorunda kaldı. Bu durum, Karadeniz bölgesinde Rus Deniz Gücü'n n ciddi bir azalmaya uğramasına neden oldu⁴⁸¹.

Vladimir Putin, 2001 yılında  ne sürdüğü Denizcilik Doktrini kapsamında deniz kuvvetlerinin gücünün artırılmasının önemine vurgu yapmıştır. NATO'nun Bulgaristan ve Romanya'yı  yeliğine alması, bölgedeki askeri varlığını artırma çabalarını beraberinde getirmiştir. Bu durum, Rusya'nın Karadeniz'deki stratejik pozisyonunu g   önünde bulundurarak Karadeniz filosunu modernize etme çabalarını tetiklemiştir.⁴⁸² Kırım'ın ilhakı

⁴⁷⁶ Marxsen, 2014: 170.

⁴⁷⁷ Allison, 2014: 1265.

⁴⁷⁸ Ekici, 2015: 33.

⁴⁷⁹ Akman, 2014: 2-8.

⁴⁸⁰ Yılmaz, 2007: 47.

⁴⁸¹ http://www.tasam.org.tr-TR/Icerik/3027/akdeniz_kimin_denizi (erişim tarihi: 19.09.2024).

⁴⁸²  omak vd., 2014: 144.

sonrasında Rusya, bölgede askeri varlığını artırarak bombardıman uçakları, savaş uçakları, radar sistemleri, füze savunma sistemleri ve denizaltılarının konuşlanmasını hızlandırmıştır.⁴⁸³

Kırım'ın stratejik önemi tartışılmazdır ve özellikle Sivastopol, Karadeniz bölgesindeki dengeyi etkileyen önemli unsurlardan biridir.⁴⁸⁴ Sivastopol'de konuşlanmış olan Rus Karadeniz Donanması, sadece askeri stratejik öneminden kaynaklanmamakta, aynı zamanda Rusya için sembolik bir değere sahiptir. Kırım'ın ilhakından sonra Rusya'nın Karadeniz Donanması'nı genişleterek güçlendirmesi, özellikle Türkiye başta olmak üzere bölge ülkelerinde endişe oluşturacak kadar etkili bir durum arz etmektedir.⁴⁸⁵ Bu sembolik değer, Rusya'nın tarihindeki deniz gücünün ve Karadeniz'in stratejik kontrolünün bir ifadesi olarak kabul edilir. Sivastopol, Rusya'nın deniz gücünün ve egemenliğinin bir sembolü olarak görülür ve Rusya'nın denizcilik tarihinde önemli bir yer işgal eder.⁴⁸⁶

Kırım, Rusya'nın ilhakından önce, Ukrayna devletine bağlı özerk bir bölgeydi, ancak Rusya bölgeye olan ilgisini devam ettirdi ve zaman zaman bölgede varlığını göstermeye çalıştı. Örnek vermek gerekirse, 2010 yılında o dönemin Rusya Savunma Bakanı olarak görevde olan Anatoliy Serdükov, Sivastopol'da konuşlanan Rusya Karadeniz Filosu'nun varlığının azaltılacağını, ancak donanmada silah ve teçhizat konularında yenilikler yapılacağını duyurdu. Bu açıklama, Rusya'nın bölgedeki askeri varlığını sürdürme niyetini ve bölgedeki stratejik çıkarlarına olan bağlılığını göstermektedir.⁴⁸⁷ Rusya'nın Karadeniz'e açılan limanı, ülkenin dünya denizlerine erişimini sağlayan ve stratejik öneme sahip bir bölgedir. Bu liman, Rusya'nın deniz gücünü sürdürmek ve genişletmek için kritik bir üs konumundadır. Rusya'nın, bölgedeki limanı elden çıkarmak istememesinin temel nedenlerinden biri, donanmasının büyük bir kısmını burada konuşlandırması ve bölgedeki stratejik çıkarlarını koruma arzusudur. Bu durum, Rusya'nın Karadeniz'deki etkinliğini ve bölgedeki varlığını güçlendirmeye yönelik çabalarını yansıtmaktadır.⁴⁸⁸

Kırım Krizi'nin seyri üzerinde etkisi olan Sivastopol'deki stratejik limanın kiralınması konusu, krizin gelişiminde önemli bir role sahiptir. Rusya'nın Sivastopol'deki üssünün kiralama süresinin uzatılması, bölgedeki jeopolitik dengeyi etkileyen bir faktördür. 2017'de Rusya ve Ukrayna liderleri arasında imzalanan anlaşma, Sivastopol'deki Rus üssünün varlığını uzun vadede güvence altına almıştır. Bu, Rusya'nın Karadeniz'deki stratejik varlığını koruma ve

⁴⁸³ Polat, 2018: 376.

⁴⁸⁴ Akman, 2014: 11.

⁴⁸⁵ Köse, 2020: 219.

⁴⁸⁶ Akman, 2014: 11.

⁴⁸⁷ <https://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2010/06/09/9432195.html> (erişim tarihi: 22.10.2022).

⁴⁸⁸ Elveren, 2014: <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/sivastopol-ve-yalta-neden-bu-kadar-onemli-26015341> (erişim tarihi: 29.09.2024).

güçlendirme stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Kiralama süresinin uzatılması, Rusya'nın bölgedeki etkisini ve Ukrayna'nın bu bölgedeki manevra alanını sınırlayan bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.⁴⁸⁹ Kırım'ın Rusya ile entegrasyonu, Rusya'nın Karadeniz'deki sahil şeridini genişletmiş ve bölgedeki yeraltı kaynaklarına daha kolay erişim sağlamıştır. Bu durum, Rusya'nın bölgedeki stratejik konumunu daha da güçlendirmiştir. Sivastopol'ün stratejik önemi, bu limanın bölgedeki denizcilik faaliyetlerine olanak sağlaması ve Rus donanmasının Karadeniz'deki varlığını güçlendirmesiyle ilgilidir. Rusya'nın ekonomiyi bir koz olarak kullanması, Rusya-Ukrayna ilişkilerinde belirleyici bir unsur olmuştur. Rusya'nın ekonomik baskı araçlarını kullanarak Ukrayna'yı etkilemeye çalışması, ikili ilişkilerin karmaşıklığını artırmış ve bölgedeki gerilimi artırmıştır. Bu durum, Rusya'nın bölgedeki siyasi ve ekonomik etkisini artırmak için ekonomik faktörleri nasıl kullandığını ve böylelikle Ukrayna üzerindeki etkisini güçlendirdiğini göstermektedir.⁴⁹⁰

Rusya, Ukrayna'nın Batı ile ilişkilerini güçlendirmeye yönelik çabalarını engellemek için ekonomik baskı araçlarını sıkça kullanmıştır. Bu durum, Ukrayna'nın dış politikasını etkilemekte ve ülkenin Batı ile ilişkilerinde ilerleme kaydetmesini zorlaştırmaktadır. Ancak, özellikle ülkenin batı kesimindeki halkın istekleri doğrultusunda, Ukrayna Batı ile ilişkilerinde ilerleme kaydetmeyi istemektedir. Kırım'ın ilhakı, bu durumun bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Ukrayna, Batı ile ilişkilerini geliştirme isteğini açıkça belirtmiş ancak Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, Ukrayna'nın Batı ile ilişkilerinde bir tür engel oluşturmuş ve ülkenin iç ve dış politikasında ciddi bir krize neden olmuştur. Kırım'ın stratejik konumu, geniş kıyı şeridiyle Karadeniz'e olan doğrudan erişimiyle dikkate değerdir.⁴⁹¹ Bu durum, Ukrayna'nın Karadeniz'deki kıyı şeridinin azaldığı ve Rusya'nın lehine döndüğü şeklinde yorumlanmaktadır.

Ukrayna'nın doğu kesiminde hala devam eden kriz, uluslararası aktörlerin Rusya ile enerji alanında karşılıklı bağımlılığı ve yaşanan krize caydırıcı tepkilerin verilmemesi gibi sebeplerle tamamen sona ermediğini göstermektedir. Bu durum, benzer bir kriz olan Gürcistan'ın 2008'deki Rusya müdahalesi örneğiyle paralellik göstermektedir. Gürcistan'da yaşanan Gül Devrimi sonrasında iki farklı dönemde devlet başkanlığı görevini üstlenen Mihail Saakaşvili, Ukrayna'daki olayların kendi ülkesinde yaşananlarla benzer olduğunu ve her iki ülkedeki krizlerin birbirinden pek farklı olmadığını ifade etmiştir.⁴⁹²

⁴⁸⁹ Berktaş, 2010: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/04/100422_sevastopol_deniz (erişim tarihi: 29.09.2024).

⁴⁹⁰ Abdi, 2014: 237.

⁴⁹¹ Buyar ve Şener, 2020: 138-139.

⁴⁹² http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140304_saakasvili_ukrayna_kirim (erişim tarihi: 30.09.2024).

Saakaşvili'nin göreve geldiği dönemde Güney Osetya ve Abhazya bölgelerindeki Rusya ile ilişkilerin güçlü olması ve ülkenin birleşik bir yapıdan yoksun olması, Saakaşvili yönetimini bu duruma müdahale etmeye yönlendirmiştir. Bu bağlamda, ülkenin dış politika oluşturma sürecinde önceliği Batı ile ilişkileri geliştirme ve NATO'ya üye olmaktır.⁴⁹³ Saakaşvili'nin politikalarının önemli bir destekçisi Batı olmuştur.⁴⁹⁴ Ancak, bu politikaların uygulanması, 1992 yılından bu yana bölgede gözlenen göreceli istikrarın yerini Rusya'nın dahil olduğu gerilim, çatışma ve istikrarsızlık sürecine bırakmıştır.⁴⁹⁵

NATO ve Rusya arasındaki ilişkiler, Ukrayna ve Gürcistan'ın ittifaka üyelik taleplerinin gündeme gelmesiyle gerilimli bir döneme girmiştir. NATO, Rusya'yı sınırlandırma stratejisi çerçevesinde, Ukrayna ve Gürcistan'ın Batı ittifakına katılımını öncelikli bir hedef olarak benimsemiş ve bu doğrultuda önemli adımlar atmıştır. Ancak, Rusya başlangıçta bu girişimlere yönelik sert söylemlerin ötesine geçmemiştir. Bununla birlikte, 2008 yılında gerçekleştirilen NATO Bükreş Zirvesi'nde, Ukrayna ve Gürcistan'ın üyelik süreçlerine yönelik güçlü bir kararlılık sergilenmesi ve zirve bildirgesinde bu yönde ifadelerin yer alması, Rusya için bu durumu ulusal güvenlik açısından bir kırmızı çizgi haline getirmiş ve Moskova'nın sabrını taşıran bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreçte, Batılı devletlerin ve özellikle ABD'nin teşvik edici tutumundan cesaret alan dönemin Gürcistan Cumhurbaşkanı Saakaşvili, seçim döneminde ülkesinin toprak bütünlüğünü sağlama yönünde verdiği sözleri yerine getirmek amacıyla Güney Osetya ve Abhazya'ya askeri bir operasyon düzenlemiştir. Ancak bu adım, Rusya için beklediği müdahale fırsatını yaratmıştır.⁴⁹⁶

Gürcistan birliklerinin Güney Osetya'ya yönelik askeri harekâtı, bölgede uzun süredir bulunan Rus Barış Gücü askerlerinin tehdit altında olduğu iddiasıyla Rusya'nın hem Güney Osetya hem de Abhazya'ya asker göndermesine ve bu bölgeleri kontrol altına almasına yol açmıştır. Rusya, bu müdahaleyle yetinmeyerek Gürcistan'a karşı karadan, havadan ve denizden geniş kapsamlı bir askeri harekât başlatmıştır. Beş gün süren Rusya-Gürcistan Savaşı sırasında Rus tanklarının başkent Tiflis'e 40 kilometre mesafeye kadar ilerlemesi, yalnızca Gürcistan ya da Saakashvili hükümetine değil, aynı zamanda ABD ve NATO'ya da güçlü bir mesaj niteliği taşımıştır. Bu gelişme, Rusya'nın, NATO'nun doğuya genişleme hamlelerine karşı açık bir direnç gösterdiği ve bu tür girişimlere karşı askeri güç kullanmaktan çekinmeyeceğini ortaya koyduğu bir dönüm noktası olmuştur.⁴⁹⁷

⁴⁹³Ekici, 2015: 38.

⁴⁹⁴ Atıcı Köktaş, 2015: 99.

⁴⁹⁵Ekici, 2015: 38.

⁴⁹⁶ Atıcı Köktaş, 2015: 96.

⁴⁹⁷ Ünalmiş ve Oğuz, 2019: 4-5.

Gürcistan'daki krizin Ukrayna kriziyle benzerliklerini anlamak için, kökenlerine değinmek önemlidir. Sorunun temelinde, Ukrayna krizinde olduğu gibi etnik unsurlar bulunmaktadır. Güney Osetya ve Gürcistan arasındaki anlaşmazlık, geçmişi 1917'lere kadar uzanan bir tarihe dayanmaktadır. Ancak, Kırım Krizi ile benzerlik kurabilmek için 1980'lerin başından itibaren artan çatışmaların vurgulanması yeterli olacaktır. Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girdiği 1980'li yılların sonlarında, Güney Osetya, Abhazya ile benzer şekilde bağımsızlık talebini dile getirmiştir. Ancak Ekim 1990'da Gürcistan, Güney Osetya'nın kendisini bağımsız bir Sovyet Cumhuriyeti olarak ilan etmesini yalnızca tanımamakla kalmamış, aynı zamanda Güney Osetya'nın 'Otonom Bölge' statüsünü de kaldırmıştır. Gürcistan'ın bu kararı, bölgede ciddi gerilimlere yol açmış ve Güney Osetyalı militanlar ile Gürcü güvenlik güçleri arasında silahlı çatışmaların başlamasına neden olmuştur. Bu çatışmalarda Güney Osetyalı militanların Sovyet Ordusu'ndan destek alması, durumu daha da karmaşık hale getirmiş ve bölgesel istikrarsızlığı derinleştirmiştir.⁴⁹⁸

Ağustos 2008'de, Gürcü birliklerinin 'anayasal düzeni sağlamak' gerekçesiyle Güney Osetya'nın başkenti Tshinvali'ye askeri müdahalede bulunması, Rusya'nın kendi vatandaşlarını koruma gerekçesiyle askeri karşılık vermesiyle bölgedeki gerilimi tam ölçekli bir savaşa dönüştürmüştür. Gürcistan toprakları Rus savaş uçaklarının yoğun bombardımanına maruz kalırken, Güney Osetya'yı desteklemek amacıyla Abhazya'nın da Gürcistan'a savaş ilan etmesi çatışmaların kapsamını genişletmiş ve bölgedeki istikrarsızlığı daha da derinleştirmiştir.⁴⁹⁹ 7-16 Ağustos 2008 tarihleri arasında gerçekleşen çatışmalar sonucunda, Gürcistan ağır bir mağlubiyet alarak Abhazya ve Güney Osetya'daki tüm birliklerini geri çekmek zorunda kalmıştır. Ancak, Rusya, Fransız AB dönem başkanı Nicolas Sarkozy'nin arabuluculuğunda sunulan Sarkozy Planı'nın 16 Ağustos'ta imzalanmasına kadar Gürcistan topraklarındaki askeri işgalini sürdürmüştür. Çatışmada her iki taraftan da yüzlerce asker ve sivil hayatını kaybetmiş, savaşın ardından Rusya, Sarkozy Planı çerçevesinde Gürcistan'dan askerlerini çekse de 26 Ağustos 2008'de Abhazya ve Güney Osetya'yı bağımsız devletler olarak tanıyarak bu bölgelerdeki askeri varlığını devam ettirmiştir.⁵⁰⁰

Sovyetlerin dağılmasının ardından 1991'de bağımsızlığını ilan eden Gürcistan, ekonomik sıkıntılarla karşılaşmış ve toplumda da sorunlar ortaya çıkmıştır.⁵⁰¹ Osetler, nüfusun çoğunluğunu oluşturdukları Güney Osetya bölgesinin Rusya'ya katılması için defalarca

⁴⁹⁸ Kurt, 2021: 151.

⁴⁹⁹ Canar, 2012: 70-71.

⁵⁰⁰ Kurt, 2021: 153.

⁵⁰¹ Çelikipala, 2012: 2-4.

başvuruda bulunmuşlardır.⁵⁰² Gürcistan'da 2008'de yaşanan kriz ve Ukrayna krizinin temelinde, etnik unsurun yanı sıra ortak bazı temel etkenler bulunmaktadır. Özellikle Kırım'daki Rus nüfusunun ayrılıkçı hareketlerde rol alması, her iki krizde de belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Ancak sadece etnik unsur benzerliği değil, Gürcistan'da gerçekleşen Gül Devrimi, Osetler'in bağımsızlık referandumu ve Rusya'nın müdahalesi gibi ortak noktalar da dikkate alınmalıdır. Ayrıca, Rusya'nın Gürcistan'a olan ilgisinin altında, Sovyetlerin dağılmasından sonra Kırım'ın Ukrayna'ya bağlı kalması ve Rusya'nın Karadeniz'deki kıyı sınırının azalması gibi faktörler de etkili olmuştur.⁵⁰³

Kırım krizinin ardından Ukrayna Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, iki ülkenin de toprak bütünlüğünü ihlal eden olaylar sürecinde benzer unsurların olduğu vurgulanmış ve uluslararası arenada Kırım krizinden önce Gürcistan'da yaşananlara yönelik caydırıcı yaptırım ve tepkilerin verilmemesinin, Rusya'nın Ukrayna üzerinde benzer bir girişimde bulunmasına zemin hazırladığı ifade edilmiştir.⁵⁰⁴ Ukrayna Dışişleri Bakanı Pavlo Klimkin'in Gürcistan ziyareti sırasında mevkidaşı Mikheil Janelidze ile gerçekleştirdiği görüşme, her iki ülkenin de toprak bütünlüğü konusundaki benzer endişelerini ve Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesini kınama kararlılığını yansıtmıştır. Bu görüşme vesilesiyle, Gürcistan'ın da Ukrayna'nın maruz kaldığı benzer zorlukları anladığı ve iki ülkenin toprak bütünlüğünü koruma konusunda dayanışma içinde oldukları vurgulanmıştır.⁵⁰⁵

2008 Rusya-Gürcistan Savaşı sonrasında, Rusya bölgedeki askeri varlığını önemli ölçüde artırmış ve Güney Kafkasya'daki baskın aktör rolünü daha da pekiştirmiştir. Bu durum, Rusya'nın etki alanında bulunan diğer Kafkas ülkelerini de güvenlik politikalarını yeniden değerlendirmeye yöneltmiştir. Öte yandan, Gürcistan, Güney Osetya'ya yeterli hazırlığa sahip olmayan bir orduyla müdahalede bulunmasının sonucu olarak, topraklarının %20'si üzerindeki kontrolünü kaybetmiştir. Savaş sonrası Gürcistan hem ulusal düzeyde hem de dönemin Saakaşvili yönetimi özelinde, oldukça zayıf ve savunmasız bir konuma düşmüştür. Savaşın doğrudan etkileri ise çok yönlü olmuştur. Rusya, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını resmen tanımış ve bu bölgelerdeki kontrolünü pekiştirmiştir. Yaklaşık 50.000 kişi yerlerinden edilmiş, bu da önemli bir insani kriz doğurmuştur. Gürcistan ekonomisi, ticaret yolları ve ulaştırma altyapısı ciddi şekilde zarar görmüş; ayrıca ülkenin enerji geçiş hatları

⁵⁰² Yanar, 2002: 203.

⁵⁰³ Karabayram, 2007: 171.

⁵⁰⁴ <http://qha.com.ua/tr/siyaset/gurcistan-icin-tepki-almayan-rusya-ukrayna-ya-saldirdi/147835/> (erişim tarihi: 05.06.2022).

⁵⁰⁵ <http://www.trthaber.com/haber/dunya/gurcistandan-rusyaya-kirim-tepkisi-310678.html> (erişim tarihi: 21.05.2022).

açısından güvenilirliği tartışmalı hale gelmiştir. Savaşın ardından Gürcistan vatandaşlarının güvenlik algısı zedelenmiş ve toplumsal düzeyde belirsizlik ve endişeler artmıştır. Bu gelişmeler, Gürcistan'ı hem iç politikada hem de uluslararası düzeyde oldukça zor bir döneme sokmuş ve ülkenin bölgedeki stratejik konumu üzerindeki tartışmaları derinleştirmiştir.⁵⁰⁶

2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, Batı'nın Rusya üzerindeki diplomatik etkisinin sınırlarını ve bu tür krizlerde karşılaştığı zorlukları ortaya koymuştur. AB, savaş sırasında Rusya'yı doğrudan cezalandırmak yerine, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü destekleme pozisyonunu benimsemiştir. Bu çerçevede AB, Rusya ve Gürcistan arasındaki çatışmada arabuluculuk rolü üstlenmiş, taraflar arasında altı maddelik bir anlaşmanın hazırlanmasına öncülük etmiştir. Ayrıca kriz yönetimi çabalarının bir parçası olarak bölgeye özel bir temsilci atanmış ve güvenlik durumunu izlemek ile anlaşmanın uygulanmasını denetlemek amacıyla Avrupa Birliği İzleme Misyonu (EUMM) kurulmuştur.⁵⁰⁷ AB'nin savaş sürecinde ve sonrasında oynadığı rol, 1990'lardan itibaren Gürcistan'da barış inşası, çatışma yönetimi ve çözümüne yönelik çabalarının sınırlarını ve barış gücü olarak hareket etme kapasitesinin sınırlı olduğunu açıkça ortaya koymuştur. AB'nin arabuluculuk ve izleme faaliyetleri, krizin çözümüne yönelik önemli katkılar sağlamış olsa da AB'nin bu tür çatışmalarda daha etkin bir barış gücü kapasitesi geliştirmesi gerektiğini göstermektedir.⁵⁰⁸

2.2.4. Enerji Yollarının Güvenliği ve Kontrolü

Enerjinin önemi, tarihsel süreçte giderek artmış ve bu artış, enerji kaynakları üzerindeki çıkar mücadelelerinin temel nedenlerinden biri haline gelmiştir. Sanayileşme, nüfus artışı ve şehirleşme gibi faktörler, teknolojik ilerlemelerle birlikte enerji talebini artırmış ve bu da devletlerin enerji kaynaklarına sahip olma veya bu kaynaklara güvenli şekilde ulaşma konusunu öncelikli hale getirmiştir.⁵⁰⁹

Enerji güvenliği kavramı, farklı bakış açılarına sahiptir ve tüketici ülkeler, transit ülkeler ve enerji ihracatçısı ülkeler için farklı yorumları içinde barındırmaktadır.⁵¹⁰ Tüketici ülkeler açısından, enerji arzının güvenliği ön planda tutulurken, transit ülkeler için enerji nakliyatının güvenliği, enerji ihracatından önemli gelir elde eden ülkeler için ise enerji talebinin güvenliği

⁵⁰⁶ Alptekin, 2021: 117-118.

⁵⁰⁷ Avar, 2021: 315.

⁵⁰⁸ Oğurlu, 2010: 107-108.

⁵⁰⁹ Telli, 2014: 370.

⁵¹⁰ Erkal, 2018: 66.

büyük önem taşımaktadır.⁵¹¹ Enerji güvenliği, basitleştirilmiş bir açıdan ele alındığında, enerjiyi tüketen ve enerji transit güzergâhlarında bulunan ülkelerin enerjiyi alternatif hatlardan daha uygun fiyatlarla temin edebilme yeteneğidir. Aynı şekilde, enerji üreten ve ekonomisinin büyük bir kısmını enerji oluşturan ülkeler için ise tekelci fiyatlarla enerjiyi pazarlama yeteneği olarak tanımlanabilir.⁵¹²

Karadeniz bölgesi hem enerji tedarikçisi hem de geçiş güzergahı olarak stratejik bir öneme sahiptir ve bu nedenle bölgenin güvenliğinin sağlanması giderek daha büyük bir önem kazanmaktadır. 21. yüzyılda artan enerji talebini karşılayabilecek üretim ve dağıtım kapasitesine sahip olması nedeniyle Karadeniz, dikkat çeken bir enerji bölgesi haline gelmiştir. Sovyetler Birliği sonrası uluslararası ilişkilerdeki değişimler, Karadeniz bölgesinde de önemli gelişmelere yol açmış, uzun yıllar Sovyet egemenliği altında kalan bölge ülkeleri, sahip oldukları doğal kaynaklar ve stratejik zenginlikleriyle bağımsızlıklarını kazandıkça, enerji kontrolünü elde etmek isteyen küresel güçler arasında bölgedeki rekabet kaçınılmaz bir hal almıştır.⁵¹³ Bölge ülkeleri, doğalgaz ve petrol gibi stratejik enerji kaynaklarına sahip olup, bu kaynakların uluslararası enerji piyasasında önemli bir rol oynamaktadır. Rusya, doğalgaz rezervleri bakımından dünya çapında önemli bir oyuncu olup, bu kaynakları ihraç etmesi, ülkenin ekonomik ve jeopolitik stratejileri açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu durum, enerji alıcı ülkelerinin enerji talepleri ile enerji kaynaklarına sahip ülkelerin ihracat ihtiyaçları arasında karşılıklı bir bağımlılığın varlığını ortaya koymaktadır. Rus doğalgazının en büyük alıcıları arasında, başta Almanya olmak üzere Avrupa Birliği ülkeleri önemli bir yer tutmaktadır.⁵¹⁴ Rusya'ya enerji bağımlılığının yüksek olması, Avrupa Birliği'ni rahatsız etmiş ve bu durum, AB'nin Karadeniz bölgesindeki ülkelerle daha yakın ilişkiler kurma, bölgesel genişlemeyi teşvik etme ve bu ülkeleri Rusya'nın etkisinden uzaklaştırma çabalarına yönlendiren başlıca sebeplerden biri olarak değerlendirilebilir. Bu stratejik yaklaşım, AB'nin enerji güvenliğini çeşitlendirme ve Rusya'nın enerji politikasına olan bağımlılığını azaltma hedeflerine hizmet etmektedir.⁵¹⁵

Karadeniz bölgesinde yer alan Ukrayna, petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynakları açısından sınırlı rezervlere sahip olup, net petrol ve doğalgaz ithalatçısı bir ülkedir. Bu durum, Ukrayna'nın enerji arz güvenliği konusunda dışa bağımlılığını artırmakta ve ülkenin enerji

⁵¹¹ Telli, 2014: 371.

⁵¹² Sevim, 2012: 4385-4386.

⁵¹³ Saygın, 2009: 105.

⁵¹⁴ Erkan, 2015: 139

⁵¹⁵ Erdemir, 2018: 132

politikalarını, tedarik çeşitliliği ve sürdürülebilir arz kaynakları oluşturma yönünde stratejiler geliştirmeye zorlamaktadır. Karadeniz bölgesindeki birçok ülke gibi, Ukrayna da petrol ve doğalgaz ihracatında Rusya'ya yüksek derecede bağımlıdır. Bununla birlikte, Ukrayna, coğrafi konumu itibarıyla, Avrupa enerji pazarlarına enerji taşınması açısından stratejik bir öneme sahiptir. Ülke, enerji transferi için kritik bir geçiş güzergahı sunmakta olup, bu durum, Ukrayna'nın enerji güvenliği ve Avrupa ile enerji ilişkilerindeki rolünü daha da önemli kılmaktadır.⁵¹⁶

Ukrayna, sahip olduğu 14.000 kilometrelik boru hattı ağı ile Rus doğal gazını Avrupa Birliği ülkelerine taşıyan stratejik bir transit ülke olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, Rusya'nın ardından Avrupa'nın en büyük ikinci doğal gaz depolama kapasitesine sahip olması, Ukrayna'nın enerji güvenliği açısından kritik bir rol üstlenmesini sağlamaktadır.⁵¹⁷ Hazar doğal gazının Karadeniz üzerinden Avrupa'ya ulaştırılması açısından da önemli bir merkez olan Ukrayna, bu işlevini Odessa Limanı aracılığıyla yerine getirmektedir. Bu durum, Ukrayna'yı enerji bağlamında jeopolitik olarak merkezi bir konuma taşımaktadır. Rusya'nın Karadeniz'deki enerji ihracatının gerçekleştirildiği diğer önemli limanlar arasında ise, petrol ihracatına yönelik kullanılan Novorossiysk Limanı ile, Tuapse ve Yuzhny⁵¹⁸ limanları da yer almaktadır. Bu limanlar, bölgesel enerji dinamiklerinin şekillendirilmesinde hayati öneme sahiptir.

2.2.4.1. Doğalgaz Boru Hatları

Enerji, teknolojik ilerlemelerle birlikte dünya düzeninde giderek artan bir öneme sahiptir. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren, enerji kaynakları uluslararası ilişkilerde etkili bir faktör haline gelmiş ve devletler arasındaki güç dengelerini şekillendirmeye başlamıştır.⁵¹⁹ Petrol ve doğalgaz, dünya genelinde birincil enerji tüketiminde belirgin bir paya sahiptir. Özellikle endüstriyel üretim, ulaşım ve elektrik üretimi gibi temel sektörlerde bu enerji kaynaklarının kullanımı yaygındır. Bu durum, petrol ve doğalgazın ekonomik, stratejik ve jeopolitik açıdan büyük öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Enerji, devletlerin ekonomik ve toplumsal kalkınmalarının sürdürülebilirliği için temel bir gerekliliktir ve aynı zamanda ulusal güvenlikleri için de vazgeçilmez bir öneme sahiptir.⁵²⁰ Orta Doğu, Orta Asya ve Hazar

⁵¹⁶ Saygın, 2009: 119.

⁵¹⁷ Samur, 2015: 29.

⁵¹⁸ Pamir, 2017: 288

⁵¹⁹ Şöhret, 2018: 653.

⁵²⁰ Pamir, 2011: 352-345.

bölgesi gibi bölgeler, küresel enerji politikalarında belirleyici bir rol oynayan hidrokarbon kaynaklarının yoğun olarak bulunduğu alanlardır.⁵²¹ Doğalgaz rezervlerinin dağılımı incelendiğinde, %17,3'lük payla Rusya, İran'dan sonra ikinci sırayı almaktadır.⁵²²

Enerji kaynaklarına sahip olmak, üretmek ve bu kaynakları ihraç etmek, uluslararası alanda aktörlerin belirleyici bir rol oynamasını sağlar. Bu bağlamda, Rusya'nın dış politikasını şekillendirirken enerji faktörünü kullanması örnek olarak gösterilebilir. Enerji kaynaklarına sahip olma ve ihraç etme yeteneği kadar, dünya genelinde enerji piyasasına hakim olma ve bölgesel kaynaklarda pay sahibi olma, küresel piyasaları kontrol etme açısından kritik öneme sahiptir.⁵²³

Güvenlik kavramı, tarihsel süreç içinde dönemin koşullarına uyum sağlayabilen ve sürekli değişen ve gelişen bir yapıya sahiptir. Güvenlik kavramının evrimine ilişkin örnekler arasında, 1929'da yaşanan Dünya Ekonomik Buhran sonrasında ekonominin güvenlik bağlamında ele alınması ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından askeri anlamda güvenlik kavramlarının vurgulanması öne çıkarılabilir.⁵²⁴

11 Eylül saldırılarının ardından, uluslararası toplum terörizme karşı birlikte hareket etme konusunda karar almış ve özellikle enerji ile ilişkili bölgelerde yeni güvenlik önlemleri ve düzenlemeler getirilmiştir. Bu yeni durumda, özellikle Karadeniz'in bir geçiş güzergahı olması nedeniyle ABD, AB, Rusya ve Karadeniz'e kıyısı olan diğer ülkeler arasında ortak bir politika belirleme ihtiyacı doğmuştur. Bu durum özellikle Rusya'yı etkilemiştir, çünkü terörizm tehdidi enerji güvenliğini ve bölgesel istikrarı olumsuz yönde etkilemiştir.⁵²⁵ Enerji güvenliği, tıpkı güvenlik kavramı gibi, farklı bağlamlarda çeşitli tanımlara ve anlam katmanlarına sahip bir kavramdır. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), enerji güvenliğini, petrol, elektrik, doğalgaz gibi enerji kaynaklarına güvenilir, kesintisiz ve uygun maliyetlerle erişim sağlama olarak tanımlamaktadır. Ancak, enerji geçiş süreçlerinin hızlanması ve siber suçların artan etkisi gibi etmenlerle birlikte, enerji güvenliği kavramının kapsamı genişlemiş ve bu yeni dinamikler, enerjinin korunması ve yönetilmesi gereken alanları daha karmaşık hale getirmiştir. Enerji güvenliği, sadece ulusal güvenlik açısından değil, aynı zamanda ekonomik kalkınma ve sürdürülebilir büyüme için de önemli bir tehdit unsuru teşkil etmektedir. Bu sorunun üstesinden gelebilmek adına, ülkelerin yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesi ve enerji verimliliği ile

⁵²¹ Bayraç, 2009: 120-121.

⁵²² <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf> (erişim tarihi: 04.06.2022).

⁵²³ Karabayram, 2007: 301-302.

⁵²⁴ Erkan, 2018: 504.

⁵²⁵ Erbaş, 2012: 96-97.

tasarrufu teşvik eden politikalar geliştirmesi gereklilik haline gelmiştir. Ülkelerin enerji talebi ile ekonomik büyümeleri arasındaki ilişki genellikle doğrudan bir orantı göstermektedir. Bu bağlamda, enerji kaynakları açısından yetersiz olan ülkeler, enerji güvenliği sorununu dış politikalarının öncelikli konuları arasına alarak, enerji ihracatçılarıyla stratejik ve olumlu ikili ilişkiler kurma çabası içerisinde. Bu yaklaşım, enerji arz güvenliğinin sağlanması açısından kritik bir önem taşımaktadır.⁵²⁶

Doğalgaz boru hatlarının geçtiği güzergahların güvenliği, doğalgaz rezervlerine sahip olmanın yanı sıra enerji güvenliği açısından da kritik bir öneme sahiptir. Bu güzergahların güvenliği, enerji arz güvenliğini sağlamak için önemli bir faktördür ve transit ülkeler ile işbirliği yapmayı gerektirir.⁵²⁷ Rusya'nın Orta Asya ülkeleriyle olan ilişkileri ve geçiş güzergahlarının stratejik önemi, hem tüketen ülkeler hem de rezerv sahibi ülkeler açısından yadsınamaz öneme sahiptir. 21. yüzyılda, enerji sektörünün depolama ve dağıtım sistemlerine verdiği önem, teknolojik gelişmelerin sağladığı avantajlarla artmıştır. Ancak bu avantajlar, teknik hatalar, ülkeler arası anlaşmazlıklar ve diplomatik krizler gibi riskli durumların ortaya çıkmasına da yol açabilir, bu da enerji güvenliğini tehdit edebilir. Karadeniz bölgesi, zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip ülkelerle çevrili olması nedeniyle son zamanlarda enerji güvenliği açısından alternatif bir geçiş güzergahı olarak öne çıkmaktadır.⁵²⁸ Karadeniz'in geçiş güzergahı olarak kullanıldığı projeler, alt başlıklarda incelenecektir.

2.2.4.1.1. Rusya-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı (Batı Hattı)

Türkiye'nin doğalgaz ithalatı için ilk hat olan Batı Hattı, 18 Eylül 1984'te Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında Hükümetlerarası Anlaşma ile doğal gaz sevkiyatı amacıyla imzalanmıştır. Bu anlaşma doğrultusunda, gazın taşınması için bir boru hattı inşa edilmiş ve bu hattın işletilmesi sağlanmıştır.⁵²⁹ 1986 yılında imzalanan bir anlaşma ile Türkiye, ilk kez yurt dışından doğalgaz alımını gerçekleştirmiştir.⁵³⁰ Bu anlaşma, Türkiye'nin doğalgaz tedarikini 25 yıl süreyle düzenli olarak içermektedir.⁵³¹ Toplam 845 kilometre uzunluğa sahip olan hat, 1993 yılı itibarıyla maksimum taşıma kapasitesi olan 6 milyar metreküplük sevkiyat düzeyine

⁵²⁶ Battır ve Yiğittepe, 2023: 553.

⁵²⁷ Bayraç, 2009: 121.

⁵²⁸ Serpin, 2018: 641.

⁵²⁹ <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> (erişim tarihi: 06.07.2022).

⁵³⁰ Algül, 2020: 54.

⁵³¹ <http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/812208-sscb-ile-yaptigimiz-anlasma-bitiyor> (erişim tarihi: 08.08.2022).

ulaşmıştır.⁵³² 1987 yılında operasyonel hale gelen boru hattı, Ukrayna'nın, Romanya ve Bulgaristan üzerinden geçerek Türkiye'nin Avrupa yakasına ulaşmakta ve daha sonra Ankara'ya yönelmektedir.⁵³³ 31 Aralık 2011 tarihinde sona eren, 14 Şubat 1986 tarihli Doğal Gaz Alım Satım Anlaşması, 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu ve Anlaşma'da öngörülen hükümler çerçevesinde süresi uzatılmamıştır. Ancak, özel sektör aracılığıyla belirtilen miktardaki doğal gaz tedarik edilecektir.⁵³⁴

2.2.4.1.2. Mavi Akım

Karadeniz'in jeopolitik önemi, enerji transferi gibi stratejik projelerle bir kez daha vurgulanmıştır. Bu bağlamda, Rusya ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkileri derinleştiren ve enerji alanında önemli bir adım olan Mavi Akım projesi, Karadeniz'in bu stratejik konumundan yararlanarak enerji transferini sağlamayı amaçlamaktadır. Rusya, Türkiye'nin doğal gaz pazarı olarak artan büyüme potansiyelini fark etmiş ve bu pazarda daha fazla etki alanı kazanmayı hedeflemiştir. Ancak, Türkiye enerji güvenliğini artırmak amacıyla enerji kaynaklarını çeşitlendirmeyi öncelikli bir politika olarak benimsemiştir. Bu kapsamda, 1996 yılında Türkiye ile İran arasında Tebriz-Ankara doğal gaz boru hattının inşasını öngören 22 yıllık bir mutabakat zaptı ve uzun vadeli sözleşmeler imzalanmıştır. Tebriz-Ankara boru hattı, İran'dan Türkiye'ye yılda 14 milyar metreküp doğal gaz taşınmasını sağlayacak şekilde planlanmış ve inşası beş yıl içinde tamamlanarak 2003 yılında faaliyete geçmiştir. Bu süreçte Rusya, Türkiye üzerindeki enerji etkisini koruma kararlılığını sürdürmüş ve 1999 yılında Ankara ile Moskova arasında, Rus doğal gazını Karadeniz üzerinden doğrudan Türkiye'ye iletecek olan Mavi Akım projesine ilişkin 28 yıllık bir mutabakat zaptı ve satın alma anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşmalar neticesinde başlayan inşa süreci, altı yıl içinde tamamlanmış ve 2003 yılında Mavi Akım boru hattı faaliyete geçmiştir. Bu gelişmeler, Türkiye'nin enerji güvenliğini artırma stratejisi ile Rusya'nın bölgesel enerji nüfuzunu genişletme çabalarının eş zamanlı olarak sürdüğünü göstermektedir.⁵³⁵

Bu proje, bölgedeki enerji kaynaklarının taşınmasında ve enerji güvenliğinin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır, bu da Karadeniz'in sadece coğrafi değil, aynı

⁵³² Sarıkaya ve Öztöpal, 2022: 1029.

⁵³³ Ülçenko, 2001: 142.

⁵³⁴ http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSekt%C3%B6r+Raporu%2fSektör_Raporu_BOTAS_2012.pdf (erişim tarihi: 04.07.2022).

⁵³⁵ Tataru, 2022: 437.

zamanda ekonomik ve stratejik önemini de artırmaktadır.⁵³⁶ 15 Aralık 1997'de BOTAŞ ve Gazexport arasında imzalanan 25 yıllık doğalgaz alım satım anlaşması, Karadeniz üzerinden doğalgaz taşımacılığı projesinin hayata geçirilmesi amacını taşımaktadır. Bu anlaşma, bölgedeki doğalgaz ticaretinde önemli bir dönüm noktası olmuş ve Karadeniz'in enerji ticareti açısından stratejik önemini artırmıştır.⁵³⁷ 1999 yılında, projenin uygulanmasını öngören protokol, Rusya ziyareti sırasında Ecevit tarafından imzalanmamıştır. Ancak aynı yılın Aralık ayında, protokolün imzalanmasıyla birlikte projeye ilgili belirsizlik giderilmiştir.⁵³⁸ Yıllık 16 milyar metreküp doğal gaz taşıma kapasitesine sahip olan bu hat, Rusya'nın Türkiye ve Avrupa'ya doğal gaz sağlayan önemli bir tedarikçi olarak konumunu güçlendirmiştir.⁵³⁹

Projenin yıllık 16 milyar m³ doğalgaz taşıma kapasitesini taahhüt ettiği dikkate alındığında, bu proje Rusya'da Djugba ve İzobilnoye arasında 370 km uzunluğa sahip bir boru hattını, Karadeniz geçişini Djubga'dan Samsun'a yaklaşık 390 km uzunluğa sahip iki hatla gerçekleştirir ve son olarak Türkiye'de Samsun ile Ankara arasında 501 km uzunluğunda bir boru hattı sistemiyle üç ana bölümden oluşmaktadır.⁵⁴⁰ Projenin teknik aşamaları incelendiğinde, ilk olarak Rusya topraklarından başlayan proje, ikinci aşamada Karadeniz'in 2100 metre derinliğinde boruların döşenmesini içermektedir.⁵⁴¹ Karadeniz'deki petrol ve gaz tesisleri ile altyapı, derin sulardaki olağandışı çevresel koşullar nedeniyle benzersiz korozyon ve malzeme zorlukları sunmaktadır. Yaklaşık 200 m derinliklerde, Karadeniz anoksiktir, hafif asidik ve anaerobik mikroorganizmaların varlığı nedeniyle koroziftir. Endüstri, iç korozyon ve mikrobiyal korozyon için malzeme seçimi ve korozyon kontrolü konusunda deneyime sahipken, bileşenlere dışarıdan maruz kalındığında yaşanan durumla ilgili sınırlı bilgi bulunmaktadır.⁵⁴² Bu aşamada, belirtilen borular Karadeniz'in altından geçerek taşıma hattının tamamlanmasını sağlamaktadır. Son aşamada, Samsun Limanı'ndan temin edilecek doğalgazın Ankara'ya nakli gerçekleştirilerek proje nihai olarak tamamlanmış olacaktır. Bu süreç, proje boyunca izlenen teknik adımları özetlemekte ve projenin fiziksel gerçekleşimini tanımlamaktadır.⁵⁴³

⁵³⁶ Abbasigil, 2017: 51-52.

⁵³⁷ http://botas.gov.tr/docs/raporlar/tur/faalrap_2010_tr.pdf (erişim tarihi: 06.02.2022).

⁵³⁸ Gazel, 2004: 162.

⁵³⁹ Novikau, Muhasilović, 2023: 3.

⁵⁴⁰ <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> (erişim tarihi: 06.07.2022).

⁵⁴¹ Özgen, 2017: 57-58.

⁵⁴² Kaiser, 2020: 16.

⁵⁴³ <http://www.turksam.org.tr/makale-detay/548-mavi-akim-turk-rus-iliskilerinde-mavi-bagimlilik> (erişim tarihi: 19.03.2022).

1998-1999 yılları, Mavi Akım projesinin Güney Avrupa ve Yakın Doğu gibi coğrafi bölgelere Rus gazını daha geniş bir şekilde sunma fırsatını beraberinde getirdiği önemli bir dönemi işaret eder.⁵⁴⁴ Mavi Akım projesi, Türkiye'nin doğalgaz ihtiyacını karşılamak için üçüncü bir aracıya ihtiyaç duymadan doğrudan bir ülkeden ithalat yapabilme olanağı sağlamıştır. Bu durum, Türkiye'nin enerji arz güvenliğini arttırmış ve enerji tedarikindeki bağımlılığını azaltmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin enerji ithalatında doğrudan bir kaynak ülkeden gaz alması, aracılardan maliyetlerini ve zaman kaybını azaltarak enerji ithalatının daha verimli ve ekonomik hale gelmesini sağlamıştır. Bu durum, Türkiye'nin enerji sektöründe daha stratejik bir konum elde etmesine ve uluslararası enerji ticaretinde daha etkin bir oyuncu olmasına olanak tanımıştır.⁵⁴⁵ Ancak, bu projeyle Türkiye'nin Rusya'ya enerji tedarikindeki bağımlılığının artacağı endişeleri de dile getirilmiştir.⁵⁴⁶ Mavi Akım projesinin resmi açılışı 2006 yılında gerçekleşmiş olup, gaz alımı ise 2003 yılı şubat ayından itibaren başlamıştır.⁵⁴⁷

Gazprom'un maliyet açısından daha avantajlı olan alternatif hatlara olan ilgisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan Mavi Akım projesi, Türkiye'ye bir dizi avantaj sağlamıştır. Ancak, aynı zamanda Rusya'nın enerjiyi bir koz olarak kullanma eğilimi, ilişkilerde herhangi bir olumsuzluk durumunda Mavi Akım'ın vanalarının kapatılma riskini beraberinde getirmektedir.⁵⁴⁸ Türk yetkililer, Mavi Akım projesinin Rusya ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler açısından büyük önem taşıdığını belirtmişlerdir.⁵⁴⁹

Jeopolitik dinamikler, özellikle Rusya ile Ukrayna arasındaki doğalgaz transit anlaşmazlıkları, enerji arz güvenliğinde önemli zorluklar yaratmıştır [39]. Bu bağlamda, transit risklerini azaltma stratejisi, Avrupa'ya yönelik doğalgaz tedarikinin transit ülkelerden bağımsız alternatif güzergâhlara yönlendirilmesini içermektedir. Bu yaklaşım, ana üretim bölgelerinin coğrafi konumları ve Ukrayna'nın yıpranmış iletim altyapısının yarattığı dezavantajlarla birleşerek Mavi Akım boru hattı gibi projeleri teşvik etmiştir. Rusya ile Avrupa'yı çoklu güzergâhlarla bağlayan bu geniş boru hattı ağı, Rusya'nın doğalgaz ihracat stratejisinin temel yapı taşlarından biri olarak ön plana çıkmaktadır.⁵⁵⁰ 2002 yılında Rus tarafı, Mavi Akım'a paralel bir ikinci doğalgaz boru hattını ilk kez gündeme getirdi ve Ağustos 2005'te Başkan Putin, Türk Başbakanına Mavi Akım II'nin inşasını önerdi. Bu yeni boru hattının, Türkiye'ye

⁵⁴⁴ Ulçenko, 2001: 146.

⁵⁴⁵ <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss441.pdf> (erilim tarihi: 12.04.2022).

⁵⁴⁶ Uluatam, 2010: 64.

⁵⁴⁷ http://botas.gov.tr/docs/raporlar/tur/faalrap_2010_tr.pdf (erişim tarihi: 06.02.2022).

⁵⁴⁸ Tüylüoğlu, 2009: 117.

⁵⁴⁹ Gazel, 2004: 162.

⁵⁵⁰ Kutcherov vd. 2020: 4.

ve Orta Doğu ülkelerine, İsrail de dahil olmak üzere, doğalgaz tedarik etmesi planlanmaktaydı. 2007 yılında Putin fikrini değiştirerek Güney Akım projesini önerdi. Ancak 2009 yılında Rus lider, Mavi Akım II'nin revize edilmiş bir versiyonunu tekrar gündeme getirdi. Bu yeni öneri, mevcut Mavi Akım boru hatlarına paralel olacak şekilde tasarlanmış, ancak Suriye, Lübnan, İsrail ve Kıbrıs'a doğalgaz tedarik etmek amacıyla Türkiye üzerinden geçen Trans-Türkiye boru hattına bağlanmayı hedeflemekteydi.⁵⁵¹

Mavi Akım boru hattının temel amacı, Türkiye'nin artan enerji talebini karşılamak ve ekonomik büyümesine destek sağlamaktır. Bu proje, Türkiye'nin doğal gaz tedarik kaynaklarını çeşitlendirmesine ve enerji arz güvenliğini güçlendirmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Öte yandan, Rusya açısından proje, doğal gaz ihracat hacimlerini artırmanın yanı sıra, Ukrayna gibi aracı ülkelere bağımsız doğrudan tedarik imkânı sunarak jeopolitik riskleri azaltma açısından stratejik bir kazanım sağlamıştır.⁵⁵²

Mavi Akım projesi, Türkiye'yi Rusya'nın doğalgaz ihracatında Almanya'dan sonra en büyük ikinci pazar konumuna taşımıştır. Örneğin, 2018 yılında Türkiye'nin Rusya'dan ithal ettiği doğalgaz miktarı 24,54 milyar metreküpe ulaşmış ve bu miktar, ülkenin toplam doğalgaz tüketiminin %53'ünü oluşturmuştur. Türkiye ve Rusya arasındaki iş birliği, iki ülkenin ekonomik çıkarlarının birbiriyle örtüşmesinden kaynaklanmıştır. 1990-2012 döneminde Türkiye'nin enerji tüketimi beş kat artarken, doğalgaz tüketimi on kat artış göstermiştir. Bu dönemde Gazprom, Rusya'nın dış politikasında merkezi bir rol üstlenmiş ve petrol ile doğalgaz fiyatlarının yükseldiği koşullarda, büyük Avrupa şirketleri ve hükümetleriyle ortaklıklar kurarak yeni pazarlar edinmeyi hedeflemiştir. Ancak, Türkiye ile Rusya arasındaki enerji ilişkisi birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Türkiye'deki karar alıcılar, 2010'ların başında enerji üretiminin %30'unu karşılayan doğalgaza aşırı bağımlılığı stratejik bir zayıflık olarak değerlendirmiştir. Buna ek olarak, Türkiye'nin doğalgaz ithalatında Rusya ve İran gibi stratejik rakiplere olan bağımlılığı, önemli bir risk faktörü olarak öne çıkmıştır. Rusya'dan gerçekleştirilen yüksek doğalgaz alımları, iki ülke arasındaki ticaret dengesizliğini daha da derinleştirmiş ve bu dengesizlik, Türkiye'nin Rusya'ya yönelik ihracatıyla ancak kısmen dengelenebilmiştir.⁵⁵³

⁵⁵¹ Koutroumpis, 2020: 44-45.

⁵⁵² Ignatov, 2024: 1.

⁵⁵³ Bechev, 2021: 3-6.

2.2.4.1.3. Türk Akımı

Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesinin ardından, ABD ve AB, Rusya'ya karşı kapsamlı ekonomik yaptırımlar uygulanması kararı almıştır.⁵⁵⁴ Bu yaptırımlar, Rusya ekonomisinde ciddi zararlara yol açmış ve ülke ağır ekonomik kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Rusya, bu yaptırımlara karşılık olarak enerji kaynaklarını stratejik bir araç olarak kullanmayı tercih etmiştir. Bu çerçevede atılan adımlar arasında, Rusya doğal gazını Karadeniz'in altından Avrupa pazarına ulaştırmayı hedefleyen Güney Akım Projesi'nin iptal edilmesi önemli bir yer tutmaktadır.⁵⁵⁵ Rusya yönetimi, AB'nin doğal gaz tedarikinde Rusya'ya olan bağımlılığının farkında olmakla birlikte, AB üyesi ülkelerin alternatif enerji kaynaklarına yönelme çabalarını da dikkate almıştır. Bu doğrultuda, AB üyesi Bulgaristan üzerinden diğer Avrupa ülkelerine doğal gaz ulaştırmayı hedefleyen Güney Akım Projesi'nin iptal edilmesi, Rusya'yı alternatif güzergâhlar ve stratejiler geliştirmeye yönlendirmiştir. Bu bağlamda, 2014 yılının Aralık ayında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret, enerji politikaları açısından stratejik bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu ziyaret kapsamında gerçekleştirilen Türk ve Rus liderleri arasındaki görüşmelerin ardından Vladimir Putin, Güney Akım Projesi'nin iptal edildiğini resmen duyurmuş ve bu projenin yerine, Rus doğal gazının Türkiye üzerinden AB üyesi ülkelere iletilmesini hedefleyen Türk Akım Projesi'nin hayata geçirilmesi için çalışmaların başlatıldığını açıklamıştır. Bu durum, Rusya'nın enerji kaynaklarını jeopolitik bir araç olarak kullanma stratejisinin bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir.⁵⁵⁶

Türk Akımı projesi, Rusya'nın AB'ye siyasi bir mesaj göndererek Ukrayna topraklarını proje kapsamına almadan Türkiye'ye yeni bir boru hattı inşa edileceğini duyurmasıyla tanınmıştır. Türk Akım'ının ilk belirtileri, 1 Aralık 2014'te Putin'in Ankara ziyareti esnasında ortaya çıkmıştır.⁵⁵⁷ Güney Akım projesinin iptal edilmesi sonrasında, aynı miktarda doğalgaz transferini gerçekleştirecek olan Türk Akımı projesi duyurulmuştur. Bu yeni proje, Güney Akım'ın yerini alarak, benzer bir kapasiteyle doğalgaz transferini sağlayacak bir alternatif olarak tanıtılmıştır.⁵⁵⁸ Güney Akım projesinin iptal edilmesinin ardından planlanan Türk Akımı projesi için Türkiye ile Rusya arasında hükümetler arası anlaşma, 10 Ekim 2016 tarihinde İstanbul'da dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Rusya Devlet Başkanı

⁵⁵⁴ İlter ve Kımık, 2017: 194

⁵⁵⁵ Stern, Pirani ve Yafimava, 2015: 4.

⁵⁵⁶ Merdan, 2021: 468.

⁵⁵⁷ <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/6/> (erişim tarihi: 01.05.2022)

⁵⁵⁸ Karagöl ve Kızılkaya, 2015:2.

Vladimir Putin tarafından imzalanmıştır. Bu anlaşma, her iki ülkenin resmi onay sürecinden geçerek yürürlüğe girmiştir.⁵⁵⁹ İki devlet arasında imzalanan bu anlaşma, Karadeniz'den Rusya'ya Türkiye üzerinden iki boru hattının kurulmasını ve Türkiye'nin komşu ülkelerine gaz geçişi sağlamak amacıyla sınırına yakın bir kıyı şeridinin oluşturulmasını öngörmektedir.⁵⁶⁰

Türk Akımı projesi, Rusya'nın Anapa kıyısından başlayarak Karadeniz'in altından geçerek Trakya kıyılarına kadar uzanan bir doğalgaz boru hattı inşaatını içerir. Bu proje, Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğalgaz taşıyacak bir altyapı oluşturmayı hedefler. Bu boru hatlarının toplam kapasitesi, yıllık 31,5 milyar metreküp doğalgaz sağlama hedefiyle tasarlanmıştır.⁵⁶¹ Dolayısıyla, her bir boru hattı yıllık yaklaşık 15,75 milyar metreküp doğalgaz taşıma kapasitesine sahip olacaktır.⁵⁶² Türk Akım boru hattı, tıpkı Mavi Akım projesinde olduğu gibi, transit ülkelere olan bağımlılığı ortadan kaldırarak Karadeniz üzerinden doğrudan Rusya ile Türkiye arasında inşa edilen bir enerji altyapısıdır. Bu yaklaşım hem enerji arz güvenliğini artırmayı hem de transit ülkelere kaynaklanabilecek potansiyel riskleri minimize etmeyi amaçlayan stratejik bir çözüm olarak değerlendirilmektedir.⁵⁶³

Rusya'nın resmi internet adresinde yayınlanan Türk Akımı'na dair hükümetler arası anlaşma metnine göre, Batı Hattı üzerinden Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan sınırından sağlanan gaz iletimi, projenin ilk hattının devreye girmesiyle sona erecektir. Bu değişiklik, enerji tedarik yollarının yeniden yapılandırılması ve Türk Akımı projesinin devreye alınmasıyla bölgesel enerji dağıtım stratejilerinin değiştirilmesini yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Türk Akımı'nın hayata geçirilmesi, mevcut gaz iletim güzergâhlarını değiştirecek ve Rusya'nın enerji politikalarında önemli bir dönüşüm yaratacaktır.⁵⁶⁴ Türk Akımı Projesi, Rusya'daki doğalgaz rezervlerini Türkiye'nin doğalgaz dağıtım ağına entegre ederek, Türkiye ile Güney ve Güneydoğu Avrupa ülkelerine doğalgaz tedarik etmeyi amaçlayan bir projedir. Bu proje, bölgesel enerji güvenliğini artırmayı ve Avrupa'nın doğalgaz kaynaklarını çeşitlendirmeyi hedeflemektedir.⁵⁶⁵ Güney Akım projesinin iptali ve Türk Akımı projesinin hayata geçirilmesi, AB'nin doğalgaz tedarik ettiği ülkeyi değiştirmemiş, sadece doğalgazın transit güzergâhında bir değişiklik oluşturmuştur.⁵⁶⁶ Projenin hedeflenen ilerleme planına göre,

⁵⁵⁹ <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> (erişim tarihi: 06.07.2022).

⁵⁶⁰ <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/6/> (erişim tarihi: 01.05.2022)

⁵⁶¹ <http://turkstream.info/tr/> (erişim tarihi: 30.04.2022).

⁵⁶² Algül, 2020: 54.

⁵⁶³ Kakışım, 2020: 269.

⁵⁶⁴ https://www.ntv.com.tr/ekonomi/turk-akimi-nedeniyle-bati-hatti-devre-disi-kalacak,0VYw8kAUUnUuE12j1NWDDgQ?_ref=infinite (erişim tarihi: 12.05.2022).

⁵⁶⁵ <http://turkstream.info/tr/> (erişim tarihi: 30.04.2022).

⁵⁶⁶ Karagöl ve Kızılkaya, 2015: 4.

Türkiye'nin münhasır ekonomik bölge ve karasuları sınırlarında mühendislik çalışmaları sürmektedir. Mayıs 2017'de, Rusya'nın Karadeniz kıyısında deniz kesimi inşaatına başlanmıştır ve hattın 2019 yılının sonunda işletmeye alınması planlanmaktadır.⁵⁶⁷ Türk kıyılarında doğalgaz boru hattının inşası, 7 Mayıs 2017 tarihinde Karadeniz kıyısında başlamıştır. 23 Haziran 2017'de, Türk Akımı gaz boru hattının sığ ve derin su bölümlerinin yerleştirilmesi tamamlanmış ve derin su kesiminin döşenmesine başlanmıştır.⁵⁶⁸

2018 yılının Mart ayında, projenin inşaat sürecinden sorumlu olan South Stream Transport şirketinin İcra Kurulu Başkan Vekili Jurdik, sürecin planlanan şekilde ilerlediğini ve herhangi bir gecikme yaşanmadığını ifade etmiştir. Türk Akımı projesinin ilk hattının bahar aylarında tamamlanmasını beklediklerini belirtmiştir. Bu açıklama, projenin ilerleyişinin düzenli olduğunu ve öngörülen zaman çerçevesinde ilerlediğini vurgulamaktadır.⁵⁶⁹ Türk Akımı projesinde Gazprom ile çalışan ve deniz kısmını üstlenen South Stream Transport B.V. şirketi, her iki kolunda toplamda 930 kilometrelik bölümün Gazprom tarafından döşendiğini açıklamıştır. Böylelikle, deniz kısmının yüzde 50'sinin tamamlandığı ifade edilmiştir.⁵⁷⁰

TürkAkım Projesi, genellikle Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) projesinin ardından gelen 'bir diğer büyük proje' olarak tanımlanmakta ve Avrupa'nın enerji güvenliğinin sağlanmasında, aynı zamanda Batı Balkanlar için stratejik bir rol oynaması beklenmektedir. Projenin birinci hattı, Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılamayı amaçlarken, ikinci hattı ise Bulgaristan üzerinden Sırbistan ve Macaristan'a yıllık 15,75 milyar metreküp doğal gaz tedarikini hedeflemektedir. Bu güzergâh, aynı zamanda Ukrayna'yı devre dışı bırakarak doğalgaz transitinde Rusya'nın stratejik hedeflerini desteklemektedir. Ek olarak, Sırbistan ve Macaristan, TürkAkım'dan gelecek gazı Avrupa Birliği'ne ulaştırmak amacıyla kendi iç boru hattı altyapılarını inşa etmektedir. Türkiye Enerji Bakanı, Türkiye'nin 'Avrupa'nın gaz tedarikini güvence altına alan kilit bir aktör' olarak konumlandığını ifade etmiştir. Bu bağlamda, TANAP-TAP sistemi ve TürkAkım Projesi, Avrupa'nın ve Batı Balkanlar'ın enerji güvenliğinin sağlanmasında temel projeler olarak değerlendirilmektedir.⁵⁷¹

2020 yılının ilk günü itibarıyla Bulgaristan, TürkAkım üzerinden Rus doğalgazı almaya başlamış ve bu gelişme Avrupa enerji güvenliği açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

⁵⁶⁷ <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> (erişim tarihi: 06.07.2022).

⁵⁶⁸ <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/6/> (erişim tarihi: 01.05.2022).

⁵⁶⁹ <http://www.milliyet.com.tr/turkakim-in-ilk-hatti-baharda-ekonomi-2633789/> (erişim tarihi: 06.07.2022).

⁵⁷⁰ <https://www.turkstream.info/tr/project/>, (erişim tarihi: 01.01.2022).

⁵⁷¹ Karagöl ve Kızılkaya, 2015: 4.

Projenin resmi açılış töreni, 8 Ocak 2020 tarihinde Rusya, Türkiye ve Sırbistan devlet başkanları ile Bulgaristan başbakanının katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu etkinlikte, Kuzey Makedonya, Bosna-Hersek ve Karadağ gibi diğer Batı Balkan ülkelerinin de projeye dâhil edilme potansiyeli vurgulanmıştır. TürkAkım'ın devreye girmesinin ardından, Türkiye ve Rusya'nın Balkanlar'daki artan etkisi ile Avrupa ülkeleri arasında 'kazananlar' ve 'kaybedenler' şeklinde bir ayrımın oluştuğuna dair tartışmalar gündeme gelmiştir. Bu tartışmalar, Avrupa'nın enerji güvenliği politikalarındaki gelişmelere ve bu projelerin yaratacağı uzun vadeli etkilerin dikkatle incelenmesine neden olmuştur.⁵⁷²

Rusya'nın enerji güvenliğine yönelik temel tehditlerden biri, Türkiye üzerinden Avrupa'ya Orta Asya ve Basra Körfezi'nden gaz tedarikinin artırılmasıyla Rus enerji projelerinin etkisinin zayıflatılması olasılığıdır. Bu bağlamda, TürkAkım Projesi, Moskova'nın Güney Avrupa ve Balkan enerji piyasalarındaki varlığını güçlendirmesini ve Türkiye ile enerji iş birliğini daha ileri bir seviyeye taşımayı hedeflemektedir. Rusya ve Türkiye arasında enerji alanında simetrik bir ilişkiyi sürdürmek, iki tarafın da stratejik önceliklerinden biridir.⁵⁷³ Bu ilişki, asimetrik risklerin ortaya çıkmasını engellemeye yönelik politikaları da içermektedir. Özellikle Rusya açısından, Türkiye'nin nükleer enerji sektöründeki gelişmelerin desteklenmesi ve Türkiye'nin Kafkasya ile Orta Asya gazına alternatif olarak Rus gazına olan bağımlılığının korunması, bu iş birliğinin kritik unsurları arasında yer almaktadır. Ayrıca, Rusya'nın kendi enerji arzını çeşitlendirme stratejisi doğrultusunda, mevcut gaz sahalarının üretime dahil edilmesi gibi seçenekler de değerlendirilmekte olup, bu hamleler hem iç hem de dış piyasalarda stratejik bir avantaj sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede, TürkAkım Projesi, yalnızca bir enerji altyapı yatırımı olmanın ötesinde, bölgesel enerji dengeleri ve jeopolitik çıkarlar açısından merkezi bir rol oynamaktadır.⁵⁷⁴

TürkAkım Projesi, Gazprom'un Avrupa enerji piyasasındaki stratejik konumunu güçlendiren önemli bir doğal gaz girişimi olarak öne çıkmaktadır. Bu proje, Rusya'nın doğal gaz rezervlerini Türkiye'nin doğal gaz dağıtım altyapısına entegre ederek hem Türkiye hem de Güney ve Güneydoğu Avrupa için güvenilir bir enerji kaynağı sağlamayı amaçlamaktadır. TürkAkım, enerji arz güvenliğinin artırılması ve bölgesel enerji piyasalarındaki çeşitlilik ihtiyacının karşılanması açısından stratejik bir öneme sahiptir. Aynı zamanda, projenin, Rusya'nın Avrupa enerji piyasasındaki etkisini pekiştirme ve bölgesel enerji rotalarında yeni

⁵⁷² Šekarić ve Lazić, 2020: 129.

⁵⁷³ İlter ve Kınık, 2017: 190.

⁵⁷⁴ Yermekbayev vd, 2020: 171.

bir alternatif oluşturma hedefi taşıdığı söylenebilir.⁵⁷⁵ Aynı zamanda TürkAkım boru hattı hem Rusya'nın hem de Türkiye'nin ulusal çıkarlarına doğrudan katkı sağlayan bir enerji projesi olarak öne çıkmaktadır. Bu proje, Rusya'nın Avrupa enerji pazarındaki varlığını güçlendirirken, Türkiye'ye ekonomik kazançlar ve stratejik avantajlar sunmaktadır. Türkiye, yalnızca transit geçiş ücretlerinden ekonomik fayda sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda TürkAkım aracılığıyla enerji güvenliğini artırma imkânına kavuşmaktadır. Doğalgazda net bir ithalatçı konumunda bulunan Türkiye için, arz güvenliğini sağlamaya yönelik bu tür projeler kritik bir öneme sahiptir. Rusya, iki ülke arasında zaman zaman yaşanan siyasi ve diplomatik gerilimlere rağmen, doğalgaz tedariği konusunda güvenilir bir ortak olduğunu defalarca kanıtlamıştır. Bu çerçevede TürkAkım boru hattı, gerek bölgesel enerji güvenliğini gerekse Türkiye'nin enerji arz çeşitliliğini güçlendiren stratejik bir proje olarak değerlendirilmektedir.⁵⁷⁶

TürkAkım projesinin Avrupa ülkelerine ulaşan kısmının kontrolünde Türkiye'nin söz sahibi olmaması, projeden geçen doğal gazın Türkiye'nin ulusal doğal gaz şebekesine entegre edilmeden transit olarak taşınması, Türkiye'nin bu gazı üçüncü ülkelere yeniden ihraç etme hakkının bulunmaması ve Avrupa ülkelerine sunulan doğal gazın fiyatlandırmasında Türkiye'nin belirleyici bir rol üstlenememesi, projenin Türkiye'yi bir enerji merkezi konumuna dönüştürme potansiyelini sınırlamaktadır. Ayrıca, Güneydoğu Avrupa'daki gaz dağıtım merkezi olarak Bulgaristan'ın ön plana çıkması, TürkAkım'ın bu bağlamdaki stratejik önemini zayıflatmaktadır. Bununla birlikte, enerji merkezi olma hedefine ulaşamasa da TürkAkım, Batı Hattı'na kıyasla kesintisiz enerji arzı sağlama kapasitesi ile Türkiye'nin enerji arz güvenliğini daha etkin bir şekilde desteklemektedir.⁵⁷⁷

2.2.4.1.4. Güney Akımı ve İptali

Güney Akım Projesi, Rusya'nın Karadeniz üzerinden Ukrayna'yı bypass ederek Avrupa ülkelerine doğalgaz ihracatını gerçekleştirebileceği bir doğalgaz boru hattı projesi olarak öne çıkmıştır. 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesinin ardından, başta Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Batılı ülkeler tarafından Rusya'ya uygulanan ekonomik ve diplomatik yaptırımlar, Moskova'nın bu yaptırımlara enerji politikalarını bir karşılık aracı olarak kullanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, Rus gazını

⁵⁷⁵ Hamzaoglu, 2021: 273-274.

⁵⁷⁶ Schislyeva vd, 2022: 1985.

⁵⁷⁷ Kakışım, 2020: 270-271.

Bulgaristan üzerinden Avrupa'ya taşımayı hedefleyen Güney Akım projesi, Rusya tarafından iptal edilmiştir.⁵⁷⁸ Güney Akım projesinin Avrupa'ya ulaşımını sağlayacak Bulgaristan'ın, Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlar konusunda AB ile aynı cephede yer alması, projenin iptaline neden olan ana etmenlerden biri olarak öne çıkmıştır. Bu durum, Rusya'nın stratejik hedefleri doğrultusunda önemli bir engel teşkil etmiş ve Güney Akım'ın iptali, Rusya'yı ABD ve AB ülkelerine karşı daha da savunmasız bir duruma sokmuştur.⁵⁷⁹

Bu proje, Rusya'nın doğalgazını Ukrayna'nın transit geçişine bağımlı olmadan Avrupa pazarlarına ulaştırma stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Güney Akım Projesi, Rusya'nın enerji ihracatını çeşitlendirme ve Avrupa'daki tedarik güvenliğini artırma amacı taşımaktadır. Ancak, proje, Ukrayna'nın transit geçiş gelirlerini kaybetme endişeleri ve Avrupa Birliği'nin rekabetçi doğalgaz piyasasını teşvik etme çabaları nedeniyle bazı tartışmalara neden olmuştur.⁵⁸⁰

Güney Akım projesi, Mavi Akım'ın aksine farklı bir rota izleyerek, Batıya doğru yönelerek, İtalya, Macaristan, Avusturya, Bulgaristan ve Sırbistan'a gaz taşımak üzere tasarlanmıştır. Fakat, Ukrayna ile yaşanan sürecin sıkıntıları ve AB'nin Bulgaristan'a uyguladığı baskı, projenin hatlarına kendi topraklarından geçiş izninin çıkmaması nedeniyle Güney Akım'ın etkisiz hale gelmesine yol açmıştır. Bu durum, projenin uluslararası politik ve ekonomik dinamiklerle etkileşimini yansıtmaktadır. Ukrayna ile olan sorunlar ve Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'nin enerji politikalarına uyum çabaları, Güney Akım projesinin hayata geçirilmesini engellemiştir. Bu durum, enerji altyapısı projelerinin gerçekleştirilmesinde karşılaşılan siyasi ve ekonomik engellerin etkisini göstermektedir.⁵⁸¹

Rusya ile Ukrayna arasındaki Avrupa'ya doğal gaz transferi konusundaki anlaşmazlıkların ardından alınan bu projenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 2006 yılında yaşanan doğalgaz krizi, Rusya ile Ukrayna arasındaki gaz satışı ve transit ücretleri konusunda anlaşmazlıkların derinleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Her iki tarafın da mutabakata varamaması ve anlaşma sağlayamaması, krizin boyutunu arttırmıştır. Rusya'nın, 2006 yılının Ocak ayında Ukrayna'ya doğalgaz akışını keserek enerji kozunu kullanmasıyla kriz uluslararası boyuta ulaşmıştır. Bu durum, enerji tedariki konusundaki jeopolitik ve ekonomik gerilimlerin, bölgesel ve uluslararası ilişkilere etkisini göstermektedir.⁵⁸² Doğalgaz krizinin yaşandığı 2006 yılından

⁵⁷⁸ Öztopal ve Yiğittepe, 2020: 263.

⁵⁷⁹ Karagöl ve Kızılkaya, 2015: 2.

⁵⁸⁰ Çelikipala, 2013: 548.

⁵⁸¹ Marshall, 2018: 41.

⁵⁸² Semercioğlu, 2016: 191-192.

sonra, 2007'de proje ismi dikkat çekmeye başlamıştır. Avrupa ülkelerinin doğal gaz talebindeki artışın karşılanması için Güney Akım Projesi gibi boru hattı projelerinin önemine dikkat çekilirken, doğalgaz tedarikinde alternatiflerin varlığı vurgulanmıştır. Bu projeler, Avrupa'nın enerji ihtiyaçlarını karşılamak ve enerji arz güvenliğini artırmak için stratejik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, Güney Akım Projesi gibi projeler, Avrupa'nın enerji tedarik çeşitliliğini artırarak, tek taraflı bağımlılığı azaltmayı hedeflemektedir.⁵⁸³

Putin, 2 Aralık 2014 tarihinde Türkiye ziyareti esnasında, Güney Akım Projesi'nin durdurulduğunu ve yerine Türkiye üzerinden Avrupa'ya gaz taşıyacak yeni bir hat projesinin oluşturulacağını duyurmuştur.⁵⁸⁴ Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan Kırım krizi sonrasında AB ve ABD tarafından uygulanan ambargolar, Türk Akımı Projesi'nin gündeme gelmesinde etkili bir rol oynamıştır.⁵⁸⁵

Rusya'nın Ukrayna'yı dışlayarak Avrupa'ya doğalgaz iletmeyi hedeflediği Güney Akım projesinin, Rusya için stratejik önemi göz önünde bulundurulduğunda, Batı Hattı üzerinden yapılacak doğalgaz sevkiyatına dair sözleşme yenileme müzakereleri, Türkiye için önemli bir fırsat sunmaktaydı. Bu müzakereler, Türkiye'nin mevcut kontratlarda değişiklik yapılmasını talep etme ve özellikle ithalat miktarının artırılması konusunda beklentilerini karşılaması açısından kritik bir aşama olarak değerlendirilmişti. Ancak müzakerelerin sonucunda, Türkiye'nin beklediği şekilde gaz tedarikinde bir artış sağlanamamış, yalnızca fiyat indirimi gibi sınırlı düzenlemeler yapılmıştır. Bu süreç, fiyat mekanizmalarında veya sözleşmelerdeki 'al ya da öde' hükümleri ve gaz ihraç etmeme gibi konularda esneklik sağlanması ya da Türkiye'nin doğalgaz ticaret merkezi olma hedefine katkıda bulunacak herhangi bir düzenlemenin hayata geçirilmesiyle sonuçlanmamıştır.⁵⁸⁶

2.2.4.2. Petrol Taşımacılığı

Karadeniz bölgesindeki ülkelerin rekabetlerinin temelini oluşturan faktörlerin başında güvenlik ve enerji faktörleri gelmektedir.⁵⁸⁷ Soğuk Savaş sonrasında, Karadeniz bölgesindeki petrol ve doğalgaz zengini bölgelerde etkin bir güce sahip olan Sovyetler Birliği'nin

⁵⁸³ Taştan, 2013: <http://politikaakademisi.org/2013/11/15/guney-gaz-koridoru-yeni-enerji-duzeninde-avrupa-enerji-guvenligi-rusya-turkiye-ve-guney-kafkasya-uzerine-oyun-teorik-uygulama/> (erişim tarihi: 06.07.2024)

⁵⁸⁴ Aydın Koyuncu, 2016: 351.

⁵⁸⁵ Pamir, 2017: 309.

⁵⁸⁶ Korkmaz, 2023: 192.

⁵⁸⁷ Kamalov, 2009: 15.

dağılmasının ardından, bu coğrafyada bir güç boşluğunu meydana getirmiştir. Bu durum, Karadeniz'in stratejik önemini artırarak bölgenin ilgi odağı haline gelmesine neden olmuştur.⁵⁸⁸ Son yıllarda petrol ve doğal gaz fiyatlarında yaşanan artışlar ile birlikte teknolojik gelişmelerle birlikte üretim maliyetlerinin azalması, petrol şirketlerinin Karadeniz bölgesine yönelik ilgisini artırmıştır.⁵⁸⁹

Dünya genelinde enerji kaynaklarının eşit dağılmaması ve sınırlı miktarlarda bulunması, ülkeleri enerji arz güvenliği sorunuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Özellikle petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynakları, dünya ekonomileri için stratejik öneme sahiptir. Bu kaynaklar, enerji talebinin büyük bir kısmını karşılamakta ve birçok ülkenin ekonomik kalkınması için temel bir gereksinimdir. Rusya gibi doğal kaynak açısından zengin ülkeler, bu enerji kaynaklarının varlığından dolayı ekonomik olarak güçlü bir konuma sahip olmuşlardır. Bu kaynaklar, hem kendi ekonomilerini kalkındırmada hem de dünya ekonomisinde belirleyici bir rol oynamada önemli katkılarda bulunmuştur. Dolayısıyla, enerji kaynaklarının dağılımı ve erişilebilirliği, ulusal ve uluslararası düzeyde stratejik bir konu olarak ele alınmakta ve enerji politikalarının şekillenmesinde belirleyici bir faktör olarak görülmektedir.⁵⁹⁰ Özellikle son on yıllık sürece dikkat edildiğinde, Rusya ve Hazar bölgesinden elde edilen enerjinin Karadeniz üzerinden batı ülkelerine taşınması, Karadeniz bölgesinin jeopolitik öneminin artmasında belirleyici bir faktör olmuştur. Bu süreç, bölgedeki enerji taşımacılığı altyapısının geliştirilmesi ve enerji ticaretinin Karadeniz'in stratejik önemini artırmasıyla yakından ilişkilidir. Karadeniz'in enerji nakliyat rotalarında ana bir geçiş yolu olarak kullanılması, bölgenin jeopolitik konumunu güçlendirmekte ve çeşitli aktörler arasında rekabeti tetiklemektedir. Bu durum, Karadeniz'in enerji güzergahları açısından stratejik bir merkez olarak daha fazla dikkat çekmesine neden olmuştur.⁵⁹¹

Petrole ilginin yoğunlaşmasının öyküsü, 1911 yılının temmuz ayında Almanya'dan gelen Panter adlı geminin Fas'ın Agadir Limanı'na keşif amacıyla gönderilmesiyle başlamıştır. Bu olay, Winston Churchill'in Almanya'yı savunduğu tezin çürümesi ile yakından ilişkilidir. Almanya'nın Fas'ta askeri varlık göstermesi, İngiltere'nin bölgedeki çıkarlarını tehdit ettiği düşüncesini güçlendirmiş ve İngiltere'nin petrol rezervlerine olan ihtiyacını daha da vurgulamıştır. Bu durum, İngiltere'nin petrol kaynaklarına olan bağımlılığını ve stratejik

⁵⁸⁸ Şöhret, 2018: 654.

⁵⁸⁹ http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSekt%C3%B6r+Raporu%2fSektor_Raporu_TPAO_2011.pdf (erişim tarihi: 14.04.2022).

⁵⁹⁰ Mikail, 2007: 191.

⁵⁹¹ Şöhret, 2018: 654.

önemini artırmıştır. Dolayısıyla, Almanya'nın Panter gemisini Fas'a göndermesi, petrolün uluslararası ilişkilerdeki ve jeopolitik dinamiklerdeki rolünün anlaşılmasında bir dönüm noktası olmuştur. Almanya'nın Fas'taki hamlesinin ardından, petrolün kullanımını güvenlik açısından olumsuz bulan çevrelerden eleştirilmesi ve tepki görmesine rağmen, Churchill'in petrolün gerekliliği konusundaki ısrarı dikkat çekmiştir. Bu durum, petrolün stratejik öneminin ve uluslararası ilişkilerdeki rolünün anlaşılmasında önemli bir göstergedir. Churchill'in petrolün stratejik bir kaynak olduğunu vurgulaması, enerji güvenliği ve stratejik çıkarlar açısından önemli bir adımdır ve uluslararası ilişkilerde enerji politikalarının önemini vurgulamaktadır.⁵⁹² Churchill'in I. Dünya Savaşı'ndan önce aldığı karar, İngiliz donanmasının Alman donanmasına kıyasla daha avantajlı olması ve uluslararası sistemde etkinliğini korumak için kömür yerine petrol kullanan bir donanma oluşturulması yönündedir. Bu karar, petrolün uluslararası alanda sahneye çıkmasını sağlamıştır. Petrolün kullanımıyla birlikte donanmanın daha hareketli ve etkin bir şekilde kullanılması mümkün olmuş ve bu da İngiliz donanmasının stratejik avantajını artırmıştır.⁵⁹³ Ayrıca, petrolün kullanılmasıyla birlikte enerji kaynaklarına olan uluslararası rekabetin ve güç mücadelesinin bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla, Churchill'in bu kararı, petrolün uluslararası ilişkiler ve stratejik güç dengeleri açısından önemli bir rol oynamıştır.⁵⁹⁴

Bir ülkenin başka bir ülkeye enerji kaynaklarına olan bağımlılığı, o ülkeyi politika oluşturma sürecinde baskı altına alan önemli etkenlerden biridir. Bu bağımlılık, söz konusu enerji kaynağının sağlayıcısıyla olan ilişkilerin şekillenmesinde belirleyici olabilir. Özellikle petrol boru hatları gibi stratejik enerji taşıma altyapılarında alternatif arayışları, enerji arz güvenliği ve dış politika stratejileri açısından önem taşımaktadır. ABD'nin petrol boru hatları hususunda alternatif arayışlara girmesi ve Karadeniz'in de bu alternatif rotalardan biri olarak değerlendirilmesi, enerji arz güvenliği ve coğrafi stratejilerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu durum, uluslararası ilişkilerde enerji kaynaklarının taşınması ve erişilmesi konusundaki stratejik rekabetin ve çıkarların yansımasıdır. Dolayısıyla, enerji kaynaklarına olan bağımlılığın politika oluşturma süreçlerini etkileyebileceği ve enerji taşıma rotalarının belirlenmesinde stratejik düşüncelerin önemli bir rol oynadığı görülmektedir.⁵⁹⁵ Dünya petrol arzını ve fiyatlandırmasını şekillendiren başlıca faktörler arasında şunlar yer almaktadır: petrol rezervleri, üretici ülkelerdeki mevcut stoklar, üretim ve nakliye maliyetleri, mevsim koşulları, OPEC'in (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) politikaları ve büyük petrol

⁵⁹² Yergin, 2017: 9-10.

⁵⁹³ Çelikipala, 2014: 79-81.

⁵⁹⁴ Yergin, 2006: 69.

⁵⁹⁵ Gürses, 2001: 271.

üreticisi ve tüketicisi olan bölgelerin dinamikleri. Bu faktörler, dünya petrol piyasasının arz ve talep dengesini etkileyerek fiyatların belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, petrol rezervlerindeki artış veya azalış, üretici ülkelerin politikaları ve OPEC'in üretim kararları gibi faktörler, arz tarafındaki değişiklikleri etkileyebilir. Üretim ve taşıma maliyetleri ise petrol fiyatlarını doğrudan etkileyen faktörlerdir, çünkü yüksek maliyetler fiyatların yükselmesine neden olabilir. Aynı şekilde, mevsimsel talep de fiyatların dalgalanmasına katkıda bulunabilir, özellikle kış aylarında ısınma ihtiyacıyla petrol talebi genellikle artar. Son olarak, OPEC'in üretim kotaları ve politikaları, dünya petrol piyasasının arzını etkileyebilir ve bu da fiyatları etkileyebilir. Bu faktörlerin birleşimi, petrol fiyatlarının karmaşık bir şekilde şekillenmesine ve piyasanın oynaklığına katkıda bulunur.⁵⁹⁶

Son zamanlarda ilerleyen deniz sondaj teknolojisi, derin sularda petrol arama ve üretim potansiyelini geliştirmiştir. Bu durum, Karadeniz ve Akdeniz gibi su derinliğinin önemli olduğu bölgelerde petrol arama çalışmalarının hızla gelişmesine yol açmıştır.⁵⁹⁷ Özellikle 11 Eylül 2001'deki terör saldırılarının ardından, ABD'nin enerji politikaları çerçevesinde Karadeniz'in stratejik bir geçiş güzergahı olarak değerlendirilmesi, bölgede terörle mücadele ve Orta Doğu'daki demokratikleşme çabalarının artmasına neden olmuştur. Bu durum, Karadeniz'in jeopolitik önemini ve enerji kaynaklarının keşfi için yapılan çalışmaları hızlandırmıştır.

2.2.5. Ukrayna Rusya Savaşı

2021 yılının sonbaharından itibaren, Donbass bölgesindeki çatışmalar yoğunlaşmış ve Kiev'in talebi üzerine Batılı ülkeler, Ukrayna'ya yönelik askeri yardımlarını artırmıştır. Aynı dönemde, Donetsk ve Lugansk bölgelerinde faaliyet gösteren ayrılıkçı yönetimlerin liderleri, Rusya'dan destek talep etmişlerdir. Bu gelişme üzerine, 15 Şubat 2022'de Rusya Devlet Duması, Komünist Parti fraksiyonu tarafından, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e, bu ayrılıkçı yönetimlerin bağımsızlıklarının tanınması ve bununla ilgili mecliste gerekli düzenlemelerin yapılması talebi iletilmiştir. Ardından, 17 Şubat 2022'de, Donetsk ve Lugansk bölgeleri, Ukrayna Silahlı Kuvvetleri tarafından yoğun bir bombardımana tabi tutulmuştur.⁵⁹⁸ Rusya, 2021 yılı boyunca, aralıklı olarak askeri tatbikatlar gerekçesiyle Ukrayna sınırına yaklaşık 100.000 asker ve çok sayıda askeri teçhizat sevk etmişti. Nihayetinde, 21 Şubat 2022

⁵⁹⁶ <http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSekt%C3%B6r+Raporu%2f2014+Y%C4%B1l%C4%B1+Sekt%C3%B6r+Raporu.pdf> (erişim tarihi: 04.07.2022).

⁵⁹⁷ <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> (erişim tarihi: 11.04.2022).

⁵⁹⁸ Geyik ve Yavuz, 2023: 14.

tarihinde, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, ayrılıkçı Lugansk ve Donetsk bölgelerinin bağımsızlıklarını resmen tanıdığını açıklamıştır. Bu adım, bölgedeki gerilimi daha da tırmandırarak, uluslararası düzeyde geniş çaplı siyasi ve güvenlik tartışmalarına yol açmıştır.⁵⁹⁹

2022 yılına ve dünya tarihine damgasını vuran olaylardan biri, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik gerçekleştirdiği saldırıdır.⁶⁰⁰ Ukrayna, bağımsızlığını kazandığı günden bu yana ülkenin tamamında kontrolü sağlamada zorluklar yaşamaktadır.⁶⁰¹ 24 Şubat 2022 tarihinde, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in televizyon aracılığıyla Ukrayna'yı işgal ettiklerini deklare etmesiyle birlikte Ukrayna-Rusya savaşı başlamıştır. Savaşın patlak vermesiyle, ABD liderliğindeki Batı'nın Ukrayna'ya gösterdiği destek, dünyanın tekrardan iki kutuplu bir yapıya evrilmesine yol açmış ve güvenlik odaklı politikalar yeniden ön plana çıkmaya başlamıştır.⁶⁰²

Ağustos 2008'de Rusya'nın Gürcistan'a yaptığı askeri çıkarmaya uluslararası toplumun yeterli desteği tam anlamıyla sağlayamaması, Gürcistan'ın siyasi bütünlüğüne ciddi bir darbe vurmuş ve Rusya'nın sonraki hamlelerindeki bunlardan bir diğeri Ukrayna müdahaleleri; siyasi bir zemin oluşturmuştur. Bu durum, Rusya'nın Karadeniz bölgesindeki askeri faaliyetlerinin artmasına ve bölgedeki jeopolitik dengelerin değişmesine neden olmuştur.⁶⁰³ Rusya-Ukrayna savaşını anlamak için nicel araştırmalar yapılması gerekmektedir. Ukrayna'nın etnik ve ekonomik bağlarının, bağımsızlığından bu yana onu Rusya için nasıl bu denli hedef haline getirdiğinin incelenmesi büyük önem arz etmektedir. 1990'lardan ve daha öncesinden itibaren mevcut olan nüfus sayımı ve ticaret veri tabanlarından önemli bilgiler elde edilebilmesi mümkündür.⁶⁰⁴

Rusya'nın Ukrayna sınırında askeri yığınağına rağmen, o dönemdeki şartlar gereği bu kadar kapsamlı bir askeri operasyonun gerçekleşmeyeceği düşünülüyordu. Zira, devletler arasındaki sıcak savaş çatışmaları uzun bir süredir gözlemlenmemiştir.⁶⁰⁵ Putin, Ukrayna topraklarını işgal etme niyetlerinin olmadığını ve Ukrayna'da yaşayan halkın self-determinasyon hakkını desteklediklerini ifade etmiştir. Ayrıca, operasyonun amacının, sekiz yıldır Kyiv rejimi tarafından aşağılanma ve soykırıma maruz kaldığını iddia ettiği, ağırlıklı olarak Rusça konuşan Donbas bölgesindeki insanları korumak olduğunu belirtmiştir. Literatür taramaları, bu müdahalenin nedenleri arasında Batı ile Ukrayna arasındaki yakınlaşma, enerji

⁵⁹⁹ Buyar ve Şener, 2023: 290.

⁶⁰⁰ Çelikaşlan, 2022: 54.

⁶⁰¹ Kaçmaz, 2020: 159.

⁶⁰² Önder, 2022: 38.

⁶⁰³ Üren, 2023: 603.

⁶⁰⁴ Aguinis, Cope and Martin, 2022: 1669.

⁶⁰⁵ Önder, 2022:40.

güvenliği, jeopolitik faktörler, Rus milliyetçiliği, Kırım'ın ve Karadeniz filosunun stratejik önemi ile tarihsel bağların bulunduğunu ortaya koymaktadır.⁶⁰⁶

Rusya, Şubat 2022'de Donetsk ve Lugansk ayrılıkçı sözde yönetimlerini tanıyarak, 30 Eylül 2022'de Donetsk, Lugansk, Herson ve Zaporozjya bölgelerini Rusya'ya katıldığını ilan etmiştir. Kırım'ın ilhakı ve Donbas'taki çatışmalar, Ukrayna'da sekiz yıldır süregelen siyasi ve iç çekişmelerin ardından Kiev'in AB ve NATO üyeliği talepleriyle tırmanan gerginlik sonucunda, Rusya geniş çaplı bir işgal operasyonu başlatmıştır. İlerleyen aylarda Rusya, Ukrayna'nın belirli bölgelerini işgal etmiştir. Putin, bu savaşı 'özel operasyon' olarak adlandırmış ve Rusya'da bu çatışmanın 'savaş' olarak tanımlanmasını yasaklamıştır.⁶⁰⁷

Başkan Vladimir Putin tarafından ileri sürülen işgal gerekçeleri, Avrupa Birliği tarafından geçersiz olarak değerlendirilmiş ve Rusya'nın 'özel askeri operasyon' olarak tanımladığı bu askeri müdahale, uluslararası hukukun ihlali olarak kabul edilmiştir. Putin, NATO'nun genişlemesinin Rusya'nın ulusal çıkarlarına tehdit oluşturduğunu iddia etmiş, Ukrayna'daki Zelenski yönetimini neo-Nazi olarak nitelendirmiş ve Ukrayna'daki Rus nüfusa yönelik soykırım iddiasında bulunmuştur.⁶⁰⁸

Ukrayna, müzakerelerin Antalya veya İstanbul'da yapılmasını talep etmiş ve bu isteği Rusya'ya iletmiştir. İki ülke arasındaki müzakerelerin Türkiye'nin ev sahipliğinde İstanbul'da, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dolmabahçe Çalışma Ofisi'nde gerçekleştirilmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. Dolmabahçe'deki Rusya ve Ukrayna heyetleri arasındaki görüşmelerde, Ukrayna'nın askeri ittifaklara katılmama, ülke topraklarında yabancı askeri üs bulundurmama ve tarafsız statüsünü koruma taahhüdünde bulunduğu, bu hususlarda Rusya'ya güvence verdiği belirtilmiştir. Ukrayna ise Rusya'dan Avrupa Birliği'ne üyelik sürecine itiraz etmeyeceğini ve garantör ülkelerden NATO Antlaşması'nın 5. maddesi benzeri uluslararası güvenlik garantileri talep ettiği ifade edilmiştir. Söz konusu madde, NATO üyelerinden birine yönelik savaş tehdidi veya silahlı saldırı durumunda, tüm pakt üyesi ülkelerin bu ülkeye yardım edeceğini öngörmektedir.⁶⁰⁹

Öncesinde yaşanan Gürcistan örneğinde ve Kırım'ın ilhakı sebebiyle Rusya, Batılı ülkelerce kısmi sayılabilecek yaptırım kararlarıyla karşı karşıya kalmıştı. Ancak, Ukrayna'nın işgali olarak kabul edilen son olay, Avrupa kıtasında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan

⁶⁰⁶ Orhan, 2022: 141.

⁶⁰⁷ Buyar ve Şener, 2022: 139.

⁶⁰⁸ Dinçer, 2023: 62.

⁶⁰⁹ Ece, 2022: 1399.

en büyük kriz olarak değerlendirilmekte ve Batılı ülkelerin Rusya'ya yönelik eşi benzeri görülmemiş yaptırımlar uygulamasına yol açmıştır. Bu yaptırımlar, ABD ve Batı'nın İran, Kuzey Kore, Suriye ve Venezuela gibi baskıcı rejimlere uyguladığı yaptırımların toplamından daha fazla kapsamlıdır.⁶¹⁰

Rusya'nın Ukrayna müdahalesinin uluslararası alandaki etkileri ise silahlanmada artış, , Batı'da Rusya'ya karşı güvenlik endişelerinin artmasına ve Avrupa Birliği sınırlarının tehdit altında olmasına yol açmıştır. Bu durum, enerji açısından Rusya ile karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde olan ülkelerin izledikleri politikaları tekrar düşünmelerine neden olmuştur. Ayrıca, enerji fiyatlarının artması ve savaşan tarafların küresel gıda tedarik zincirinde kritik roller oynaması, dünya genelinde tahıl ürünlerinin fiyatlarının yükselmesine katkıda bulunmuştur. Savaşın önemli bir sonucu da ortaya çıkan göçmen nüfusu sorunudur.⁶¹¹

Rusya-Ukrayna savaşı sonrasında, ABD ve Batı dünyası tarafından Rusya'ya yönelik eşi benzeri görülmemiş düzeyde ekonomik yaptırımlar uygulanmış ve bu yaptırımların Rus ekonomisi üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratması beklenmiştir. Ancak Rusya'nın yaptırımlara karşı geliştirdiği stratejik ekonomik politikalar, bu etkilerin öngörülenin çok daha altında kalmasını sağlamıştır. Nitekim, Rusya Ulusal İstatistik Ajansı (Rosstat) tarafından yayımlanan verilere göre, 2022 yılında Rusya'nın Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYH) %2,1 oranında küçülmüştür. Bu oran, Rusya Merkez Bankası'nın %2,9'luk küçülme tahmini ile Rusya Ekonomi ve Kalkınma Bakanlığı'nın %3'lük daralma öngörüsünün oldukça altında gerçekleşmiştir. Bu durum, yaptırımların Rus ekonomisi üzerindeki etkisinin, uluslararası bağımsız kuruluşlar ve ekonomistlerin tahminlerinin aksine, sınırlı kaldığını göstermektedir.⁶¹²

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırısına uluslararası düzeyde iki temel yaklaşım geliştirilmiştir. İlk olarak, bazı ülkeler, Rusya'nın saldırısını bireysel olarak kınayarak, Moskova ile olan siyasi ve ekonomik ilişkilerini sınırlama yönünde adımlar atmışlardır. İkinci olarak, bölgesel ve uluslararası örgütler, özellikle AB ve BM, Rusya'ya karşı yaptırım uygulama kararı alırken, Ukrayna'ya ise askeri ve ekonomik yardım sağlamayı kararlaştırmışlardır.⁶¹³ Örneğin, 28 Şubat 2022 tarihinde AB, Ukrayna'ya 500 milyon euro değerinde, ölümcül güç sağlamak amacıyla tasarlanmış silahlar da dahil olmak üzere askeri teçhizat tedarik edeceğini duyurmuştur. Bu fon, daha sonra toplamda 2 milyar Euro'ya

⁶¹⁰ Buyar ve Şener, 2022: 140.

⁶¹¹ Özsoy, 2022: 560.

⁶¹² Buyar ve Şener, 2023: 295.

⁶¹³ Geyik ve Yavuz, 2023: 14.

çıkarılmıştır. Böylelikle, AB, ilk kez saldırıya uğrayan bir ülkeye silah ve diğer askeri teçhizatların satın alınmasını ve teslimatını finanse etmiştir. Bu gelişme, uluslararası ilişkilerdeki normlara yeni bir boyut ekleyerek, askeri yardımların uluslararası kuruluşlar aracılığıyla finanse edilmesini gündeme getirmiştir.⁶¹⁴

Bu savaşın kaderinin, diğer bir deyişle geleceğinin, üç faktör tarafından belirleneceği söylenebilir. Birincisi, Batı'nın Ukrayna'ya yönelik askeri, ekonomik ve insani yardımlarıdır. Batı'nın desteği devam ettiği sürece, Rusya'nın Ukrayna'yı yenmesi mümkün görünmemektedir. Bu destek, Ukrayna'nın sadece Rusya'ya karşı direnmesine değil, aynı zamanda dünyanın gelişmiş ülkelerinin askeri teknolojisi ve gücüyle donatılmasına da olanak sağlamaktadır. Ayrıca, Putin'in müzakere masasına oturmasının, Ukrayna'nın askeri olarak göstereceği dirence bağlı olduğu belirtilmelidir. Bu durum, Batı ülkelerinin Ukrayna'ya yönelik yardımlarının önemini daha da artırmaktadır.⁶¹⁵

ABD, belki de sadece Türkiye dışında, tarafını tam anlamıyla güçlendirmiş ve pekiştirmiştir. Buna karşılık, Rusya, NATO'nun kendisi için bir tehdit oluşturduğunu ileri sürerek, daha sert askeri yöntemlere başvurmuştur. Rusya'nın kendi ifadesiyle, gerçekleştirdiği bu 'özel operasyon', ABD'nin küresel düzene dair vizyonunu şekillendirmesine katkı sağlamaktadır. ABD, bu operasyon sayesinde, liderliğini üstlendiği uluslararası örgütün etkinliğini artırma fırsatı bulmuş, Almanya ve Rusya arasındaki siyasi ve ekonomik iş birliği potansiyelini engellemiş ve böylece demokratik dünyayı yeniden güçlendirme imkânı elde etmiştir.⁶¹⁶

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik başlattığı işgal ve savaş, Avrupa'da geniş çaplı tartışmalara yol açmıştır. Bu bağlamda, Avrupa güvenliğinin sağlanmasına yönelik stratejiler ve Almanya'nın bu güvenlik mimarisindeki rolü, en çok tartışılan konular arasında öne çıkmaktadır. Avrupa toplumları, refah devletleri olarak, günlük yaşamlarında güvenlik meselelerini genellikle az bir öncelik olarak görürken, savaşın patlak vermesiyle birlikte güvenlik konusu, gündemin en üst sırasına yerleşmiştir. Savaşın etkisi, başta Polonya ve Baltık ülkelerinde ciddi bir korku ve paniğe yol açmış, aynı zamanda İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik başvurularını tetiklemiştir. Bu gelişmeler, Avrupa'nın güvenlik stratejilerini yeniden değerlendirme ihtiyacını doğurmuş ve bölgesel güvenlik dinamiklerinde önemli

⁶¹⁴ Özsoy, 2022: 558.

⁶¹⁵ Çelikaslan, 2022: 63.

⁶¹⁶ Önder, 2022: 56.

değişikliklere yol açmıştır.⁶¹⁷ Ukrayna krizi, Türkiye için de hem fırsatlar hem de zorluklar yaratmaktadır. Rusya, dikkatini Akdeniz'den daha çok yakın çevresine yöneltirken, Ukrayna'nın NATO ve AB üyeliği hedefinden vazgeçmemesi, Moskova'nın tehdit algısını artırmış ve Akdeniz'deki çıkarlarını sekteye uğratmıştır. Bu durum, Rusya'nın askeri gücünün bölünmesine ve Türkiye ile Suriye'de çatışma yaşama istekliliğinin zayıflamasına yol açmıştır.⁶¹⁸

Rusya-Ukrayna savaşı, küresel ölçekte geniş kapsamlı siyasi, ekonomik ve askeri etkiler doğurmuştur. Enerji kaynakları, özellikle petrol ve doğalgaz ihracatı, Rusya'nın bu savaş sürecinde ekonomik olarak beklenenin aksine ağır bir çöküş yaşamamasında önemli bir rol oynamıştır.⁶¹⁹ Ancak askeri açıdan değerlendirildiğinde, Rusya önemli kayıplar vermiş ve Rus ordusu, uluslararası kamuoyunda ciddi bir imaj kaybına uğramıştır. Savaşın en fazla etkilediği taraf ise Ukrayna olmuştur. Ekonomik açıdan ciddi bir krizin eşiğine sürüklenen Ukrayna, altyapı kayıpları, üretim kapasitesinin azalması ve savaş nedeniyle yaşanan yıkım nedeniyle büyük bir ekonomik darbe almıştır. Askerî açıdan da önemli kayıplar vermesine rağmen, dış yardımların ve Batı desteğinin etkisiyle Rusya'ya karşı güçlü bir direniş göstermeyi başarmıştır. Öte yandan, Rusya'ya yaptırım uygulayan ABD, AB ve diğer ülkeler de bu savaşın ekonomik etkilerinden önemli ölçüde olumsuz etkilenmiştir. Enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar ve tedarik zincirlerinde yaşanan aksaklıklar, küresel piyasaları derinden sarsmış ve dünya genelinde enflasyonist baskıların artmasına neden olmuştur. Özellikle enerji ve gıda tedarikindeki krizler, küresel ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu çerçevede, devam eden savaşın siyasi, ekonomik ve sosyal boyutlardaki olumsuz yansımalarının önümüzdeki süreçte daha da derinleşebileceği öngörülmektedir. Savaşın uzun vadede uluslararası sistemdeki güç dengelerini ve ekonomik ilişkileri dönüştürebileceği, bölgesel ve küresel istikrara yönelik riskleri artıracığı söylenebilir.⁶²⁰

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik askeri müdahalesi ve buna karşılık alınan yaptırım kararları, küresel ölçekte ekonomik, enerji ve gıda krizlerini de tetikleyen önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu gelişmeler, özellikle enerji fiyatlarının artması, gıda sıkıntısı ve ekonomik durgunluk gibi etkiler altında incelenebilir. Moskova ile güçlü ticari ilişkileri bulunan ülkeler bu ilişkileri gözden geçirme veya sınırlandırma yoluna gitmiştir. Örneğin, Japonya, Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlara katılarak en büyük ikinci kömür ve beşinci büyük petrol ve

⁶¹⁷ Çelikaslan, 2022: 54.

⁶¹⁸ Oktav, 2022: 19-20-21.

⁶¹⁹ Özsoy, 2022: 560.

⁶²⁰ Buyar ve Şener, 2023: 297.

sıvılaştırılmış doğalgaz tedarikçisi olan Rusya'dan enerji ithalatını kısıtlama kararı almıştır.⁶²¹ Bu durum, küresel enerji arzında daralmaya yol açarak enerji fiyatlarının hızla yükselmesine sebep olmuştur. Enerji fiyatlarındaki artış, küresel çapta ekonomik durgunluk riskini artırmış, özellikle enerjiye bağımlı ekonomileri büyük bir baskı altına almıştır. Ayrıca, Rusya ve Ukrayna, dünya ekonomisinde 'tahıl ambarı' olarak tanımlanan iki kritik ülke konumundadır. Ukrayna, dünya buğday ihracatının %9'unu, mısır ihracatının %16'sını ve ayçiçek yağı ihracatının %42'sini karşılamaktadır. Ancak, savaş koşulları ve özellikle Karadeniz'deki limanların kapatılması, Ukrayna'nın tahıl ihracatını neredeyse durma noktasına getirmiştir. Ukrayna liderliğinin, ülkede ihracata hazır olan yaklaşık 20 milyon ton tahılın, gelecekte 75 milyon tona yükselebileceğini ifade etmesi, potansiyelin ne denli büyük olduğunu göstermektedir. Buna karşın, savaşın etkisiyle bu potansiyelin gerçekleştirilememesi, küresel gıda arzında ciddi bir açığa neden olmuştur. Bu durum, dünya genelinde gıda fiyatlarının hızlı bir şekilde artmasına yol açarken, bazı ülkeler ihracat kısıtlamaları ve korumacı ticaret politikaları uygulamaya başlamıştır. Gıda ihracatını azaltan veya yasaklayan bu politikalar, küresel gıda krizini derinleştirmiş ve özellikle gıda güvenliği açısından kırılgan olan bölgeleri daha da olumsuz etkilemiştir. Sonuç olarak, Rusya-Ukrayna savaşı, enerji ve gıda arzında yaşanan aksaklıkların tetiklediği fiyat artışları ve ekonomik durgunluk riskleriyle birlikte, küresel ekonomide derin ve uzun vadeli etkiler yaratmıştır.⁶²²

ABD'nin Vietnam Savaşı ile Rusya'nın Ukrayna müdahalesi arasında belirgin benzerlikler gözlemlenebilir.⁶²³ Soğuk Savaş döneminde ABD, Sovyetler Birliği ve müttefiklerinin etkisini sınırlandırmak amacıyla geliştirdiği çevreleme doktrini çerçevesinde Vietnam'da askeri müdahalede bulunmuştur. Ancak bu müdahale, yaklaşık 3 milyon insanın yaşamını yitirmesine ve 50,000'den fazla Amerikan askerinin hayatını kaybetmesine neden olmuş; sonuçta ABD, Vietnam'dan stratejik bir yenilgiyle çıkmıştır. İlginç olan nokta, Vietnam'ın tamamının komünist kontrol altına girmesinin uluslararası düzende yalnızca sınırlı bir değişikliğe yol açacağı gerçeğidir. ABD'nin Vietnam krizine stratejik açıdan orantısız bir önem atfetmesi, dönemin güvenlikçi müesses nizamının etkisiyle şekillenmiştir. Komünizmin yayılmasını engelleme doktrininin adeta dogmatik bir ilke haline getirilmesi, ABD'nin hem ekonomik hem de siyasi olarak ağır bedeller ödemesine yol açmıştır.⁶²⁴ Benzer bir durum, Rusya'nın Ukrayna krizinde de gözlemlenmektedir. Rusya, Ukrayna bağlamında Realist

⁶²¹ Kasım, 2022: 749.

⁶²² Özsoy, 2022: 560-561.

⁶²³ Karasoy, 2022: 50.

⁶²⁴ Satır, 2024: 196.

güvenlik paradigması doğrultusunda hareket ederek, Batı'nın ve NATO'nun genişlemesine karşı bir güvenlik tehdidi algılamış ve bu tehdide askeri yollarla yanıt verme kararı almıştır. Ancak savaşın yaklaşık bir yıllık sürecinde, bu strateji yalnızca Ukrayna'ya değil, aynı zamanda Rusya'nın kendisine de ciddi ekonomik, siyasi ve askeri zararlar vermiştir.⁶²⁵

Kriz durumlarında, güvenliği tehdit eden jeopolitik riskler, hükümetlerin müdahaleci politikalar uygulamasını kaçınılmaz hale getirmektedir. Bu tür müdahaleler; piyasalara doğrudan müdahale, riskli ülkelere yönelik yaptırımların devreye sokulması ya da kaynak kıtlığı ve arz yetersizliklerine karşı mali destek sağlanması gibi çeşitli mekanizmalar üzerinden gerçekleşmektedir. Ancak bu müdahaleler, kamu maliyesi üzerinde ciddi bir yük oluşturmaktadır. Özellikle stratejik kaynakların güvence altına alınması ve rezervlerin oluşturulması gibi kritik adımlar, kamusal finansmana dayanmak zorundadır. Bu durum, piyasa koşullarında kaynak fiyatlarındaki volatilité nedeniyle özel sektörün risk üstlenme konusundaki isteksizliğinden kaynaklanmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği, Ukrayna'ya 500 milyon Euro değerindeki askeri yardım paketi⁶²⁶ aracılığıyla somut bir mali destek sağlamış ve özellikle Almanya başta olmak üzere jeopolitik risklerin getirdiği güvenlik ihtiyaçlarına yanıt vermiştir.⁶²⁷ Böyle kriz dönemlerinde artan jeopolitik riskler, savunma harcamalarının da yükselmesine yol açmaktadır. Söz konusu harcamalar ya borçlanma mekanizmalarıyla ya da vergi artışları yoluyla finanse edilmekte olup, bu durum kamu bütçeleri üzerinde uzun vadeli etkiler doğurabilir. Ayrıca, komşu devletler, sınır bölgelerindeki çatışmaları potansiyel bir tehdit olarak algılayarak savunma harcamalarını artırma eğilimi göstermektedirler. Bu durum, kaynakların güvenlik sektörü lehine yeniden tahsis edilmesiyle ekonomik büyüme üzerinde sınırlayıcı bir etki yaratabilmektedir. Sonuç olarak, jeopolitik riskler ve kriz ortamları, kamu müdahalelerinin artmasına, savunma harcamalarının yükselmesine ve ekonomik dengelerin yeniden şekillenmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, hükümetlerin aldığı önlemler kısa vadeli güvenlik gereksinimlerini karşılarsa da uzun vadede kamu maliyesi üzerinde sürdürülebilirlik açısından önemli soru işaretleri doğurabilir.⁶²⁸

Ukrayna Rusya savaşının güncel durumuna bakmak gerekirse; Rusya Ukrayna'nın doğusundaki Donbass bölgesinde askeri ilerleyişini sürdürmekte olup, aynı zamanda kuzeydoğudaki Harkov bölgesinde yer alan Kupyansk kentine ve güneydoğudaki Zaporijya şehrine yönelik harekâtını genişletmektedir. Ekim 2023 itibarıyla Rusya, yaklaşık 500

⁶²⁵ Dinç, 2023: 339.

⁶²⁶ Khudaykulova vd, 2022: 46-47.

⁶²⁷ Önder, 2022: 51-52.

⁶²⁸ Khudaykulova vd, 2022: 46-47.

kilometrekarelik Ukrayna topraklarını kontrol altına alarak, Mart 2022'den bu yana sahada elde ettiği en büyük kazanımı sağlamıştır. Ukrayna Devlet Başkanı Volodimir Zelenskiy'nin açıklamalarına göre, uluslararası hukuka göre Ukrayna'ya ait olan toprakların %27'si Rusya'nın işgali altındadır. Bu kapsamda, 2014 yılında işgal edilen bölgeler ve Kırım Yarımadası da bulunmaktadır. Ayrıca, Rusya'nın Ukrayna'nın kısmen kontrolü altında bulunan Kursk bölgesinde, Kuzey Koreli askerlerin desteğiyle geniş çaplı bir karşı taarruz hazırlığında olduğu iddia edilmektedir. Ukrayna, Ağustos 2023'te başlattığı operasyonlar kapsamında bazı sınır yerleşim bölgelerini ele geçirmiş olup, bu hamlenin olası bir barış müzakere sürecinde stratejik bir pazarlık unsuru olarak değerlendirildiği ifade edilmektedir. BBC'ye konuşan askeri uzmanlar ve analistler, Kremlin'in, ABD'de Donald Trump'ın 20 Ocak 2025'te göreve gelmesi ve muhtemel müzakere süreçlerinin başlamasından önce mümkün olduğunca fazla Ukrayna toprağını kontrol altına almayı hedeflediğini öne sürmektedir.⁶²⁹

ABD Başkanı Donald Trump, seçim kampanyası sürecinde de sıkça dile getirdiği iddiasını yeniden gündeme getirerek, kendi yönetimi döneminde Ukrayna'da savaşın hiç başlamayacağını savunmuştur. Benzer şekilde, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin de bu görüşü destekleyerek, 2020 ABD başkanlık seçimlerinde Trump'ın zaferinin engellenmemesi durumunda Ukrayna krizinin ortaya çıkmayacağını ileri sürmüştür. Putin'in bu açıklamaları, uluslararası siyaset bağlamında liderlerin bireysel etkileri ve dış politika kararlarının krizlerin şekillenmesindeki rolü üzerine önemli bir tartışma alanı oluşturmaktadır.⁶³⁰ Trump, Putin ile görüşme planladığını ve bu görüşmenin Ukrayna-Rusya Savaşı'nın sona erdirilmesi yönünde önemli bir adım olabileceğini ifade etmiştir. Beyaz Saray'da gazetecilere yaptığı açıklamada Trump, söz konusu diplomatik girişimin barış sürecine katkı sağlayabileceğini vurgulayarak, 'Bu savaşı sona erdirmek istiyoruz ve bu doğrultuda kayda değer bir adım atacağımıza inanıyorum' şeklinde konuşmuştur. Bu açıklamalar, uluslararası diplomasi açısından büyük güçlerin kriz çözümündeki potansiyel rollerine dair yeni tartışmaları beraberinde getirmektedir.⁶³¹

Trump, 2022'de Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Ukrayna'ya on binlerce asker göndermesinden önce, Kiev yönetimi ile Moskova'nın desteklediği ayrılıkçılar arasındaki gerilimin arttığı dönemde dahi, başkanlık makamında olsaydı bu çatışmanın başlamasına izin

⁶²⁹ <https://www.bbc.com/turkce/articles/c93q249j3d1o> (erişim tarihi: 30,01,2025).

⁶³⁰ <https://www.cnnturk.com/dunya/galeri/trump-ve-putinden-baris-sinyalleri-rusya-ukrayna-savasi-sona-mi-eriyor-2227714?page=1> (erişim tarihi: 30,01,2025).

⁶³¹ <https://www.trhaber.com/dunya/trumpan-ukrayna-rusya-savasi-icin-umut-dolu-aciklama-putin-ile-onemli-adimlar-atarim-h904638.html> (erişim tarihi: 01,02,2025).

vermeyeceğini savunmuştur. Göreve dönmesinin ardından Trump, Ukrayna Cumhurbaşkanı Volodimir Zelenskiy'yi eleştirerek, savaşın önlenmesi için Putin ile bir anlaşma yapması gerektiğini ifade etmiştir. Ocak ayı başlarında Fox News'e verdiği bir röportajda, Ukrayna'nın ABD'ye olan askeri bağımlılığına dikkat çeken Trump, Zelenskiy'nin tutumunu 'fazlasıyla cesur' olarak nitelendirmiş ve 'onlar cesurdu, ancak biz onlara milyarlarca dolar verdik' şeklinde konuşmuştur. Ukrayna'nın mevcut askeri ihtiyaçlarının yaklaşık %40'ını ABD'den karşıladığı ve Washington'un Şubat 2022'den bu yana Kiev'e 65 milyar dolardan fazla yardım sağladığı bilinmektedir. Öte yandan, Putin yakın zamanda Rus devlet televizyonuna verdiği bir mülakatta, Trump'ı ABD çıkarlarına odaklanan 'zeki ve pragmatik bir lider' olarak tanımlamış ve mevcut ABD Başkanı ile geçmişte güvene dayalı, pragmatik bir ilişki yürüttüğünü ifade etmiştir.⁶³²

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın karmaşık doğası ve jeopolitik etkileri, uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmaları açısından ileri düzeyde araştırma imkânları sunmaktadır. Gelecekteki akademik çalışmalar, çatışmalarda arabuluculuk rolü üstlenen yükselen güçlerin etkisini, çatışma çözüm süreçlerinde yenilikçi teknolojilerin kullanımını ve bölgesel dinamiklerin şekillenmesinde devlet-dışı aktörlerin rolünü daha kapsamlı bir şekilde inceleyebilir. Bu bağlamda, savaşın küresel güç dengeleri üzerindeki uzun vadeli etkileri ve uluslararası hukuka yönelik sonuçları da önemli araştırma alanları arasında yer almaktadır.⁶³³

2.3. Türkiye Açısından Karadeniz Bölgesindeki Tehdit Dengesi

Karadeniz bölgesi, Türkiye'nin ve Rusya'nın diplomatik ilişkilerini şekillendirmede stratejik bir öneme sahiptir, zira her iki devlet için de güvenlik, ticaret ve enerji açısından kritik bir rol oynamaktadır.⁶³⁴

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Türkiye, Karadeniz bölgesinde bölgesel bir güç olarak öne çıkmıştır. Bu süreçte, Türkiye hem güvenlik hem de ekonomi alanlarında yeni iş birliği teklifleriyle dikkat çekmiştir. Rusya ve Türkiye arasındaki geleneksel rekabet ortamında Türkiye, 1990'lı yıllarda bölgede etkin bir politika izlemiştir ve liderlik iddiasında bulunmuştur. Bu durum, ABD'nin, Türkiye'yi Rusya'ya alternatif bir güç olarak görmesine ve

⁶³² <https://tr.euronews.com/my-europe/2025/02/01/trump-beyaz-sarayin-ukrayna-savasiyla-ilgili-rusya-ile-ciddi-gorusmeler-yaptigini-acikladi> (erişim tarihi: 01.02.2025).

⁶³³ Sezer, 2024: 176.

⁶³⁴ Dinçer, 2023: 54.

desteklemesine yol açmıştır. Türkiye'nin Karadeniz'de Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin sürdürülmesini ve bölgede etkin bir pozisyon elde etmeyi amaçlaması, izlediği politikalar aracılığıyla bu hedeflere ulaşma çabası içerisinde olmuştur.⁶³⁵ 2010'lu yılların başından itibaren etkinliğini yeniden kurduğunu ifade eden Rusya, Gürcistan ve Ukrayna gibi ülkeleri askeri güç kullanarak kontrol altına almış ve bu eylemler Türkiye ile olan stratejik işbirliğinin hızını kesmiştir.

Türkiye, NATO üyeliğinden kaynaklı Batı'ya bağımlılığı nedeniyle tamamen bağımsız hareket edememiş, ancak kendi çıkarlarına zarar vermemeye özen göstermiştir. Rus savaş uçağının düşürülmesi gibi bir provokasyon, iki ülke arasındaki ilişkileri derinden sarsmıştır. Dünya genelinde Rusya'ya yönelik ekonomik ambargolar ve petrol fiyatlarının düşmesi, Rus ekonomisini zorlarken Türkiye ekonomisi de turizm ve tarım ihracatındaki kesintiler nedeniyle durgunluk yaşamıştır. Ancak 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimi sonrasında Türkiye, ABD'ye karşı tavrını değiştirmiş ve Rusya ile ilişkilerini eski seviyesine getirmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda, ikili ilişkilerin 2016'da keskin bir düşüş yaşadığı ancak daha sonra hızla iyileştiği bir dönem yaşanmıştır. Bu süreçte gerçekleştirilen bir dizi görüşmenin ardından 'Türk Akımı' gaz boru hattı anlaşması imzalanmıştır.⁶³⁶

Türkiye'nin Lozan Antlaşması sonrasında Boğazlar Sözleşmesi'nde değişiklik talep etmesi, 22 Haziran 1936'da Montrö şehrinde gerçekleştirilen Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu sözleşme, Lozan Antlaşması'nın tarafları olan Fransa, Japonya, SSCB, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'nın katılımıyla gerçekleşmiştir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Boğazlar'ın uluslararası statüsünü ve Türkiye'nin egemenliğini tanımış ve düzenlemiştir. Sözleşme, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin Boğazlar'ın kullanımı konusundaki haklarını belirlemiş ve Boğazlar'ın askeri geçişlerini düzenlemiştir. Bu sözleşme, bölgesel istikrarın sağlanması ve deniz ticaretinin güvenliğinin temin edilmesi açısından önemli bir belge olarak kabul edilir.⁶³⁷ Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin oluşturulma sürecinde, devletlerin önceden desteği alındığı için Türkiye'nin anlaşmanın görüşülme sürecinde zorluk yaşamadığı gözlemlenmiştir.⁶³⁸

Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Karadeniz bölgesindeki çıkar mücadelelerinin kontrol altında tutulmasını sağlayarak güvenliği korumaktadır. Türkiye'nin bu sözleşme çerçevesindeki

⁶³⁵ Aydın, 2004: 20-25.

⁶³⁶ Topsakal, 2016: 49-50.

⁶³⁷ İnanç, 2017: 532-533.

⁶³⁸ Tarakçı, 2016: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/33940/80_yilinda_monstro_sozlesmesine_jeopolitik_bakis (erişim tarihi: 06.08.2024).

sorumluluğu, uluslararası sulh ve emniyetin sağlanması ve Karadeniz'e kıyıdaş olan ülkelerin güvenliğini garantiye almaktır.⁶³⁹ Karadeniz Sözleşmesinin maddeleri, Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkelerin savaş gemilerinin Karadeniz'e girişini kısıtlamaktadır. Bu, bölgedeki deniz trafiğini düzenleyerek bölgesel istikrarı korumayı amaçlamaktadır. Ayrıca, bu sözleşme ABD'nin Karadeniz'deki politik ve askeri varlığını sınırlamakta ve bu bölgedeki faaliyetlerini denetlemektedir. Bu durum, Karadeniz'in jeopolitik dinamiklerini ve bölgesel güvenliği etkileyen önemli bir faktördür.⁶⁴⁰ Montrö Sözleşmesi, Türkiye'ye Karadeniz'de güvenliği sağlama görevi vererek uluslararası sorunlarda bölgenin kullanımıyla ilgili karar verme sürecinde Türkiye'ye avantaj sağlamıştır. Bu sözleşmenin belirleyici rolü, 11 Eylül terör saldırıları, 2008 Gürcistan krizi ve 2014 Kırım krizi gibi olaylarda açıkça görülebilir. Bu olaylar, Türkiye'nin Karadeniz'deki rolünü ve bölgedeki güvenlik dinamiklerini vurgulamış ve Türkiye'nin uluslararası toplum içindeki konumunu güçlendirmiştir. Dolayısıyla, Montrö Sözleşmesi, Türkiye'nin Karadeniz'deki etkisini ve uluslararası arenada sahip olduğu konumu pekiştirmiştir.⁶⁴¹

Montrö Sözleşmesi, Rusya için Karadeniz'de etkinliğini sürdürme özgürlüğü tanıyan bir anlaşmadır. Rusya'nın Montrö'ye ilişkin yaptığı değerlendirme incelendiğinde, NATO'nun ve Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkelerin bölgedeki faaliyetlerinin kısıtlanması, Rusya'nın Montrö'nün devamlılığını savunmasındaki en önemli nedenlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Ancak aynı sözleşmede yer alan bazı maddeler, Rusya'nın Boğazlar'dan uçak gemisi ve denizaltılarını geçirememesine neden olmaktadır, bu da Rusya'nın Montrö'ye yönelik itiraz ettiği konular arasında yer almaktadır. Dolayısıyla, Rusya'nın Montrö Sözleşmesi'ni desteklemesi ve aynı zamanda bazı kısıtlamalara karşı çıkması, bölgedeki dengeyi ve Rusya'nın Karadeniz'deki rolünü etkileyen karmaşık bir dinamiği yansıtmaktadır.⁶⁴²

Kırım'ın işgali sırasında ABD'nin Rusya'ya karşı etkili caydırıcı tepki gösterememesinin sebeplerinden biri, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin kısıtlayıcı maddeleridir. Bu sözleşme, Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkelerin savaş gemilerinin bölgedeki varlığını sınırlayarak ABD'nin Karadeniz'deki askeri hareket kabiliyetini ve müdahale kapasitesini kısıtlamaktadır. Bu durum, ABD'nin Kırım krizi sırasında Rusya'ya karşı daha etkili bir askeri caydırıcılık

⁶³⁹ Tarakçı, 2016: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/33940/80_yilinda_monstro_sozlesmesine_jeopolitik_bakis (erişim tarihi: 06.08.2024).

⁶⁴⁰ Tüysüzöğlu, 2013: 261.

⁶⁴¹ Tosun, 1994: 109-110.

⁶⁴² Arıdemir, 2016: 249.

sergilemesini engelleyen önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir.⁶⁴³ ABD ve NATO'nun Karadeniz'de dengeleyici bir güç şekliyle yer alamaması, Rusya'nın hem Gürcistan'a müdahalesi hem de Kırım'ın ilhakı gibi eylemlerinde daha cesur davranmasına yol açan faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir.⁶⁴⁴ Bu stratejik boşluk, Rusya'nın bölgedeki askeri ve politik hamlelerini daha az engelle karşılaşarak gerçekleştirmesine olanak tanımış, bu da Rusya'nın Karadeniz bölgesindeki jeopolitik etkinliğini artırmasına katkıda bulunmuştur. Bu durum, NATO ve ABD'nin Karadeniz'deki varlığının sınırlı olmasının bölgesel güvenlik dinamikleri üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.⁶⁴⁵

Kırım'ın Mart 2014'te ilhak edilmesi, Karadeniz'deki stratejik dengeyi Rusya'nın lehine çevirmiştir. Bu ilhak, Moskova'nın Sivastopol deniz üssünü doğrudan kontrol altına almasıyla sonuçlanmıştır. Bu gelişme, Türkiye'nin Karadeniz'deki statükoyu koruma çabalarını olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle Eylül 2015'te Rusya'nın Suriye'de hava saldırılarına başlamasıyla birlikte, Karadeniz'de Türk-Rus modus vivendi'sinin devam ettirilmesi daha da zorlaşmıştır. Rusya'nın Suriye'ye askeri müdahalesi, Türkiye'de önemli endişelere neden olmuştur.⁶⁴⁶ Uçak krizinden kısa bir süre sonra, Rusya'ya ait 158 numaralı savaş gemisi Boğazlar'dan geçerken güvertesinde omuzdan atılan bir hava savunma füzesi taşıyan bir Rus askeri fotoğraflanmıştır. Ayrıca geminin uçaksavar sistemlerinin hazır durumda olduğu gözlemlenmiştir. Bu omuzdan atılan füzenin İstanbul'a zarar veremeyeceği ve geminin Boğazlar'dan geçişine izin verildiği ve tehlikeli bir durum olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, bu füze gösterisinin Türkiye'ye gözdağı verme amacı taşıdığı yorumlanabilir. Özellikle, aynı tür Rus füzesi birkaç ay sonra PKK mensupları tarafından güneydoğu Türkiye'de bir Türk helikopterini düşürmede kullanılmıştır.⁶⁴⁷

Türkiye, Rusya-Ukrayna Savaşı'nda tarafsız kalma politikasını sürdürmeyi tercih etmektedir. Bu tutum, Batılı müttefikler tarafından genel anlamda anlayışla karşılanmıştır. Ancak savaşın uzaması ve Batı'nın Rusya'ya yönelik yaptırımlarının sertleşmesi durumunda Türkiye, taraf seçmek zorunda kalabileceği bir noktaya gelebilir. Böyle bir durumda Türkiye'nin, hem bölgesel hem de uluslararası dengeleri gözeterek dikkatli ve hassas kararlar alması gerekmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin kırılgan ekonomik yapısı, küresel ve

⁶⁴³ Tüysüzoğlu, 2014: <http://politikaakademisi.org/2014/03/10/ukraynadaki-krize-dair-bilinmesi-gerekenler/> (erişim tarihi: 25.09.2024).

⁶⁴⁴ Konak, 2019: 87.

⁶⁴⁵ Tüysüzoğlu, 2014: <http://politikaakademisi.org/2014/03/10/ukraynadaki-krize-dair-bilinmesi-gerekenler/> (erişim tarihi: 25.09.2024).

⁶⁴⁶ Dinçer, 2023: 61.

⁶⁴⁷ Köse, 2020: 215.

bölgesel olumsuzluklardan hızlı bir şekilde etkilenmesini beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede, küresel enerji krizinin Türkiye üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak için, ülkenin enerji politikalarının genel çerçevesine değinmek önemlidir.⁶⁴⁸

Ukrayna Savaşı, uluslararası sistemde ABD'nin süper güç konumunu sürdürmesine yardımcı olan üç alanda rekabet ve çatışmanın fitilini ateşlemiştir. Bu alanlardan ilki, swift sisteminde meydana gelen değişiklikler; ikincisi, petrol fiyatlarının varil başına belirlenmesindeki tekel; üçüncüsü ise silah teknolojisindeki üstünlüktür. ABD her ne kadar bu üç alandaki üstünlüğünü korumaya devam ediyor gibi görünse de, Ukrayna Savaşı bu alanlarda artan rekabet ve çatışmanın devam edeceği yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu bağlamda, Ukrayna Savaşı ile birlikte bu üç alanda ABD ve Rusya arasındaki rekabetin ve çatışmanın ivme kazanması ve boyutunun büyümesi, Türkiye'nin her iki ülkeye karşı izlediği denge politikasını sürdürmesini zorlaştırabilir.⁶⁴⁹

Rusya-Ukrayna Savaşı'nın enerji krizine yol açtığı olumsuz etkiler yalnızca Batılı ülkelerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda Türkiye üzerinde de derin izler bırakmıştır. Türkiye hem jeopolitik konumu hem de enerji ithalatına yüksek bağımlılığı nedeniyle bu krizden ciddi şekilde etkilenmiştir. Artan enerji maliyetleri, Türkiye'nin zaten kırılgan olan ekonomisini daha da zorlamış, enerji arzı konusundaki dış bağımlılığını daha görünür hale getirmiştir. Ayrıca, bölgesel istikrarsızlıklar ve savaşın neden olduğu soğuk jeopolitik rüzgarlar, Türkiye'nin ekonomik ve enerji güvenliği üzerindeki baskıyı artırmıştır. Türkiye'nin enerji politikaları, enerji güvenliğini sağlama ve dışa bağımlılığı azaltma hedeflerine odaklanırken, bölgesel krizler bu hedefleri tehdit eden bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusya-Ukrayna Savaşı ve bunun tetiklediği enerji krizi, Türkiye'nin ekonomik ve enerji politikalarını yeniden değerlendirmesi gerektiğini göstermiştir. Türkiye'nin, enerji güvenliği ve stratejik konumunu güçlendirme hedefleri doğrultusunda, bölgesel krizlere karşı dayanıklılığını artıracak daha uzun vadeli ve çeşitlendirilmiş bir enerji stratejisi benimsemesi gerekmektedir.⁶⁵⁰

⁶⁴⁸ Kaya ve Ercan, 2023: 83.

⁶⁴⁹ Oktav, 2022: 20-21.

⁶⁵⁰ Kaya ve Ercan, 2023: 86-87-88.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KARADENİZ'DEKİ BÖLGESEL GÜVENLİĞE DAİR PERSPEKTİF

3.1. ABD'nin Karadeniz Politikası

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yeniden şekillenen uluslararası sistemde, 'yeni dünya düzeni' söylemi çerçevesinde hegemonik konumunu sürdürmeyi hedefleyen ABD, Karadeniz bölgesine yönelik stratejilerini de bu doğrultuda şekillendirmiştir. Bu stratejiler, ABD'nin bölgesel güç dengelerini kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme ve Karadeniz'i Batı merkezli uluslararası düzenin bir parçası haline getirme amacına hizmet etmektedir. ABD'nin Karadeniz politikası hem NATO'nun genişleme hedefleri hem de Rusya'nın artan etkisine karşı bölgesel dengeyi sağlama çabaları ile uyumlu bir şekilde planlanmaya odaklanmaktadır.⁶⁵¹

ABD'nin Karadeniz politikasını analiz ederken, bu stratejilerin bölgedeki jeopolitik ve enerji güvenliği çıkarları bağlamında şekillendiğini görmek mümkündür.⁶⁵² ABD'nin temel hedeflerinden biri, Rusya'nın Karadeniz Havzası'nda yeniden güç kazanarak ABD çıkarlarına meydan okuma kapasitesini sınırlamaktır. Bu, Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu zayıflatmak için çeşitli güvenlik ve işbirliği stratejilerinin devreye sokulduğunu göstermektedir.⁶⁵³ Aynı zamanda, bölgedeki radikal ve köktendinci hareketlerin kontrol altına alınarak Batı güvenliği açısından potansiyel tehditlerin minimize edilmesi amaçlanmaktadır.⁶⁵⁴

Enerji güvenliği ise ABD'nin bölgeye yönelik politikalarının temel direklerinden biridir. Hazar ve Orta Asya'dan Avrupa'ya ve ABD'ye petrol ve doğalgaz akışının güvence altına alınması, bölgesel istikrar kadar ekonomik çıkarlar açısından da hayati önem taşımaktadır.⁶⁵⁵ Bu bağlamda, ABD'nin enerji arzını çeşitlendirmek ve Rusya'nın enerji gücünü dengelemek için bölgesel işbirlikleri ve örgütlenmelere destek verdiği görülmektedir. Ayrıca, ABD'nin Karadeniz politikasında demokrasiye öncelik vermek yerine güvenlik eksenli politikaların öne çıktığı dikkat çekmektedir. Bu, bölgedeki stratejik çıkarların korunması ve ABD etkisinin güçlendirilmesi adına, istikrarsızlık yaratabilecek demokratik dönüşümlerin göz ardı edilebileceğine işaret etmektedir. Son olarak, Karadeniz'de deniz gücü bulundurma stratejik

⁶⁵¹ Canar, 2012: 54.

⁶⁵² Kamalov, 2019: 14.

⁶⁵³ Erol ve Demir, 2012: 17.

⁶⁵⁴ Demir, 2019: 585.

⁶⁵⁵ Erol ve Demir, 2012: 20-21.

önemi, güvenilir müttefikler aracılığıyla deniz ve kara üsleri kurma hedefiyle vurgulanmaktadır. Bu da bölgedeki askeri varlığın, ABD'nin bölgedeki çıkarlarını koruma açısından kilit bir unsur olduğunu göstermektedir.⁶⁵⁶

ABD açısından ekonomik güvenliğin ve ticari güvenliğin sağlanması, ulusal güvenlik stratejisinin temel unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, deniz yollarına serbest erişim, ABD'nin ulusal güvenliği ve ekonomik refahı için merkezi bir öneme sahiptir. ABD'nin refah ve güvenlik politikaları, denizlerde serbestlik ilkesine sıkı sıkıya bağlıdır ve bu doğrultuda, bu ilkeyi destekleyen kurumların varlığını ve faaliyetlerini hayati bir öncelik olarak görmektedir. ABD, denizlerin serbestliği ilkesine olan bağlılığını uluslararası hukukun çerçevesinde korumaya ve bu ilkeyi tehdit eden teritoryal anlaşmazlıklar ile deniz alanlarına ilişkin ihtilafların çözümü için çaba göstermeye devam etmektedir. Bu bağlamda, Karadeniz, ABD dış politikası açısından hem deniz ticareti hem de bölgedeki stratejik ve siyasi ihtilaflar nedeniyle kritik bir öneme sahiptir.⁶⁵⁷ Özellikle Kırım'ın ilhakı ve Karadeniz'in jeopolitik dinamikleri, ABD için Rusya'nın bölgedeki yayılmacı politikalarına ve artan tehdidine karşı önlem alınması gereken başlıca meseleler arasında yer almaktadır. Karadeniz, yalnızca bir ticaret yolu olarak değil, aynı zamanda Rusya'nın stratejik etkisini artırma girişimlerine karşı bir denge unsuru olarak ABD'nin küresel ve bölgesel politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla, ABD'nin denizlerde serbestlik ilkesine verdiği önem, Karadeniz özelinde hem ekonomik hem de güvenlik boyutunda anlam kazanmaktadır. Bu stratejik yaklaşım, ABD'nin bölgedeki aktörlerle iş birliğini güçlendirme ve Rusya'nın bölgesel hegemonyasını sınırlama hedefleriyle örtüşmektedir.⁶⁵⁸

ABD'nin Karadeniz bölgesinde stratejik konumu hasebiyle çatışma noktası haline gelen Ukrayna'ya yönelik stratejik hedefleri de yine Karadeniz bölgesindeki etkinlik alanı bağlamında şekillenmektedir. Ülkenin ekonomik ve siyasi istikrarını sağlamak ve Ukrayna'yı NATO ile Avrupa Birliği gibi Batı odaklı kurumlarla daha fazla entegre etmek üzerine odaklanmıştır.⁶⁵⁹ ABD, bu strateji doğrultusunda, Ukrayna'yı kullanarak Karadeniz'de Rusya'ya karşı bir denge oluşturmayı ve Batı'nın enerji güvenliğine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Ukrayna ise bu bağlamda NATO'ya üyelik başvurusunu yapmış durumdadır. Ancak, Ukrayna'nın NATO'ya üyeliği gerçekleşirse, NATO'nun doğu sınırı ile Moskova arasındaki mesafe yalnızca 480 kilometreye inecektir. Bu durum, Rusya ile NATO arasında

⁶⁵⁶ Köse, 2020: 217.

⁶⁵⁷ Akdemir, 2014: 2-3.

⁶⁵⁸ Çelik ve Erol, 2018: 116-117.

⁶⁵⁹ Erol ve Demir, 2012: 29.

geniş, savunması zor ve engin bir cephe yaratacaktır. Moskova, Ukrayna'nın AB ile yakınlaşmasının, NATO ile olan işbirliğinin güçlenmesine yol açacağı endişesini taşımaktadır. Bu gelişmeler, Rusya tarafından temel güvenlik çıkarlarına yönelik ciddi bir tehdit olarak algılanmaktadır.⁶⁶⁰

ABD'nin Aralık 2017 tarihli Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'ne bakıldığında Karadeniz bölgesi ile ilgili izlenimleri, okumaları ve bölgeye dair çıkarımlarına da yer verildiği görülmektedir. Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nde doğrudan 'Karadeniz' ya da 'Türkiye' ifadeleri yer almasa da, gerek ABD'nin Ortadoğu ve Avrupa stratejileri gerekse Güney ve Orta Asya politikaları bağlamında Türkiye'nin bu stratejilerden bağımsız düşünülmemeyeceği açıktır.⁶⁶¹ Özellikle IŞİD/DAEŞ ile mücadele, mülteci krizleri ve NATO'nun stratejik hedefleri gibi unsurlar, Türkiye'nin ABD'nin bölgesel politikalarında önemli bir aktör olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, belge, Karadeniz ve Türkiye'nin ABD politikalarındaki rolünü askeri, ekonomik ve siyasi boyutlarıyla anlamak için temel bir referans niteliği taşımaktadır.⁶⁶² Belgeye ilişkin bir değerlendirme yapıldığında, ABD'nin Karadeniz politikasında öncelikli olarak ele alınması gereken unsur, Rusya'nın bölgedeki etkisi ve Rusya merkezli jeopolitik dinamiklerdir.⁶⁶³ Bu doğrultuda, Trump yönetiminin Ulusal Güvenlik Stratejisi, ABD'yi küresel liderlik pozisyonunda değerlendirirken, üç ana meydan okumaya dikkat çekmiştir:

1. Revizyonist Güçler: Rusya ve Çin.
2. Serseri Devletler: İran ve Kuzey Kore.
3. Uluslararası Tehdit Grupları: Özellikle cihatçı terör örgütleri.

Bu bağlamda, Rusya'nın, ABD'nin küresel liderliği ve değerlerini tehdit eden bir aktör olarak görüldüğü belirtilmiştir. Ancak, bu tehdidin yalnızca ABD'ye değil, aynı zamanda ABD'nin müttefiklerine de yönelik olduğu vurgulanmaktadır. Belgede, Rusya ve Çin'in, ABD'nin çıkarlarına ve değerlerine zıt bir dünya düzeni oluşturma çabası içerisinde olduğu ifade edilmiştir.⁶⁶⁴ Rusya'nın eski büyük güç statüsüne dönme arzusu çerçevesinde sınır bölgelerinde nüfuz alanları yaratmayı hedeflediği ileri sürülmektedir. Buna karşın, ABD yönetimi, her devletin ulusal çıkarlarının farklı olduğunu kabul ederek, Rusya ve Çin ile iş birliğine açık olduğunu belirtmektedir. Ancak, iş birliği sürecinin başarısız olması durumunda

⁶⁶⁰ Erdil, 2021: 53.

⁶⁶¹ Erol ve Demir, 2012: 27.

⁶⁶² Çelik ve Erol, 2018: 114-115.

⁶⁶³ Erol ve Demir, 2012: 21.

⁶⁶⁴ Demir, 2019: 594.

rekabetin ve gerekirse çatışmanın kaçınılmaz olacağı da açıkça ifade edilmiştir. Bu perspektifte, Rusya'nın sınır bölgeleri arasında yer alan Karadeniz, ABD'nin stratejik yaklaşımında kritik bir yer tutmaktadır. ABD, Rusya'yı bir tehdit olarak görse de çatışma yerine karşılıklı çıkarlara hizmet edecek bir iş birliğini önceliklendirmektedir. Bununla birlikte, bu sürecin başarısız olması durumunda daha sert önlemler alınabileceği mesajı verilmektedir.⁶⁶⁵

ABD, Genişletilmiş Karadeniz kavramını kullanarak bölgeyi stratejik bir çerçevede yeniden tanımlamış ve özellikle Ukrayna Savaşı sonrası bu yaklaşımı, Rusya'yı dışarıda bırakan bir 'Karadeniz devletleri' tanımı üzerinden şekillendirmiştir.⁶⁶⁶ Bu tanımlama, ABD'nin bölgedeki jeopolitik dengeleri Rusya'nın etkisini sınırlandıracak şekilde yeniden inşa etme çabasıyla uyumludur. ABD, Karadeniz'deki güvenlik düzenlemeleri konusunda NATO'nun oynadığı merkezi rolü vurgulayarak, NATO'nun sunduğu güvenlik garantilerinin yerini alabilecek başka bir yapının bulunmadığını savunmaktadır. Bu yaklaşım, ABD'nin bölgedeki güvenlik ve iş birliği süreçlerini NATO ekseninde konsolide etme ve NATO dışı alternatif girişimlerin etkisini sınırlandırma hedefini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, ABD'nin bu stratejik tutumu, Karadeniz'i Batı merkezli bir güvenlik mimarisi bağlamında konumlandırma çabasının bir yansımasıdır.⁶⁶⁷

ABD Karadeniz politikasının temel önceliği, ABD hegemonyasına karşı çıkan ve eski SSCB ülkelerini 'yakın çevre' olarak tanımlayarak bu alanı kendi yaşamsal çıkarlarının bir parçası olarak gören Rusya'nın bölgedeki etkisini sınırlamaktır. Bu doğrultuda, ABD'nin stratejik hedefi, Rusya'yı Batı politikalarını veto edebilecek bir rakip olmaktan çıkarmaktır.⁶⁶⁸ Bu strateji çerçevesinde, NATO ve AB'nin eş zamanlı olarak Karadeniz'e doğru genişlemesi planlanmıştır. Bu yaklaşım, Rusya'nın İttifak ve Birlik üyesi olmaması nedeniyle Batı politikalarına veto yetkisine sahip olmamasını ve Avrupa-Atlantik etki alanının Rusya'nın sınırlarına doğru genişlemesine itiraz edememesini öngörmüştür. Ancak Rusya, Avrupa-Atlantik etkisinin eski Sovyet coğrafyasına doğru yayılmasını kendi ulusal güvenliği açısından temel bir tehdit olarak değerlendirmiştir. Vladimir Putin liderliğinde Rusya, ABD hegemonyasına karşı, kendisinin de etkin bir aktör olduğu çok kutuplu bir dünya düzeni oluşturmayı temel dış politika hedefi olarak benimsemiştir. Bu bağlamda, Rusya, Karadeniz'de

⁶⁶⁵ Çelik ve Erol, 2018: 114-115.

⁶⁶⁶ Erol ve Demir, 2012: 25.

⁶⁶⁷ Canar, 2024: 67.

⁶⁶⁸ Özarslan, 2012: 157-158.

kendi çıkarlarını korumak amacıyla bölge ülkeleriyle, özellikle Türkiye ile iş birliğini artırmaya yönelmiş ve dışarıda bırakıldığı Avrupa-Atlantik etki alanını dengelemeye çalışmıştır.⁶⁶⁹

2019'da Ukrayna'da göreve gelen Zelenski yönetiminin NATO ve AB üyeliğini hedefleyen dış politikası, Washington'un Avrupa'da yeni bir düzen oluşturma çabalarıyla örtüşmektedir.⁶⁷⁰ Bu bağlamda, 2 Temmuz 2021 tarihinde imzalanan Güvenlik İşbirliği Antlaşması, ABD'nin Ukrayna'nın karasuları, toprak bütünlüğü ve sınırlarını, olası Rus saldırılarına karşı koruma taahhüdünü sürdürmesini sağlamıştır. Bu strateji, Rusya'nın açıkça bir tehdit olarak tanımlarken, NATO'nun Rusya'ya yönelik herhangi bir tehdit oluşturmadığını iddia etmektedir. NATO'nun bu yaklaşımı, Karadeniz bölgesinde karada, denizde ve havada 'ileri mevcudiyetini' güçlendirmeyi amaçlayan bir stratejiyi de beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra, ABD ve AB arasındaki Atlantik ötesi iş birliği pekiştirilmiş, 'demokratik, barışçıl ve güvenli bir dünyanın inşası' için ortak hareket etme kararlılıkları vurgulanmıştır. Bu vizyon, özgür, barış içinde ve güvenli bir Avrupa'nın inşa edilmesine yönelik ortak bir hedefi ifade etmektedir. ABD ve AB, bu çerçevede Rusya'ya karşı birleştirilmiş bir politika izlediklerini ve birlikte hareket ettiklerini açıkça belirtmişlerdir. Bu stratejik birliktelik, yalnızca bölgesel güvenlik için değil, aynı zamanda küresel düzeydeki jeopolitik dengeleri etkileyecek şekilde, Rusya'nın Avrupa ve Karadeniz'deki etkisini sınırlama amacını taşımaktadır.⁶⁷¹

ABD açısından Karadeniz, yalnızca sınırlı bir coğrafi alanı temsil eden bir iç deniz olmanın ötesinde, stratejik bir bağlantı noktası olarak değerlendirilmektedir. Karadeniz, Ren-Tuna Kanalı aracılığıyla Kuzey Denizi'ne ve Volga-Don Kanalı üzerinden Hazar Denizi'ne erişim sağlayarak hem Avrupa hem de Asya'yı birbirine bağlayan bir geçit niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, Karadeniz üzerinde güçlü bir otorite kuran bir devlet, hem Kuzey bölgelerine hem de Hazar Denizi üzerinden Asya coğrafyasına müdahale edebilme ve bu bölgeler üzerinde etkili olma kapasitesine ulaşabilir. Bu stratejik önem, Karadeniz'de varlık göstermeyi, küresel güç politikalarının vazgeçilmez bir unsuru haline getirmektedir. Dolayısıyla, Karadeniz'deki güç dengeleri, yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda küresel düzeyde bir etkiye sahiptir.⁶⁷²

ABD, 11 Eylül saldırılarının ardından terörizmle mücadeleyi ve bu süreçte İslam dünyasını demokratikleştirmeyi bir çözüm stratejisi olarak benimsemiştir. Bu yaklaşım, ABD'nin ve NATO'nun Karadeniz'deki varlıklarını artırarak bölgedeki rolünü

⁶⁶⁹ Canar, 2024: 70.

⁶⁷⁰ Sezer, 2024: 163.

⁶⁷¹ Canar, 2022: 147.

⁶⁷² Demir, 2019: 593.

güçlendirmelerine yol açmıştır. NATO'nun, küresel güvenliği sağlamak adına geleneksel Avrupa sınırlarının ötesine geçmesi gerekliliği, ABD ve NATO'nun Gürcistan ve Ukrayna'yı ittifaka dahil etme çabalarını motive etmiştir. Bu ülkelerin NATO üyeliği, bölgenin demokratikleşmesi ve ABD'nin etkisinin artırılması amacıyla önemli bir adım olarak görülmektedir. ABD'nin bölgedeki dondurulmuş çatışmaları çözme gerekliliği, bu stratejinin bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır.⁶⁷³ ABD'nin bölgedeki etkisini artırma amacının bir diğer nedeni, Rusya'nın Avrasya'daki enerji hakimiyetini ve dolayısıyla siyasi gücünü zayıflatmaktır. Karadeniz, ABD'nin Kafkaslardan Avrupa'ya kadar uzanan güvenlik ağı kurma projesinin de önemli bir parçası olarak değerlendirilmektedir. ABD'nin, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'nın yanı sıra Romanya ve Bulgaristan'da füze savunma sistemleri kurma projeleri, bu stratejik amacın somut göstergelerindendir.⁶⁷⁴

Karadeniz bölgesi, ABD ile Rusya arasındaki rekabetin mikrokozmosu olarak değerlendirilebilir. Rusya'nın zengin enerji kaynaklarına erişimi, bölgesel bir güç olarak çevre ülkeler üzerindeki etkisi ve BM Güvenlik Konseyi'ndeki veto hakkı gibi küresel avantajları, bölgedeki tehdit algısını şekillendirmektedir. Bu durum, bölge ülkelerinin ABD ile daha yakın ilişki kurma çabalarını tetiklerken, Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu koruma ve artırma politikalarını da motive etmektedir. Özellikle Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin, Rusya'nın hegemonik eğilimlerine karşı ABD'yi dengeleyici bir aktör olarak görmeleri, tehdit dengesi teorisiyle uyumlu bir stratejik davranış biçimidir. ABD'nin, Rusya'yı uluslararası sisteme entegre etme çabaları, Yeltsin döneminde belirginleşmiştir. Ancak bu çabalar, Karadeniz bölgesinde, özellikle enerji nakil hatları, askeri üslerin konuşlandırılması ve NATO genişlemesi gibi konular nedeniyle sınırlı bir başarı elde etmiştir.⁶⁷⁵

3.1.1. Kuşak ve Yol Projesi

Çin, 1990'lı yıllara kadar bölgesel bütünleşme girişimlerine ve uluslararası örgütlere olumsuz bir yaklaşım sergileyerek, bu tür yapıların egemenliğine ve güvenliğine tehdit oluşturduğuna inanmış ve içe dönük bir dış politika izlemiştir. Ancak, Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru uluslararası ilişkilerde meydana gelen değişimlerle birlikte, Pekin'in bölgeselcilik anlayışı da dönüşüme uğramıştır. Çin, küreselleşen dünyada, artan bölgeselcilik eğilimlerinin

⁶⁷³ Erol ve Demir, 2012: 25.

⁶⁷⁴ Kamalov, 2009: 15.

⁶⁷⁵ Derman, 2016: 288-289.

dışında kalmak yerine, bu süreçlere dâhil olarak kendi çıkarlarını daha etkin bir şekilde savunabileceği bir strateji izlemiştir. 2011 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne katılması ve 1996'da Şanghay Beşlisi adıyla kurulan Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kuruluş sürecinin başlaması, Deng Xiaoping döneminde benimsenen düşük profilli pasif dış politikanın yerini, Çin'in uluslararası toplumda daha aktif bir güç olma hedefini taşıyan bir politika değişikliğine bırakmasına yol açmıştır. Bu dönüşüm, başlangıçta ABD tarafından olumlu karşılanmış ve Çin'in küresel düzeydeki etkisini artırma çabası, ABD'nin çıkarlarıyla uyumlu bir şekilde değerlendirilmiştir. Çin'in küresel etkisini pekiştirme stratejilerinden biri olarak bölgeselcilik öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, bölgesel bütünleşme ve bölgeselcilik, Çin'in uluslararası alandaki 'Çin tehdidi' algısını azaltmak, barışçıl bir şekilde yükselmek ve küresel sisteme uyum sağlamak için önemli araçlar olarak görülmüştür. Çin, bölgeselciliği ekonomik kalkınmasını hızlandıran, güvenliğini güçlendiren ve büyük güç statüsüne ulaşmasına yardımcı olan bir strateji olarak kullanmaktadır. Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi, bu politika değişikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve aynı zamanda, Rusya ile ABD'nin bölgesel stratejilerine karşı bir tepki biçiminde şekillenmiştir.⁶⁷⁶

Uzun yıllar boyunca küresel sistemde ekonomik bir dev, ancak siyasi açıdan ikincil bir aktör olarak varlık gösteren Çin, özellikle ABD başta olmak üzere birçok ülkenin temel tedarikçisi konumunda olmuştur. 'Asya'nın uyuyan devi' olarak anılan Çin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında küresel sistemin dışında bırakılmış, ancak 1971 yılında Birleşmiş Milletler'e kabul edilmesiyle birlikte önemli bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüm noktası, Çin'in ekonomik ve siyasi alanda daha aktif bir rol üstlenmesine ve küresel sahnede daha belirgin bir aktör olarak ortaya çıkmasına olanak tanımıştır.⁶⁷⁷ Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi (BRI), Pekin'in en iddialı dış politika ve ekonomik stratejilerinden biridir.⁶⁷⁸ 1990'lı yıllardan itibaren Komünist Parti yönetimi devam ederken, Çin hem devlet hem de özel sektör tarafından büyük yatırımlar çekmiştir. 1990'lardan bu yana, düşük üretim maliyetleri sayesinde yüksek düzeyde doğrudan yabancı sermaye yatırımı çeken Çin, son yıllarda üretim sürecinde taklitçilikten yenilikçiliğe geçişi başarıyla sağlamıştır.⁶⁷⁹

2012 yılında Çin Başbakanı olarak göreve gelen Xi Jinping tarafından ortaya konulan 'Çin Rüyası' (Chinese Dream) söylemi, Çin'in mevcut konumundan daha ileriye taşınmasını hedefleyen kapsamlı bir stratejik vizyonu ifade etmektedir. Bu vizyon, ülke içindeki yolsuzluk

⁶⁷⁶ Yalçinkaya ve Güzel, 2021: 117.

⁶⁷⁷ Sanders, 2021: 1.

⁶⁷⁸ Gordon, Tong ve Anderson, 2020: 3-5

⁶⁷⁹ İkiz, 2018: 1689.

ve toplumsal yozlaşma ile mücadele ederek, Çin ulusunun yeniden canlandırılmasını ve modern bir küresel güç olarak konumlanmasını amaçlamaktadır. ‘Çin Rüyası’ söyleminin temel dayanağı, ulusal gençleşme idealiyle Çin halkının refahını artırmak ve ülkenin uluslararası alandaki etkinliğini güçlendirmektir. Bu bağlamda, Kuşak ve Yol Girişimi Çin Rüyası’nın hayata geçirilmesinde merkezi bir role sahiptir.⁶⁸⁰ Ancak bu söylem yalnızca ekonomik kalkınma odaklı değildir; aynı zamanda sosyal, kültürel ve ideolojik düzeyde de Çin’in uluslararası etkisini artırmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda, ‘yumuşak güç’ stratejileri, Çin’in kültürel, diplomatik ve ideolojik çekiciliğini artırmayı ve küresel arenada daha güçlü bir kültürel ve sosyal etki yaratmayı amaçlayan önemli bir bileşen olarak ön plana çıkmaktadır. Xi Jinping’in liderliğinde, ‘Çin Rüyası’ söylemi, ekonomik büyüme ile kültürel ve sosyal kalkınmayı bütünleştirerek Çin’in kapsamlı bir şekilde güçlenmesini hedefleyen çok boyutlu bir vizyon olarak değerlendirilebilir.⁶⁸¹

Çin, yüksek ekonomik büyüme hızıyla dikkat çekerken, özellikle enerji kaynaklarına dışa bağımlılığı nedeniyle Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmektedir. Aynı zamanda, son birkaç on yılda Avrupa kıtasıyla olan ticari ilişkilerini önemli ölçüde artırmıştır. Küresel bir güç olma yolunda ilerlerken, Çin, Avrupa kıtasıyla olan ulaşım ağını daha etkin hale getirmeye odaklanmaktadır. Bu amaçla, Kuşak ve Yol Girişimi’ni devreye sokmuştur.⁶⁸² Bu girişimin amacı, Pekin’in liderliğini ve etkisini genişletmektir. Bu doğrultuda, Çin’in komşu bölgeleri, özellikle Avrasya, boyunca kapsamlı bir politika, altyapı, ticaret, finans ve insanlar arası bağlantı programı geliştirilmesi hedeflenmektedir.⁶⁸³ Çin, belirlediği stratejik hedefler doğrultusunda Karadeniz Bölgesi’ne (BSR) yönelik angajmanını ve yatırımlarını önemli ölçüde artırmıştır. Bu süreçte, Çin’in ekonomik ve siyasi etkisi belirgin bir şekilde genişlemiş ve derinleşmiştir. Özellikle Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) çerçevesinde hayata geçirilen altyapı projeleri, ticaret anlaşmaları ve yatırım faaliyetleri, Çin’in bölgedeki varlığını güçlendirmiştir. Bu durum, Çin’in bölgedeki ülkelerle olan ilişkilerini daha da pekiştirmiş ve ekonomik kalkınma, enerji işbirliği ve lojistik ağların geliştirilmesi gibi alanlarda önemli ilerlemeler kaydedilmesine olanak sağlamıştır. Sonuç olarak, Çin, Karadeniz Bölgesi’nde yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitik açıdan da kilit bir aktör haline gelmiştir. Bu bağlamda, Çin’in bölgedeki etkisinin artması, bölgesel dinamikleri ve güç dengelerini yeniden

⁶⁸⁰ Aktaş ve Palabıyık, 2024: 10-11.

⁶⁸¹ Koçakoğlu, 2021: 44.

⁶⁸² İkiz, 2018:1689.

⁶⁸³ Durdular, 2016: 79.

şekillendirme potansiyeline sahiptir. Bu durum, Karadeniz Bölgesi'ndeki ülkelerin dış politika ve ekonomi stratejilerini de önemli ölçüde etkilemektedir.⁶⁸⁴

Uluslararası toplumun Kuşak ve Yol Girişimi'ne (BRI) yönelik bakışı oldukça çeşitlilik göstermektedir. Kimi gözlemciler, bu girişimi İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Marshall Planı ile karşılaştırmakta ve Çin'in küresel ölçekte ekonomik kalkınmayı teşvik etme çabası olarak değerlendirmektedir.⁶⁸⁵ Diğer bir kesim ise, BRI'yi daha çok uluslararası ekonomik işbirliği mekanizması olarak görmekte ve uluslararası yardım programı olarak değerlendirmemektedir. Bazı analistler, Çin'in bu girişim aracılığıyla 'Çin modeli' olarak adlandırılan kalkınma yaklaşımını ihraç ederek, Amerika Birleşik Devletleri liderliğindeki mevcut uluslararası ekonomik mimariyi nihayetinde değiştirmeyi amaçladığını öne sürmektedir. Buna karşılık, başka bir grup uzman ise, Çin'in BRI kapsamında mevcut uluslararası sistemle işbirliği için önemli fırsatlar sunduğunu ve bu girişimin küresel ekonomik düzenle uyumlu bir şekilde ilerleyebileceğini savunmaktadır. Bu çeşitli bakış açıları, BRI'nin uluslararası arenada nasıl algılandığına dair geniş bir spektrumun mevcut olduğunu göstermektedir.⁶⁸⁶

2013 yılında Kazakistan'ın başkenti Astana'da, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından duyurulan Kuşak ve Yol Girişimi⁶⁸⁷ Azerbaycan hükümetinin de destek verdiği ve bu kapsamda Çin ile iş birliğini güçlendirmeye yönelik önemli adımlar attığı küresel bir proje olarak öne çıkmıştır. Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlamayı hedefleyen kapsamlı bir altyapı inisiyatifi olarak Kuşak ve Yol Girişimi özellikle Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleştirilen altyapı ve liman yatırımları aracılığıyla, Çin'in Avrupa'nın stratejik öneme sahip pazarlarına erişimini güvence altına almayı amaçlamaktadır. Çin'in bu bölgedeki yatırımları, yalnızca ekonomik etkileşimi artırmakla kalmayıp, aynı zamanda bölgesel jeopolitik dinamikleri yeniden şekillendirme potansiyeline de sahiptir.⁶⁸⁸ Tarihî İpek Yolu'nun modern bir yeniden inşası niteliğindeki bu girişim, Asya, Afrika ve Avrupa'yı birbirine bağlayan bir ulaştırma altyapısı, ticaret ve yatırım ağı oluşturmayı hedeflemektedir. Kuşak ve Yol Girişimi, dünya ekonomisinde dönüşüme yol açacak büyük bir kalkınma hamlesi olarak nitelendirilmektedir. Özellikle, gelişmemiş ve gelişmekte olan Asya ve Afrika ülkelerini kapsayarak karşılıklı ekonomik fayda sağlamayı amaçlayan bu proje, yalnızca bölgesel değil, küresel ekonomik iş

⁶⁸⁴ Sanders, 2021: 1.

⁶⁸⁵ Gordon, Tong ve Anderson, 2020: 3-5

⁶⁸⁶ Dunford and Liu, 2018: 5-8.

⁶⁸⁷ Akdemir ve İncili, 2024: 452.

⁶⁸⁸ Sanders, 2021: 3.

birliğini artırmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda Çin, girişimi desteklemek için yaklaşık 1 trilyon dolarlık bir fon tahsis ettiğini açıklamış ve bu yatırımla Asya ve Afrika kıtalarındaki altyapı eksikliklerinin giderilmesi, ticaret ağlarının genişletilmesi ve ekonomik büyümenin hızlandırılması gibi amaçları benimsemiştir. Azerbaycan'ın da Kuşak ve Yol Girişimi'nde aktif bir rol üstlenmesi, ülkenin jeopolitik konumunun stratejik bir önem taşıdığını göstermektedir. Çin ile iş birliği kapsamında hayata geçirilen projeler, Azerbaycan'ın ulaşım ve lojistik alanlarındaki potansiyelini artırarak, ülkeyi Asya, Avrupa ve Orta Doğu arasında önemli bir bağlantı noktası haline getirmiştir. Bu durum, Azerbaycan'ın küresel ticaret ağlarına entegrasyonunu güçlendirmiş ve Kuşak ve Yol Girişimi'nin önemli bir parçası olarak konumlanmasını sağlamıştır.⁶⁸⁹

Kuşak ve Yol Girişimi kapsamındaki birçok ülke, Çin'in bölgesel işbirliği ve kalkınmayı teşvik etme çabasını olumlu karşılamaktadır. Bununla birlikte, bazı ülkeler, Çin'in çelik, demir dışı metaller, inşaat malzemeleri, kömür ve gemi yapımı gibi sektörlerdeki büyük kapasite fazlasını ihraç etme eğilimi göstermesi durumunda, kendi iç ekonomileri üzerinde potansiyel olumsuz etkiler konusunda endişe duymaktadır. Bu endişeler, Çin'in ekonomik stratejilerinin ve sanayi politikalarının, BRI kapsamındaki ülkelerin yerel endüstrileri ve piyasa dinamikleri üzerinde yaratabileceği baskılardan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, Çin'in BRI aracılığıyla gerçekleştirdiği ekonomik girişimlerin hem fırsatlar hem de riskler taşıdığına dair karmaşık bir tablo ortaya çıkmaktadır.⁶⁹⁰

Uluslararası aktörlerin projeye yönelik yaklaşımları çeşitlilik göstermektedir. İki farklı yaklaşım öne çıkmaktadır: İlk yaklaşım, az gelişmiş ülkelerin Çin'in kendi ekonomik ve kültürel modelini bu proje aracılığıyla ihraç etmeye çalıştığını ve ABD'nin ekonomik liderliğini tehdit etmeye yönelik bir çaba içinde olduğunu iddia etmektedir. Diğer bir yaklaşım ise, Çin'in bu proje sayesinde yeni ekonomik işbirliği fırsatları bulduğunu savunmaktadır. Genel olarak, az gelişmiş ülkeler, kendi kalkınmalarına ve yeni işbirliği fırsatlarına odaklanarak projeye olumlu yaklaşmaktadırlar. Ancak, bölgede etkin olan uluslararası aktörler, bu projenin Çin'in bölgesel nüfuzunu artırma potansiyeli nedeniyle endişe duymaktadırlar.⁶⁹¹

Çin, Kuşak ve Yol projesini Karadeniz Bölgesi'ne entegre ederek, bölgede hem ekonomik hem de siyasi nüfuzunu önemli ölçüde artırmıştır. BRI, Çin'in dış politika stratejisinin bir unsuru olarak, Karadeniz Bölgesi dâhil olmak üzere dış çevresini

⁶⁸⁹ Guliyev, 2021: 131.

⁶⁹⁰ Huang, 2016: 315-316.

⁶⁹¹ Koçer ve Kutluay Tuter, 2019: 622.

şekillendirmeyi hedefleyen daha etkin bir dış politika yaklaşımının parçası olarak değerlendirilmektedir. Çin, yatırımlarını artırdıkça, Pekin'in bölgedeki etkisi, Moskova'nın tarihsel olarak hâkim olan rolü ile rekabet eder düzeye gelebilir ve bu durum, bölgedeki jeopolitik denklemleri önemli ölçüde dönüştürebilir. BRI kapsamındaki Çin yatırımlarının Karadeniz Bölgesi'nde derinleşmesi, Pekin'in Rusya'nın geleneksel etkisini geride bırakmasına ve Moskova'nın bölgedeki faaliyetlerini sınırlamasına yol açma potansiyeline sahiptir.⁶⁹²

Çin hem karadan hem de denizden güçlü ve gelecek vaat eden ülkelere komşu konumdadır: Rusya, Japonya, Hindistan ve Güney Kore ile olan ilişkilerin mevcut durumundan bağımsız olarak, gelecekte güç dengesi mantığının daha belirgin hale geleceğine dair sinyaller bulunmaktadır. Ayrıca, bu devletler, Çin'i çevreleme stratejilerini artırarak, Washington'un ilişkilerini güçlendirmek ve Pekin'e karşı cesaretlendirmek isteyeceği ülkeler arasında yer almaktadır.⁶⁹³ Projenin coğrafi kapsamına bakıldığında hem kara hem de deniz yollarını içeren iki farklı planının olduğu görülmektedir. Bu ticaret yolu, Çin'den başlayarak Avrupa Kıtası'na kadar uzanmakta olup, Türk Cumhuriyetleri, Türkiye ve Rusya gibi ülkeleri içermektedir. Bu ülkelerin varlığı, yeni projenin hem ekonomik hem de nüfus açısından önemli bir boyuta sahip olduğunu ve dikkate alınması gerektiğini işaret etmektedir.⁶⁹⁴

Çin'in Kuşak ve Yol projesine alternatif olarak geliştirilebileceğini düşünen ABD Indo-Pacific Economic Framework (IPEF) projesini gündeme getirmiştir. Bu projeyle ABD'nin hedeflediği nokta; Çin'in bölgedeki üstünlüğü sağlama tehdidini dengeleme çabasıdır. Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de gerçekleştirilen G20 Liderler Zirvesi'nde, Hindistan, ABD, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri liderleri tarafından duyurulan 'Hindistan-Ortadoğu-Avrupa Ekonomik Koridoru' girişimi, küresel ticaret ağlarını yeniden şekillendirme potansiyeline sahip stratejik bir proje olarak öne çıkmıştır. Bu girişim, Hindistan'ın Mumbai Limanı'ndan başlayarak Dubai'ye ulaşan bir deniz yolu bağlantısını, ardından demiryolu ağıyla Suudi Arabistan, Ürdün ve İsrail üzerinden Akdeniz'e erişimini içermektedir. Avrupa'ya ise Yunanistan'ın Pire Limanı'ndan giriş yapılması ve koridorun Almanya'nın Hamburg Limanı'na kadar genişletilmesi hedeflenmektedir. Proje, altyapı, lojistik ve ticaret ağlarını geliştirme amacının ötesinde, jeopolitik ve ekonomik rekabetin bir parçası olarak da değerlendirilmektedir. ABD tarafından desteklenen bu girişim, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi karşısında alternatif bir ticaret ve lojistik güzergâhı oluşturmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda

⁶⁹² Sanders, 2021: 3.

⁶⁹³ Okur, 2017: 45.

⁶⁹⁴ Şakı, 2020: 8.

proje, Hint Okyanusu'nu Akdeniz'e ve Avrupa'ya bağlayarak, Çin'in etkisini dengelemeyi ve Hint-Pasifik ile Avrupa arasındaki ekonomik işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Ancak, Türkiye'nin koridorda yer almaması hem projenin bölgesel dinamikleri hem de Türkiye'nin stratejik konumu açısından dikkat çekici bir unsur olarak görülmektedir. Girişimin, bölgesel ve küresel ticaret dengelerinde nasıl bir etki yaratacağı ve Kuşak ve Yol Girişimi'ne karşı nasıl bir denge sağlayacağı ise uluslararası ilişkilerde önemli bir tartışma konusu olarak öne çıkmaktadır.⁶⁹⁵

Kuşak ve Yol Projesi, Çin'in liderliğinde yeni bir siyasi ve ekonomik düzenin temellerini atmayı amaçlayan kapsamlı bir girişimdir.⁶⁹⁶ Projenin büyüklüğü, kapsamı ve potansiyel etkileri göz önünde bulundurulduğunda, bu girişimin yalnızca ekonomik bir hedef taşımadığı, aynı zamanda jeopolitik amaçlarla ve küresel hegemonya kurma arzusuyla şekillendiği anlaşılmaktadır. Sovyetler Birliği'nin çöküşü sonrasında, Çin'in bu bölgeye yönelik güçlü bir şekilde geri dönüş yaptığı, bölgesel gelişmeleri takip eden uzmanlar tarafından sıkça vurgulanan bir olgudur. Bu geri dönüş, Çin'in küresel düzeydeki etkinliğini artırma çabalarının bir yansıması olarak 'ejderhanın dönüşü' olarak nitelendirilmektedir. Bu süreç, bölgesel güçlerin ve özellikle ABD'nin bölgedeki politik ve stratejik odaklanmalarını artırmalarına neden olmuş ve bu bölgedeki denetim mücadelesini derinleştirmiştir.⁶⁹⁷ Karadeniz, yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda küresel güç dengelerinin şekillenmesinde stratejik bir odak noktası haline gelmiş ve Çin ile İran gibi aktörlerin de dikkatini çekmiştir. Çin, Karadeniz'i Kuşak ve Yol Girişimi'nin Avrupa'ya açılan stratejik bir durağı olarak değerlendirmekte ve bölgede çeşitli yatırımlar gerçekleştirmektedir. Ancak, Çin'in Karadeniz'deki ekonomik nüfuzunun, Sahra Altı Afrika veya Latin Amerika gibi diğer bölgelerde olduğu kadar güçlü olmadığı görülmektedir. Bu durum, bölge ülkelerinin Çin'in yatırım politikalarına daha temkinli yaklaşmasından kaynaklanabilir.⁶⁹⁸

Çin için Kuşak ve Yol Girişimi, Karadeniz Bölgesi'ndeki stratejik çıkarlarının merkezi bir unsuru olarak değerlendirilmiştir. BRI, Çin'in uzun vadeli kalkınma planlarının bir parçası olup, özellikle enerji güvenliği ve tarımsal üretimle ilgili artan iç talepleri karşılamayı hedeflemektedir. Çin'in enerji talebinin 2030 yılı itibarıyla üç katına çıkması öngörüldüğünden, enerji arzının güvence altına alınması, ülkenin ekonomik sürdürülebilirliği ve kalkınması için

⁶⁹⁵ Kaygusuz, 2023: <https://www.indyturk.com/node/660456/d%C3%BCnya/hindistan%C4%B1-avrupaya-ba%C4%9Flayacak-koridor-hakk%C4%B1nda-bilinenler>

⁶⁹⁶ Kesim, 2024: 55.

⁶⁹⁷ Yalçınkaya ve Güzel, 2021: 119.

⁶⁹⁸ Coffey ve Kasapoğlu, 2023: 5.

kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, Karadeniz Bölgesi, Çin'in enerji ve tarımsal ihtiyaçlarını karşılamak adına stratejik bir alan olarak öne çıkmaktadır. Kuşak ve Yol Girişimi'nin Karadeniz Bölgesi'ne genişlemesi, kısa ve orta vadede bölgedeki istikrarı olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir. Bu etki, özellikle Rusya'nın genişlemeci ve revizyonist dış politika hareketlerinin sınırlandırılmasına katkı sağlayacaktır. Çin'in, Karadeniz Bölgesi'nde daha fazla nüfuz edinmesiyle birlikte, Pekin, bölgedeki jeostratejik istikrarı sağlama amacını gütmektedir. Bu çerçevede, mevcut statükonun korunması yönünde bir yaklaşım sergileyen Çin, artan etkisiyle Rusya'nın bölgedeki daha istikrarsızlaştırıcı politikalarını sınırlandırarak, Pekin'in faaliyetleri için daha elverişli ve yönetilebilir bir ortam yaratmayı hedefleyecektir. Çin'in bölgedeki etkinliğinin artması, dolayısıyla, Rusya'nın stratejik manevra alanını daraltacak ve bölgesel istikrarı güçlendirecektir.⁶⁹⁹

3.1.2. NATO ile Bölgede Askeri Varlığını Sürdürme Politikası

Amerika Birleşik Devletleri, Romanya ve Bulgaristan'ın 2004 yılında NATO'ya katılımıyla birlikte Karadeniz kıyısında stratejik bir avantaj elde etmiş ve bu bölgeye sınırlı da olsa dolaylı erişim sağlamıştır. Bu sürecin bir parçası olarak, Romanya'da Karadeniz kıyısında bir askeri üs kurulmasına yönelik girişimler gündeme gelmiştir. Romanya, Ploieşti merkezli petrol kaynakları ve Ukrayna'ya olan yakınlığı nedeniyle jeostratejik bir öneme sahiptir. Ancak Romanya'nın deniz kuvvetleri, birkaç eski tip firkateyn ve altı korvetten oluştuğundan, bölgedeki askeri kapasitesi sınırlı kalmış ve kayda değer bir askeri etki yaratamamıştır.⁷⁰⁰ NATO, bölgedeki stratejik etkisini artırmak amacıyla askeri altyapısını güçlendirmekte ve Rusya'nın bölgedeki etkisini sınırlamaya yönelik politikalar geliştirmektedir. Bu kapsamda, İttifak'ın, gelecekte Karadeniz'i de kapsayacak şekilde Gürcistan ve Azerbaycan'a kadar genişlemeyi hedeflediği değerlendirilmektedir. NATO'nun bu genişleme stratejisi, bölgedeki güvenlik mimarisini yeniden şekillendirme ve Rusya'nın nüfuz alanını dengeleme çabalarının bir parçası olarak öne çıkmaktadır.⁷⁰¹

Bulgaristan ve Romanya'nın NATO üyeliği sonrası, İttifak, Karadeniz bölgesinde yeni askeri üsler oluşturma planlarını hayata geçirmiştir. NATO'nun Karadeniz'deki askeri varlığını artırma girişimlerine karşılık olarak Rusya, bölgedeki stratejik dengeyi koruma amacıyla

⁶⁹⁹ Sanders, 2021: 3.

⁷⁰⁰ Köse, 2020: 211.

⁷⁰¹ Polat, 2017: 52.

Karadeniz Filosu'nu modernize etmeye yönelik adımlar atmıştır. Bu çerçevede, Kalibr tipi seyir füzeleriyle donatılmış savaş gemileri ve denizaltılar Karadeniz'de konuşlandırılmış, böylece Rusya'nın denizcilik kabiliyetlerini güçlendirme ve bölgesel caydırıcılık kapasitesini artırma hedefleri öncelik kazanmıştır.⁷⁰²

NATO, Karadeniz bölgesindeki stratejik etkinliğini artırmak amacıyla askeri üsler inşa etmekte ve Rusya'nın bölgedeki etkisini sınırlamayı hedeflemektedir. Bu çerçevede, gelecekte Karadeniz'in de dahil olduğu bir genişleme planı çerçevesinde Gürcistan ve Azerbaycan'ı kapsayan bir bölgesel genişleme stratejisi izlemektedir.⁷⁰³ Öte yandan, Rusya, özellikle 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından, NATO ve ABD'nin kendisini çevreleme amacını göttüklerini ve bu çevreleme politikalarına karşı çeşitli önlemler almaya çalıştığını ifade etmektedir. Bu durum, Rusya'nın jeopolitik çıkarlarını savunma adına hem askeri hem de diplomatik yollarla karşılık verme stratejisini güçlendirmesine yol açmıştır. Rusya'nın bölgedeki güvenlik kaygıları, NATO'nun genişlemesi ile daha da derinleşmiş ve bu iki aktör arasında devam eden bir stratejik rekabeti şekillendirmiştir.⁷⁰⁴

NATO'nun Rusya için büyük öneme haiz bu bölgede genişlemesi yanında askeri varlığını arttırma girişimleri Rusya tarafından tehdit olarak algılanmakta ve dengeleme çerçevesinde yıkıcı hamlelerde bulunmasına zemin hazırlamaktadır.⁷⁰⁵ Bir devletin dış politikasının temel unsurlarından biri olan güvenlik politikaları, ulusal çıkarlar doğrultusunda her zaman öncelikli bir konumda yer alır. Bu bağlamda, Rusya'nın Karadeniz bölgesinde etkin bir hakimiyet kurma çabası, stratejik çıkarlarının önemli bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Nitekim, 2008 yılında Rusya Başbakan Yardımcısı Dimitri Rogozin'in, 'Romanyalılar, Bulgarlar ve diğer Karadeniz ülkeleri, Karadeniz sularında kendi uygulamaları ve izin verdikleri diğer aktörlerin faaliyetleri konusunda dikkatli olmalılar...' şeklindeki uyarısı, Rusya'nın bölgedeki egemenlik iddialarını ve dış aktörlerin Karadeniz üzerindeki etkisine karşı duyduğu hassasiyeti açıkça ortaya koymaktadır. Bu açıklama, Rusya'nın Karadeniz'i yalnızca bir bölgesel güvenlik alanı olarak değil, aynı zamanda dış müdahalelere karşı stratejik bir savunma hattı olarak gördüğünü yansıtmaktadır.⁷⁰⁶ ABD ve Avrupa Birliği'nin bölgeye yönelik politikaları, Moskova tarafından en büyük tehdit unsurları olarak algılanmaktadır. Özellikle NATO'nun Türkiye, Bulgaristan ve Romanya'daki askeri varlığı ile Ukrayna ve Gürcistan'da

⁷⁰² Polat, 2017: 57.

⁷⁰³ Günyel ve Tercan, 2024: 7.

⁷⁰⁴ Polat, 2017: 52-53.

⁷⁰⁵ Üren, 2023: 287.

⁷⁰⁶ Progonati, 2015: 114.

gerçekleşen ‘renkli devrimler’, bu algıyı daha da pekiştirmektedir. Rusya, bu gelişmelere karşılık olarak bölge ülkelerinde faaliyet gösteren ayrılıkçı hareketlere destek sağlamaktadır. Bu bağlamda, Rusya’nın bölgeye yönelik politikalarının ağırlıklı olarak güvenlik temelli bir yaklaşıma dayandığı söylenebilir.⁷⁰⁷

3.2. AB’nin Karadeniz Politikası

Karadeniz bölgesi, Avrupa Birliği açısından stratejik öneme sahip bir coğrafyadır. Avrupa, Orta Asya ve Orta Doğu arasında kritik bir kavşakta konumlanan bu bölge hem ticari hem de siyasi açıdan hayati bir bağlantı noktası işlevi görmektedir. Geniş nüfusu sayesinde önemli bir ekonomik potansiyele sahip olan bölge, enerji kaynakları bakımından da stratejik bir rol oynamaktadır.⁷⁰⁸ Karadeniz, yalnızca petrol ve doğal gaz üretimi açısından değil, aynı zamanda bu kaynakların taşınması için bir transit koridoru olarak da öne çıkmaktadır. Bu doğrultuda, Karadeniz’in katkısıyla Avrupa, enerji arzını çeşitlendirebilir ve Kuzey Denizi’ndeki azalan üretime alternatif sağlayabilir. Bununla birlikte, bölge ciddi yapısal ve siyasal sorunlarla karşı karşıyadır. Donmuş çatışmalar, çok etnikli ve karmaşık ulusal yapılar, zayıf yönetim, yüksek işsizlik oranları, yoksulluk, yaygın yolsuzluk, çevresel bozulma, yasa dışı göç, uyuşturucu kaçakçılığı, organize suç faaliyetleri, yetersiz sınır kontrolleri, bölge devletleri arasındaki siyasi gerilimler ve eksik ulaşım altyapısı, Karadeniz’in kalkınma ve istikrarını tehdit eden başlıca sorunlar arasında yer almaktadır. Bu yapısal zorluklar, bölgenin ekonomik potansiyelini tam anlamıyla gerçekleştirmesinin önünde engel teşkil etmektedir.⁷⁰⁹

Stratejik önemi yüksek bölgelerden biri olan Karadeniz, coğrafi konumu itibarıyla Avrupa’dan Kafkasya ve Orta Asya’ya uzanan stratejik bir güzergâh üzerinde yer almakta ve özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından altı devleti çevreleyen bir deniz hâline gelmiştir. Bu bağlamda, Karadeniz, Batı ve Doğu arasındaki en kritik geçiş noktalarından biri olarak konumlanmıştır. Bu stratejik perspektifle değerlendirildiğinde, Avrupalı devletlerin Bulgaristan ve Romanya’nın NATO üyelik süreçlerine verdikleri destek ve daha sonra Gürcistan ile Ukrayna’ya yönelik politikaları, Batı’nın Karadeniz bölgesindeki etkisini daha da belirgin hâle getirmiştir.⁷¹⁰ Karadeniz bölgesi, Avrupa’nın alt bölgelerinden Balkanlar ve Orta Asya’nın alt bölgelerinden Kafkaslarla yakın coğrafi ve siyasi bağlar içindedir. Bu bölgelerin

⁷⁰⁷ Akgül, 2020: 556.

⁷⁰⁸ Çetinkaya, 2024: 464.

⁷⁰⁹ Musaoğlu ve Efegil, 2009: 311.

⁷¹⁰ Deveci Bozkuş, 2023: 65.

etnik ve dini çeşitlilikleri, çatışma potansiyelini artırmakta ve özellikle bölgesel aktörler başta olmak üzere Avrupa Birliği'nin güvenliğini doğrudan etkileme kapasitesine sahip olabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Karadeniz'de oluşan güç boşluğu, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ile yasadışı göç gibi faaliyetlerin artmasına zemin hazırlayarak AB için potansiyel güvenlik tehditleri doğurmaktadır.⁷¹¹

AB'nin Karadeniz bölgesine yönelik politikaları, esasen bölgedeki istikrarın sağlanmasına odaklanmaktadır. Ancak bölge ülkeleri arasındaki karmaşık siyasi durum ve Doğu Ukrayna, Dağlık Karabağ, Abhazya, Güney Osetya ve Transdinyester gibi bölgelerdeki hassas güvenlik koşulları, AB'nin bölgeye yönelik daha kapsayıcı ve çok boyutlu bir politika geliştirmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle AB, tüm bölge ülkelerini kapsayan geniş ölçekli bir strateji yerine, daha sınırlı ve iki taraflı diplomasiye dayalı bir yaklaşımı tercih etmektedir. Ayrıca, AB'nin bu bölgede yürüttüğü çabaların başarısı, büyük ölçüde Karadeniz'deki iki önemli bölgesel güç olan Rusya ve Türkiye ile olan ilişkilerinin niteliğine bağlıdır. Bu iki ülke ile kurulacak dengeli ve işbirliğine dayalı ilişkiler, AB'nin bölgedeki etkisini artırmada kritik bir rol oynamaktadır.⁷¹² Avrupa Birliği'nin uzun vadeli hedefleri dört ana başlık altında değerlendirilebilir. İlk olarak, AB'nin bölgedeki uzun vadeli istikrarı ve çatışma yönetimini desteklemeye yönelik çabaları ön plandadır. İkinci olarak, demokratik kurumların güçlendirilmesi ve hukukun üstünlüğünün teşvik edilmesi AB'nin önemli öncelikleri arasında yer almaktadır. Üçüncü olarak, Avrupa'nın enerji güvenliğini sağlamak ve istikrarlı bir enerji kaynağına erişimi temin etmek AB'nin stratejik amaçları arasındadır. Son olarak, AB, organize suç ve terörle mücadele kapsamında göç ve sınır kontrollerine ilişkin kaygıları ele almaktadır.⁷¹³

AB, Soğuk Savaş döneminde Doğu Bloğunda yer alan ve Karadeniz kıyı şeridinde bulunan Romanya ve Bulgaristan'ı doğrudan AB üyesi yaparak hem topraklarını hem de etki alanını Karadeniz'in ötesine taşımayı amaçladığı anlaşılmaktadır.⁷¹⁴ Bu strateji, AB'nin bölgesel entegrasyon ve genişleme politikasının bir parçası olarak şekillenmiştir. Aynı zamanda, AB'nin Kafkasya politikasının da bu doğrultuda şekillendiği görülmektedir. AB ülkelerinin enerji ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya ve diğer doğu ülkelerinden temin ettiği göz önüne alındığında, Kafkasya bölgesindeki enerji kaynaklarının önemi artmaktadır. Kafkasya'nın zengin enerji potansiyeline sahip olması ve Karadeniz'in de stratejik geçiş

⁷¹¹ Tüysüz, 2014: 75.

⁷¹² Sıvış, 2019: 569.

⁷¹³ Cornell vd, 2006: 6.

⁷¹⁴ Canar, 2024: 376.

güzergahı olmasıyla birlikte AB için stratejik bir öncelik teşkil etmekte ve bu bölge, AB'nin enerji güvenliğini sağlama çabalarında kritik bir rol oynamaktadır.⁷¹⁵

AB'nin enerji açısından Rusya'ya olan bağımlılığı önemli bir düzeyde seyretmektedir. Rusya, ham petrol, doğal gaz ve katı fosil yakıtlar gibi temel enerji kaynaklarında AB'nin başlıca tedarikçisi konumundadır. Özellikle, 2017 verilerine göre, AB üyesi ülkelerin toplam ham petrol ithalatının %30'unu Rusya'dan karşılaması bu bağımlılığın ne denli kayda değer olduğunu göstermektedir.⁷¹⁶ 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın Avrupa Birliği'ne (AB) katılımıyla, AB sınırları Karadeniz'e kadar genişlemiş ve bu durum, AB'nin Karadeniz bölgesine yönelik stratejik girişimlerinden biri olan 'Karadeniz Sinerjisi'nin temelini oluşturmuştur.⁷¹⁷ Karadeniz Sinerjisi, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Romanya, Moldova, Rusya, Türkiye ve Ukrayna gibi ülkeler arasında daha etkin bölgesel işbirliği ve kalkınmayı amaçlayan bir inisiyatif olarak öne çıkmaktadır.⁷¹⁸

Avrupa Birliği, enerji arz güvenliği konusunda Rusya'nın etkisini sınırlamayı hedeflemektedir. Bu çerçevede, doğalgaz ithalatında Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak ve enerji tedarikini çeşitlendiren projeleri desteklemek AB'nin öncelikleri arasında yer almaktadır. Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, yalnızca AB için değil, bölgedeki diğer devletler için de enerji güvenliğinin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Rusya ise enerji politikalarını güvenlikle ilgili stratejik bir araç olarak kullanmaktadır. Bu bağlamda AB, Karadeniz bölgesindeki etkinliğini dengelemek ve enerji arzını güvence altına almak amacıyla Karadeniz Sinerjisi ve GUAM gibi inisiyatifleri desteklemektedir.⁷¹⁹

Avrupa Birliği'nin Karadeniz bölgesindeki girişimleri, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesine yol açan süreci dolaylı olarak etkilemiştir. Bu girişimlerin başlıcaları, 2004'te başlatılan Avrupa Komşuluk Politikası, 2007'deki Karadeniz Sinerjisi girişimi ve 2009 yılında uygulamaya konulan Doğu Ortaklığı programıdır. AB, Doğu Ortaklığı programıyla Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna ile siyasi ve ekonomik bağları güçlendirmeyi hedeflemiştir. Ancak Rusya, bu girişimi eski Sovyet ülkelerinin ekonomilerini AB'ye yakınlaştırmaya yönelik bir hamle olarak görmüş ve bunu kendi çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak algılamıştır.⁷²⁰ Avrupa Birliği, Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlama çabalarında

⁷¹⁵ Keçeci, 2021: 33.

⁷¹⁶ Sıvış, 2019: 568.

⁷¹⁷ Canar, 2024: 392.

⁷¹⁸ Sıvış, 2019: 569.

⁷¹⁹ Kain ve Asal, 2023: 132.

⁷²⁰ Baykara, 2020: 154.

genellikle bölgesel bir politika yerine ikili ilişkiler üzerine odaklanmaktadır. Rusya'nın dahil olduğu tüm çatışma alanlarında—Doğu Ukrayna/Donbas, Dağlık Karabağ, Abhazya, Güney Osetya ve Transdinyester—AB, kapsamlı bir bölgesel strateji geliştirememiştir. Bu bağlamda AB, diplomatik süreçleri ikili ilişkiler yoluyla yürütmeyi tercih etmiştir. Ayrıca, bölgedeki en büyük iki güç olan Rusya ve Türkiye'yi göz ardı edememiş, bu iki ülkenin etkisi olmadan bağımsız bir politika geliştirememiştir.⁷²¹

AB'nin iş birliği içinde olduğu ülkelerin statüleri farklılık göstermektedir. AB ile ilişkilerde bazı ülkeler üye devlet statüsündeyken, Rusya örneğinde olduğu gibi, diğerleri AB ile ikili anlaşmalar çerçevesinde iş birliği yapmaktadır. Diğer yandan, bazı ülkeler Doğu Ortaklığı girişiminde yer almakta ve Türkiye gibi bazıları ise NATO aracılığıyla AB ile askeri müttefik konumundadır. Bu çeşitlilik, AB'nin mevcut platformlar aracılığıyla ilişkilerini sürdürüyor olmasının, daha kapsamlı bir Karadeniz stratejisi geliştirme konusundaki isteksizliğini bir dereceye kadar etkilediği sonucunu doğurmaktadır. Bu durum, AB'nin halihazırda bölgesel iş birliği girişimlerine odaklanmayı sürdürmesinin altında yatan sebeplerden biri olarak değerlendirilebilir.⁷²²

AB, Karadeniz bölgesindeki varlığının neye hizmet etmeyi amaçladığını şu şekilde ifade etmektedir; Avrupa Birliği'nin Karadeniz bölgesindeki temel hedefleri, demokratikleşme ve ekonomik reform süreçlerini teşvik etmek, istikrarı desteklemek ve kalkınmayı güçlendirmek olarak belirlenmiştir.⁷²³ Bu bağlamda, ortak endişe alanlarına yönelik somut projelere odaklanılması ve bölgesel çerçevede uyumlu eylemler yoluyla karşılaşılan fırsat ve zorluklara yanıt verilmesi öngörülmektedir. Ayrıca, bölgedeki çatışmaların çözümüne daha elverişli bir ortam yaratılması, AB'nin politikalarına rehberlik eden diğer bir stratejik amaçtır. Karadeniz bölgesine yönelik AB katılımının, ticaret, bilim ve teknoloji, araştırma, kültür, eğitim, istihdam ve sosyal işler gibi farklı alanlarda önemli katkılar sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, enerji, ulaştırma, çevre, hareketlilik ve güvenlik gibi kritik sektörlerde bölgesel düzeyde koordineli eylemlerin gerçekleştirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Her ne kadar bu girişimin temel amacı uzun süreli çatışmaların doğrudan çözümünü hedeflemese de karşılıklı güvenin inşasına katkıda bulunabileceği ve çözüm süreçlerini sekteye uğratan belirli unsurların ortadan kaldırılmasına yardımcı olabileceği öngörülmektedir.⁷²⁴

⁷²¹ Baykara, 2020: 157.

⁷²² Sıvış, 2019: 573-574.

⁷²³ Canar, 2024: 391.

⁷²⁴ Efe, 2012: 7-8.

3.2.1. Karadeniz Sinerjisi

1 Ocak 2007 tarihinde Bulgaristan ve Romanya'nın Avrupa Birliği'ne katılımıyla, AB Karadeniz bölgesine resmi olarak dahil olmuştur.⁷²⁵ Bu tarihe kadar AB kurumları, Karadeniz'i politika üretimi açısından öncelikli bir bölge olarak görme konusunda oldukça ihtiyatlı bir tutum sergilemiştir. Örneğin, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (KEİ) AB'yi gözlemci statüsüyle dahil etme teklifleri geçmişte olumlu bir karşılık bulmamıştır. Avrupa Komisyonu her ne kadar Karadeniz bölgesine yönelik bir politika oluşturmayı düşünmüş olsa da, üye devletler arasındaki çekinceler açık bir girişimin önüne geçmiştir.⁷²⁶ Ancak, Bulgaristan ve Romanya'nın AB üyeliğiyle birlikte, bölgeye yönelik politika geliştirme ihtiyacı daha belirgin bir hale gelmiş ve bu iki ülkenin talepleri doğrultusunda AB'nin Karadeniz bölgesinde aktif rol üstlenmesi yönünde bir meşruiyet zemini oluşmuştur.⁷²⁷ Bu bağlamda Avrupa Komisyonu, Nisan 2007'de 'Karadeniz Sinerjisi: Yeni Bir Bölgesel Girişim' başlıklı bir politika belgesi yayımlamıştır.⁷²⁸

Komisyonun yayımladığı bu belge, AB'nin Karadeniz politikasında yeni bir dönemin başlangıcını temsil etmektedir. Bu politika, AB'nin genişleme sürecine paralel olarak, yeni sınır bölgelerinde bölgesel iş birliği mekanizmaları oluşturma çabalarının bir parçasıdır.⁷²⁹ Benzer yaklaşımlar daha önce Akdeniz için Barselona Süreci, Balkanlar için İstikrar Paketi ve Baltık ile Barents Denizi çevresi için Kuzey Boyutu girişimlerinde de görülmüştür. Karadeniz Sinerjisi girişimi, Avrupa Komşuluk Politikası'nın (ENP) doğu kanadını destekleyici birçok taraflı boyut kazandırmayı amaçlamaktadır. ENP'nin 2004 yılından bu yana Moldova, Ukrayna ve Güney Kafkasya ülkeleriyle (Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan) yürüttüğü faaliyetler ağırlıklı olarak ikili ilişkiler çerçevesinde şekillenmiştir.⁷³⁰

Bu girişim ise daha geniş bir bölgesel iş birliği perspektifi sunmaktadır. Ancak, Karadeniz Sinerjisi'nin pratikte nasıl uygulanacağı ve bölgedeki jeopolitik eğilimleri ve gerilimleri nasıl etkileyeceği soruları önem kazanmaktadır. Ukrayna, Moldova ve Gürcistan gibi ülkeler, Rusya'nın siyasi ve ekonomik baskı stratejileri izlediğini düşünmekte, Kremlin ise BDT bölgesini yeniden yapılandırmayı dış politika önceliği olarak açıkça ifade etmektedir. Diğer taraftan, ABD'nin özellikle Gürcistan bağlamındaki tutumu, Rusya tarafından zıt bir

⁷²⁵ Türker Yıldız, 2018: 7.

⁷²⁶ Emerson, 2008: 1.

⁷²⁷ Türker Yıldız, 2008: 6.

⁷²⁸ Emerson, 2008: 1.

⁷²⁹ Canar, 2024: 392.

⁷³⁰ Emerson, 2008: 1-2.

jeopolitik pozisyon olarak algılanmaktadır. Gürcistan ve Ukrayna, NATO üyeliğini ya da en azından bir üyelik eylem planını (Membership Action Plan- MAP) hedeflemektedir. Bu bağlamda, Avrupa Birliği daha yumuşak bir yaklaşım benimsemektedir. Ancak bu, AB'nin etkisiz bir aktör olduğu anlamına gelmemektedir. AB, bölgedeki mevcut jeopolitik gerginlikler içinde kendisini daha tarafsız bir aktör olarak sunma ve böylelikle farklı bir stratejik konum elde etme potansiyeline sahiptir.⁷³¹

AB'nin 2007 yılında yayımladığı Karadeniz Stratejisi belgesinde, bu girişimin enerji, eğitim, sivil toplum, sınır ötesi işbirliği, araştırma, çevre, denizcilik ve balıkçılık gibi alanlarda somut sonuçlar üretmesi hedeflenmiştir. Karadeniz Sinerjisi, bölgedeki demokratik ve ekonomik reformları teşvik etmek, kalkınmayı desteklemek, sivil toplum örgütlerini güçlendirmek ve uyuşmazlıkların çözümüne yönelik politikalar geliştirmek gibi temel amaçlar doğrultusunda şekillenmiştir. Avrupa Komisyonu'nun önerisi olarak sunulan bu girişim, 2007 yılında AB Bakanlar Konseyi tarafından onaylanmış ve Avrupa Konseyi tarafından da uygun görülmüştür. Girişim, Şubat 2008'de Kiev'de Karadeniz bölgesi ülkelerinin ve AB üyesi ülkelerin dışişleri bakanlarının katılımıyla başlatılmıştır.⁷³² Karadeniz Sinerjisi'nin temel hedefi, AB'nin Karadeniz bölgesindeki nüfuzunu artırarak, bölge ülkeleriyle demokratikleşme ve kalkınma temelinde daha yakın işbirliği tesis etmektir.⁷³³

Karadeniz Sinerjisi kapsamında Avrupa Birliği, bölge ülkelerinin ortak projelerini destekleme taahhüdünde bulunmuştur. Bu bağlamda, bölge ülkeleri arasında veya bölge ile AB arasındaki işbirliği sektörel temellere dayandırılacak ve ortaklığa katılmak isteyen tüm bölge ülkelerine açık olacaktır. Ayrıca, ortaklıkların koordinasyonuna yardımcı olacak ülkeler önceden belirlenmiştir. Sinerji kapsamında öncelikli alanlar arasında Yunanistan ulaştırma, Romanya çevre ve Bulgaristan ise enerji işbirliği konularında rehberlik yapacak ülkeler olarak atanmıştır.⁷³⁴

AB, bölgesel kalkınmaya büyük önem vermekte ve özellikle Romanya ve Bulgaristan'ın 2007 yılında Birliğe katılmasıyla birlikte, Karadeniz Sinerjisi girişimi aracılığıyla Kuzeydoğu Avrupa ve Kuzeydoğu Asya ülkelerini desteklemektedir. Karadeniz Sinerjisi, AB'nin komşuluk politikası kapsamında, Karadeniz'e kıyısı olan Doğu Avrupa, Orta Asya ve Kuzey Kafkasya ülkeleriyle işbirliğini teşvik etmeyi amaçlayan bir girişimdir. Bu ülkeler arasında

⁷³¹ Emerson, 2008: 1.

⁷³² Kurt, 2015: 407.

⁷³³ Sıvış, 2019: 569.

⁷³⁴ Tüysüz, 2014: 88.

Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Kırgızistan, Moldova, Ukrayna ve Rusya yer almakta olup, temel hedefler arasında ortak sorunların çözülmesi, ekonomik, kültürel ve politik ilişkilerin geliştirilmesi yer almaktadır. Girişimin amacı, bu ülkelerde demokrasi ve ekonomik gelişmeyi desteklemek, bölgesel istikrarı teşvik etmek, barışçıl çözümler üreterek çatışmaların önüne geçmek ve ortak projeler geliştirmektir.⁷³⁵

Karadeniz havzasındaki ülkeler ile Güney Kafkasya arasındaki bağlantının güçlendirilmesi, Azerbaycan'ın Hazar havzasındaki enerji üretiminin Avrupa pazarlarına güvenli bir şekilde taşınması ve bölgesel istikrarın sağlanması, Karadeniz Sinerjisi'nin temel politik hedefleri arasında yer almaktadır. Her ne kadar Azerbaycan, Karadeniz'e kıyısı olmayan bir ülke olsa da bu girişimde yer alması, Avrupa Komşuluk Politikası (ENP) ve Doğu Ortaklığı (EaP) kapsamındaki konumunu destekleme amacı taşımaktadır. Karadeniz Sinerjisi ile Doğu Ortaklığı, niteliksel olarak farklı girişimler olsalar da, her ikisi de Avrupa Komşuluk Politikası'nı tamamlayıcı birer hükümetlerarası platform işlevi görmektedir. Karadeniz havzası, enerji üreticisi ülkeler ile Avrupa Birliği pazarları arasında bir köprü konumundadır ve Hazar havzasından gelen enerji kaynaklarının arz ve taşınmasında güvenliğin sağlanması açısından stratejik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, Güney Gaz Koridoru üzerindeki ülkelerin Karadeniz Sinerjisi'ne katılımı, bölgesel enerji güvenliği açısından özel bir anlam taşımaktadır.⁷³⁶

Karadeniz Sinerjisi, bölgedeki demokratik ve ekonomik reformları teşvik etmeyi, istikrarı sağlamayı ve kalkınmayı desteklemeyi amaçlayan bir AB girişimidir. Aynı zamanda, sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini güçlendirmek ve bölgedeki çatışmaların çözümüne katkı sağlayacak bir işbirliği ortamı oluşturmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, Karadeniz Sinerjisi'nin temel amacı, Karadeniz Bölgesi ile AB arasındaki işbirliğini geliştirmek ve bu işbirliği aracılığıyla bölgesel kalkınmayı ve barışı sağlamaktır.⁷³⁷ Bu girişim, bölgesel istikrarın sağlanması ve ekonomik büyümenin desteklenmesi hedeflerine odaklanmış; aynı zamanda, pratik uygulama gerektiren somut projeleri hayata geçirerek, bölgedeki devam eden çatışmaların çözümüne yönelik elverişli bir ortam oluşturmayı amaçlamıştır. Böylelikle, reform sürecine katkıda bulunurken, uzun vadeli barış ve işbirliğine dayalı bir düzenin inşa edilmesine zemin hazırlamıştır.⁷³⁸

⁷³⁵ Aydın Yılmaz, 2013: 8.

⁷³⁶ Kutlu ve Cengiz, 2021: 47.

⁷³⁷ Kurt, 2015: 408.

⁷³⁸ Çelikpala, 2010: 11.

Bu proje, spesifik olarak ulaşım, enerji ve çevre konularına odaklanmakta; ayrıca eğitim, sağlık ve suçla mücadele gibi alanlarda da işbirliği yapılmasını hedeflemektedir. AB, bu girişimle Karadeniz Bölgesi'nde somut bir adım atmış ve bölgedeki güvenlik, enerji arzının Avrupa pazarına girişi, demokratikleşme ve istikrarın sağlanması gibi konuları ön plana çıkarmıştır. Terörizm, yasa dışı göç ve insan kaçakçılığı da bu çerçevede ele alınan diğer önemli güvenlik meseleleridir.⁷³⁹

Karadeniz Sinerjisi'nin ilk yılındaki uygulama süreci üzerine Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan rapor, bu girişimin faaliyetlerini detaylı bir şekilde incelemiştir. Raporla, AB'nin 2008 yılında Küresel Göç Yaklaşımı çerçevesinde, Karadeniz bölgesinde Göç İşbirliği Platformu kurma kararı aldığı vurgulanmıştır. Bu platformun, 2009'da Doğu Ortaklığı adı altında kurulan geniş çaplı bir girişimle ilişkilendirildiği belirtilmiştir. Platformun temel hedefleri arasında, AB üye devletleri, Karadeniz'e komşu ülkeler ve bölgesel örgütler arasında göç yönetimi konusunda diyalog kurulması ve pratik işbirliğinin artırılması yer almıştır. Her Karadeniz ülkesinin, Koordinasyon Merkezi'ne bilgi aktaracak ulusal merkezler oluşturması beklenmiştir.⁷⁴⁰

Avrupa Birliği, Karadeniz Sinerjisi'nin kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşım sunmada yetersiz kaldığı sonucuna varmıştır. Bu nedenle, AB daha yerel ve ilişkisel stratejilere yönelerek mikro-bölgeselcilik yaklaşımını benimsemiştir. Bu strateji, bölgesel düzeyde daha odaklanmış ve bağlantılı çözümler geliştirerek, bölgedeki farklı dinamikleri dikkate almayı amaçlamaktadır. Böylece, AB'nin bölgeye yönelik politikalarının daha etkili ve esnek bir yapıya kavuşması hedeflenmektedir.⁷⁴¹

Türkiye, Karadeniz Sinerjisi'nin yayımlanmasını takiben AB'nin bölgedeki girişimlerini olumlu karşılamış ve AB'nin bölgesel çatışmalara tarafsız bir aktör olarak barışçıl çözümler üretme kapasitesine sahip olmasının önemini vurgulamıştır. Ancak, Türkiye'ye göre, Karadeniz Sinerjisi'nin ardından oluşan olumlu hava, AB'nin Doğu Ortaklığı İletişimi'nin yayımlanmasıyla zayıflamıştır. Türkiye ve Rusya gibi bazı bölgesel aktörlerin hem ikili hem de çok taraflı girişimlerden dışlanması, AB'nin kaçınmaya çalıştığı dışlayıcı bir etki yaratmıştır. Bu durum, bölgesel işbirliğine yönelik olası katkıları sınırlayan bir unsur olarak değerlendirilmektedir.⁷⁴²

⁷³⁹ Aydın Yılmaz, 2013: 8.

⁷⁴⁰ Sönmez, 2016: 11.

⁷⁴¹ Kurt, 2015: 408.

⁷⁴² Üstün, 2010: 235.

Avrupa Birliği'nin Karadeniz Sinerjisi girişiminin uygulanması, büyük güçler arasındaki stratejik rekabet, bölgesel aktörler arasındaki çatışmalar, siyasi diyalog eksikliği ve bölgesel iş birliği için gerekli altyapının yetersizliği gibi çeşitli zorluklar nedeniyle önemli ölçüde karmaşıklık taşımaktadır. Bununla birlikte, AB bu projenin yapısal ve siyasi engellere rağmen, Karadeniz Sinerjisi girişiminin bölgesel kalkınmaya anlamlı katkılar sunma potansiyeline sahip olduğunu vurgulamaya devam etmektedir.⁷⁴³

Karadeniz Sinerjisi'ni sunmaya çalışan Avrupa Komisyonu ve Avrupa Dış Eylem Servisi, başlangıçta zorlu bir dış siyasi ortamla karşılaşmıştır. Bunun en önemli nedeni, bölge ülkeleri tarafından AB'nin, Rusya ve Türkiye gibi mevcut güçlerin karşısında yeni bir rakip olarak algılanmasıdır. AB'nin Karadeniz Sinerjisi'ndeki başarısı, bölgedeki en önemli iki bölgesel güç olan Rusya ve Türkiye ile geliştirdiği ilişkilerle doğrudan bağlantılıdır.⁷⁴⁴ 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı, AB-Rusya ilişkilerini önemli ölçüde olumsuz etkilemiş, buna ek olarak Suriye'deki Rus müdahalesi, Rusya'daki temel haklar üzerindeki kısıtlamalar ve AB'nin insan hakları ihlallerine yönelik eleştirileri, Kırım ve Azak Denizi bölgelerinin askeriye edilmesi gibi gelişmeler, AB-Rusya gerilimini daha da artırmıştır. Bu durum, taraflar arasında güvenlik alanında iş birliği kurmanın ne kadar zor olduğunu gözler önüne sermiştir. Ancak, AB'nin Karadeniz Sinerjisi çerçevesinde belirlediği hedeflere ulaşabilmesinin, bölgedeki meselelerde Rusya ile ortak bir zemin oluşturabilmesine bağlı olduğu unutulmamalıdır.⁷⁴⁵

3.2.2. Doğu Ortaklığı Projesi

Doğu Ortaklığı Projesi, 7 Mayıs 2009 tarihinde Prag Zirvesi'nde başlatılmış olup, Belarus, Moldova, Ukrayna, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ı kapsayan bir girişim olarak şekillenmiştir. Prag Deklarasyonu'na atıfta bulunarak, bu girişimin temel hedefi, Avrupa Birliği ile ilgili ülkeler arasında siyasi ilişkilerin derinleştirilmesi ve ekonomik entegrasyon sürecinin hızlandırılması için uygun koşulların oluşturulmasıdır. Doğu Ortaklığı, bu bağlamda, partner ülkelerin siyasi ve sosyo-ekonomik reformlarını teşvik etmeyi ve onları Avrupa Birliği'ne daha yakın hale getirmeyi amaçlayan bir strateji geliştirmektedir. Bu hedef doğrultusunda, ortaklık, sadece ikili ilişkilerin pekiştirilmesine yönelik değil, aynı zamanda partner ülkelerin AB'nin

⁷⁴³ Musaoğlu ve Efeğil, 2009: 315.

⁷⁴⁴ Ceyhan, 2024: 412-413.

⁷⁴⁵ Ayaz Avan, 2022: 57-58.

siyasi ve ekonomik normlarına daha yakın hale gelmesi için altyapı sağlama amacını taşımaktadır.⁷⁴⁶

AB'nin Doğu Ortaklığı Projesi (DOP), Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından eski Sovyet coğrafyasına yönelik yürütülen Komşuluk Politikası'nın daha derinleştirilmiş bir versiyonu olarak değerlendirilebilir. DOP'un oluşturulmasında temel etkenlerden biri, Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan'a müdahalesinin ardından Polonya'nın, İsveç'in de desteğini alarak, 'Transkafkasya için yeni bir politika geliştirilmeli' önerisiyle öne çıkması olmuştur. Brüksel, Polonya'dan gelen bu öneriyi dikkate alarak, daha önce eski Doğu Bloğu ülkelerini de kapsayan Komşuluk Politikası'nı özelleştirmiş ve bu çerçevede, 16 ülkeyi içeren politika alanını altı ülke (Azerbaycan, Belarus, Ermenistan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna) ile sınırlandırarak Doğu Ortaklığı Projesi (DOP) adıyla kamuoyuna duyurmuştur.⁷⁴⁷

Doğu Ortaklığı girişimi çerçevesinde, Rusya'nın bölgedeki etkisinin ve stratejik çıkarlarının varlığı, tehdit dengesi teorisi bağlamında ele alınması gereken önemli bir unsurdur. Tehdit dengesi teorisi, bir devletin bölgesel aktörlere yönelik politikalarını belirlerken diğer başat güçlerin bu aktörler üzerindeki etkisini dengeleme çabasını temel alır. Bu kapsamda, EaP'nin eski Sovyet ülkelerine yönelik olması, Rusya'nın bölgesel çıkarlarıyla doğrudan bir çatışma yaratmış ve Moskova'nın bu durumu bir tehdit olarak algılamasına yol açmıştır.⁷⁴⁸

AB'nin başlangıçta Rusya'nın da DOP'a katılımını teşvik etme girişimlerine rağmen, Rusya'nın bu süreci reddetmesi ve DOP'un resmi belgelerine dahil olmamayı seçmesi, Moskova'nın AB ile entegrasyon sürecine yönelik derin şüphelerini ortaya koymaktadır.⁷⁴⁹ Rusya, AB'nin Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya üzerindeki nüfuzunu arttırma çabasını stratejik çıkarları açısından bir denge unsuru olarak yorumlamış ve bu bağlamda DOP ülkelerinin AB'ye entegrasyonunu 'gerçekçi olmayan' bir hedef ve bölgesel dengeleri tehdit eden bir adım olarak değerlendirmiştir.⁷⁵⁰

Şu anda Rus akademik çevrelerinde ve karar alıcılar arasında egemen olan Jeopolitik teorisyenler ve siyasi realizm akımını benimseyenler için Doğu Ortaklığı, güç politikalarının askeri ve ekonomik araçlar dışında, daha yumuşak araçlarla sürdürülmesinin bir versiyonu olarak görülmektedir. Bu perspektife göre, Avrupa Birliği ve Batı, 'sert' güç kullanmak yerine

⁷⁴⁶ Sergunin, 2013: 20.

⁷⁴⁷ Sağlam, 2014: 437.

⁷⁴⁸ Özçelik ve Zandaradze, 2020: 178.

⁷⁴⁹ Sergunin, 2013: 19.

⁷⁵⁰ Özçelik ve Zandaradze, 2020: 178.

‘yumuşak’ gücü devreye sokmaktadır.⁷⁵¹ Bu anlayışı benimseyenlerin perspektifinden Doğu Ortaklığı’nın temel jeopolitik amacı, Moskova’yı post-Sovyet coğrafyasından dışlamak ya da Rusya’yı tamamen geleneksel etki alanından çıkararak bu bölgedeki hegemonik rolünü sınırlamaktır. Diğer yandan, liberal ve küreselci bakış açıları Doğu Ortaklığı’nı, özünde bir Avrupa entegrasyonu projesi olarak değerlendirir ve bunun AB’nin çevresindeki bölgelere daha fazla refah ve güvenlik getireceğine inanmaktadır. Bu bakış açısına sahip olanlar, Doğu Ortaklığı’nın altı partner ülkesine fayda sağlayacağını öngörür; çünkü bu girişim, söz konusu post-Sovyet devletlerinde sosyo-ekonomik, politik ve idari reformları teşvik etmeyi ve AB ile ortaklık ile Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Anlaşmaları (DCFTA) hazırlamayı hedeflemektedir.⁷⁵² Ayrıca, Doğu Ortaklığı’nın AB-Rusya ilişkilerinde yeni bir işbirliği yolu açabileceğini ve Avrupa genelinde ortak alanlar oluşturulmasına katkı sağlayabileceğini savunurlar.⁷⁵³ Bu grup, AB-Rusya gerilimlerinin esas olarak yanlış anlamalar ve algılamalardan kaynaklandığını, temel çıkarlar arasındaki farklılıklardan değil, zıtlıkların daha çok algısal bir düzeyde yaşandığını ileri sürer. Son olarak, bu görüş sahipleri, Doğu Ortaklığı bölgesinde güç dengesinden ziyade çıkarlar dengesinin sağlanması gerektiğini vurgulamaktadırlar.⁷⁵⁴

Doğu Ortaklığı Projesi (DOP), taraf ülkeler arasında serbest ticaret anlaşmaları, ortak dış politika ve güvenlik işbirliği, vize kolaylıklarının kademeli olarak uygulanması ve bilim, kültür ile eğitim alanlarında işbirliğini içeren kapsamlı bir işbirliği çerçevesi sunmaktadır. DOP’a katılan ülkeler, Avrupa Birliği ile Serbest Ticaret Anlaşmaları imzaladıklarında, 350’ye yakın AB mevzuat düzenlemesini yürürlüğe koyma yükümlülüğü altına gireceklerdir. Bu durum, Moskova’nın bölgedeki ekonomik nüfuzunu sınırlandırma potansiyeline sahip olduğu için Rusya açısından endişe vericidir. Rusya, bu rahatsızlık karşısında AB’ye karşı alternatif bir güç merkezi oluşturma girişiminde bulunmuş ve kimi zaman sert diplomatik söylemlerle kimi zaman ise vaatlerle kendi etki alanındaki ülkeler üzerinde nüfuzunu yeniden kazanma çabasına yönelmiştir.⁷⁵⁵

Avrupa Birliği’nin, Doğu Ortaklığı projesiyle doğu sınırında iyi ilişkilere sahip, kendisiyle uyumlu ve istikrarlı ülkeler oluşturmayı hedeflediği söylenebilir. Ancak, AB’nin doğu sınırına bu denli önem vermesinin temel nedeninin Moskova’ya yönelik stratejik bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Nitekim, AB’nin resmi yayın organları ve farklı platformlar,

⁷⁵¹ Ceyhan, 2024: 389.

⁷⁵² Sergunin, 2013: 23.

⁷⁵³ Ceyhan, 2024: 414.

⁷⁵⁴ Sergunin, 2013: 23.

⁷⁵⁵ Alkan, 2015:91.

bu yeni yönelimin temelinde, Rusya ile nüfuz alanları üzerindeki rekabetin yer aldığını açıkça ifade etmektedir. AB, küresel ölçekte Rusya'nın etkisinin dengelenmesi gerektiği inancıyla hareket etmekte ve bu çerçevede öncelikli olarak Moskova'nın yakın çevresinde yer alan ülkelerde etkisini artırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, Doğu Ortaklığı'nın, Rusya'nın ekonomik gücünü sınırlandırma potansiyeli taşıdığı değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, Doğu Ortaklığı'na dahil olmak, yalnızca Rusya'ya komşu olmayı değil, aynı zamanda AB'nin yasal düzenlemelerinin ve standartlarının ilgili ülkelerde uygulanmasını da gerektirmektedir. Bu durum, DOP'un yalnızca ekonomik ve siyasi işbirliğini değil, aynı zamanda AB normlarının benimsenmesi ve içselleştirilmesini de amaçlayan bir dönüşüm sürecini temsil ettiğini göstermektedir.⁷⁵⁶

Tehdit dengesi teorisine göre, bir devlet, yakın çevresinde başka bir gücün nüfuzunu dengeleme ihtiyacı duyduğunda, bu güce karşı ittifaklar oluşturur ya da mevcut ittifakları kuvvetlendirme yoluna gider. Bu teorik çerçevede, Moskova'nın DOP ülkelerine karşı sürdürdüğü çekim stratejileri, AB ile entegrasyonun önünü kesmeye ve bölgedeki Rus etkisini korumaya yönelik bir dengeleme çabası olarak yorumlanabilir. Özellikle Gürcistan gibi AB ile yakın ilişkiler kurmayı hedefleyen ülkelerde Rusya'nın etkisinin devam etmesi, Moskova'nın bölgesel nüfuzunu koruma stratejisinin bir sonucudur.⁷⁵⁷

Doğu Ortaklığı, post-Sovyet ülkeler ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilere yönelik yeni bir çerçeve ve kapsamlı iş birliği programları sunmayı amaçlamış olsa da 'ortaklık' kavramının kapsamı ve niteliği belirsizliğini korumaktadır. Bu kavramsal belirsizlik, yalnızca DOP'un etkinliğini zayıflatma riski taşımakla kalmamış, aynı zamanda AB'nin stratejik ortağı olan Rusya'da ciddi endişelere yol açmıştır.⁷⁵⁸ DOP'un, Rusya ile AB arasında ortak komşuluk alanında ortaya çıkan çok boyutlu ve karmaşık süreçlerden etkilendiği açıktır. Bu süreçlerin merkezinde, post-Sovyet bölgenin geleceğine dair AB ile Rusya arasında süregelen görüş ayrılıkları yer almaktadır. Bu görüş ayrılıkları, yalnızca DOP'un içeriği ve biçimini şekillendirmekle kalmamış, aynı zamanda Rusya'nın bu girişime yönelik algısını da doğrudan etkilemiştir. Rusya'nın Avrupa Komşuluk Politikası'na katılmaktan kaçınması ve post-Sovyet coğrafyasında kendi stratejilerini yeniden canlandırması, DOP'un Rusya tarafından yoğun eleştirilere maruz kalan bir yapıya dönüşmesine zemin hazırlamıştır.⁷⁵⁹

⁷⁵⁶ Sağlam, 2014: 437.

⁷⁵⁷ Sergunin, 2013: 24-25.

⁷⁵⁸ Özçelik ve Zandaradze, 2020: 178.

⁷⁵⁹ Gretskey, 2014: 375.

Post-Sovyet alanı kendi etki sahasında tutma çabası içerisinde olan Rusya'nın, bu süreçte bireysel devletlerin iradesine karşı adımlar atması, AB'nin misilleme niteliğindeki önlemlerini tetiklemiş ve iki taraf arasında karşılıklı bir güven bunalımı yaratmıştır. Sonuç olarak, DOP, büyük ölçüde bu artan güvensizlik atmosferinin istenmeyen bir yan ürünü haline gelmiştir. DOP'un ortaya çıkışından itibaren, AB-Rusya ilişkilerinin temel gündem maddelerinden biri haline geldiği görülmektedir. Bununla birlikte, bölgedeki en etkili aktörlerden biri olan Rusya'nın DOP'a yönelik tepkisi, akademik literatürde yeterince derinlemesine ele alınmamıştır. Buna karşın, hedef ülkelerde DOP'a yönelik tepkiler, literatürde oldukça kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Ancak, Rusya'nın DOP'a yaklaşımını değerlendirme ihtiyacı göz ardı edilmemelidir. Böyle bir inceleme, yalnızca Avrupa Komşuluk Politikası'nın Doğu Avrupa üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamakla kalmayacak, aynı zamanda AB ile Rusya arasındaki siyasi iş birliği ve diplomatik ilişkilerin daha verimli bir temele oturtulmasına yardımcı olabilecektir.⁷⁶⁰

Avrupa Birliği, Doğu Ortaklığı girişimini Azerbaycan, Belarus, Ermenistan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna ile siyasi ve ekonomik ilişkileri derinleştirmek amacıyla başlatmıştır. Ancak Rusya, bu girişimi eski Sovyet ülkelerinin ekonomilerini AB'ye yaklaştırmaya yönelik bir adım olarak görmüş ve bunu kendi çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak algılamıştır. Bu bağlamda, Doğu Ortaklığı, AB'nin bölgedeki etkisini artırma hedefiyle şekillenirken, Rusya bu gelişmeyi stratejik bir meydan okuma olarak değerlendirmiştir.⁷⁶¹

Doğu Ortaklığı, AB'nin enerji politikaları açısından önemli bir araç olarak görülmektedir. Petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip Azerbaycan ile enerji nakil yolları üzerinde yer alan Moldova, Ukrayna, Ermenistan ve Gürcistan gibi ülkelerin bu girişimde yer alması, AB'nin enerji alanındaki Rusya bağımlılığını azaltma amacına hizmet etmektedir. Özellikle 2009 yılındaki Rusya-Ukrayna enerji krizi, AB üyelerini doğrudan etkileyerek, bölgenin AB'nin enerji güvenliği için ne kadar önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir.⁷⁶²

Karadeniz Sinerjisi ile Doğu Ortaklığı girişimleri, üyelik yapıları açısından önemli bir örtüşme sergilemektedir. Bu iki platformun altı üyesinden beşi (Belarus hariç) hem Karadeniz Sinerjisi hem de Doğu Ortaklığı'na dahildir. Ayrıca, Rusya'nın Avrupa Birliği ile Stratejik Ortaklık kapsamında yer alması ve Türkiye'nin AB'ye tam üyelik müzakerelerini sürdüren bir

⁷⁶⁰ Gretskey, 2014: 375-376-377.

⁷⁶¹ Baykara, 2020: 154.

⁷⁶² Ayaz Avan, 2022: 59.

aday ülke olması, bu örtüşmenin diğer boyutlarını oluşturmaktadır. Ancak, bu iki girişim arasındaki temel farklılık, amaçlarındaki ayrışmadan kaynaklanmaktadır. Doğu Ortaklığı, katılımcı ülkeleri AB'ye daha da yakınlaştırmayı ve bu ülkelerle entegrasyonu güçlendirmeyi hedeflerken, Karadeniz Sinerjisi ise yalnızca bölgesel işbirliğini teşvik etme odaklı bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla, Doğu Ortaklığı, AB ile daha derin siyasi, ekonomik ve toplumsal entegrasyonu teşvik ederken, Karadeniz Sinerjisi bölgesel kalkınmayı ve işbirliğini sağlamaya yönelik daha geniş kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.⁷⁶³

Rusya'nın Avrupa Komşuluk Politikası'na yönelik algısı, 2004 yılındaki AB genişlemesi ve bu genişlemenin ardından yayımlanan Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi ile daha somut bir biçim kazanmıştır. Bu belgede, AB'nin Doğu ve Güney komşularıyla etkileşimini artırmaya yönelik mekanizmalar ve yöntemlerin belirlenmesi, Rusya'nın eski Sovyet ülkelerindeki stratejik konumunun zayıflayabileceğine dair endişelere yol açmıştır.⁷⁶⁴ Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın DOP kapsamına dahil edilmesi, özellikle Rus uzman çevrelerinde, AB'nin bölgede artan etkisinin⁷⁶⁵, Rusya'nın geleneksel nüfuz alanına yönelik bir tehdit oluşturabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Bu gelişmeler, Rusya'nın bölgesel stratejilerini hızla yeniden gözden geçirmesi gerektiğine dair çağrılara neden olmuştur.⁷⁶⁶

AB genişlemesi ve DOP, Rusya tarafından yalnızca ekonomik ya da siyasi bir girişim olarak değil, aynı zamanda kendi nüfuz alanına yönelik bir revizyonist hareket olarak algılanmıştır.⁷⁶⁷ AB'nin DOP kapsamındaki ülkelerle etkileşim kurmak için öngördüğü reform talepleri ve bu süreçteki normatif yaklaşımı, Rusya'nın bölgede geleneksel nüfuzunu kaybetme ihtimaline yönelik tehdit algısını pekiştirmiştir. AB genişlemesi ve DOP'un Rusya açısından tehdit unsuru olarak algılanmasının temelinde üç faktör yatmaktadır. Bunlar aşağıdaki maddelerde yer almaktadır;⁷⁶⁸

1. **Coğrafi Yakınlık:** DOP'un, AB'nin etkisini Rusya'nın hemen sınırındaki Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya ülkelerine kadar genişletmesi, Rusya için doğrudan bir jeopolitik meydan okuma anlamına gelmiştir. Bu ülkeler, tarihsel olarak Rusya'nın stratejik çıkar alanları olarak görülmüş, dolayısıyla AB'nin bu bölgedeki etkinliğini

⁷⁶³ Sıvış, 2019: 569.

⁷⁶⁴ Gretskiy, 2014: 377.

⁷⁶⁵ Özçelik ve Zandaradze: 168.

⁷⁶⁶ Gretskiy, 2014: 375.

⁷⁶⁷ Gökırmak, 2010: 26.

⁷⁶⁸ Gretskiy, 2014: 376-377.

artırma girişimi, Rusya'nın nüfuz alanını daraltabilecek bir tehdit olarak değerlendirilmiştir.

2. **Saldırgan Niyet Algısı:** DOP, AB'nin genişleme politikasından türetilmiş mekanizmalar (örneğin koşulluluk ilkesi) ile reform taleplerini içermesine rağmen, AB üyeliği gibi somut bir ödül sunmamaktadır.⁷⁶⁹ Bunun yerine, komşu ülkelerin Avrupa normlarına uyum sağlamalarını teşvik etmektedir. Bu durum, Rusya tarafından, bölgedeki ülkelerin AB etkisi altına alınması ve Rusya'dan uzaklaştırılması amacı taşıyan bir girişim olarak algılanmıştır. Özellikle Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan gibi ülkelerin DOP'a dahil edilmesi, Rusya'nın Güney Kafkasya'daki çıkarlarına yönelik bir tehdit olarak görülmüştür.⁷⁷⁰
3. **Normatif Hegemonya:** DOP'un normatif çerçevesi, katılımcı ülkelerin hukuki ve siyasi sistemlerini AB standartlarına uyumlu hale getirmeyi hedeflemektedir.⁷⁷¹ Bu süreçte AB'nin 'normatif hegemonya' yaklaşımı, Rusya tarafından asimetrik ve statükoyu bozucu bir hareket olarak algılanmıştır. Rusya, DOP'un bu niteliğine, bölgedeki ülkelerle kendi liderliğinde alternatif entegrasyon modelleri geliştirmeye çalışarak yanıt vermiştir.⁷⁷²

Bununla birlikte, Rus politikacı ve yetkililerinin DOP'a yönelik ilk değerlendirmeleri nötr ya da temkinli bir tutum sergilemiştir. Bu durum, Tehdit Dengesi Teorisi açısından, Rusya'nın tehdit algısını dengeleme stratejisinin henüz aktif bir aşamaya geçmediğini göstermektedir. 2004 AB genişlemesi öncesinde, Rusya'nın öncelikli olarak ticaret düzenlemeleri, Baltık ülkelerindeki Rusça konuşan azınlıkların haklarının korunması ve Kaliningrad ile diğer bölgeler arasındaki transit geçiş gibi ekonomik ve insani meselelere odaklanması, DOP'un doğrudan tehdit olarak algılanmasını geciktirmiştir. Ancak, uzun vadede Rusya'nın bu tehdit algısına yönelik tepkisi, daha aktif dengeleme stratejileri şeklinde ortaya çıkmıştır. Örneğin, Avrasya Ekonomik Birliği gibi bölgesel entegrasyon projelerinin hızlandırılması, DOP ve AB genişlemesine karşı bir dengeleme aracı olarak değerlendirilebilir. Tehdit Dengesi Teorisi'nin ışığında, Rusya'nın DOP'a yönelik temkinli yaklaşımı, AB'nin

⁷⁶⁹ Ceyhan, 2024: 383.

⁷⁷⁰ Gretskiy, 2014: 376-377

⁷⁷¹ Hürsoy ve Kutlu, 2018: 183.

⁷⁷² Gretskiy, 2014: 376-377.

revizyonist girişimlerine karşı geliştirdiği uzun vadeli bir stratejik dengeleme çabasının başlangıcı olarak okunabilir.⁷⁷³

3.3. Rusya'nın Karadeniz Politikası

Karadeniz güvenliği, çok boyutlu ve karmaşık bir yapı arz etmektedir. Bu durum, bölgenin stratejik öneminin yanı sıra, farklı uluslararası ve bölgesel aktörlerin çıkarlarının kesişme noktasında yer almasıyla yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, Karadeniz ile doğrudan bağlantılı veya bölgenin güvenliğiyle dolaylı olarak ilgilenen birçok uluslararası ve bölgesel organizasyon, Karadeniz'e yönelik politikalar ve faaliyetler geliştirme sürecine dahil olmaktadır.⁷⁷⁴ Karadeniz'in güvenlik dinamikleri, sadece bölgesel güçler arasındaki ilişkilerle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda NATO, Avrupa Birliği (AB), Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ) gibi uluslararası örgütlerin stratejik yaklaşımlarını da etkilemektedir. Bu durum, Karadeniz'i güvenlik, ekonomi, enerji ve jeopolitik çıkarlar açısından çok aktörlü bir oyun alanı hâline getirmekte, bölgesel güvenlik anlayışının koordinasyon ve işbirliği gerektiren bir nitelik kazanmasına yol açmaktadır.

Rusya, Karadeniz bölgesini jeopolitik stratejisinin ayrılmaz bir parçası olarak görmekte ve bu bölgeden çekilmeyi düşünmemektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan coğrafi ve politik parçalanmayı kendi güvenliğine yönelik bir tehdit olarak değerlendiren Rusya, bölgedeki siyasi stratejilerini bu algı üzerinden şekillendirmekte ve nüfuzunu bölge devletleri üzerinde hissettirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda, Rusya'nın otoriter güç olma hedefi, Karadeniz bölgelerindeki jeopolitik rekabetin temel dinamiklerinden biri olarak öne çıkmaktadır.⁷⁷⁵

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından NATO ve Avrupa Birliği'nin bölgedeki genişleme politikaları, Rusya'nın bölgede etkinliğini koruma ihtiyacını doğurmuştur. Bu doğrultuda, Rusya, Ukrayna ve Belarus'un inisiyatifiyle 8 Aralık 1991 tarihinde imzalanan anlaşma sonucunda Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kurulmuştur. BDT, Sovyet sonrası coğrafyada iş birliğini ve entegrasyonu teşvik ederek, Rusya'nın bölgede nüfuzunu devam ettirme stratejisinin bir parçası olarak şekillenmiştir.⁷⁷⁶ Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından NATO ve Avrupa Birliği'nin bölgedeki genişleme politikaları, Rusya açısından bölgesel etkisini koruma ve stratejik çıkarlarını savunma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu

⁷⁷³ Gretskey, 2014: 376-377.

⁷⁷⁴ Koçer, 2007: 201.

⁷⁷⁵ Demir, 2019: 588.

⁷⁷⁶ Hüseyinov, 2003: 387.

durum, Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasında nüfuzunu sürdürmeye yönelik politikalar geliştirmesine ve bölgedeki jeopolitik dengeleri gözeten stratejiler izlemesine zemin hazırlamıştır.⁷⁷⁷

Rusya, Avrasya'nın doğal lideri ve süper gücü olarak, Karadeniz'i tarihsel olarak Çarlık döneminden bu yana kendi egemenlik alanı olarak görmektedir. Karadeniz, Rusya için yalnızca coğrafi bir bölge değil, aynı zamanda stratejik bir egemenlik noktasıdır. Bu bağlamda, Rusya için Karadeniz'deki herhangi bir gelişme, kendi çıkarları ve kontrolü dışında gerçekleştiği takdirde, varlıklarına yönelik bir tehdit olarak değerlendirilmektedir. Karadeniz'deki istikrar, yalnızca Rusya'nın bölgedeki üstünlüğünün ve kontrolünün sürdürülmesiyle sağlanabilir; dolayısıyla, özellikle ABD ve NATO gibi dış aktörlerin müdahil olduğu her durum, Rusya ve bölge için güvenlik riski teşkil etmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, Rusya için Karadeniz'in kendi etki alanı içinde kalması, stratejik bir öncelik olup, dış güçlerin bölgeye müdahale etmesine kesinlikle müsaade edilmemesi gereken bir durumdur.⁷⁷⁸

2000'li yılların başından itibaren NATO ve AB'nin genişleme politikaları, 'renkli devrimler' ve Gürcistan ile Ukrayna'ya verilen NATO üyeliği taahhütleri, Rusya'yla Batı arasındaki gerilimi artırmıştır. 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, 2010'larda NATO'nun Füze Savunma Sisteminin bölgeye yerleştirilmesi ve 2014'te Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, bu gerilimi daha da derinleştirmiştir. Bu süreç, Karadeniz ve Doğu Avrupa'da karşılıklı caydırıcılık hamleleri ve askeri yığınakların artmasına neden olmuş, bölgeyi sıcak çatışma senaryolarına açık hale getirmiştir. Rusya'nın doğal gazı baskı unsuru olarak kullanması, hibrit savaş ve siber saldırı yöntemlerine başvurusu, askeri gücünü aktif olarak kullanması ve Kırım'ı ilhak etmesi, uluslararası kamuoyunda dikkat çeken unsurlar olmuştur. Özellikle Kırım'ın ilhakından sonra Rusya'nın Karadeniz'deki askeri kapasitesini artırması, bölge güvenliğine dair stratejik bir tartışma başlatmış; bu hamlelerin savunma mı yoksa bölgesel hegemonyayı pekiştirme amacı taşıdığı sorusu gündeme gelmiştir.⁷⁷⁹

Karadeniz'e kıyısı bulunmayan küresel aktörler, özellikle ABD, bölgenin ekonomik ve stratejik öneminden yararlanma hedefiyle burada nüfuz kurma çabası içerisinde. Karadeniz'in enerji kaynakları, ticaret yolları, ulaşım ağları ve doğal madenler gibi alanlardaki potansiyeli, bu çabaların temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Öte yandan, Rusya, bölge dışından gelen ve Karadeniz üzerinde etkili olma girişiminde bulunan ABD'nin bölgesel siyasette söz sahibi olmasını engellemeye yönelik stratejiler geliştirmektedir. Bu doğrultuda,

⁷⁷⁷ Karabayram, 2007: 93.

⁷⁷⁸ Ayhan, 2015: 6-7.

⁷⁷⁹ Bingöl, 2021: 830.

Karadeniz havzasındaki devletler arasında enerji, ticaret, ulaştırma ve doğal kaynak yönetimi gibi alanlarda bölgesel iş birliğini teşvik ederek, bölgenin kontrolünün yalnızca kıyıdaş devletler tarafından sağlanması amaçlamaktadır. Rusya'nın bu yaklaşımı, bölgenin jeopolitik dengesini kendi lehine koruma çabası olarak değerlendirilebilir.⁷⁸⁰ Karadeniz, bölgeye hâkim olan bir gücün Orta Doğu ve Orta Asya üzerinde etkili olabilme kapasitesine ulaşmasını mümkün kılabilcek bir stratejik öneme sahiptir.⁷⁸¹ Bu nedenle, Karadeniz'e sadece bir coğrafi unsur olarak değil, aynı zamanda küresel ve bölgesel güç dengelerini şekillendiren stratejik bir alan olarak yaklaşılmaları gerekmektedir. Özellikle, Karadeniz'in Rusya için güneyden ve bazı durumlarda batıdan gelebilecek tehditlere karşı ileri bir savunma hattı işlevi görmesi dikkat çekicidir.⁷⁸²

Rusya'nın, bu bölgede ABD ve Batı'nın etkisini dengelemek adına, askeri varlığını artırma ve enerji kaynaklarını stratejik bir araç olarak kullanma politikaları, tehdit dengesi perspektifinden rasyonel bir karşı hamle olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, Karadeniz bölgesi, tehdit algısının ideolojik ve jeopolitik yönlerini de barındırmaktadır. Yeltsin dönemindeki Amerika yanlısı politikalar ve bu politikaların finansmanında Batı'dan sağlanan ekonomik destek, Rusya'nın Batı ile ilişkilerinde bir tür bağımlılık yaratmıştır. Ancak, bu durum, tehdit algısına dayalı stratejik davranışları tamamen ortadan kaldırmamıştır. Aksine, Karadeniz'e kıyısı olan ölkeler üzerindeki rekabet, bölgenin jeopolitik önemini artırarak, Rusya'nın ABD ile olan ilişkilerinde istikrar arayışını, bölgesel çıkarlarını savunma çabalarıyla dengelemesini gerektirmiştir. Sonuç olarak, Karadeniz bölgesi çerçevesinde tehdit dengesi teorisi, ABD ile Rusya arasındaki ilişkilerin istikrarını yalnızca küresel güvenlik açısından değil, aynı zamanda bölgesel düzeydeki rekabeti dengelemek için bir zorunluluk olarak görmektedir. Bu çerçevede, ABD ve Batı'nın, Rusya'nın hegemonik politikalarını sınırlama çabaları ve bölgedeki devletlerin tehdit algıları, Karadeniz'in uluslararası ilişkilerdeki stratejik önemini korumasına neden olmaktadır.⁷⁸³

Rusya, Karadeniz'i stratejik bir operasyon üssü olarak kullanmakta ve bu durum, bölgenin jeopolitik önemini artırarak Orta Doğu'da yankı bulan sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle Kırım'ın ilhakıyla birlikte Karadeniz'deki askeri varlığını güçlendiren Rusya, bu avantajını Suriye'deki iç savaşta Beşar Esad rejimine destek sağlamak amacıyla etkin bir şekilde kullanmıştır. Bu kapsamda, Karadeniz Filosu'nun amiral gemisi olan Moskva, Suriye'deki Rus

⁷⁸⁰ Demir, 2019: 593.

⁷⁸¹ Polat, 2017: 52

⁷⁸² Demir, 2019: 596.

⁷⁸³ Derman, 2016: 288-289.

askeri operasyonlarına hava savunma desteği sağlamış, böylece Moskova, bölgedeki askeri etkisini pekiştirmiştir. Aynı zamanda, Kırım'dan Suriye'ye tahıl ve buğday sevkiyatları gerçekleştirilmiş, Sevastopol Limanı'ndan Tartus'taki Rus deniz üssüne yoğun bir şekilde askeri teçhizat ve lojistik malzeme nakledilmiştir. Bu lojistik destek ağı, Rusya'nın bölgesel etkisini güçlendiren ve stratejik derinlik sağlayan önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Karadeniz'in bu şekilde kullanımı, yalnızca yerel bir deniz havzası olarak değil, aynı zamanda daha geniş jeopolitik hedeflerin gerçekleştirilmesine hizmet eden bir platform olarak önemini ortaya koymaktadır.⁷⁸⁴

3.3.1. Karadeniz Filosu

Rusya'nın Karadeniz Donanması'nın Sivastopol'daki konuşlanması, ülkenin jeopolitik ve stratejik çıkarları açısından büyük önem taşımaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, askeri mirasın paylaşımı süreci, özellikle Sovyetler Birliği'nin dört ana filosundan biri olan Karadeniz Filosu'nun paylaşımı bağlamında, Rusya ve Ukrayna arasında ciddi anlaşmazlıklara yol açmıştır. Bu anlaşmazlıklar, yalnızca Karadeniz Filosu'nun mülkiyetine ilişkin değil, aynı zamanda Kırım'ın statüsüne dair aidiyet sorunu ile Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü tehdit eden daha geniş bir sorun yelpazesini de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, Sivastopol ve Karadeniz Filosu, bölgedeki uluslararası güvenlik dinamiklerinin ve iki ülke arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde merkezi bir rol oynamıştır.⁷⁸⁵

Karadeniz Filosu'nun paylaşım süreci, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya ve Ukrayna arasında önemli jeopolitik ve hukuki meseleleri gündeme getirmiştir. Bu süreçte öne çıkan üç temel mesele, savaş gemilerinin iki ülke arasında nasıl bölüşüleceği, Sivastopol'deki Rus deniz üssünün hukuki ve siyasi statüsü ve Kırım Yarımadası'nın egemenliği sorunu olmuştur. Bu meseleler, yalnızca iki ülke arasındaki ikili ilişkilerde değil, aynı zamanda bölgesel istikrar ve uluslararası hukuk bağlamında da önemli sonuçlar doğurmuştur. Özellikle Sivastopol ve Kırım'ın statüsü, bu süreçte taraflar arasında çözülmesi güç gerilimlere yol açarak uzun vadeli bir anlaşmazlık zemini yaratmıştır.⁷⁸⁶ Avrupa'daki son Rus askeri üssü, Kırım'da bulunan ve Karadeniz Filosu'na ev sahipliği yapan Sivastopol Deniz Üssü'dür. 18. yüzyılda temelleri atılan bu üs, tarihsel olarak Rusya'nın stratejik çıkarları açısından önemli bir konuma sahiptir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Karadeniz

⁷⁸⁴ Coffey ve Kasapoğlu, 2023: 5.

⁷⁸⁵ Bilener, 2007: 122.

⁷⁸⁶ Akman, 2014: 12.

Filosu'nun paylaşımı konusu Ukrayna ve Rusya arasında ciddi tartışmalara yol açmıştır. 1996 yılında yapılan anlaşma ile filonun %81,7'sinin Rusya'ya, %18,3'ünün ise Ukrayna'ya devredilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak bu paylaşım, taraflar arasındaki anlaşmazlıkları tamamen sona erdirememiş ve Sivastopol'ün statüsü ile ilgili gerilimler, bölgesel ve uluslararası düzeyde etkilerini sürdürmüştür.⁷⁸⁷ Anlaşma çerçevesinde, Karadeniz Filosu'nun paylaşımı konusunda varılan mutabakat kapsamında Rusya, Ukrayna'ya tazminat ödemeyi taahhüt etmiştir. Ancak, taraflar arasında devam eden anlaşmazlıklar nedeniyle bu uzlaş 1997 yılına kadar hayata geçirilememiştir. Nihayetinde, iki ülkenin liderleri arasında gerçekleştirilen müzakereler sonucunda, filonun yeni gemiler Rusya'ya bırakılmak üzere taraflar arasında eşit bir şekilde paylaşılmasına karar verilmiştir. Bu süreç, yalnızca maddi ve askeri unsurların paylaşımı açısından değil, aynı zamanda bölgesel güvenlik ve egemenlik meseleleri bakımından da önemli bir dönüm noktası olmuştur.⁷⁸⁸

Sovyetler Birliği döneminde Karadeniz Filosu'na ev sahipliği yapan Sivastopol, Sovyetler'in dağılmasının ardından Ukrayna sınırları içinde kalmıştır. Ancak, bu stratejik bölge, çeşitli uzatılmış kiralama anlaşmaları sayesinde Rusya'nın kontrolünde kalmaya devam etmiştir. Moskova ve Kiev arasında yapılan önceki anlaşmaya göre, Rusya'nın Sivastopol'daki varlığının 2017 yılı sonunda sona ermesi öngörülmekteydi. Buna karşın, Ukrayna'nın o dönemdeki lideri Viktor Yuşçenko bu süreyi uzatmayı düşünmezken, halefi Viktor Yanukoviç, yeni bir anlaşmayla Rusya'nın Sivastopol'daki varlığını sürdürmesine olanak tanımıştır. Bu durum, bölgesel dinamikler üzerinde derin etkiler yaratmış ve Ukrayna-Rusya ilişkilerinde yeni bir gerilim kaynağı olmuştur.⁷⁸⁹

Kırım, bağımsızlık sonrasında Ukrayna ve Rusya arasında süregelen anlaşmazlıkların merkezinde yer almıştır. Bölgenin stratejik önemi, 2008 yılında gerçekleşen Gürcistan-Rusya savaşı sırasında bir kez daha açıkça ortaya çıkmıştır. Bu savaşta, Rusya'nın askeri birliklerini Gürcistan'a sevk etmek için Sivastopol'daki Karadeniz Filosu üssünü kullanması, Kırım'ın Moskova açısından jeopolitik ve askeri stratejilerde oynadığı kritik rolü vurgulamıştır. Bu durum, Kırım'ın bölgesel güç mücadelesindeki merkezi pozisyonunu pekiştirirken, iki devlet arasındaki gerilimlerin derinleşmesine de katkı sağlamıştır.⁷⁹⁰ Kırım'ın, Rusya'nın hayati çıkar alanı içinde yer aldığı ve Moskova'nın bu bölgeden kolaylıkla vazgeçmeyeceği, tarihsel ve jeopolitik bağlamda açıkça görülmektedir. Rusya'nın tarihsel stratejik hedeflerinden biri olan

⁷⁸⁷ Mardan, 2020: 119.

⁷⁸⁸ Bilener, 2007: 122-123.

⁷⁸⁹ Akman, 2014: 15-16.

⁷⁹⁰ http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140227_soru_cevap_kirim (erişim tarihi: 27.08.2024).

sıcak denizlere ulaşma arzusu doğrultusunda Kırım, kilit bir öneme sahiptir. Bu bağlamda Sivastopol Limanı, Rusya'nın Karadeniz üzerinden Akdeniz ve ötesine erişim sağlayarak bölgesel ve küresel düzeyde etkisini artırma hedefinin somut bir simgesi olarak değerlendirilmektedir. Sivastopol'ün stratejik konumu, Moskova'nın deniz gücünü projelendirme kapasitesini desteklerken, aynı zamanda Rusya'nın bölgedeki jeopolitik üstünlük arayışının bir ifadesi niteliğindedir.⁷⁹¹

Kırım'ın stratejik açıdan en kritik bölgelerinden biri olan Sivastopol, Karadeniz'deki güç dengelerini şekillendiren temel unsurlardan biridir. Sivastopol'ün askeri önemi, 1784 yılında Çariçe II. Katerina'nın Rus askeri hiyerarşisindeki en yüksek makama getirdiği Grigory Aleksandroviç Potemkin'in girişimleriyle belirginleşmiştir. Potemkin'in, görev süresindeki öncelikli eylemleri arasında, orduda reformlar gerçekleştirmek ve Karadeniz'de, Sivastopol merkezli bir filo kurmak yer almıştır. Bu adım, Rusya'nın bölgedeki askeri varlığını güçlendirmesi ve Karadeniz'deki stratejik üstünlüğünü sağlaması açısından kritik bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir.⁷⁹² Sivastopol'daki Rus Karadeniz Donanması, yalnızca askeri stratejik önemiyle değil, aynı zamanda Rusya için taşıdığı sembolik değerle de öne çıkmaktadır. Tarihi ve kültürel bağlarıyla Rus kimliğinde güçlü bir yere sahip olan bu donanma, Rusya'nın bölgedeki tarihsel etkisini ve askeri gücünü simgelemekte, bu nedenle Moskova için stratejik olduğu kadar ideolojik bir anlam da taşımaktadır.⁷⁹³ II. Katerina döneminde Rusya, Kırım Yarımadası'nda Karadeniz Filosu konuşlandırmaya başlamış ve bu süreçte bölgedeki askeri varlığını güçlendirmiştir. Özellikle Soğuk Savaş dönemiyle birlikte Rusya, Karadeniz'deki etkinliğini daha da artırmış ve stratejik öneme sahip Sivastopol'de bir deniz üssü kurarak bölgedeki jeopolitik konumunu pekiştirmiştir. Bu adımlar, Rusya'nın Karadeniz'deki uzun vadeli askeri ve stratejik hedeflerini gerçekleştirmesinde kritik bir rol oynamıştır.⁷⁹⁴

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, geçmişte Ukrayna'ya devredilmiş olan Kırım'ın Ukrayna sınırları içinde kalması, bölgenin jeopolitik statüsünü yeniden gündeme getirmiştir. Karadeniz Donanması'nın Ukrayna'ya bağlı özerk bir cumhuriyet olan Kırım'da konuşlanmış olması, bu bölgeyi Rusya açısından stratejik bir öncelik haline getirmiştir. Bu durum, Kırım'ın yalnızca askerî açıdan değil, aynı zamanda Ukrayna-Rusya ilişkilerindeki kritik konumu bakımından önemini artıran temel bir etken olarak ortaya çıkmıştır.⁷⁹⁵ 31 Mayıs

⁷⁹¹ Keskin, 2015: 51.

⁷⁹² Aydın, 2023: 11, 15-16.

⁷⁹³ Akman, 2014: 11.

⁷⁹⁴ Alkan, 2015:93.

⁷⁹⁵ Al ve Özdil, 2017: 157.

1997 tarihinde Rusya ve Ukrayna arasında imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması, iki ülke arasındaki ilişkilerin hukuki çerçevesini belirlemiştir. Anlaşma kapsamında, taraflar birbirlerinin toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı gösterme, sınırların değişmezliği ilkesine bağlı kalma ve olası anlaşmazlıkların çözümünde barışçıl yöntemlere başvurma taahhüdünde bulunmuşlardır. Bu anlaşma, iki ülke arasındaki ilişkilerin istikrarını sağlama amacını taşımıştır.⁷⁹⁶ Rusya ve Ukrayna arasında, Karadeniz Filosu'nun kullanımını ve Sivastopol Deniz Üssü'nün statüsünü düzenleyen ek anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmalar kapsamında, Sivastopol Üssü'nün 20 yıllık kullanım hakkı Rusya'ya tahsis edilmiş ve bu kullanım karşılığında yıllık 97,75 milyon dolar kira bedeli ödenmesi kararlaştırılmıştır. Anlaşmalar, iki ülke arasındaki askeri ve ekonomik ilişkilerin çerçevesini belirleyen önemli düzenlemeler arasında yer almıştır.⁷⁹⁷ 28-31 Mayıs 1997 tarihlerinde, Kırım'daki Karadeniz Filosu'nun paylaşımı ve Sivastopol Üssü'nün kullanımıyla ilgili sorunların çözümüne yönelik olarak Ukrayna ve Rusya arasında müzakereler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonucunda, dönemin Ukrayna Başbakanı Pavlo Lazarenko ile Rusya Başbakanı Viktor Çernomırdin tarafından üç ayrı anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar, taraflar arasında uzun süredir devam eden askeri ve stratejik meselelerin çözümü için önemli bir adım teşkil etmiştir. Bunlar;

- Rusya Karadeniz Donanması'nın Ukrayna'da Konuşlanmasının Şartları ve Statüsü Anlaşması,
- Karadeniz Donanması'nın Paylaşımı ve Ukrayna Topraklarında Konuşlanmasıyla ilgili olarak Ödemelerin/Hesapların Çözüme Kavuşturulması Anlaşması,
- Karadeniz Donanması'nın Paylaşımının Parametreleriyle İlgili İmzalanan Anlaşma'dır.⁷⁹⁸

Kırım'ın 2014 yılında Rusya tarafından ilhak edilmesinin ardından, Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Grigoriy Karasin, 1997 ve 2010 yıllarında Rusya ile Ukrayna arasında imzalanan Karadeniz Filosu'na ilişkin anlaşmaların feshedildiğini duyurmuştur. Karasin ayrıca, bu fesihle birlikte Rusya'nın Ukrayna'ya karşı oluşan mali yükümlülüklerinin 10-11 milyar dolar değerinde olduğunu açıklamıştır. Bu gelişme, iki ülke arasındaki ilişkilerdeki gerilimlerin derinleşmesine neden olmuştur.⁷⁹⁹

Kırım, Rusya tarafından ilhak edilmeden önce, her ne kadar Ukrayna'ya bağlı özerk bir bölge statüsünde bulunsaydı da Rusya'nın bölgeye olan ilgisi kesintisiz bir şekilde devam etmiş

⁷⁹⁶Yapıcı, 2010: 352.

⁷⁹⁷Bilener, 2007: 123.

⁷⁹⁸Erkek, 2006: 100.

⁷⁹⁹ <https://www.sabah.com.tr/dunya/2014/04/01/rusya-ukrayna-ile-yaptigi-anlasmalari-feshediyor> (erişim tarihi: 23.07.2024).

ve Moskova, dönem dönem bölgede askeri ve siyasi varlığını hissettirme girişimlerinde bulunmuştur. Bu bağlamda, 2010 yılının haziran ayında dönemin Rusya Savunma Bakanı Anatoliy Serdyukov, Sivastopol'deki Rus Karadeniz Donanmasıyla ilgili yaptığı açıklamada, donanmadaki asker sayısının azaltılacağını, ancak silah ve teçhizat konusunda modernizasyon çalışmalarının sürdürüleceğini ifade etmiştir. Bu açıklama, Rusya'nın bölgedeki askeri kapasitesini güçlendirme ve stratejik varlığını koruma konusundaki kararlılığını yansıtmaktadır.⁸⁰⁰

Rusya'nın Karadeniz'e açılan bu stratejik limanı, aynı zamanda ülkenin dünya denizlerine erişimini sağlayan ve bu nedenle Moskova'nın vazgeçmek istemediği bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Bölge, Rus donanmasının önemli bir bölümüne ev sahipliği yapmasıyla, Rusya'nın askeri gücünü ve küresel denizlerdeki varlığını destekleyen kritik bir merkez konumundadır.⁸⁰¹ Kırım Krizi'ne giden süreci etkileyen önemli konulardan biri de yine Sivastopol'deki stratejik limanın kiralama meselesi olmuştur. Rusya'nın bu üssü kiralama süresi, 2017 yılında sona erecek şekilde belirlenmişti. Ancak, dönemin Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev ile Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç arasında imzalanan anlaşma, kiralama süresinin 2042 yılına kadar uzatılmasına olanak tanımıştır. Bu gelişme, bölgedeki stratejik dengeleri ve Ukrayna-Rusya ilişkilerindeki gerilimleri derinden etkilemiştir.⁸⁰² Kırım'ın Rusya ile entegrasyonu, Rusya'nın Karadeniz'deki kıyı şeridini genişletmiş ve bu durum, bölgedeki stratejik konumunu güçlendirmiştir. Ayrıca, Kırım'ın ilhakı, Rusya'ya önemli yeraltı kaynaklarına erişim imkânı sağlamış, bölgenin doğal zenginlikleri, ülkenin ekonomik ve enerji güvenliği açısından ek bir avantaj sunmuştur. Bu gelişme, Rusya'nın bölgesel ve küresel ölçekteki ekonomik ve stratejik çıkarlarını pekiştirmiştir.

Rusya, dünyanın en geniş kara alanına sahip devleti olmasına karşın, deniz kuvvetleri kara kuvvetlerine oranla daha az gelişmiştir. Ancak, Kırım'ın ilhakı ile birlikte Rusya'nın deniz gücü önemli ölçüde güçlenmiştir. Bu gelişme, 2015 tarihli Rusya Denizcilik Doktrini'nde de vurgulanmıştır. Doktrine göre, Rus Karadeniz Filosunun modernizasyonu ve kapasitesinin artırılması, uluslararası stratejik hedeflerin gerçekleştirilmesi ve özellikle Akdeniz ile Karadeniz'de deniz taşımacılığının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu adımlar, Rusya'nın deniz gücünü küresel düzeyde daha etkili bir şekilde kullanma arzusunun bir yansımasıdır.⁸⁰³ Kırım'ın ilhakı, Rusya için bir dizi stratejik kazanç sağlamıştır. Bu süreç, Rusya'nın doğal

⁸⁰⁰ Herspring ve McDermott, 2010: 284-285.

⁸⁰¹ Kaplan, 2023: 405.

⁸⁰² Sandıklı, İsmayilov ve Kaya, 2014: 39.

⁸⁰³ Ketenci, 2024: 71.

kaynaklar, karasuları, nüfus ve toprak açısından önemli bir genişleme yaşamasına olanak tanımıştır. Ayrıca, Ukrayna'ya ait Karadeniz Filosu'nun önemli bir kısmını devralan Rusya, bu bölgedeki askeri gücünü artırmış, füze sistemleri, hava kuvvetleri ve altyapı kapasitesini güçlendirerek bölgesel güç projeksiyonunu pekiştirmiştir. Bu gelişmeler, Rusya'nın Kırım'ı ilhak ederek elde ettiği askeri, ekonomik ve stratejik üstünlüklerin bir ifadesi olmuştur.⁸⁰⁴ Rus Donanması Komutanı Amiral Viktor Çirkov, 2014 yılında yaptığı bir açıklamada, 2030 yılına kadar geçerli olacak yeni Rus Deniz Doktrini'nin en önemli iki hedefinin, Rusya'nın Kırım Yarımadası ve Kuzey Kutup Bölgesi'ndeki askeri varlığını güçlendirmek olduğunu vurgulamıştır. Çirkov, Rusya'nın önümüzdeki 15 yıl içinde askeri stratejisini bu iki bölgeye odaklayacağını belirterek, yeni donanma stratejisinde Kırım'ı en yüksek önceliğe sahip bölge olarak tanımlamıştır. Bu açıklama, Rusya'nın bölgesel ve küresel güvenlik hedeflerine yönelik uzun vadeli planlarının bir parçası olarak değerlendirilebilir.⁸⁰⁵

Rusya, Kırım Yarımadası'na konuşlandığı askeri birlikler ve Sivastopol'daki donanma üssü ile Karadeniz Filosu'nu güçlendirerek, bölgedeki askeri üstünlüğünü büyük ölçüde pekiştirmiştir.⁸⁰⁶ Bu stratejik adımlar, Rusya'nın Karadeniz'deki deniz gücünü ve bölgesel egemenliğini garanti altına almasına olanak sağlamaktadır.⁸⁰⁷ Rusya'nın 2014 sonrasındaki Karadeniz bölgesindeki askeri hamleleri, Kırım'daki askeri yığınağı, Karadeniz Filosu'nun modernizasyonu ve Güney Askerî Bölgesi'ndeki kapasite artışı, iki temel soruyu gündeme getirmektedir. Bu stratejik adımlar, Rus topraklarına yönelik olası saldırıları caydırmak ve savunmak amacıyla mı atılmıştır, yoksa Rusya'nın bölgesel hegemonyasını güçlendirerek gücünü maksimize etme hedefiyle mi hayata geçirilmiştir? Bu soru, Rusya'nın askeri stratejisi ve bölgedeki uzun vadeli hedeflerine yönelik önemli bir tartışma alanı oluşturmuştur.⁸⁰⁸ Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrası, Karadeniz politikasının temel temalarından biri, savunmanın güçlendirilmesi ve bölgedeki statükonun devamının sağlanması olmuştur. Kırım'ın ilhakıyla birlikte, Rusya'nın Karadeniz'de kontrol ettiği kıyı şeridi 475 kilometreden 1.200 kilometreye çıkmış ve denizin toplam kıyısının yaklaşık yüzde 25'ini elinde bulundurur hale gelmiştir. Bunun yanı sıra, daha önce Ukrayna'dan kiraladığı Sivastopol Limanı, Rusya'nın mülkiyetine geçmiştir. Sivastopol Limanı, Karadeniz'de merkezi bir konumda yer almasının yanı sıra, güçlü bir donanmanın barınabileceği derin su limanı özelliklerine sahip olmasıyla

⁸⁰⁴ Ketenci, 2024: 71.

⁸⁰⁵ Ayhan, 2015: 12-13.

⁸⁰⁶ Kılıçoğlu, 2024: 1675.

⁸⁰⁷ Ayhan, 2015: 15.

⁸⁰⁸ Bingöl, 2021: 830.

Rusya için stratejik bir öneme sahiptir. Bu liman, aynı zamanda Rusya'nın Akdeniz'deki deniz gücünü destekleyen bir platform işlevi görmektedir.⁸⁰⁹

Karadeniz Filosu'nun kapasitesinin artmış olmasına rağmen, Rusya, Akdeniz'de ABD ve NATO ile rekabet edebilecek büyüklükte savaş gemileri ve amfibi gemilerden yoksundur. Filonun amfibi kapasitesi sınırlı ve mevcut araçlar, operasyonel açıdan yıpranmış durumdadır.⁸¹⁰ Bu tür gemilerle uzun mesafelerde deniz harekâtı gerçekleştirmek oldukça zordur. ABD ordusuna strateji geliştiren RAND Corporation tarafından yapılan değerlendirmelere göre, Rusya'nın Karadeniz'deki askeri konuşlanması ve kabiliyet artırma çabaları, çoğunlukla savunmasını güçlendirmeye yönelik olup, bu çabalar küresel ölçekteki deniz harekâtlarını yürütme kapasitesini artırmakta yeterli olmamaktadır.⁸¹¹

3.3.2. Avrasya Ekonomik Birliği

Avrasya terimi, Avrupa ve Asya kelimelerinin birleşiminden türemiş olup, 'Avr' ve 'Asya' sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Coğrafi olarak geniş bir alanı ifade eden Avrasya, siyasi tarihi itibarıyla uzun bir geçmişe sahiptir. Tarih boyunca, bu bölge toplumların hâkimiyet mücadelesine sahne olmuş ve dönemin güçlü devletlerinin ele geçirmek için öncelikli hedefi haline gelmiştir. Eski dünyanın merkezi olarak kabul edilen Avrasya, aynı zamanda tüm büyük dinlerin ve kadim felsefi akımların ortaya çıktığı bir bölge niteliğindedir. Avrasya, yalnızca Rusya ve Kafkasları kapsayan bir alanla sınırlı kalmamakta, Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan geniş bir kıtayı içine almaktadır.⁸¹²

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından şekillenen yeni dünya düzeni tek kutuplu bir yapı kazanmış ve Batı Bloğu'nun, Rusya'nın eski nüfuz alanlarından önemli bir kısmını AB ve NATO'ya dahil etmesi, Rusya'nın bölgesel etkinliğini önemli ölçüde zayıflatmıştır. Bu durum ve tek kutuplu dünya düzeni, Rusya tarafından hiçbir zaman tam anlamıyla kabul edilmemiştir. Yeni dönemde çok kutuplu bir dünya düzenini savunan Rusya, bu hedef doğrultusunda bölgesel örgütler kurarak yeni stratejiler geliştirme yoluna gitmiştir. Başlangıçta ekonomik bir birlik olarak kurulan ve zamanla siyasi hedeflere yönelen Avrupa Birliği'nin başarısı, Rusya'yı ekonomik temelli bir bölgesel güç oluşturma konusunda teşvik etmiştir. Bu

⁸⁰⁹ Bingöl, 2021: 842.

⁸¹⁰ Polat, 2017: 14.

⁸¹¹ Bingöl, 2021: 842.

⁸¹² Özder, 2013: 66.

bağlamda, üye ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyonu sağlamayı amaçlayan Avrasya Ekonomik Birliği (AEB), Rusya, Kazakistan ve Belarus'un öncülüğünde kurulmuştur.⁸¹³

Avrasya bütünleşmesi düşüncesi, 29 Mart 1994 tarihinde Moskova Devlet⁸¹⁴ Üniversitesi'nde Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından ilk kez gündeme getirilmiş ve aradan geçen 22 yıl boyunca bölgesel entegrasyon çabalarının temelini oluşturmuştur. Nazarbayev, aynı coğrafyada yer alan ülkeler için tutarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik politika oluşturulmasını ve işlevsel bir devletler birliği modeli geliştirilmesini önermiştir. AEB Nazarbayev tarafından, bölgesel ekonomik refahı ve güvenliği temin etmeyi hedefleyen bir entegrasyon projesi olarak değerlendirilmiştir.⁸¹⁵ 29 Mayıs 2014'te, yaklaşık 20 yıllık bir sürecin ardından, Rusya, Kazakistan ve Belarus tarafından Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan çerçevesinde AEB'nin kurucu anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, 2015 yılının Ocak ayında yürürlüğe girmiştir. Aynı yıl içerisinde, Ekim ayında Ermenistan ve Aralık ayında Kırgızistan da örgüte taraf olduklarını resmen ilan ederek AEB'ye katılmışlardır. AEB'nin kuruluşu, taraf ülkelerin ortak tarihsel geçmişi, benzer yapıları, tamamlayıcı özellikleri ve kesişen sorunları temel alınarak şekillendirilmiştir. Birliğin temel hedefleri arasında üye ülkelerin ekonomik entegrasyonunu sağlamak, mal, hizmet, enerji ve iş gücü alanlarında tek bir pazar oluşturmak yer almaktadır. Bunun yanı sıra, para ve finans politikalarının uyumlaştırılması, bölgesel modernizasyonun gerçekleştirilmesi ve üye ülkelerin uluslararası rekabet gücünü artırarak küresel arenada daha etkili bir konuma ulaşmaları da AEB'nin öncelikli amaçları arasında bulunmaktadır.⁸¹⁶

Avrasyacılık terimi, genel anlamda Rusya'nın liderliğinde Avrasya coğrafyasında stratejik bir entegrasyon sağlama hedefini ifade etmektedir. Bu strateji, yalnızca Rusya ile sınırlı kalmayıp, Türkiye ve diğer bölge ülkelerini de doğrudan ilgilendiren bir yaklaşımı yansıtmaktadır.⁸¹⁷ Rusya, eski Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanında bulunan ve kendi etki alanında tutmayı amaçladığı ülkelerin Batı'nın kontrolüne geçmesine karşı sert tepkiler vermektedir. Ukrayna krizi örneğinde olduğu gibi, bu tepkiler enerji başta olmak üzere çeşitli araçlarla açıkça ortaya konulmaktadır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in, Avrasya Ekonomik Birliği ile ilgili olarak üye olmayan ya da alternatif birliklerle ortaklık anlaşmaları imzalayan ülkelere yönelik sert tutumu, bu ekonomik entegrasyon girişiminin arka planında

⁸¹³ Ağır ve Ağır, 2017: 103.

⁸¹⁴ Batmaz, 2021: 1532.

⁸¹⁵ Yılmaz, 2016: 66.

⁸¹⁶ Katıtaş, 2019: 133.

⁸¹⁷ Ağır ve Ağır, 2017: 111.

siyasi bir birlik oluşturma hedefinin bulunduğunu göstermektedir. Rusya'nın temel amacı, eski Sovyet nüfuz alanı olarak gördüğü Avrasya coğrafyasını kendi liderliği altında bir araya getirmektir.⁸¹⁸

AEB, kapsadığı geniş coğrafya, demografik yapısı, ekonomik gücü ve enerji kaynaklarıyla, tek kutuplu dünya düzeninin yeniden şekillenmesinde etkili bir rol oynayabilecek potansiyele sahiptir. Örgüt içerisindeki en güçlü aktör konumundaki Rusya, bu bağlamda küresel güçlerin dikkatini çekmektedir. AEB'nin etkinliğinin artması ihtimali, bölge üzerinde stratejik çıkarlarını gözeten ABD, AB ve Çin gibi küresel aktörler açısından bir endişe kaynağı oluşturmaktadır. Bu büyük güçler, bölgede özellikle az gelişmiş ülkeler üzerinde kendi etkilerini artırma çabası içinde olup, bu ülkelerin tamamen Rusya'nın kontrolü altına girmesini engellemeye yönelik stratejiler geliştirmektedir. AEB'nin etkinliği ve Rusya'nın bu birlik üzerinden kazandığı jeopolitik avantajlar, küresel rekabetin yoğunlaştığı Avrasya coğrafyasını uluslararası ilişkiler açısından daha kritik bir konuma taşımaktadır.⁸¹⁹

AEB oluşum süreci, aşamalı bir yaklaşımla ilerlemiş ve başlangıçta ekonomik bir topluluk olarak yapılandırılmıştır. Bu süreç, üye ülkeler arasında ekonomik sınırların kaldırılmasını ve ürünlerin serbest dolaşımını hedeflemiştir. Zamanla, mal ve hizmet sektörü ile işgücü piyasasında serbest dolaşımın sağlanması, birliğin temel önceliklerinden biri olmuştur. Yaklaşık 170 milyonluk bir nüfusa sahip geniş bir coğrafyada, tüm ticari engellerin ortadan kaldırılması hedeflenmiş ve bu doğrultuda serbest mal, hizmet, sermaye ve işgücü dolaşımı uygulamaya konulmuştur. Birliğin ekonomik entegrasyonu, enerji, sağlık, petrol gibi stratejik sektörlerde aşamalı olarak gerçekleştirilmekte olup, bu sürecin 2025 yılına kadar tamamlanması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, AEB'nin nihai hedefi, üye ülkeler arasında derinlemesine bir ekonomik işbirliği sağlayarak bölgesel refah ve istikrarı artırmaktır.⁸²⁰

Avrasya Ekonomik Birliği'nin entegrasyon sürecinin başarısı, önemli ölçüde üyelerinin gönüllü katılımına dayanmaktadır. Ancak, AEB'nin entegrasyon mekanizmasının aslında gönüllülükten ziyade baskı ve zorlamaya dayalı olduğu yönünde somut örnekler bulunmaktadır. 2008'de Gürcistan'a ve 2014'te Ukrayna'ya yönelik askeri müdahaleler, ayrıca Kırım'ın Rusya'ya ilhakı, Abhazya ve Güney Osetya'nın Rusya'nın desteğiyle fiilen bağımsız hale gelmesi, birlik içindeki gönüllü katılım anlayışına büyük zarar veren güven bunalımlarına yol açmıştır. Buna ek olarak, Rusya'nın Türkiye'ye karşı uyguladığı ekonomik ambargo örneği,

⁸¹⁸ İncekara ve İncekara, 2015: 115.

⁸¹⁹ Koçer ve Gökten, 2021: 1471-1472.

⁸²⁰ Denizci ve Marangoz, 2019: 416.

özellikle uçak krizinin ardından, diğer AEB üye ülkelerinin görüşlerine danışılmaksızın, bir baskı aracı olarak kullanılması, bu tür güven bunalımlarını pekiştiren bir başka örnektir. Bu olaylar, Avrasya Ekonomik Birliği'nin entegrasyon sürecinin gönüllülükten ziyade güç ve hegemonya ilişkileri üzerinden şekillendiğini göstermektedir.⁸²¹

Rusya'nın AEB'ye yönelik yaklaşımına dair şüphe uyandıran çeşitli örnekler, Birlik içindeki eşitlik prensibine ve ortak hareket anlayışına aykırı bir tutum sergilediğini göstermektedir. Daha önce verilen örneklerle ek olarak, Rusya'nın Belarus ve Kazakistan'ın kendi toprakları üzerinden gerçekleştirmek istediği transit ticaret faaliyetlerinde belirli ürünlere yönelik kısıtlamalar getirmesi, AEB'nin ortak gümrük alanı ilkesine aykırı bir davranış olarak dikkat çekmektedir. Yine buna benzer yaşanan bir başka örnek, Rusya'nın 2014 yılında Belarus ve Kazakistan'ın onayını almadan Ukrayna'ya yönelik ticari yaptırımlar uygulaması ve Ukrayna krizi sonrasında kendisine uygulanan ekonomik yaptırımlara karşılık Avrupa Birliği'ne yönelik misilleme yaptırımlarına başlaması, AEB üyelerinin dış ticaret politikalarında ortak hareket etme zorunluluğunu ihlal etmesidir. Bu süreçte, Rusya'nın Belarus üzerinden gelen AB menşeli tarım ürünlerini kendi topraklarına sokulduğu takdirde imha etme politikasını uygulaması ve gayri resmi gümrük kontrolleri gerçekleştirmesi, Birlik içindeki işleyişi zedeleyen bir başka örnek teşkil etmektedir.⁸²²

Rusya'nın tek taraflı hareket etme eğilimi, AEB'nin diğer üyelerinin dahil olmaksızın Çin ile AEB-İpek Yolu projeleri arasında işbirliği öngören bir mutabakat imzalaması ve ortak bir Rusya-Çin çalışma grubu oluşturmasıyla da kendini göstermiştir.⁸²³ Bu gibi durumlar, Rusya'nın AEB kurallarını esneterek kendi ulusal çıkarlarını Birlik'in kolektif prensiplerinin önüne koyduğunu ortaya koymaktadır. Rusya'nın bu tutumu, beklenmedik bir durum olarak değerlendirilmemelidir. Ekonomik kapasite bakımından kendisinden çok daha küçük ülkelerle aynı kurallara tabi olarak hareket etmeyi ve sınırlandırılmayı kabul etmeyeceği önceden öngörülebilen bir durumdur. Bu bağlamda, Rusya'nın AEB'yi kendi jeopolitik ve ekonomik stratejilerini gerçekleştirmek için bir araç olarak gördüğü ve çoğu zaman kolektif mekanizmalara bağlı kalmadan tek taraflı politikalar izlediği söylenebilir.⁸²⁴

Avrasya Ekonomik Birliği'nin (AEB) kuruluş hedefleri ve üye ülkelerin Birlikten beklentileri;

⁸²¹ Yalçınkaya ve Güzel, 2021: 112.

⁸²² Alım ve Aksu, 2019: 8.

⁸²³ Katıtaş, 2019: 135.

⁸²⁴ Alım ve Aksu, 2009: 8-9.

*ABD dolarının Bölgedeki Etkisinin Azaltılması: 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren ABD doları, Avrasya bölgesinde giderek daha etkin bir hale gelmiş ve bölge ülkelerinin para birimleri dolar karşısında sürekli değer kaybetmiştir. Bu duruma bir çözüm olarak AEB'nin öncelikli hedeflerinden biri, ABD dolarının bölgedeki dolaşımını asgari seviyeye indirmek olmuştur.⁸²⁵ Bu çerçevede Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, bölgedeki büyük çaplı ticaret işlemlerinde yerel para birimlerinin kullanılmasını önererek bu hedefe dikkat çekmiştir.⁸²⁶

*Bölgesel Bütünleşme ve Stratejik Köprü Oluşturma: AEB'nin kurulmasıyla eski Sovyetler Birliği'nin yeniden inşasının amaçlandığı yönündeki iddialara karşılık, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, böyle bir hedefin söz konusu olmadığını açıkça belirtmiştir. Putin, AEB'nin güçlü bir bölgesel entegrasyon modeli oluşturmayı hedeflediğini ve Avrupa ile Asya-Pasifik bölgeleri arasında stratejik bir köprü işlevi göreceğini vurgulamıştır. Aynı zamanda, bölgedeki doğal kaynakların, sermayenin ve nitelikli insan gücünün bir araya getirilerek etkin bir şekilde kullanılmasının sağlanacağını ifade etmiştir.⁸²⁷ Putin'e göre, AEB bu bütünleşme sayesinde Avrupa, Çin, ABD ve diğer gelişmiş ekonomilere karşı güçlü bir rakip haline gelmeyi hedeflemektedir.⁸²⁸

Bu hedefler, AEB'nin ekonomik işbirliği ve rekabet gücünü artırmaya yönelik geniş bir vizyona dayandığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda göstermektedir ki Rusya Karadeniz bölgesine askeri ve ekonomik çerçevede rakip konuma gelen NATO VE AB tarafından çevrelenme siyasetinin bilincine göre hareket etmektedir.⁸²⁹

AEB oluşturulmaya çalışıldığı eski Sovyet coğrafyası, içinde ciddi toplumsal, sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlar barındıran karmaşık bir bölgedir. AEB'nin mevcut ve potansiyel üyeleri incelendiğinde, bu ülkelerin farklı tarihsel, sosyo-kültürel ve coğrafi gerçekliklere sahip toplumları bir araya getirme çabasını yansıttığı görülmektedir. Her ne kadar söz konusu toplumlar, geçmişte Sovyetler Birliği çatısı altında bir arada yaşamış ve Moskova'nın yönlendirdiği bir ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasi bağımlılık ilişkisi içerisinde bulunmuş olsalar da günümüzde Sovyetler Birliği'nin ideolojik çerçevede birlik sağlayan ve toplumları bir arada tutan 'demir yumruğu' artık mevcut değildir. Bu bağlamda, AEB üyelerinin farklı coğrafi bölgelerde yer alması, bu ülkelerin dış politika önceliklerini, stratejik yaklaşımlarını ve

⁸²⁵ Ağır, 2016: 33.

⁸²⁶ Batmaz, 2021: 1540.

⁸²⁷ Katıtaş, 2019: 132.

⁸²⁸ Batmaz, 2021: 1540-1541.

⁸²⁹ Katıtaş, 2019: 132.

yaşam tarzlarına dair tutumlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Sovyetler Birliği dönemindeki merkezi koordinasyonun ve ideolojik bütünlüğün yokluğunda, AEB'nin bölgesel entegrasyon çabaları, üyeler arasındaki tarihsel ve kültürel farklılıklar nedeniyle çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, AEB'nin sürdürülebilir bir entegrasyon modeli geliştirme çabalarını daha da karmaşık hale getirmektedir.⁸³⁰

Karadeniz bölgesindeki jeopolitik dinamikler ve tehdit dengesi teorisi bağlamında değerlendirildiğinde, bölgesel güç mücadelesinin ekonomik bir yansıması olarak dikkat çekmektedir. AEB, Rusya'nın, Karadeniz ve çevresinde kendi hegemonik pozisyonunu sürdürme çabalarının bir uzantısı olarak görülebilir. Ancak bu girişimin uluslararası ölçekte güçlü bir ekonomik entegrasyon hareketine dönüşmesi yakın vadede pek mümkün görünmemektedir. Üye ülkeler arasındaki temel makroekonomik göstergelerdeki farklılıklar ve dış ticaret performansındaki dengesizlikler, AEB'nin etkili bir bölgesel blok olmasını zorlaştırmaktadır. Üstelik Karadeniz'e kıyısı olmayan AEB üyeleri arasındaki coğrafi kopukluk, ekonomik ve ticari ilişkilerin sınırlı kalmasına neden olmakta, bu da Birliğin gücünü bölgesel düzeyde derinleştirememesine yol açmaktadır. Bu durum, tehdit dengesi teorisi açısından değerlendirildiğinde, bölgesel aktörler arasında artan asimetrielerin, ekonomik iş birliğinin yerine güvenlik kaygılarının öncelik kazandığını göstermektedir.⁸³¹

3.3.3. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ)

8 Aralık 1991 tarihinde, Rusya , Ukrayna ve Belarus'un liderleri, Belovejskaya Puşşa'da Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) kuruluş anlaşmasını imzalayarak Sovyetler Birliği'nin resmen sona erdiğini ilan etmişlerdir.⁸³² Bu anlaşma, Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinin hukuki ve siyasi açıdan nihai adımı olarak değerlendirilmiş, aynı zamanda eski Sovyet cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin yeni bir çerçevede şekillenmesine zemin hazırlamıştır.⁸³³ BDT, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan siyasi boşluğu düzenlemeyi amaçlamış, ancak farklı taraflarca farklı şekillerde yorumlanmıştır. Ukrayna ve Belarus gibi imzacı ülkeler için BDT, bağımsızlıklarını muhafaza ederek 'medeni bir ayrılık' sürecini kolaylaştıran bir mekanizma olarak değerlendirilmiştir. Öte yandan, Rusya için BDT, yalnızca

⁸³⁰ Tüysüzöğlu, 2019: 248.

⁸³¹ Bahsi-Koçer ve Gökten, 2021: 1482.

⁸³² Hüseyinov, 2003: 388-389.

⁸³³ Halidov, 2015: 333.

bölgesel istikrarı sağlamaya yönelik bir girişim olmanın ötesinde, Karadeniz ve çevresinde stratejik çıkarlarını koruyabileceği ve yeniden güç kazanabileceği bir platform olarak tasarlanmıştır. Bu çerçevede BDT, Moskova'nın 'büyük güç aktivizmini' uygulayabileceği ve bölgesel hegemonya iddialarını sürdürerek kendisine 'jeopolitik rahatlık' sağlayabilecek bir araç olarak görülmüştür. BDT'nin kuruluşu, Rusya'nın bölgedeki güç dengesini lehine çevirmek ve rakip aktörlerin etkisini sınırlamak için tasarlanmış bir stratejik hamle olarak yorumlanabilir.⁸³⁴

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Baltık cumhuriyetleri hariç eski SSCB üyesi devletler, BDT'yi kurmuştur. BDT, siyasi bir uluslararası örgüt olarak, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan yönetsel ve işlevsel boşluğu doldurmayı hedeflemiştir. Ayrıca, bu yapı, bağımsızlıklarını kazanan yeni devletler arasındaki ilişkilerin, dönemin koşullarına ve ihtiyaçlarına uygun şekilde düzenlenmesini amaçlamaktadır. Böylelikle BDT, Sovyet sonrası coğrafyada koordinasyon ve iş birliğini teşvik eden bir platform olarak konumlanmıştır.⁸³⁵ Tehdit dengesi teorisine göre, devletler, kendilerine yönelik algılanan tehditlere karşı güç birliği veya hegemonya stratejileri geliştirir. Bu bağlamda, Rusya, BDT'yi Karadeniz bölgesindeki jeopolitik rakiplerine karşı bir denge unsuru olarak kullanmıştır. Ancak, BDT'nin imzacı devletler için 'medeni boşanma' aracı olarak görülmesi ve üyeler arasındaki farklı çıkarların yarattığı gerilim, Rusya'nın bu stratejik hedeflerine ulaşmasını sınırlandırmıştır. Karadeniz'de NATO, AB ve bölgesel aktörlerin varlığının artışıyla birlikte, Rusya'nın BDT aracılığıyla tehdit dengesi oluşturma çabaları hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Dolayısıyla, BDT, Karadeniz'de Rusya'nın tehdit algılarına yanıt üretme ve bölgesel dengeyi kendi lehine çevirme amacı güden bir girişim olarak öne çıksa da bu hedefler yapısal sınırlamalar nedeniyle tam anlamıyla hayata geçirilememiştir.⁸³⁶

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya'nın temel stratejik öncelikleri, eski Sovyet cumhuriyetleri üzerinde güvenilir ve bütünleşik bir askerî denetim mekanizması oluşturmak ve karşılıklı fayda temelli ekonomik iş birliğini tesis etmek şeklinde tanımlanabilir. Bu bağlamda, BDT, Rusya'nın bölgesel politikalarında merkezi bir öneme sahip olmuştur. Rusya'nın perspektifine göre BDT, yalnızca eski Sovyet cumhuriyetleri arasındaki çatışmaların önlenmesine ve üye ülkelerin sınırlarının korunmasına katkı sağlamakla kalmayıp, aynı

⁸³⁴ Alım ve Aksu, 2019: 4.

⁸³⁵ İsayev, 2023: 688.

⁸³⁶ Alım ve Aksu, 2019: 4.

zamanda bölgesel altyapı, ekonomi ve diğer yapısal sorunların çözümüne yönelik bir platform işlevi üstlenecektir. Dolayısıyla, BDT'nin kuruluşu, Rusya için hem bölgesel istikrarı koruma hem de eski Sovyet coğrafyasındaki etkisini sürdürme açısından stratejik bir araç olarak değerlendirilmektedir.⁸³⁷

2000 yılında Vladimir Putin'in Rusya Devlet Başkanı olmasıyla birlikte, Rusya'nın küresel sahnede ve Sovyet sonrası coğrafyada giderek azalan etkisinin farkına varıldığı bir döneme girildi. Putin, Rusya'nın bölgesel gücünü yeniden tesis etme stratejisinin bir parçası olarak, BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) üye devletleriyle ilişkileri öncelikli bir dış politika hedefi haline getirmiştir. Bu bağlamda, Rusya'nın bölgedeki stratejik rolünü güçlendirmek amacıyla çeşitli girişimlerde bulundu. Özellikle enerji sektörü, bu stratejinin merkezinde yer aldı ve Putin, Hazar Denizi'ne kıyısı olan ülkelerde Rus yatırımlarını artırmayı teşvik ederek enerji politikalarını bir nüfuz aracı olarak kullanmayı amaçlamıştır.⁸³⁸

Vladimir Putin, tek kutuplu dünya düzenine karşı çok kutuplu bir sistem vizyonunu savunmakta ve ABD hegemonyasına karşı bölgesel bütünleşme süreçlerini teşvik etmektedir. Rusya, iç politikasını ve ekonomisini güçlendirirken, BDT ülkeleriyle ilişkilerini derinleştirmeye ve Kafkasya bölgesinde kontrol sağlamaya çalışmaktadır. BDT'den beklediği etkinliği elde edemeyince, ekonomik alanda AEB ve askeri alanda KGAÖ öncelik vererek eski Sovyet coğrafyasındaki etkisini artırmayı hedeflemiştir.⁸³⁹

Rusya'nın, Batı ile yakınlaşmaya çalışan BDT ülkelerine yönelik baskıları, özellikle Gürcistan ve Ukrayna örneklerinde belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Bu ülkelerin NATO üyeliği, Rusya'nın stratejik çıkarlarıyla doğrudan çatışmaktadır ve Moskova, bu sürecin engellenmesi için tüm diplomatik ve stratejik kaynaklarını seferber etmektedir. Gürcistan'ın NATO üyeliği, 2008 Ağustos Savaşı öncesinde de ittifak içinde tartışmalıydı ve bu çatışma, NATO içindeki ayrışmaları daha da derinleştirerek Gürcistan'ın üyelik şansını azaltmıştır. Aynı dönemde Rusya, Ukrayna'nın NATO üyeliği konusunda da kararlı bir tutum sergilemiştir. Putin, 2008 Nisan ayında Bükreş'teki NATO zirvesinde, Başkan George W. Bush ile gerçekleştirdiği kapalı oturumda, Ukrayna'nın NATO'ya katılımının, Rusya'nın Ukrayna'nın Rus nüfuslu bölgelerinde (özellikle Kırım ve doğu oblastları) ayrılıkçı hareketlere neden olabileceği konusunda uyarılarda bulunmuştur. Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Rusya'nın Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya katılmasını engellemek için her türlü önlemi alacağına dair

⁸³⁷ Demirel, 2019: 256.

⁸³⁸ Kubicek, 2009:246-247.

⁸³⁹ Halidov, 2015: 342.

açıklamalarda bulunmuştur. 2008 yılında Gürcistan ile yaşanan savaşın ardından, Rusya'nın stratejisi, Ukrayna'nın Rus nüfusunun yoğun olduğu bölgelerdeki topluluklara yönelik baskı uygulaması ya da 'Rusya'nın hayati çıkarlarını' tehdit edebilecek herhangi bir adım atması durumunda, Kırım gibi bölgelerde askeri müdahaleyi de kapsayabilecek şekilde sertleşmiştir. Bu tehditler, Moskova'nın NATO'ya yönelik politikalarının gelecekte de güçlü ve mücadeleci bir şekilde devam edeceğini göstermektedir.⁸⁴⁰

Realist ve neo-realist teoriler, bölgesel entegrasyon süreçlerini askeri ittifaklarla benzer şekilde değerlendirir ve bu tür yapıları dışsal tehditlere karşı bir tepki olarak açıklamaya çalışır. Ancak, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) bağlamında bu yaklaşımın geçerliliği sorgulanabilir, çünkü BDT üyeleri, ortak bir dış tehditten ziyade, kendi iç dinamikleri ve bölgesel meselelerle karşı karşıya kalmışlardır. Sovyet sonrası coğrafyada, devletler ve halklar birbirlerinden farklı güvenlik endişelerine sahipti; bununla birlikte, dış bir aktörün (örneğin Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa veya Çin) doğrudan bir askeri müdahale veya ekonomik baskı uygulama tehdidi, bu devletler için başlıca kaygı unsuru olmamıştır. Aksine, güvenlik tehditleri genellikle içsel olgularla, örneğin Tacikistan, Moldova ve Gürcistan'daki iç savaşlar gibi olaylarla, ya da bölgesel rakiplerle, örneğin Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki çatışmalarla, ya da Orta Asya'daki diğer devletlerden kaynaklanan gerilimlerle şekillenmiştir. Diğer yandan, Rusya'nın bölgedeki etkisi de önemli bir tehdit unsuru olarak öne çıkmıştır; özellikle Rusya'nın toprak talepleri ve ayrılıkçı hareketlere verdiği destek, bölge ülkeleri için güvenlik kaygıları yaratmıştır. Bu bağlamda, BDT'nin güvenlik veya ekonomik alanlarda dışa dönük bir strateji geliştirmesi gereksiz ve uygulanabilir bir hedef olmamıştır.⁸⁴¹

KGAÖ temelleri 1992 yılına dayansa da örgütün eski Sovyet coğrafyasındaki Rusya'nın çıkarlarını korumak amacıyla ve Varşova Paktı modelinden ilham alınarak şekillendirildiği değerlendirilebilir. Bu yapı, bölgesel güvenlik ve iş birliğini geliştirme amacı taşısa da aynı zamanda Rusya'nın stratejik nüfuz alanını sürdürme ve güçlendirme çabalarının bir aracı olarak görülmektedir.⁸⁴²

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan Orta Asya Cumhuriyetleri, yeni bağımsızlıklarını kazanırken, özellikle komşu bölgelerden kaynaklanan çeşitli güvenlik tehditleriyle karşı karşıya kalmıştır. Sınırların daha geçirgen hale gelmesi, güvenliği öncelikli ve acil bir mesele haline getirmiştir. Bu bağlamda, özellikle Afganistan merkezli tehditler,

⁸⁴⁰ Kramer, 2008: 9.

⁸⁴¹ Kubicek, 2009: 249.

⁸⁴² Weinstein, 2007: 167.

bölgedeki cumhuriyetler tarafından ortak bir tehdit olarak tanımlanmış ve iş birliği gerektiren bir güvenlik sorunu olarak değerlendirilmiştir. Bu tehditlere karşı bir savunma mekanizması oluşturmak amacıyla, Orta Asya Cumhuriyetleri (Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan) ile Rusya ve Ermenistan, 15 Mayıs 1992 tarihinde Taşkent'te Kolektif Güvenlik Anlaşması'nı (KGA) imzalamışlardır.⁸⁴³ Bu anlaşma, bölgesel güvenliğin sağlanmasına yönelik ilk kapsamlı iş birliği adımı olarak öne çıkmış ve tarafların ortak güvenlik tehditlerine karşı kolektif bir savunma yaklaşımı benimsemelerini hedeflemiştir.⁸⁴⁴

2002 yılının Mayıs ayında Kolektif Güvenlik Antlaşması'nın Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'ne dönüştürülmesine yönelik karar alınmıştır.⁸⁴⁵ Örgütün bu dönüşüm sürecinde, 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör saldırılarının ve sonrasındaki gelişmelerin önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Bu bağlamda, ABD'nin Afganistan'a yönelik askeri müdahalesi, bölgedeki jeopolitik dinamikler üzerinde etkili olmuş ve Rusya için yeni bir tehdit algısı yaratmıştır. Her ne kadar Moskova, o dönemde terörle mücadele bağlamında ABD ile iş birliği yapmış olsa da ABD'nin Orta Asya'da artan etkisi Rusya açısından stratejik bir meydan okuma olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, Rusya'nın KGAÖ'yü ABD'nin bölgedeki nüfuzuna karşı bir denge unsuru olarak konumlandırma çabalarını beraberinde getirmiştir. KGAÖ'nün bir savunma anlaşmasından daha kapsamlı bir örgüte dönüşmesi, bu stratejik bağlamda değerlendirilebilir. Örgütün, zaman zaman 'yeni bir Varşova Pakti' ya da 'Rusya'nın NATO'su' olarak anılması da bu dönüşümün ve Rusya'nın bölgesel güvenlik politikaları üzerindeki etkisinin bir yansımasıdır.⁸⁴⁶

KGAÖ'nün işlevleri, genel olarak üç ana kategoride incelenebilir. İlk grup, örgütün temel amacını oluşturan kolektif meşru müdafaa ve dış tehditlere karşı savunma kabiliyetidir. Bu bağlamda, KGAÖ, üye devletlerin toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumak amacıyla, dışarıdan gelebilecek saldırgan eylemlere karşı bölgesel savunma kuvvetleri oluşturmuştur. Bu kuvvetler, örgütün savunma temelli askeri yapılanmasını ve üye devletlerin ortak güvenlik çıkarlarını koruma konusundaki kararlılığını yansıtmaktadır. İkinci grup, barışı koruma operasyonlarına yönelik kolektif kuvvetleri kapsamaktadır. Bu işlev, üye devletler arasında ortaya çıkabilecek potansiyel krizleri önleme, çözümleme ve bölgede barış ve istikrarı sağlama amaçlarını taşımaktadır. Barış koruma misyonları, KGAÖ'nün, yalnızca savunma odaklı bir askeri ittifak değil, aynı zamanda bölgesel istikrarı sağlamaya yönelik çok boyutlu bir güvenlik

⁸⁴³ Kocatepe, 2022: 411.

⁸⁴⁴ Kydralieva ve Abdıbartova, 2018: 95.

⁸⁴⁵ Demirtepe, 2024: 2495.

⁸⁴⁶ Kocatepe, 2022: 411.

örgütü olma çabasını da ortaya koymaktadır. Üçüncü grup ise 2001 yılında terörizm ve aşırılık yanlısı radikal grupların faaliyetleriyle mücadele amacıyla kurulan Orta Asya Kolektif İntikal Kuvvetleri'nden oluşmaktadır. Bu kuvvetler, örgütün, geleneksel askeri tehditlerin ötesine geçerek, bölgedeki asimetrik tehditlerle mücadele kapasitesini artırma yönündeki girişimlerini yansıtmaktadır. Özellikle Orta Asya'da artan terörizm, uyuşturucu ticareti ve sınır aşan suçlarla mücadelede bu kuvvetler, KGAÖ'nün stratejik önemini ve işlevselliğini güçlendirmektedir. KGAÖ'nün işlevleri, savunma, barış koruma ve terörizmle mücadele gibi çok yönlü amaçlara hizmet eden bir yapı sergilemektedir. Bu üç ana işlev, örgütün sadece askeri bir blok olarak değil, aynı zamanda bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanmasında aktif bir rol oynayan jeopolitik bir aktör olduğunu ortaya koymaktadır.⁸⁴⁷

KGAÖ, Rusya'nın liderliğinde eski Sovyetler Birliği ülkelerinin bir kısmını bir araya getirerek, Avrasya bölgesinde dış güçlerin etkisini sınırlamayı ve bölgesel jeopolitik üstünlüğü korumayı amaçlayan bir askeri blok olarak yapılandırılmıştır. Bu örgüt, Rusya'nın bölgesel askeri-politik kontrolü sağlamaya yönelik stratejik hedeflerinin bir parçası olarak değerlendirilmekte ve özellikle NATO'nun Avrasya'daki etkisini dengelemeyi amaçlamaktadır. Ancak bu stratejik yapı, tüm bölge ülkeleri tarafından aynı şekilde benimsenmemiştir ve özellikle Azerbaycan'ın KGAÖ'ye katılmaktan kaçınması, bu bağlamda önemli bir vaka teşkil etmektedir.⁸⁴⁸ Rusya, KGAÖ'yü, NATO'ya alternatif bir güvenlik mekanizması olarak konumlandırmakta ve bu örgüt aracılığıyla Sovyet sonrası coğrafyada jeopolitik etkisini sürdürmeyi hedeflemektedir.⁸⁴⁹ Moskova, Batı ile özellikle ekonomik, teknolojik ve yenilikçilik gibi alanlarda rekabet etmekte zorlanırken, askeri-politik üstünlüğünü koruyarak bölgesel dengeyi kendi lehine çevirmeyi amaçlamaktadır. Bu strateji kapsamında, KGAÖ'yü güçlendirme ve üye ülkeler üzerindeki kontrolünü artırma çabaları dikkat çekmektedir. Rusya, KGAÖ'yü genişleterek, üye ülkelerin NATO'ya yönelmesini engellemek için yoğun diplomatik girişimlerde bulunmakta ve post-Sovyet coğrafyasındaki ülkeleri bu bloğa dahil etmeyi hedeflemektedir.⁸⁵⁰

KGAÖ, kurumsal açıdan NATO ile bazı benzerlikler taşısa da, temel bir fark olarak örgütün kolektif bir kimlikten yoksun olduğu vurgulanmalıdır. NATO ve AB gibi örgütler, yalnızca güvenlik politikalarını değil, aynı zamanda liberal ideolojiler, insan hakları ve demokrasi gibi ortak değerlere dayalı bir kimlik geliştirmiştir. Bu ortak değerler, örgüt üyeleri

⁸⁴⁷ Demirel, 2019: 258.

⁸⁴⁸ Şihaliyev, 2013: 80-81.

⁸⁴⁹ İsayev, 2023: 691.

⁸⁵⁰ Şihaliyev, 2013: 80-81

arasında bir dayanışma zemini oluştururken, ortak ideolojik bir temele dayalı bir yaklaşım benimsenmesi, üyeler arası işbirliğini pekiştiren bir faktör olmaktadır. Örgüt üyeleri arasında ideolojik bir ortaklık bulunmaması, örgütün faaliyetlerine katılımda çeşitli sorunlara yol açabilir. Bu durum, üyeler arasındaki ilişkilerin daha çok pragmatik bir temele dayandığı, ideolojik ve değer temelli bir bağlılığın eksik olduğu bir ortam yaratmaktadır. İdeolojik bir temel eksikliği, örgüt içindeki dayanışmayı zayıflatabilir ve üyeler arasında ‘sıfır toplamı’ bir yaklaşımın benimsenmesine neden olabilir. Bu tür bir yaklaşım, her bir üye devletin kendi ulusal çıkarlarını ön planda tutarak, örgütsel hedeflere ve kolektif güvenliğe katkıda bulunma noktasında kısıtlamalar yaratabilir.⁸⁵¹

Bir başka açıdan ele alınacak olursa ŞİÖ de değinmek gerekecektir. Nitekim ŞİÖ potansiyel askeri bir güç bloğu oluşturma olasılığı, üye ülkeler arasında dünyanın en büyük ikinci ve üçüncü askeri harcama yapan devletlerinin bulunması nedeniyle dikkate değer bir örgüttür.⁸⁵² Bununla birlikte, ŞİÖ’nün geleceği konusunda örgütün iki önemli üyesi olan Rusya ve Çin arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Rusya, ŞİÖ’nün yalnızca bölgesel güvenliği ve iş birliğini geliştiren bir mekanizma olarak kalmasını tercih ederken, Çin bu örgütün askeri, siyasi ve ekonomik açıdan daha kapsamlı bir yapıya dönüşmesini istemektedir. Çin’in ŞİÖ’yü NATO benzeri bir bölgesel güvenlik örgütüne dönüştürme talebi Rusya tarafından olumsuz karşılanmaktadır. Rusya, bölgesel güvenlik için KGAÖ yeterli bir yapı olduğunu savunmaktadır.⁸⁵³

ŞİÖ, hızla değişen güvenlik ortamının getirdiği zorluklara karşı direnç göstererek varlığını sürdürebilen bir yapı olmayı başarmıştır. Bu süreçte, örgüt kurumsal kimliğini pekiştirmiş, kavramsal çerçevesini geliştirmiş ve uluslararası ilişkilerde olumlu bir imaj inşa etmiştir.⁸⁵⁴ Ancak bu ilerlemelere rağmen, ŞİÖ hala tam anlamıyla olgunlaşmış bir uluslararası örgüt modeline ulaşamamıştır. NATO ile kıyaslandığında, örgüt önemli kurumsal eksikliklere ve yapısal zayıflıklara sahiptir. Özellikle, ŞİÖ’nün kaynak kapasitesi sınırlıdır; üye devletler arasındaki ekonomik iş birliği seviyesi düşük kalmış ve uluslararası statüsü gelişim aşamasındadır. Ayrıca, hükümet dışı yapıların örgüt bünyesindeki tanımı henüz netleşmemiştir. Genel Sekreterlik kurumu, NATO’daki benzer yapının etkinlik düzeyine ulaşamamıştır. Üye devletlerin çoğunda demokrasi kültürü ve geleneğinin tam anlamıyla yerleşmemiş olması da örgütün siyasi yapısını olumsuz etkileyen bir diğer unsurdur. Bunun yanı sıra, Çin’in diğer üye

⁸⁵¹ Demirel, 2019: 259.

⁸⁵² Arslan, 2019: 302.

⁸⁵³ Demir ve Eminoğlu, 2018: 131.

⁸⁵⁴ Arslan, 2019: 308.

devletlere göre sahip olduğu ekonomik ve askeri üstünlük, örgüt içinde bir ‘doğal eşitsizlik’ durumu yaratmaktadır. Rusya’nın, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü’nü gerekçe göstererek ŞİÖ’nün askeri niteliklerinin artırılmasına karşı çıkması, örgütün tam anlamıyla askeri bir yapı haline gelmesinin önünde önemli bir engel olarak görülmektedir. Bu faktörler, ŞİÖ’nün kapsamlı bir bölgesel güvenlik örgütü olma potansiyelini sınırlamaktadır.⁸⁵⁵

KGAÖ, Rusya açısından uluslararası terörizm, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, organize suçlar, yasa dışı göç gibi ulusal güvenliğe yönelik tehditlere karşı Türkistan bölgesinde ortak mücadele mekanizmalarının yürütülmesini ve operasyonel esneklik sağlanmasını mümkün kılan bir platform niteliğindedir. Bu çerçevede, KGAÖ’nün varlığı, Rusya’nın güvenlik politikaları açısından stratejik bir araç olarak değerlendirilmektedir. Rusya, NATO’nun Doğu Avrupa’da konuşlandırmaya çalıştığı füze savunma sistemine karşılık olarak, KGAÖ üyesi Belarus, Ermenistan ve Kazakistan ile ortak bir hava savunma sistemi kurmayı hedeflemektedir. Bu girişim, Rusya’nın güvenliğini sınırlarının ötesinden başlatma stratejisini yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra, bölge ülkeleriyle güvenlik alanındaki iş birliğini derinleştirmek, Rusya’nın bölgedeki nüfuzunu artırması açısından kritik bir araç olarak görülmektedir. Dolayısıyla, KGAÖ hem bölgesel güvenliğin sağlanmasında hem de Rusya’nın jeopolitik etkisinin pekiştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.⁸⁵⁶

KGAÖ’nün bugüne kadar kayda değer bir etki yaratacak düzeyde faaliyet gerçekleştiremediği gözlemlenmektedir. KGAÖ’nün yapısal eksiklikleri, örgüt içindeki dayanışmayı ve kolektif kimlik oluşturmada karşılaşılan zorlukları açıklamaktadır. NATO ve AB gibi örgütler, ideolojik bir temele dayalı ortak kimlikler ve değerler üzerinden işbirliği yaparken, KGAÖ’nün ideolojik bir zemine dayanmaması, üyeler arasındaki bağları daha esnek ve pragmatik hale getirmekte, ancak aynı zamanda örgütün uzun vadeli etkinliğini ve işlevselliğini sınırlandırabilmektedir.⁸⁵⁷ Örgüt, faaliyetleri kapsamında genel olarak belirlenen üç savunma bölgesinde, Rusya’nın öncülüğünde üye devletlerin katılımıyla askeri tatbikatlar düzenlemekte ve bu tatbikatlar aracılığıyla üye ülkeler arasındaki askeri iş birliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ancak, KGAÖ’nün faaliyetlerinin genel bir değerlendirmesi yapıldığında, örgütün büyük ölçüde Rusya’nın politikalarını hayata geçirmeye yönelik bir araç olarak işlev gördüğü ve faaliyetlerinin çoğunlukla ortak askeri tatbikatlarla sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır.⁸⁵⁸ Buna spesifik örnek olarak Kırım’ın 2014 ilhak edilme sürecindeki KGAÖ’nün tepkilerine

⁸⁵⁵ Demir ve Eminoğlu, 2018: 132.

⁸⁵⁶ Kocatepe, 2022: 415.

⁸⁵⁷ Demirel, 2019: 259.

⁸⁵⁸ İsayev, 2023: 700.

değınmek gerekmektedir. Rusya'nın Karadeniz bölgesindeki stratejik çıkarları, tarihsel ve jeopolitik bağlamda büyük önem taşımaktadır. İlhak öncesinde, Rusya'nın KGAÖ üyesi ülkeler dışındaki tek askeri varlığı, Ukrayna'nın Kırım Özerk Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan Akıar (Sivastopol) Deniz Üssü olmuştur. Bu üs, Karadeniz'deki stratejik dengeyi belirleyen önemli bir unsur olmakla birlikte, Rusya'nın bölgesel güvenlik politikalarının temel taşlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Kırım'ın 2014 yılında ilhak edilmesi, yalnızca Rusya'nın bu üs üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmakla kalmamış, aynı zamanda Karadeniz'deki güç dengelerinde köklü değişikliklere neden olmuştur.⁸⁵⁹

Rusya'nın uluslararası alanda Kırım ilhakına meşruiyet kazandırma çabaları, özellikle KGAÖ ve benzeri uluslararası örgütler aracılığıyla somutlaşmıştır. KGAÖ, ŞİÖ gibi, Batı'nın tepkilerine karşı bir dengeleme mekanizması⁸⁶⁰ ve Rusya'nın politikalarını destekleyen bir platform olarak işlev görmüştür. Bu bağlamda, KGAÖ'nün Rusya'nın dış politikadaki stratejik araçlarından biri haline geldiği söylenebilir. 2015 yılında Tacikistan'da düzenlenen KGAÖ toplantısı, Rusya'nın bu örgüt aracılığıyla Batı yaptırımlarına karşı uluslararası destek toplama çabalarının en somut örneklerinden birini oluşturmuştur. Toplantının sonuç bildirgesinde, 'BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan yaptırım uygulanması, yeni ayrıştırıcı sınırlar oluşturulması ve sınırların kapatılması kabul edilemez' ifadeleri yer almıştır. Bu açıklama, Batı'nın Kırım'ın ilhakına karşı uyguladığı yaptırımları doğrudan hedef alarak, Rusya'nın uluslararası arenada meşruiyet arayışını güçlendirme girişiminin bir yansımasıdır. KGAÖ'nün bu bağlamdaki rolü, Rusya'nın uluslararası sistemde kendi politikalarını savunmak için geliştirdiği çok yönlü stratejinin bir parçası olarak değerlendirilebilir.⁸⁶¹

Rusya, Kırım'ın ilhakıyla Karadeniz'deki jeostratejik üstünlüğünü pekiştirirken, aynı zamanda KGAÖ gibi örgütler aracılığıyla bu adımlarına meşru bir çerçeve kazandırmayı hedeflemiştir. Bununla birlikte, bu çabalar Batı ile Rusya arasındaki gerilimi artırmış, Karadeniz'deki güvenlik dengelerini derinden etkilemiş ve bölgesel istikrarsızlığı daha da derinleştirmiştir. Rusya'nın KGAÖ çerçevesinde yürüttüğü bu girişimler, yalnızca askeri-stratejik çıkarların korunması ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda uluslararası sistemde Batı'ya karşı bir karşı dengeleme stratejisinin parçası olarak şekillenmiştir. Bu durum, Karadeniz

⁸⁵⁹ Öztopal, 2018: 128.

⁸⁶⁰ Yardımcıoğlu ve Koçarslan, 2012: 166.

⁸⁶¹ Demirtepe ve Omonkulov, 2024: 118.

bölgesinin hem bölgesel hem de küresel düzeyde güvenlik politikalarının merkezinde yer aldığını bir kez daha ortaya koymaktadır.⁸⁶²

Rusya'nın, BDT aracılığıyla eski Sovyet coğrafyasındaki etkisini sürdürme çabası, zamanla daha sınırlı ve odaklı bütünleşme girişimlerine evrilmiştir. Bu bağlamda, KGAÖ özel bir önem taşımaktadır. Örgütün faaliyet alanı büyük ölçüde Orta Asya coğrafyasına yoğunlaşmakta olup, Türkmenistan hariç tüm Orta Asya devletlerinin KGAÖ üyesi olması, Rusya'nın bu bölgede 'güvenlik sağlayıcı' rolünü koruduğunu göstermektedir. Özellikle Afganistan'daki istikrarsızlık, Orta Asya devletlerinin güvenlik kaygıları nedeniyle Rusya'ya yönelmelerinde belirleyici bir faktör olmuştur. Bununla birlikte, Rusya'nın KGAÖ'yü, kendi etki alanını genişletmek için bir araç olarak kullanma eğilimi, 1999 yılında Azerbaycan, Gürcistan ve bir süre sonra Özbekistan'ın örgütten çekilmesine neden olmuştur. 1990'lı yılların sonlarına gelindiğinde, Rusya'nın 'güvenlik sağlayıcı' rolünün bölgedeki tehditlere karşı yeterli düzeyde olmadığı eleştirilmiş ve bu rolü sorgulanmaya başlanmıştır. Bu durum, Rusya'nın bölgesel güvenlik stratejisindeki etkinliğinin sınırlılıklarını gözler önüne sermektedir.⁸⁶³ KGAÖ, temel olarak dış tehditlere karşı bir savunma mekanizması oluşturmayı amaçlasa da, üye devletler arasındaki anlaşmazlıkların çözümüne yönelik etkin ve güçlü mekanizmalardan yoksundur. Bu durum, örgütün üyeler arasındaki iç sorunlarda arabuluculuk veya çözüm üretme kapasitesinin sınırlı olduğunu göstermektedir.⁸⁶⁴

2012'de yayımlanan Rusya Yeni Dış Politika Belgesi, dünyayı giderek istikrarsızlaşan bir yer olarak tanımlamış ve Batı'nın diğer ülkelerin iç işlerine müdahalesini eleştirmiştir. Rusya, BM'nin uluslararası sistemdeki zayıflayan rolüne dikkat çekerek, bu kuruluşun önemini artırmayı ve uluslararası politikada denge unsuru olmayı hedeflediğini vurgulamıştır. Belgede, dünya ekonomisinin daha adil bir yapıya kavuşması gerektiği ve döviz kuru sisteminin yeniden düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Rusya, devletlerin iç işlerine karışmama ilkesinin korunmasını savunmuş, ancak bu ilkenin Soğuk Savaş sonrası insani müdahale ve koruma sorumluluğu gibi kavramlarla zedelendiğini ifade etmiştir. Ayrıca, insan hakları ve özgürlüklerin kültürel ve tarihi bağlamdan bağımsız olarak değerlendirilemeyeceği görüşü öne çıkmaktadır. Bölgesel iş birliği konusunda ise Rusya, BDT, ve KGAÖ gibi eski Sovyet coğrafyasındaki yapıların güçlendirilmesini stratejik bir öncelik olarak görmektedir. Bu

⁸⁶² Öztopal, 2018: 127.

⁸⁶³ Demirel, 2019: 257.

⁸⁶⁴ Kydyralieva ve Abdıbartova, 2018: 99.

politikalar, Rusya'nın bölgedeki etkisini sürdürme ve istikrarı sağlama hedefleriyle uyumludur.⁸⁶⁵

KGAÖ, uluslararası sistemde 'Rus NATO'su' olarak da adlandırılan ve Moskova'nın çıkarlarını merkezine alan bir güvenlik yapısıdır. Eski Sovyet coğrafyasında, Rusya ile uyumlu bir güvenlik mimarisi oluşturmayı hedefleyen bu örgüt, bölgesel güvenlik iş birliği perspektifiyle tasarlanmıştır. KGAÖ daha çok savunma ve askeri güvenlik alanında faaliyet göstermektedir. Örgütün tüm üye ülkeleri aynı zamanda AEB üyeliğini de sürdürmektedir. 2002 yılında kurulan KGAÖ, halihazırda birliğe üye olmayan ancak ileride AEB'ye katılması beklenen Tacikistan'ı da kapsamaktadır. Rusya, eski Sovyet coğrafyasında kendi hegemonyasına dayalı bir bölgeselleşme modeli tasarlarlarken, bu girişime askeri boyut ekleyerek bölgeye NATO veya diğer rakip güçlerin müdahil olmasını engellemeyi hedeflemiştir. Ayrıca, üye ülkelerin güvenlik gerekçesiyle bu tür alternatif adımları atmaktan vazgeçmelerini sağlamaya yönelik bir mekanizma oluşturmuştur. Her ne kadar KGAÖ, bölgesel güvenlik kaygılarını merkeze alarak iş birliğini teşvik eden bir yapı olarak sunulsa da, üye devletleri tek taraflı tercihler yapmaya zorlayan bir nitelik taşıdığı açıktır. Bu durum, örgütün güvenlik iş birliğinin ötesinde, üyeleri üzerinde baskı unsuru barındıran bir politika aracı olarak işlev gördüğünü göstermektedir.⁸⁶⁶

KGAÖ ile NATO arasındaki ilişkilere bakıldığında, KGAÖ zaman zaman NATO ile iş birliği geliştirme çabalarında bulunmuştur. Örneğin, 2004 yılında KGAÖ Genel Sekreteri, uluslararası terörizm, aşırıcılık, uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı silah ticareti gibi sorunlarla mücadele konusunda NATO'ya iş birliği teklif eden bir mektup göndermiştir. Ancak, NATO yetkilileri, KGAÖ'nün aslında Rusya'nın eski Sovyet ülkeleri üzerindeki nüfuzunu artırma amacını güden bir araç olarak kullanıldığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda, 2014 yılında Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ve 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi, NATO ile KGAÖ arasındaki olası iş birliğini tamamen sona erdirmiştir. Özellikle, 2014 NATO Zirve Toplantısı'nda, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve Ukrayna'daki Rus kökenli etnik Rusları destekleme çabaları, NATO tarafından ciddi bir tehdit olarak algılanmış ve bu durum iki örgüt arasındaki ilişkilere olanak tanımamıştır.⁸⁶⁷

KGAÖ, Kırım'ın 2014 yılında Rusya tarafından ilhak edilmesinin ardından, NATO'nun eski Sovyetler Birliği coğrafyasındaki faaliyetlerine yönelik eleştirilerini de yoğunlaştırmıştır.

⁸⁶⁵ Yesevi, 2013: 8.

⁸⁶⁶ Tüysüzöğlu, 2019: 246-247.

⁸⁶⁷ Özsoy, 2022: 113.

Özellikle, Ukrayna'nın ABD ve NATO ile askeri işbirliğini geliştirmek amacıyla Eylül 2014'te düzenlediği tatbikat, KGAÖ tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Bu tatbikat, KGAÖ açısından, Ukrayna'daki mevcut siyasi ve güvenlik krizini derinleştirme potansiyeli taşıyan bir girişim olarak değerlendirilmiştir. KGAÖ Genel Sekreteri Nikolay Bordyuja'nın bu konudaki açıklamaları, örgütün NATO'ya yönelik eleştirilerini somut bir biçimde ortaya koymaktadır. Bordyuja, Ukrayna gibi iç savaşın yaşandığı bir ülkede askeri tatbikat düzenlenmesini, çatışmanın taraflarından birini güç kullanmaya teşvik eden bir hamle olarak nitelendirmiştir. Bordyuja'ya göre, NATO'nun bu tür faaliyetleri, Ukrayna'daki krizi çözmekten ziyade, çatışmayı daha da körüklemeye riski taşımaktadır. Bu açıklama, KGAÖ'nün NATO'nun bölgedeki askeri varlığını yalnızca bir güvenlik tehdidi değil, aynı zamanda siyasi bir müdahale olarak algıladığını göstermektedir. Bordyuja ayrıca, NATO ve ABD'nin Ukrayna'daki politikalarını, 'böl ve yönet' stratejisinin bir parçası olarak değerlendirmiştir.⁸⁶⁸ Bu stratejinin, eski Sovyetler Birliği coğrafyasındaki Slav birliğini hedef aldığını ve Rusya'nın bölgedeki tarihsel ve kültürel bağlarını zayıflatmayı amaçladığını ifade etmiştir.⁸⁶⁹

NATO'nun Ukrayna'ya verdiği destek, KGAÖ perspektifinden, sadece bir savunma işbirliği değil, aynı zamanda Rusya'nın etki alanını daraltma ve bölgesel güvenlik dengelerini yeniden şekillendirme girişimi olarak görülmektedir. Bu bağlamda, KGAÖ'nün NATO'ya yönelik eleştirileri, yalnızca askeri tatbikatlarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda NATO'nun eski Sovyet coğrafyasındaki genişleme politikalarına karşı bir tepki olarak şekillenmiştir. KGAÖ, Ukrayna gibi ülkelerde NATO'nun artan etkisini, bölgedeki istikrar ve güvenlik açısından bir tehdit olarak algılamakta ve bu durumu, Rusya'nın liderliğinde şekillenen bölgesel güvenlik mimarisine yönelik bir meydan okuma olarak değerlendirmektedir. Sonuç olarak, KGAÖ'nün bu tutumu, örgütün NATO'nun genişleme stratejisine karşı geliştirdiği tepkisel bir politikanın parçası olarak değerlendirilebilir. Bu durum, KGAÖ'nün yalnızca bir askeri blok değil, aynı zamanda eski Sovyet coğrafyasındaki Rusya öncülüğündeki jeopolitik çıkarları savunan bir siyasi araç olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir.⁸⁷⁰

⁸⁶⁸ Öztopal, 2018: 127

⁸⁶⁹ Sapmaz, 2008: 46.

⁸⁷⁰ Öztopal, 2018: 127.

3.4. Türkiye'nin Karadeniz Politikası

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve yeni kıyıdaş ülkelerin ortaya çıkmasıyla birlikte, Türkiye, Karadeniz'deki en uzun sahile, en geniş kıta sahanlığına ve en modern donanmaya sahip ülke konumuna gelmiştir. Türkiye'nin, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nı (KEİ) kurarak, Karadeniz'e kıyısı olmayan Balkan ve Kafkas ülkelerini dahi bu yapıya dahil etmesi, bölgedeki işbirliği potansiyelini artırma amacını gütmektedir. 1998 yılında Karadeniz kıyıdaş ülkelerinin donanmalarının katılımıyla kurulan 'BLACKSEAFOR', Türkiye'nin Karadeniz'deki boşluğu, kıyıdaş ülkeler arasında işbirliği ile doldurma çabalarının bir parçasıdır. Ayrıca, Türkiye, Boğazlar üzerindeki egemenliğini ve bölgesel güvenliği sağlayan Montrö Boğazlar Sözleşmesi rejiminin sürekliliğini temin etmek istemektedir. Karadeniz bölgesi, yalnızca bölgesel güvenlik açısından değil, aynı zamanda enerji güvenliği bakımından da Türkiye için kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Karadeniz'deki stratejik rolü hem güvenlik hem de enerji politikaları açısından merkezi bir konumda yer almaktadır.⁸⁷¹

Türkiye, Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler arasında NATO'ya katılan ilk devlet olma özelliği taşımaktadır. Bu durumun temel nedenleri arasında, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nin etkisi dışında kalan bağımsız bir ülke olması ve Sovyetler Birliği'ni bir tehdit olarak algılayarak bu tehdide karşı dengeleyici bir politika izleme gereksinimi yer almaktadır. Özellikle 1945 ve 1946 yıllarında, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelik talepleri açık bir şekilde gündeme gelmiştir. Bu talepler arasında Doğu Anadolu topraklarına ilişkin iddialar ve Türk Boğazları üzerinde kontrol sağlama girişimleri bulunmakta olup, bu durum Türkiye'nin güvenlik kaygılarını artırmış ve NATO üyeliğine yönelik adımlarını şekillendirmiştir.⁸⁷²

Türkiye'nin Karadeniz'deki stratejik konumunu güçlendiren en önemli unsurlardan biri, 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi olmuştur. Bu sözleşme, Türkiye'nin İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerindeki mutlak egemenliğini uluslararası hukuk çerçevesinde tanımış ve Boğazların kontrolünü Türkiye'ye bırakmıştır. Montrö Sözleşmesi, Karadeniz'e kıyıdaş ve kıyıdaş olmayan devletlerin askeri ve ticari gemilerinin Boğazlardan geçişine ilişkin düzenlemeler getirerek bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanmasında önemli bir rol oynamış, aynı zamanda Türkiye'nin Karadeniz'deki etkisini artıran temel hukuki çerçeveyi oluşturmuştur.⁸⁷³

⁸⁷¹ Kamalov, 2009: 15-16.

⁸⁷² Armaoğlu, 2017: 466.

⁸⁷³ Bükülmez ve Küpeli, 2007: 193.

1952 yılında NATO'ya üye olarak Batı güvenlik mimarisinin bir parçası haline gelen ve Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD ile stratejik ortaklığını güçlendiren Türkiye, aynı zamanda Avrupa Birliği'ne tam üyelik hedefi doğrultusunda Batı ile siyasi ve ekonomik entegrasyonunu sürdürmektedir. Ancak Karadeniz bölgesine yönelik politikalarında, Avrupa-Atlantik güçlerinden bağımsız bir duruş sergileyerek, kendi ulusal çıkarlarına dayalı bir strateji geliştirmiştir. Türkiye, Karadeniz'i öncelikli olarak kendi inisiyatifiyle oluşturduğu KEİ çerçevesinde tanımlamakta ve bu doğrultuda bölgesel iş birliğini teşvik etmektedir. Bu yaklaşım, Türkiye'nin bölgedeki ulusal çıkarlarını koruma ve bölgesel aktörlerle ekonomik, politik ve güvenlik alanlarında dengeli ilişkiler kurma yönündeki stratejik hedefleriyle uyumludur.⁸⁷⁴

Soğuk Savaş yıllarında Batı bloğunda yer alan Türkiye, bu dönemin sona ermesiyle birlikte güvenlik politikalarını yeniden değerlendirmiş ve farklı coğrafi bölgeler için değişen stratejiler geliştirmiştir. Bu değişikliklerin en belirgin hissedildiği alanlardan biri de Karadeniz bölgesidir. Türkiye ve Rusya'nın Soğuk Savaş'tan miras kalan güvenlik algılarını dönüştürmeleri, Karadeniz bağlamında bazı meselelerde çatışma yerine iş birliği ve ortak çıkarlar temelinde çakışmayı beraberinde getirmiştir. Bu gelişme, tarihsel Türk-Rus rekabetinin bazı alanlarda yerini stratejik ortaklıklara bırakmasına yol açmıştır.⁸⁷⁵ Bu durum, yeni uluslararası sistemde liderlik iddiasında bulunan ABD'nin dikkatinden kaçmamış ve ABD'nin Karadeniz bölgesine yönelik stratejilerinin şekillenmesinde önemli bir faktör haline gelmiştir. Dolayısıyla, Türk-Rus ilişkilerindeki bu dönüşüm, Karadeniz'deki güvenlik mimarisinin yeniden yapılandırılmasında ve uluslararası aktörlerin bu bölgeye yönelik politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur.⁸⁷⁶

Karadeniz bölgesinde Türkiye'nin durumu, uluslararası güçlerin stratejik çıkarları ve bölgesel dinamikler doğrultusunda özgün bir konum sergilemektedir. ABD'nin 2002 yılında yayımladığı Milli Güvenlik Stratejisi Belgesi, Karadeniz ve Hazar Denizi'ni, zengin enerji kaynaklarının yanı sıra Hint ve Güneydoğu Asya'ya geçiş koridoru olarak vurgulayarak bu bölgelerin stratejik önemini ön plana çıkarmıştır.⁸⁷⁷ Bu bağlamda ABD, Orta Doğu'daki hakimiyetinin yanı sıra Karadeniz'de de kontrol sağlamayı amaçlayan bir politika izlemektedir. Bu durum, Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'ndeki statünün korunması konusunda duyduğu

⁸⁷⁴ Canar, 2024: 67.

⁸⁷⁵ Demir, 2019: 584.

⁸⁷⁶ Özarslan, 2012: 138.

⁸⁷⁷ Akgül, 2007: 167

hassasiyet ile çelişmektedir ve aynı zamanda ABD'nin bölgedeki etkisini artırmasından kaygı duyan Rusya için de endişe verici bir gelişmedir.⁸⁷⁸

Türkiye ile Rusya, Karadeniz havzasında zaman zaman rekabet, zaman zaman ise işbirliği seçenekleriyle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye, Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerle ilişkilerinde rekabet veya tahakküm yerine, işbirliğine dayalı bir dış politika yaklaşımı benimsemeyi tercih etmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye, bölgedeki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve kurumsal bir çerçeveye güçlendirilmesi amacıyla KEİ etkinliğini artırmaya yönelik çabalar göstermiştir. Ayrıca Türkiye, Karadeniz havzasını barış ve refah bölgesi haline getirmeyi hedeflemiş; limanlar, deniz yolları ve kara yolları aracılığıyla bölgedeki ülkeler ve şehirler arasında bağlantının güçlendirilmesine yönelik projelere öncelik vermiştir. Bu yaklaşım, Türkiye'nin Karadeniz'de istikrarlı ve işbirliğine dayalı bir bölgesel düzen oluşturma hedefini yansıtmaktadır.⁸⁷⁹

Türkiye, Karadeniz bölgesindeki dengelerin korunmasında, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bu bölgedeki eski rolünü ne Rusya'ya ne de ABD'ye tamamen kaptırmamaya zen göstermiştir. Özellikle ABD'nin Karadeniz'e nüfuz etme politikalarına karşı temkinli bir yaklaşım sergilemiştir.⁸⁸⁰ Türkiye, Bulgaristan ve Romanya'nın NATO yelik süreçlerini desteklemiş, ancak ABD'nin Ukrayna ve Gürcistan'ı NATO'ya dahil etme balarına mesafeli bir duruş sergilemiştir. Bununla birlikte Türkiye, Ukrayna'nın NATO yeliği konusundaki tutumunda dikkatli bir denge gözetmiştir. Ukrayna'nın Avrupa-Atlantik yapılarına entegrasyonunu ve NATO ile ilişkilerini geliştirmesini desteklemiş, ancak bu konuda ön plana ıkınamayı tercih etmiştir. Türkiye, Ukrayna'nın NATO ile ortaklık ilişkilerini mevcut mekanizmalar çerçevesinde derinleştirmesinin hem Karadeniz bölgesinde hem de uluslararası düzeyde istikrarın güçlenmesine önemli katkılar sağlayacağına inanmaktadır. Bu tutum, Türkiye'nin bölgesel istikrarı önceleyen ve büyük güçler arasındaki dengeyi korumayı amaçlayan dış politika yaklaşımını yansıtmaktadır.⁸⁸¹

Karadeniz Bölgesi'nin görece istikrarlı bir güvenlik ortamına sahip olmasında, uluslararası örgütlerin bölgeye yönelik politikaları, bölgesel örgütlenmeler ve girişimler ile bu yapıların kıyıdaş ülkeler arasında sağladığı işbirliklerinin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan bu girişimler, bölgesel

⁸⁷⁸ Akgl, 2007: 167.

⁸⁷⁹ Başaran, 2020: 48.

⁸⁸⁰ Dinçer, 2023: 63.

⁸⁸¹ Başaran, 2020: 49.

güvenlik ve işbirliği mekanizmalarının inşasında temel taşlar olarak işlev görmüştür. Bu bağlamda, bazı örgütlerin Karadeniz’i doğrudan hedefleyen politikalar geliştirdiği, diğerlerinin ise bölgesel çıkarları kapsayan daha geniş stratejik çerçeveler sunduğu gözlemlenmektedir. Türkiye’nin de bu süreçte aktif bir rol oynadığı, bölgesel işbirliğini teşvik eden oluşumların hayata geçirilmesinde öncülük yaptığı bilinmektedir. Bu çabalar, Karadeniz’i uluslararası ve bölgesel güvenlik ağlarına entegre etme amacına hizmet ederken, kıyıdaş ülkeler arasında diyalog ve işbirliği mekanizmalarının güçlendirilmesine de katkı sağlamıştır.⁸⁸²

3.4.1. Montrö Boğazlar Sözleşmesi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ve Sovyetler Birliği, farklı ideolojik bloklarda yer almalarına rağmen, Karadeniz’de karşılıklı iş birliği ve dengelere dayalı bir jeopolitik denge tesis edilmiştir. Bu denge, Soğuk Savaş döneminin tüm gerilimlerine rağmen istikrarını koruyarak bölgesel düzeydeki güvenliği ve düzeni muhafaza etmiştir. Türkiye ve Sovyetler Birliği, Karadeniz’deki stratejik üstünlüklerini koruma amacıyla iş birliğini sürdürmüş ve bölgedeki Batı askeri etkisinin artışı kontrol altına almak ve sınırlamak için çeşitli bölgesel mekanizmalar oluşturmuşlardır. Türkiye, NATO ile güçlü ilişkilerine rağmen, Soğuk Savaş sonrasında Karadeniz’e kıyısı olan ülkelerle iş birliğini geliştirme yönünde bir politika benimsemiştir. Bu çerçevede, KEİ, Ankara ve Moskova arasında bölgesel diyalogun güçlendirilmesi ve ikili ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi açısından önemli bir platform işlevi görmüştür.⁸⁸³

İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı’ndan oluşan su yolu, Türk Boğazları olarak adlandırılmaktadır. Bu stratejik geçiş güzergâhı, Karadeniz’i uluslararası sulara ve dünya deniz ticaretine bağlayan önemli bir bağlantı noktasıdır.⁸⁸⁴ Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Karadeniz’deki güvenlik ve istikrarın korunmasında merkezi bir rol oynamış ve geçmişte Batı ile Rusya arasında yaşanan güç dengesinin bir ürünü olarak şekillenmiştir. Sözleşme, tarihsel bağlamda bölgenin stratejik dengelerine dayalı bir düzenleme niteliği taşımakta ve Karadeniz’in uluslararası güvenlik mimarisi içinde istikrar sağlayıcı bir unsur olarak işlev görmektedir. Batı’nın Boğazlar konusundaki yaklaşımı, iki temel ilke çerçevesinde şekillenmiştir. Birincisi, Boğazların stratejik önemini koruyarak engelleyici özelliklerinin kesintisiz biçimde devam ettirilmesidir. Bu durum, Boğazların deniz ulaşımı ve askeri stratejiler

⁸⁸² Koçer, 2007: 2008.

⁸⁸³ Dinçer, 2023: 51.

⁸⁸⁴ Aybay, 2019: 2729.

açısından hayati rolüne dayanmaktadır. İkincisi, Boğazların dost bir ülkenin kontrolünde bulunmasıdır. Ancak, bu dost ülkenin gücü belirleyici bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Eğer dost ülkenin askeri ve siyasi gücü yeterli değilse, Lozan Antlaşması örneğinde görüldüğü üzere, Boğazlar uluslararası bir komisyonun denetimine bırakılmıştır. Buna karşılık, dost ülkenin gücü yeterli olduğunda, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde olduğu gibi, tam egemenlik hakkı ilgili ülkeye devredilmiştir. Rusya'nın Boğazlar konusundaki tutumu ise, tarih boyunca konjonktürel gelişmelere bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Rusya, bölgesel ve küresel düzeydeki stratejik çıkarlarına uygun şekilde esnek bir politika benimsemiş, zaman zaman Boğazların statüsünün değiştirilmesi yönünde girişimlerde bulunmuştur. Bu tutum, Karadeniz ve çevresindeki güç dengelerinin dinamik doğasına işaret etmektedir.⁸⁸⁵

Türkiye'nin Lozan'dan sonra koşullar değişti gerekçesiyle⁸⁸⁶ Boğazlar Sözleşmesinin değişmesini talep etmesinin ardından diğer devletlerden de olumlu dönüşler alınca 22 Haziran 1936 yılında İsviçre'nin Montrö şehrinde toplanmıştır.⁸⁸⁷ Montrö'ye giden süreçte devletlerin önceden desteği alındığı için Anlaşmanın görüşülmesi sürecinde Türkiye zorluk yaşamamıştır.⁸⁸⁸

Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Karadeniz'de çıkar çatışmalarının bir adım öteye geçmesine engel olarak güvenliği sağlamaktadır. Türkiye'nin bu sözleşme gereği sorumlu olduğu husus uluslararası barış ve güvenliğin temini ve Türkiye dahil Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin güvenliğini garanti etmektir.⁸⁸⁹ Karadeniz Sözleşmesinin maddeleri, Karadeniz'e kıyısı bulunmayan ülkelerin savaş gemilerinin Karadeniz'e girmesinin engellemesi, ABD'nin bu bölgede varlığını siyasal ve askeri bağlamda kısıtlamaktadır.⁸⁹⁰ Türkiye'nin Montrö ile elde etmiş olduğu Karadeniz'de güvenliği temin etme görevi, Türkiye'yi uluslararası sorunlarda Karadeniz'in kullanımı konusunda karar verme sürecinde elini kolaylaştırmıştır. Montrö'nün belirleyici rolünü 11 Eylül terör saldırıları, 2008 Gürcistan 2014 Kırım krizi örneklerinde görmek mümkündür.

Montrö, Rusya için Karadeniz'de faaliyetlerini gerçekleştirmede özgürlük tanıyan bir sözleşmedir. Rusya'nın Montrö değerlendirmesi incelendiğinde, NATO ve Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkelerin bu bölgede faaliyetlerini kısıtlıyor olması Rusya'nın Montrö'nün

⁸⁸⁵ Üren, 2023: 594.

⁸⁸⁶ İnanç, 2017: 532-533.

⁸⁸⁷ Çeliker, 2024: 1465.

⁸⁸⁸ Tarakçı, 2016: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/33940/80_yilinda_monstro_sozlesmesine_jeopolitik_bakis (erişim tarihi: 06.08.2024).

⁸⁸⁹ Tarakçı, 2016: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/33940/80_yilinda_monstro_sozlesmesine_jeopolitik_bakis (erişim tarihi: 06.08.2024).

⁸⁹⁰ Tüysüzöğlu, 2013: 261.

devamlılığını savunmasındaki en önemli nedenler arasında gelirken, yine aynı sözleşmede yer alan maddeler gereği Rusya'nın Boğazlardan uçak gemisi ve denizaltılarını geçiremiyor olması bu sözleşmede itiraz ettiği konular arasında gelmektedir.⁸⁹¹ Karadeniz'de istikrarın ve güvenliğin sağlanmasında çeşitli unsurlar etkili olmaktadır. Ancak bu unsurlar arasında, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin ayrıcalıklı bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Sözleşme, bölgedeki askeri varlıkları sınırlandırarak potansiyel çatışma risklerini azaltmakta ve böylece Karadeniz'deki güvenlik dengesinin korunmasına katkı sunmaktadır.⁸⁹²

Türkiye, Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya üyeliği ile Bulgaristan ve Romanya'nın Avrupa Birliği'ne katılımı, bu iki uluslararası örgütün Karadeniz bölgesinde aktif birer aktör haline gelmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler, Karadeniz'in stratejik önemini artırırken, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin hem Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından hem de uluslararası düzen ve denge açısından kritik bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır.⁸⁹³ 2000-2014 yılları arasındaki dönemde Karadeniz Bölgesi, Türkiye ile Rusya arasındaki iş birliğinin yoğunlaştığı bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Bu süreç, Türkiye'nin bölgesel liderlik arayışları ile ABD'nin Karadeniz'deki nüfuzunu sınırlama çabaları bağlamında ele alınmaktadır. Özellikle 2008 Rus-Gürcü Savaşı sırasında ABD'ye ait gemilerin Karadeniz'e girişini önlemek amacıyla Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin uygulanması, bazı akademisyenler tarafından Türkiye'nin Rusya'ya dolaylı bir destek sunduğu şeklinde yorumlanmıştır. Bu durum, Türkiye'nin Karadeniz'deki dengeleri koruma ve bölgesel politikalarındaki stratejik önceliklerini yansıtmaktadır.⁸⁹⁴

ABD'nin Karadeniz'deki varlık gösterme isteği, gerek Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin hükümleri gerekse Karadeniz'deki mevcut barış ve istikrar ortamının bozulması riskleri nedeniyle Türkiye tarafından eleştirel bir yaklaşımla karşılanmaktadır. Karadeniz Havzası üzerinde etkin bir güç haline gelen bir devletin, Kafkasya, Balkanlar ve Hazar bölgesi üzerindeki stratejik üstünlüğü sağlaması da olası bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, Karadeniz'e kıyıdaş olan Bulgaristan ve Romanya'nın Avrupa Birliği üyesi olması haricinde, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna gibi diğer ülkelerde siyasal ve etnik temelli kamplaşmaların yaygın bir sorun olarak ortaya çıktığı gözlemlenmektedir.⁸⁹⁵

Ağustos 2008'de Rusya ile Gürcistan arasında patlak veren savaş, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni yeniden uluslararası toplumun gündemine taşımış ve sözleşmenin stratejik

⁸⁹¹ Arıdemir, 2016: 249.

⁸⁹² Üren, 2023: 276.

⁸⁹³ Sarıbeyoğlu Skalar ve Cecanpınar, 2021: 59.

⁸⁹⁴ Salis ve Topal, 2024: 148.

⁸⁹⁵ Kaçmaz, 2020: 161.

önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Savaş sırasında NATO'ya bağlı savaş gemilerinin Karadeniz'e giriş yapması, Moskova'nın sert tepkisini çekmiş ve Montrö hükümlerine dair ciddi bir tartışma başlatmıştır. Rusya, sözleşme hükümlerinin ihlal edilmesi durumunda meseleyi Birleşmiş Milletler'e taşıyacağını ifade ederek konunun uluslararası düzeyde ele alınabileceği sinyalini vermiştir. Bu süreçte ABD'nin Karadeniz'de kalıcı bir askeri varlık oluşturma isteği, Rusya'nın güvenlik algılarında ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmiştir.⁸⁹⁶ Rusya, Karadeniz'de NATO ve ABD'nin varlığını kendi çevresinde bir kuşatma stratejisinin parçası olarak algılamakta ve bu durum Moskova'nın endişelerini derinleştirmektedir. Bölgenin stratejik dengelerini ve egemenlik haklarını koruma çabası, Rusya'nın Montrö hükümlerine verdiği önemi artırmıştır. Türkiye de Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin sorgulanmasından ve sözleşmenin hükümlerine yönelik olası değişikliklerden rahatsızlık duymaktadır. Türkiye açısından Montrö, hem bölgesel dengeyi koruyan bir araç hem de Karadeniz'deki stratejik önemin sürdürülebilirliğini sağlayan bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir. Türkiye ve Rusya'nın ortak yaklaşımı, Karadeniz'deki uyuşmazlıkların kıyıdaş devletler arasında işbirliği yoluyla çözülmesi ve bölge dışı aktörlerin müdahalesinin sınırlandırılması gerektiği yönündedir. Bu ortak tutum, bölgesel güvenlik dinamiklerinde sahildar devletlerin önceliklerini ve dış müdahaleye karşı duyarlılıklarını yansıtmaktadır.⁸⁹⁷

Ukrayna'nın işgal edilmesiyle birlikte Karadeniz'deki güvenlik mimarisinin çökmesi, bölgedeki statükoyu değiştirme arayışlarına zemin hazırlayabilecek bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Ukrayna'nın son dönemde dile getirdiği 'Karadeniz'in bir NATO gölü haline getirilmesi'⁸⁹⁸ önerisi, bölgenin mevcut güç dengesini ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin sağladığı dengeyi Batı lehine dönüştürme çabalarının bir yansıması olarak yorumlanmaktadır. Bu öneri, Türk ve Rus çıkarlarına aykırı bir perspektif sunmakta olup, her iki ülkenin stratejik karar alma mekanizmalarında derinlemesine analiz edilmesi gereken bir konu olarak öne çıkmaktadır.

Rusya açısından bölgedeki olumsuz gelişmelere rağmen, modernize edilen Karadeniz Donanması'nın sahip olduğu kapasite ve yetenekler, Moskova'nın Karadeniz'deki çıkarlarını koruma konusundaki kararlılığını güçlendirmektedir. Bu durum, Rusya'nın Karadeniz ve çevresindeki jeopolitik çıkarlarını sürdürülebilir kılma hedefi doğrultusunda önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu bağlamda, Rusya'nın Karadeniz'deki stratejik yaklaşımının temelinde, mevcut statükoyu muhafaza etme ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ni koruma yoluyla ABD ve

⁸⁹⁶ Polat, 2017: 52-53.

⁸⁹⁷ Özgen, 2017: 64.

⁸⁹⁸ Üren, 2023: 586.

NATO'nun bölgeye yönelik etkisini sınırlama çabası yatmaktadır. Moskova'nın bu stratejisini kararlılıkla sürdürmesi beklenmekte olup, bölgedeki statükonun değişmesine karşı direnç göstereceği değerlendirilmektedir. Türkiye ve Rusya'nın bu bağlamdaki ortak kaygıları ve karşılıklı çıkarları, her iki ülkenin Montrö sistemi üzerinden bölgesel işbirliği ve denge politikasını koruma yönündeki çabalarını öncelikli kılmaktadır.⁸⁹⁹ Karadeniz'in stratejik önemini koruyan ve bölgesel güç dengelerini gözetten bir düzenleme olarak uluslararası sistemdeki yerini muhafaza etmektedir.⁹⁰⁰ Sözleşmenin geçmişteki Batı-Rusya rekabeti bağlamında şekillenen niteliği, bugün de bölgesel ve küresel güçlerin çıkarlarının dengelenmesi açısından önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.⁹⁰¹ Montrö'yu Karadeniz'in jeopolitik dinamiklerini etkileyen temel bir unsur olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Karadeniz'in güvenliği, sahildevletlerin işbirliğine dayalı bir anlayışı gerektirirken, bölge dışı aktörlerin artan ilgisi, bölgesel dengeler üzerinde baskı yaratmaya devam etmektedir.⁹⁰²

3.4.2. Ukrayna ve Gürcistan ile İlişkiler

Türkiye ile Ukrayna arasında özellikle turizm sektöründeki yoğun faaliyetler temelinde şekillenen güçlü bir ilişki bulunmaktadır. İki ülke, stratejik ortaklık düzeyinde diplomatik ilişkiler sürdürmekte ve karşılıklı ticaret, özellikle ithalat ve ihracat, dikkate değer bir hacme ulaşmış durumdadır. Türkiye, 2013 yılı sonlarında başlayan siyasi ve askeri krizler sırasında her fırsatta Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne duyduğu saygıyı vurgulamış ve Kırım'ın ilhakını tanımadığını resmi olarak beyan etmiştir. Bu tutum, Türkiye'nin uluslararası hukuk çerçevesindeki yaklaşımını ve bölgesel istikrarı önceleyen politikasını yansıtmaktadır.⁹⁰³ Kırım'ın ilhakı, tarihsel bağlar ve bölgede yaşayan Türk ve Müslüman nüfusun varlığı nedeniyle Türkiye açısından stratejik ve sembolik bir öneme sahiptir. Türkiye, bu bağlamda Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi gerektiğini uluslararası platformlarda sıklıkla vurgulamış ve dış politikasını özellikle Kırım Tatarlarının haklarının korunması ve desteklenmesi üzerine şekillendirmiştir. Bu yaklaşım, Türkiye'nin bölgedeki tarihi ve kültürel sorumlulukları ile jeopolitik önceliklerini harmanlayan bir dış politika anlayışını yansıtmaktadır.⁹⁰⁴

⁸⁹⁹ Üren, 2023: 607.

⁹⁰⁰ Tosun, 1994: 109.

⁹⁰¹ Üren, 2023: 594.

⁹⁰² Özgen, 2017: 64

⁹⁰³ Çalışkan, 2022: 45.

⁹⁰⁴ Yıldırım Çınar, 2024: 22.

24 Kasım 2015'te Türkiye, hava sahasını ihlal eden bir Rus SU-24 savaş uçağını Türk Hava Kuvvetleri'ne ait F-16 uçağıyla düşürmüştür. Olayda bir Rus pilot hayatını kaybederken, diğer pilot ise bölgede bulunan Türkmen gruplar tarafından öldürülmüştür. Bu hadise, Türkiye ile Rusya arasında ciddi bir diplomatik krize neden olmuş ve Moskova yönetimi, Ankara'yı sert bir şekilde eleştirerek bir dizi ekonomik yaptırım uygulamaya başlamıştır. Rusya, olay sonrasında Suriye'deki Türkmen bölgelerine yönelik askeri operasyonlarını yoğunlaştırmış ve bu bölgelerde geniş çaplı hava saldırıları düzenlemiştir. Uçağın düşürülmesinin ardından Ukrayna Dışişleri yetkilileri, Türkiye'nin ulusal hava sahasını koruma hakkına dikkat çekerek Ankara lehine açıklamalarda bulunmuşlardır. Ayrıca, Rusya'nın Türkiye'ye uyguladığı yaptırımlar ve tahıl ihracatına yönelik tehditler karşısında, Ukrayna Türkiye'ye destek verebileceğini ifade etmiştir. Bu gelişmeler, krizin bölgesel ve uluslararası boyutlarını gözler önüne sermiştir.⁹⁰⁵

Türkiye'nin, savaş halindeki iki devlet olan Ukrayna ve Rusya arasında arabulucu rolü üstlenmesi, Rus dış politikasının mevcut durumu ve uluslararası ilişkilerdeki güç dengelerinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Türkiye'nin hemen sınırında gerçekleşen bu çatışma, uzadığı takdirde ülkenin güvenlik çıkarlarını ciddi şekilde etkileyebilir; özellikle de Türk Boğazları ile Karadeniz'in güvenliği açısından önemli riskler doğurabilir. Ayrıca, savaş nedeniyle taraflar arasında uygulanan yaptırımların tetiklediği küresel ekonomik kriz, Türkiye ekonomisini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda, Rusya-Ukrayna çatışmasının barışçıl yollarla çözülmesi ve anlaşmazlığın giderilmesi, Türkiye'nin hem bölgesel güvenlik hem de ekonomik istikrar açısından doğrudan ve dolaylı çıkarlarına hizmet etmektedir.⁹⁰⁶

Türkiye, Rusya ile oldukça hassas ve kırılgan bir dengeye dayanan ilişkilerini zedelememeye özen gösterirken, aynı zamanda Ukrayna'ya olan desteğini kararlılıkla sürdürmektedir. Bu yaklaşım, Türkiye'nin hem bölgesel istikrarı sağlama hem de uluslararası dengeleri gözetme çabasını yansıtan, çok yönlü bir dış politika stratejisinin sonucudur.⁹⁰⁷ Türkiye, Kırım krizini ortaya çıktığı andan itibaren yakından takip ederek temkinli ve dengeli bir politika benimsemiştir. Krizin derinleşmesi ve protesto ile sokak olaylarının şiddet kazanması karşısında hem Ukrayna'ya hem de Rusya'ya itidal çağrısında bulunarak diplomatik bir çözüm için tarafları sağduyuya davet etmiştir. Bu yaklaşım, Türkiye'nin bölgedeki istikrarı

⁹⁰⁵ Yıldırım Çınar, 2024: 22.

⁹⁰⁶ Özer, 2023: 164.

⁹⁰⁷ Çalışkan, 2022: 46.

koruma ve çatışma dinamiklerini azaltma yönündeki dış politika önceliklerini yansıtmaktadır.⁹⁰⁸

Ukrayna krizi, Türkiye için hem fırsatlar hem de riskler sunmaktadır. 2021'den itibaren Afganistan'daki gelişmeler ve Kazakistan'daki protestolar, Rusya'nın dikkatini Akdeniz'den daha yakın çevresine yöneltmesine neden olmuştur. Ukrayna'nın NATO ve AB üyeliği hedeflerinden vazgeçmemesi, Moskova'nın tehdit algısını artırmıştır. Rusya'nın Akdeniz'deki çıkarları, Ukrayna Savaşı nedeniyle öncelik kaybetmiş ve askeri kaynakları bölünmüştür. Bu durum, Rusya'nın Türkiye ile İdlid gibi bölgelerde yeni çatışmalardan kaçınmak isteyeceğini gösteriyor ve Türkiye'ye daha esnek bir diplomatik alan yaratmaktadır.⁹⁰⁹

Rusya-Ukrayna savaşı, Türkiye açısından hem doğrudan hem de dolaylı çıkarlar barındıran bir durum teşkil etmektedir. Savaş, Türkiye'nin yakın çevresinde, doğrudan komşuları olan devletler arasında yaşanmakta olup, bu çatışmanın Türkiye'nin güvenliğini, özellikle Boğazlar ve Karadeniz bölgesindeki stratejik noktalarını tehdit etme potansiyeli bulunmaktadır. Uzayan bir savaş, Türkiye'yi de doğrudan çatışmanın içine çekme riski taşımaktadır. Ayrıca, savaşın taraflar arasında uygulanan ekonomik yaptırımlar yoluyla yaratılan krizler, Türkiye'nin ekonomisini olumsuz etkileyebilmektedir. Savaşın yol açtığı göç hareketliliği de Türkiye'nin coğrafyasını bir transit noktası olarak etkilemekte, bu da Türkiye'yi demografik ve insani açıdan zorlayabilmektedir. Bu koşullar altında, Türkiye'nin savaşın barışçıl bir şekilde sona erdirilmesi ve bölgedeki uyuşmazlıkların çözülmesi adına doğrudan ve dolaylı çıkarları söz konusudur.⁹¹⁰

Türkiye'nin Gürcistan ile olan ilişkilerine değinmeden önce ise bölgenin stratejik konumunun Türkiye'nin Karadeniz'deki bölgesel çıkarları bağlamında önemini gösterecek tanımına yer vermek elzemdir. Türkiye'nin Güney Kafkasya bölgesindeki önemli ticari iş birliği ortağı olan Gürcistan, stratejik bir coğrafi konuma sahiptir. Kuzeyde Rusya, güneyde Azerbaycan ve Ermenistan, güneybatıda Türkiye, batıda ise Karadeniz ile sınır komşusu olan Gürcistan, Kafkas Dağları'nın güneyinde yer alarak bölgenin jeopolitik ve ekonomik dinamiklerinde önemli bir rol oynamaktadır.⁹¹¹ Gürcistan'da kayda değer bir Müslüman nüfusun bulunması, iki ülke arasında derin tarihî ve kültürel bağların varlığı ve Türkiye'nin Gürcistan'daki garantörlük rolü, iki ülke arasındaki ilişkilerin stratejik önemini ve çok boyutlu

⁹⁰⁸ Yıldırım Çınar, 2024: 22.

⁹⁰⁹ Oktav, 2022: 18.

⁹¹⁰ Yumuşak, 2023: 189.

⁹¹¹ Köylü, 2017: 25.

niteliğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu unsurlar, Türkiye-Gürcistan ilişkilerinin yalnızca ekonomik ve siyasi düzeyde değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel alanlarda da güçlenmesine katkı sağlamaktadır.⁹¹²

Ağustos 2008'de Rusya'nın Gürcistan'a yönelik askeri müdahalesinin ardından, Gürcistan yönetimi, askeri kapasitesini artırma yönündeki çabalarını hızlandırarak Türkiye ile askeri iş birliğini geliştirme kararı almıştır. 2000'li yılların başlarından itibaren Türkiye, Gürcistan'ın en önemli ekonomik ve ticari ortaklarından biri haline gelmiştir. Türkiye-Gürcistan iş birliği, Gürcistan'ın Güney Kafkasya ve Karadeniz bölgelerinde stratejik öneme sahip ekonomik projelerde yer almasını mümkün kılmıştır. Ayrıca, 2006 yılında Rusya'nın Gürcistan'a yönelik ticari ambargolar uygulaması sonrasında Türkiye, Gürcistan ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalayarak Gürcistan ürünlerinin Türk pazarlarına erişimini sağlamış ve Gürcistan'ın ekonomik dayanıklılığını artırmada önemli bir rol üstlenmiştir.⁹¹³

Rusya ile Gürcistan arasındaki anlaşmazlık sürecinde Türkiye'nin Gürcistan'a destek vermesine karşın, Türkiye ve Rusya arasındaki siyasi, ekonomik ve toplumsal ilişkiler sürekli bir gelişim göstermiştir. Bu dönemde iki ülke arasında gerçekleşen yakınlaşmanın en önemli sonuçlarından biri, geleneksel olarak rekabet sahası olarak görülen Karadeniz-Kafkasya bölgesinin işbirliği alanına dönüşmesidir. Bölgeye yönelik bu yeni diplomatik yaklaşımın dikkat çekici bir boyutu, bölgedeki krizlerin ve diğer jeopolitik sorunların ABD ve AB gibi dış aktörler yerine, Türkiye ile Rusya arasında yoğun siyasi diyalog yoluyla çözülmeye çalışılmasıdır. Bu durum, iki ülkenin bölgesel istikrar ve işbirliği odaklı bir diplomasi geliştirme yönündeki kararlılığını yansıtmaktadır.⁹¹⁴ Gürcistan, jeopolitik ve jeostratejik konumu nedeniyle Rusya için kritik bir öneme sahiptir.⁹¹⁵ Avrupa ile Orta Asya arasında bir geçiş köprüsü olması ve Karadeniz kıyısıyla Boğazlar üzerinden Akdeniz'e erişim sağlaması, Gürcistan'ı Rusya'nın Güney Kafkasya politikasında stratejik bir çıkış noktası haline getirmektedir. Ayrıca, Rusya'nın güney sınırlarının savunmasında avantaj sunan bu bölge, Moskova'nın askeri ve jeopolitik hedefleri açısından hayati bir role sahiptir.⁹¹⁶

2010'lu yıllarda Türk-Rus ilişkileri, Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna'ya yönelik politikaları nedeniyle olumsuz etkilenmiştir. Özellikle Rusya'nın bu iki ülke üzerinde güç kullanarak nüfuz kurma çabaları ve 18 Mart 2014'te Kırım'ı ilhak etmesi, NATO'nun sert

⁹¹² Avcı, 2021: 199.

⁹¹³ Hasanoğlu, Memmedov ve Maharramov, 2020: 525.

⁹¹⁴ Asadov, 2021: 260.

⁹¹⁵ Yılmaz, 2010: 37.

⁹¹⁶ Asadov, 2021: 263.

tepkilerine yol açmıştır. Türkiye, NATO üyesi bir ülke olarak bu gelişmelere tepki göstermiş, Kırım'ın ilhakını tanımadığını açık bir şekilde ilan etmiştir. Bununla birlikte, Türkiye, Rusya ile ilişkilerde daha ciddi bir gerilim yaşanmaması adına Batılı müttefiklerine kıyasla daha dengeli ve ölçülü bir politika benimsemeye özen göstermiştir.⁹¹⁷

Güney Kafkasya'da Karadeniz'e kıyısı bulunan tek ülke olan Gürcistan, bölge ülkeleri ile Orta Asya'daki Türk cumhuriyetlerinin denize açılan stratejik güzergahında yer almaktadır. Bu konumu, Gürcistan'ı Türk dış politikası açısından da kritik bir hale getirmektedir. Gürcistan, Orta Asya'yı Avrupa'ya bağlayan enerji ulaşım hatlarının güzergahında bulunması ve bu hatların Rusya'nın hegemonyasından bağımsız bir şekilde işleyebilmesi açısından önemli bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle Gürcistan, Türkiye için yalnızca bir komşu değil, aynı zamanda enerji güvenliği ve bölgesel iş birliği bağlamında stratejik bir ortak olarak değerlendirilmektedir.⁹¹⁸

3.4.3. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ)

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ), üye ülkelerin sosyo-ekonomik potansiyellerini, coğrafi avantajlarını ve ekonomilerinin tamamlayıcı yapısını kullanarak, ikili ve çok taraflı ekonomik, teknolojik ve sosyal ilişkileri çeşitlendirmeyi ve geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda KEİ, Karadeniz havzasında barış, istikrar ve refahı teşvik etmeyi amaçlamakta ve potansiyel veya mevcut sorunların çözümü için çaba sarf etmektedir. Bölgeyi bir istikrar alanı haline getirme hedefinde seçilen temel araç ise ekonomik işbirliğidir. Bu yönüyle, KEİ'nin AB modelinden esinlendiği söylenebilir; zira KEİ, bölgesel işbirliğini teşvik eden ve uluslararası işbirliğine açık bir yapı olarak konumlanmaktadır.⁹¹⁹

KEİ ilk kez 1990 yılı Ocak ayında Türkiye'nin Washington eski Büyükelçisi Şükrü Elekdağ tarafından bir proje olarak önerilmiş ve dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın desteğiyle hayata geçirilmesi yönünde adımlar atılmaya başlanmıştır.⁹²⁰ KEİ, 1992 yılının Haziran ayında İstanbul'da, 11 ülkenin Devlet ve Hükümet Başkanlarının katılımıyla resmen kurulmuştur.⁹²¹ KEİ'nin kurucu üyeleri arasında Türkiye, Rusya, Azerbaycan, Bulgaristan, Arnavutluk, Ermenistan, Gürcistan, Romanya, Moldova, Ukrayna ve Yunanistan yer

⁹¹⁷ Yılmaz, 2023: 33.

⁹¹⁸ Ancak, 2020: 1134.

⁹¹⁹ Demirkaya, 2020: 754.

⁹²⁰ Uzgel, 2015: 519.

⁹²¹ Bakan ve Güven, 2021: 535.

almaktadır. 2004 yılının Nisan ayında Sırbistan-Karadağ'ın da üyeliğe kabul edilmesiyle örgütün üye sayısı 12'ye yükselmiştir.⁹²² Ek olarak, İsrail, Slovakya, İtalya, Mısır, Avusturya, Polonya ve Tunus, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nde gözlemci statüsünde yer almaktadır.⁹²³

1998 yılında, 5 Haziran'da Yalta'da gerçekleştirilen Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi sonucunda imzalanan KEİÖ Şartı, KEİ'nin uluslararası bir örgüt olarak kurumsallaşmasını sağlayan temel belge niteliğindedir. Bu şart, KEİ'nin hukuki ve yapısal temellerini güçlendirerek, girişimi bölgesel bir işbirliği örgütüne dönüştürmüştür. KEİÖ Şartı'nda dikkat çeken bir unsur, KEİÖ'nün yalnızca Karadeniz'e kıyısı olan ülkeleri değil, aynı zamanda Karadeniz'in ekonomik ve stratejik hinterlandında bulunan ülkeleri de kapsamı olmuştur. Bu durum, örgütün yalnızca coğrafi bir bağlamda değil, daha geniş bir bölgesel etkileşim alanında faaliyet göstermeyi hedeflediğini göstermektedir. Bu bağlamda, 'Karadeniz' kavramı, KEİÖ aracılığıyla salt bir coğrafi tanımdan öteye geçerek, ekonomik, siyasi ve stratejik bir bağlamda yeniden tanımlanmıştır. KEİÖ, bu kapsamda, bölgesel işbirliğini coğrafi sınırların ötesine taşıyan bir uluslararası örgüt olarak tanımlanabilir.⁹²⁴

KEİÖ kuruluş sürecinde birtakım sorunlarla karşılaşmıştır. KEİ'nin kurucu belgelerinde, üye devletlerin diğer uluslararası örgütlere üyeliğine ilişkin herhangi bir sınırlama veya itirazda bulunulmayacağı belirtilmiştir. Boğaziçi Deklarasyonu'nda yer alan bu hüküm, örgüt üyeliğini teşvik edici bir unsur olarak öne çıkmakla birlikte, örgütün etkisini ve anlamını zayıflatma potansiyeli de taşımaktadır. Ayrıca, kuruluş aşamasında özellikle Rusya'nın Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) bölgesinde yeni bir örgütün oluşmasına sıcak bakmaması da sürecin ilk aşamalarında bazı sorunlara yol açmıştır.⁹²⁵ KEİÖ'nün işlevleri arasında en önemli alanlardan biri enerji sektörüdür. 1995 yılında ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) tarafından yapılan değerlendirmelere göre Hazar Havzası'nda yaklaşık 200 milyar varil seviyesinde petrol ve doğal gaz rezervi bulunduğu öngörülmüştür. Ancak daha sonra yapılan analizler, bu tahminin 70 milyar varil düzeyine kadar revize edilebileceğine işaret etmiştir.⁹²⁶ İmzalanan bildiride, Karadeniz bölgesinde barış, istikrar ve refah ortamının tesis edilmesi amaçlanmaktadır. Bu hedefe ulaşmak için tercih edilen temel araç ise ekonomik iş birliğinin güçlendirilmesidir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, bildirinin öncelikli amacı

⁹²² Şanlı, 2008: 24.

⁹²³ Uzgel, 2015: 519.

⁹²⁴ Özarslan, 2012: 141.

⁹²⁵ Yalçınkaya, 2017: 5.

⁹²⁶ Oktay, 2003: 248.

bölge ülkeleri arasında ekonomik iş birliğini artırmak olarak belirlenmiştir.⁹²⁷ Üye ülkelerin potansiyellerinden, coğrafi yakınlıklarından ve ekonomilerinin birbirini tamamlayıcı özelliklerinden yararlanarak, ikili ve çok taraflı ekonomik, sosyal ve teknolojik ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede, amaç, bölgeye istikrar, barış ve refah sağlamaktır.⁹²⁸

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye, genişleyen coğrafi etki alanı ve bölgesel güç projeksiyonu ile stratejik bir güç merkezi olma fırsatı yakalamıştır. Bu süreçte Türkiye'nin Sovyetler Birliği sonrası bölgelerdeki nüfuz artışı, özellikle Rusya tarafından bir tehdit olarak algılanmış ve bölgedeki stratejik üstünlüğünü kaybetme endişesi doğurmuştur. 1990'lı yıllarda Rusya, Türkiye'nin aksine bir stratejik geri çekilme süreci yaşamaktaydı ve bu durum, Türkiye'nin Karadeniz'e komşu bölgelerde Avrupa Topluluğu'na benzer bir ekonomik birlik oluşturma çabalarını Rusya'nın gözünde daha da problemli hale getirmiştir. Türkiye'nin bu önerisi, Karadeniz bölgesindeki diğer kıyıdaş ülkeler tarafından olumlu karşılanmış, çünkü bu ülkeler KEİÖ'niün, bölgeyi dünya ekonomisine entegre etmenin iyi bir yolu olacağına inanmışlardır. Ayrıca, bu ülkeler için KEİÖ, bölgedeki Rus etkisini azaltma amacını taşımakta olan bir stratejik araç olarak görülmüştür. Ancak Rusya, başlangıçta projeye katılmaya isteksiz olmasına rağmen, KEİÖ'den dışlanmanın çıkarları açısından daha zararlı olacağını fark ederek bu işbirliğine katılmaya karar vermiştir. Bu karar, Rusya'nın projeye katılmamanın yaratacağı jeopolitik ve ekonomik izolasyon risklerinin, projeye dahil olmanın sağlayacağı stratejik faydalardan daha büyük olacağı düşüncesiyle alınmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'nin önerdiği işbirliği projesine katılma kararı, Rusya için bir zorunluluk haline gelmiştir, çünkü dışarıda kalmanın etkileri, işbirliği yapmaktan daha büyük zararlar doğurabilecektir.⁹²⁹

Türkiye'nin girişimleriyle kurulan KEİÖ, Karadeniz Bölgesi'nin en geniş katılımlı bölgesel işbirliği platformu niteliğini taşımaktadır. Türkiye, Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Romanya, Rusya, Ukrayna, Ermenistan, Moldova, Gürcistan ve Yunanistan'ın imzaladığı anlaşmayla kurulan KEİÖ, yalnızca kıyıdaş ülkeleri değil, aynı zamanda Karadeniz bölgesiyle ekonomik, kültürel ve siyasi bağları bulunan çevre ülkeleri de kapsayan bir yapıya sahiptir. Bu geniş katılımlı yapı, Karadeniz'i yalnızca coğrafi bir alanın ötesinde, çok boyutlu bölgesel bir işbirliği sahasına dönüştürmeyi hedeflemiştir. Bununla birlikte, KEİÖ'nün Türkiye'nin inisiyatifiyle kurulmuş olması, özellikle bazı üye devletler arasında şüpheyi karşılanmıştır. Özellikle Bulgaristan ve Romanya, Türkiye'nin bu hamlesini, bölgedeki

⁹²⁷ Olçar, 2007: 246.

⁹²⁸ Genç, Avcı ve Sevgin, 2017: 16.

⁹²⁹ Budak, 2019: 22.

nüfuzunu artırma yönündeki bir strateji olarak değerlendirmiş ve bu durumu AB üyeliği aracılığıyla dengeleme arayışına girmiştir. Bulgaristan ve Romanya'nın bu yaklaşımı, esasen Rusya ve Türkiye'nin Karadeniz'deki güç mücadelesinden kaynaklanan bir endişenin yansıması olarak yorumlanabilir. Bu iki ülke, Karadeniz'de daha geniş bir uluslararası aktör katılımını destekleyerek kendi stratejik pozisyonlarını güçlendirmeyi ve bölgedeki diğer büyük güçlerin baskısını dengelemeyi amaçlamıştır.⁹³⁰

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan ülkeler için KEİÖ gibi bir oluşuma katılmak, yeni bağımsızlıklarının uluslararası alanda tanınmasını sağlama ve Batı ile entegrasyon süreçlerini hızlandırma aracı olarak değerlendirilmiştir. Ukrayna özelinde, KEİÖ'ye katılım, uluslararası bağlantılarını çeşitlendirme stratejisiyle uyumluydu. Bu bağlamda, Ukrayna hem Baltık hem de Karadeniz bölgesinde işbirliğine yönelik fikirler geliştirmiştir.⁹³¹

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Rusya KEİÖ'yü, bölgedeki etkisini yeniden artırmak için bir fırsat olarak görmüştür. Sovyet sonrası dönemde, Karadeniz kıyılarındaki hâkimiyetini büyük ölçüde yitiren Rusya, stratejik geri çekilme sürecine girmiştir. Ancak, Karadeniz'in Rusya için tarihsel ve stratejik önemi göz önüne alındığında, KEİÖ gibi bölgesel bir platforma katılım, Moskova için hem etkisini sürdürme hem de bölge ülkeleriyle ilişkilerini yeniden şekillendirme fırsatı sunmuştur.⁹³² Ayrıca, Karadeniz Filosu'nun kontrolüne ilişkin Ukrayna ile devam eden müzakereler ve Rus askerlerinin eski Sovyet topraklarındaki varlığı, bu platformda Rusya'nın pozisyonunu güçlendirme isteğini artırmıştır.⁹³³

İşbirliğinin artırılmasına yönelik olarak gündemde bulunan başlıca konular arasında ticaretin serbestleştirilmesi, sınır ve kıyı ticareti, malların ve kişilerin sınır ötesi hareketlerinin kolaylaştırılması, KOBİ'lerin teşvik edilmesi, iş seyahatlerinde vize uygulamalarının esnetilmesi gibi meseleler yer almaktadır ve bu konular üzerinde hâlâ çalışmalar devam etmektedir. Örgütün başkanlığı, İngilizce alfabetik sıraya göre altı ayda bir döngüsel olarak yapılmaktadır.⁹³⁴

KEİÖ, zaman içinde varlığını kademeli olarak geliştirmiş ve birçok alanda önemli başarılar elde etmiş olsa da, örgütün işlevlerini genişletme ve derinleştirme becerisini kısıtlayan bir dizi engel bulunmaktadır. Bu engellerin başında, üye devletlerin kendi içindeki ekonomik

⁹³⁰ Korkmaz, 2016: 37.

⁹³¹ Oktay, 2006: 160.

⁹³² Yalçınkaya, 2019: 91.

⁹³³ Oktay, 2006: 160-161.

⁹³⁴ <http://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-kei-13-yasinda.tr.mfa> (erişim tarihi: 29.08.2024).

ve siyasi zayıflıklar yer almaktadır. KEİÖ ülkelerinde devam eden ekonomik krizler ve politik istikrarsızlıklar, etkili bir işbirliğini sağlamada önemli bir engel teşkil etmektedir. Bu durum, örgütün hem içsel hem de bölgesel düzeydeki faaliyetlerini zayıflatmaktadır. Bunun dışında, üye devletlerin siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri alanlarda birbirlerinden farklı yaklaşımlar benimsemeleri ve çelişen ulusal çıkarlar taşımaları da işbirliği sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu çeşitlilik, ortak bir politika geliştirmeyi ve bölgesel düzeyde uyumlu bir işbirliği yapmayı güçleştirmektedir. Özellikle, bölgesel çatışmaların devam etmesi, KEİÖ üyesi ülkelerin ortak bir strateji geliştirmelerinin önünde ciddi bir engel olarak durmaktadır. Üye devletlerin Karadeniz bölgesindeki politikalara yeterli öncelik vermemeleri, KEİÖ'nün kamuoyundaki görünürlüğünü olumsuz yönde etkilemekte ve bu da örgütün bölgesel etkisini sınırlamaktadır. Bu bağlamda, KEİÖ'nin etkinliğini artırmak için üye ülkelerin politik istikrarı sağlamak, ulusal çıkarlar arasındaki çatışmaları azaltmak ve bölgesel sorunlara daha fazla odaklanmak gerekmektedir.⁹³⁵

KEİÖ'nün ortaya çıkışı, Karadeniz bölgesi ülkelerinin Avrupa ve Atlantik kurumlarına entegrasyon süreçlerinin uzun ve zorlu bir yol olduğunu fark etmeleriyle yakından ilişkilidir. Ancak KEİ'nin yalnızca Brüksel'e iyi niyet gösterisi olarak tasarlanmadığı açıktır. KEİÖ, üye ülkelerin farklı motivasyonlarla katıldığı, ekonomik işbirliği ve bölgesel entegrasyonu hedefleyen, aynı zamanda stratejik rekabet unsurları barındıran bir platform olarak öne çıkmıştır. KEİÖ'nün kuruluş süreci, bölgesel işbirliğinin karmaşıklığını ve çeşitli aktörlerin bu işbirliğine yönelik farklı stratejik yaklaşımlarını anlamak açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. KEİÖ, hem bölgesel dinamikler hem de küresel güç dengeleri bağlamında incelendiğinde, ekonomik kalkınma ile siyasi çıkarların iç içe geçtiği bir bölgesel proje olarak değerlendirilebilir.⁹³⁶

KEİÖ, Karadeniz bölgesinin tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Balkanlar ve Kafkasya'nın etnik çatışmalarla sarsıldığı bir dönemde kurulan KEİÖ, katılımcı devletlerin karışıklıklarını bir kenara bırakarak ortak ekonomik projeler geliştirmeleri ve karşılıklı fayda sağlamaları için bir platform işlevi görmüştür. Ekonomik işbirliği, siyasi çatışmaların ötesine geçerek bölgede önemli bir etki yaratmıştır. KEİÖ, sadece savaşan ülkeler değil, aynı zamanda farklı dini inançlara sahip devletlerin de işbirliği yapabileceğini ve din farklılıklarına rağmen uyum içinde var olabileceğini göstermiştir. Kuruluşunun ilk beş yılında, KEİÖ, bölgedeki barış ve istikrarın sağlanmasında önemli bir güven inşa aracı olarak kendini kanıtlamıştır.⁹³⁷ 11 Eylül

⁹³⁵ Budak, 2019: 27.

⁹³⁶ Oktay, 2006: 160-161.

⁹³⁷ Özer, 1997: 13-14.

terör saldırılarının ardından, KEİÖ, terörle mücadele konusunda daha aktif bir rol üstlenme kararlılığını ortaya koymuştur. Bu dönemde, örgüt yalnızca güvenliğin ekonomik işbirliği yoluyla sağlanmasına odaklanan geleneksel yaklaşımını genişleterek, güvenlik meselelerini de işbirliği alanlarına dâhil etmiştir. Bu dönüşüm, KEİÖ'nün bölgesel güvenlik anlayışında daha kapsamlı bir perspektif benimsemeye başladığını ve ekonomik işbirliği ile güvenlik arasındaki ilişkiyi daha entegre bir şekilde ele aldığını göstermektedir.⁹³⁸

Katılımcı ülkeler, farklı ulusal çıkarlarına ve gelişim düzeylerine rağmen, ortak çözüm yolları aramak için diyalog ve ekonomik işbirliğine dayalı bir ortam yaratmaya devam etmişlerdir. Bölgenin karmaşık çatışma yapısına rağmen, elde edilen başarılar etkileyicidir. Avrupa, kıtanın merkezinin dışında kalan bölgelerdeki güvenlik sorunlarına karşı savunma politikasını gözden geçiriyor ve Karadeniz bölgesinden kaynaklanan tehditlere yönelik daha dikkatli ve dengeli bir yaklaşım geliştirmeyi hedefliyor. Avrupa ülkeleri ve kurumlarının, KEİÖ ve üye ülkeleriyle diyalog kurarak katkı sağlamaları gerekmektedir. Bu güvenlik modelinin, KEİÖ için yeni bir güvenlik sistemi kurmaya ihtiyaç duymadığını belirtmek önemlidir. Mevcut yapılar içinde, daha geniş bir bölgesel ölçekte çatışmaların kök nedenlerini çözmeye yönelik yeni yollar sunulmalıdır. BM, AGİT, NATO ve AB gibi uluslararası kuruluşlar, bölgedeki gerilimleri ve çatışmaları ele almak için etkin bir rol oynamalıdır.⁹³⁹

3.4.4. BLACKSEAFOR

BLACKSEAFOR Anlaşması, Karadeniz'de barış ve istikrarın sağlanmasını teşvik etmek ve bölgedeki sahil devletlerinin deniz kuvvetleri arasında bölgesel iş birliği ile birlikte çalışabilirliği geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu anlaşma ile taraflar, Karadeniz'e kıyısı bulunan devletler arasında güvenliğin, dostane ilişkilerin ve karşılıklı güvenin güçlendirilmesine katkıda bulunma kararlılıklarını teyit etmişlerdir.⁹⁴⁰ KEİ bünyesi dışında kalsa da Karadeniz bölgesinde dostluk, iyi ilişkiler ve karşılıklı anlayışı güçlendirmeyi, ayrıca bölgesel güvenlik ve istikrarı artırmayı hedefleyen girişimler, KEİ'nin güvenlik işbirliği alanındaki eksikliklerini doldurmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, BLACKSEAFOR dikkat çekmektedir. 1990'lı yılların başlarından itibaren, bölgedeki siyasi ve ekonomik gelişmelerle paralel olarak, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin deniz kuvvetleri arasında çok uluslu bir deniz gücü oluşturma fikri

⁹³⁸ Koçer, 2007: 210-211.

⁹³⁹ Özer, 1997: 13-14.

⁹⁴⁰ Ulusoy, 2001: 3-4.

gündeme gelmiştir.⁹⁴¹ Karadeniz'de deniz güvenliği alanında oluşturulan ilk işbirliği mekanizması olan BLACKSEAFOR (Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Gücü), kıyıdaş ülkelerin deniz kuvvetleri arasındaki işbirliğini ve birlikte çalışabilirlik kapasitesini artırmayı amaçlamaktadır. Bu mekanizma, Karadeniz'de güvenliğin sağlanmasına yönelik çok taraflı bir yaklaşımı benimseyerek, bölgedeki dostluk, iyi ilişkiler ve karşılıklı anlayışın güçlendirilmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. BLACKSEAFOR, yalnızca askeri bir işbirliği platformu olmanın ötesinde, bölgesel barış ve istikrarın desteklenmesi açısından stratejik bir rol üstlenmiştir. Bu yapı, kıyıdaş devletler arasında ortak güvenlik çıkarlarının teşvik edilmesini ve deniz güvenliği bağlamında ortak bir hareket zemininin oluşturulmasını sağlayarak, Karadeniz'in bir barış ve işbirliği alanı olarak gelişimine katkıda bulunmaktadır.⁹⁴² Bu güç, arama-kurtarma, insani yardım, çevre koruma, mayın karşı tedbirleri ve liman ziyaretleri gibi insani boyutu önem taşıyan görevlerde aktif rol almayı hedeflemiştir.⁹⁴³

NATO'nun Karadeniz'e olan ilgisi, özellikle Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ve Kırım'ı ilhakı sonrasında artmıştır. NATO üyesi ülkeler, bölgedeki askeri tatbikatları sıklaştırmış ve deniz gücünü artırmıştır. Bu durum, BLACKSEAFOR gibi bölgesel işbirliği mekanizmalarını da etkilemiştir. NATO'nun artan askeri varlığı, BLACKSEAFOR'un askeri ve güvenlik işbirliği hedeflerinin çatışan çıkarlar yaratabilecek şekilde dengelenmesini gerektirmiştir. Bu fikir ilk kez 1994-1995 yıllarında tartışılmış ve 1998 yılında Varna'da gerçekleştirilen Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları Toplantısı'nda, Türk Deniz Kuvvetleri tarafından Bulgaristan, Gürcistan, Rusya, Romanya ve Ukrayna'ya önerilmiş; tüm ülkelerin desteğiyle kabul edilmiştir. Bu süreçte, Türkiye Genelkurmay Başkanlığı'nın koordinasyonunda, Dışişleri Bakanlığı ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın yoğun çabaları sonucu, 28 Haziran 2000'de Ankara'da BLACKSEAFOR Niyet Mektubu imzalanmış, ardından 2 Nisan 2001'de İstanbul'da BLACKSEAFOR kuruluş anlaşması tamamlanmıştır. 30 Aralık 2002'de Rusya'nın anlaşmayı onaylamasıyla, tüm katılımcı ülkelerin onay süreçleri tamamlanmıştır.⁹⁴⁴

Başlangıçta, BLACKSEAFOR'un temel amacı Karadeniz'deki büyük deniz kazalarına müdahale etmek olarak belirlenmişse de daha sonra görev tanımı genişletilerek organize suçlar ve terörizmle mücadele gibi alanları da kapsamıştır. Karadeniz Görev Gücü, bu yönüyle, Karadeniz'de siyasi ve askeri işbirliği bağlamında bir ilk olma özelliği taşımaktadır. Görev gücü, ihtiyaç halinde bir araya gelmek, her yıl bir üye ülkeyi karargâh olarak belirlemek ve

⁹⁴¹ Oktay, 2006: 167.

⁹⁴² Koçer, 2007: 211.

⁹⁴³ Akan, 2024: 96-97.

⁹⁴⁴ Oktay, 2006: 167.

yılda en az bir tatbikat gerçekleştirmek üzere yapılandırılmıştır. İstanbul Boğazı anlaşma kapsamı dışında bırakılmış, ancak Türkiye, Boğaz'da meydana gelebilecek kazalar için bu güçten yardım talep etme hakkına sahip olmuştur. BLACKSEAFOR, ayrıca tanker kazalarına ve çevresel tehditlere müdahale, dünya savaşları sırasında Karadeniz'e bırakılan mayınların temizlenmesi ve ortak bir mayın envanteri hazırlanması gibi görevleri üstlenmiştir.⁹⁴⁵

BLACKSEAFOR girişimi, bölgesel güvenliğin güçlendirilmesine yönelik önemli bir adım olarak dikkat çekmektedir. Soğuk Savaş döneminde birbirlerini tehdit olarak gören ve bu dönemin ardından da karşılıklı endişe ve kuşku ile hareket eden bölge ülkeleri, BLACKSEAFOR kapsamında hayata geçirilen faaliyetler sayesinde daha işbirlikçi bir zemine yönelmiştir. Bu girişim, özellikle askerî unsurlar arasında diyalogun artırılmasına ve güvenin yeniden inşasına önemli katkılarda bulunmuştur. Karşılıklı iletişim ve işbirliği yoluyla, yanlış algıların ve önyargıların azaltılmasına olanak sağlanmıştır.⁹⁴⁶ BLACKSEAFOR'un bu bağlamdaki faaliyetleri, güvenlik ve savunma alanında uzun süredir devam eden olumsuz algıların yerini daha yapıcı ve şeffaf bir ilişki dinamiğine bırakmasını teşvik etmiştir. Sonuç olarak, BLACKSEAFOR girişimi, yalnızca bölgesel güvenlik işbirliğini güçlendirmekle kalmamış, aynı zamanda güven inşa etme süreçlerine katkıda bulunarak Karadeniz bölgesinde istikrarın sağlanmasına yönelik önemli bir rol üstlenmiştir. Bu süreç, askeri aktörler arasında daha açık ve etkili bir iletişim mekanizmasının geliştirilmesine de zemin hazırlamıştır.⁹⁴⁷

BLACKSEAFOR'un hayata geçirilmesi, Karadeniz'in güvenliğinin bölgeye kıyıdaş devletlerin ortak sorumluluğu olduğu ilkesine dayanan 'bölgesel sahiplik' anlayışının bir örneğini oluşturmuştur. Kuruluş süreci, özellikle 2001 yılı itibarıyla Bulgaristan ve Romanya'nın NATO üyesi olmadığı dikkate alındığında, bu ülkelerin NATO prosedürlerine uyum sağlamasında BLACKSEAFOR'un sağladığı bölgesel iş birliği fırsatlarının oldukça yararlı olduğu değerlendirilmektedir. Ancak, Mart 2014'te başlayan Rusya-Ukrayna krizi, BLACKSEAFOR'un işleyişini doğrudan etkileyerek faaliyetlerinin askıya alınmasına neden olmuştur. Kuruluşundan bu yana, BLACKSEAFOR toplamda 21 kez aktive edilmiş ve bu süreçte yaklaşık 3-4 haftalık operasyonel faaliyetler gerçekleştirilmiştir. BLACKSEAFOR'un mevcut durumda aktif olmamasına rağmen, Türkiye bu yapının korunmasına ve ileride yeniden aktive edilmesine yönelik politikalarını sürdürmektedir. Türkiye, BLACKSEAFOR'un olası ileriki gelişmeler çerçevesinde tekrar faaliyete geçirilebilmesi için bölgesel ve uluslararası

⁹⁴⁵ Oktay, 2006: 167.

⁹⁴⁶ Demir, 2019: 596-597.

⁹⁴⁷ Özarslan, 2012: 145.

dinamikleri yakından takip eden bir yaklaşım sergilemektedir. Bu bağlamda, BLACKSEAFOR, Karadeniz'in güvenliğine katkı sağlayan önemli bir bölgesel girişim olarak varlığını korumakta ve gelecekteki bölgesel iş birliği imkanları için önemli bir platform olma potansiyelini sürdürmektedir.⁹⁴⁸

Türkiye hem NATO üyesi bir ülke hem de BLACKSEAFOR'un kurucu ve aktif bir üyesidir. NATO ile olan stratejik ittifak ve Karadeniz'deki coğrafi konumu, Türkiye'nin BLACKSEAFOR'daki rolünü ve etkisini şekillendirmektedir. ABD ve NATO'nun etkisinin artması, Türkiye'nin Karadeniz'deki dengeyi koruma çabalarını güçlendirmiştir. Türkiye, NATO'nun etkinliğini denetleme ve Kremlin ile ilişkilerde denge sağlama adına BLACKSEAFOR'u bir yumuşak güç aracı olarak kullanmaktadır.⁹⁴⁹ NATO'nun bölgedeki askeri varlığının artması, Türkiye'nin daha bağımsız bir dış politika izleme çabalarını da tetikleyebilir, bu da BLACKSEAFOR'un karar alma süreçlerine doğrudan yansiyabilir. Her ne kadar BLACKSEAFOR, temel olarak deniz kuvvetlerinden oluşan bir yapı olsa da bu oluşum salt askeri bir organizasyon niteliği taşımamaktadır. BLACKSEAFOR, herhangi bir devlete yönelik bir oluşum ya da bir askeri ittifak olarak tasarlanmamıştır; bu durum Anlaşma metninde açıkça ifade edilmektedir. Ayrıca, taraf devletler, BLACKSEAFOR'un tüm faaliyetlerinin Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkeleriyle uyumlu olacağını taahhüt etmişlerdir. Bu bağlamda, BLACKSEAFOR'un bölgesel iş birliği ve güvenlik anlayışına dayalı çok taraflı bir inisiyatif olduğu vurgulanmaktadır.⁹⁵⁰

BLACKSEAFOR, başlangıcından itibaren önemli bir gelişim kaydederek Karadeniz bölgesindeki deniz güvenliği açısından etkili bir mekanizmaya dönüşmüştür. Kuruluşunun ilk dönemlerinde daha sınırlı bir kapsamda, temel gemicilik eğitimleriyle faaliyetlerine başlayan BLACKSEAFOR, zaman içerisinde görev ve yetkinlik alanını genişleterek terörle mücadele, denizde denetim harekâtı ve arama kurtarma eğitimlerini içeren daha kapsamlı bir programı uygulamaya koymuştur. Başlangıçta yalnızca gündüz operasyonlarıyla sınırlı olan BLACKSEAFOR, geçirdiği dönüşümle birlikte Karadeniz'in güvenliğine yönelik daha aktif ve sorumluluk alabilen bir kapasiteye ulaşmıştır. Girişim kapsamında gerçekleştirilen eğitimler, kıyıdaş devletler arasında askerî şeffaflığın artırılmasına katkı sağlamış ve tarafların deniz unsurları arasında askerî güç kıyaslaması yapabilmesine olanak tanımıştır. BLACKSEAFOR'un bu gelişimi, Karadeniz'de güvenlik ve işbirliği alanında kolektif

⁹⁴⁸ Akan, 2024: 96-97.

⁹⁴⁹ Demir, 2019: 596-597.

⁹⁵⁰ Ulusoy, 2001: 3-4.

yaklaşımların güçlendirilmesine hizmet etmiş; taraflar arasındaki güvenin tesis edilmesine ve bölgesel güvenlik altyapısının daha sağlam bir temele oturtulmasına önemli bir zemin oluşturmuştur. Bu süreç, aynı zamanda Karadeniz’de istikrarın sağlanması amacıyla bölge ülkelerinin ortak sorumluluk üstlenme ve birlikte hareket etme kapasitesinin gelişimini de teşvik etmiştir.⁹⁵¹

Başlangıçta kuruluş amacını karşılamaya yönelik fırsatlar yakalayan ve bunları değerlendirebilecek kapasiteyi kullanan girişim 2008 sonrası bölgede yaşanan gerilimler sonrası olumsuz etkilenmiştir.⁹⁵² Ağustos 2008’de Gürcistan ile Rusya arasında meydana gelen savaş, örgütün işleyişinde ilk büyük kırılmayı yaratmıştır. Söz konusu çatışmaların ardından Gürcistan, BLACKSEAFOR’a bir süre gemi tahsis etmeme kararı almış ve ancak 2011 yılında gerçekleştirilen aktivasyona sınırlı bir katılım sağlamıştır. Bu dönemde Gürcistan’ın, Rusya’nın Novorossisk Limanı’na düzenlenen ziyaretlere katılmama kararı, bölge ülkeleri arasındaki güvensizliği daha da derinleştirmiştir. Benzer şekilde, 2014’te yaşanan Kırım Krizi, BLACKSEAFOR’un işlevselliği üzerinde önemli bir baskı oluşturmuştur. Ukrayna’nın Rusya’yı örgüt üyeliğinden çıkarma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış ve bu durum, örgüt içindeki gerilimleri artırmıştır. 2015 yılında Türkiye ile Rusya arasında yaşanan uçak krizi ise, Rusya’nın BLACKSEAFOR faaliyetlerine katılımını askıya almasına neden olmuş ve örgütün etkinliğini daha da zayıflatmıştır. Sonuç olarak, BLACKSEAFOR’un başlangıçta ulaştığı bölgesel güvenlik hedefleri, sonraki dönemde yaşanan siyasi ve askeri krizler nedeniyle ciddi şekilde sekteye uğramıştır. Bu durum, örgütün temel misyonunu yerine getirme kapasitesini sınırladığı gibi, gelecekteki işlevselliği ve etkinliği konusunda da belirsizlikler yaratmaktadır.⁹⁵³

⁹⁵¹ Özarslan, 2012: 145.

⁹⁵² Yalçınkaya, 2017: 6-7.

⁹⁵³ Özgen, 2017: 69.

SONUÇ

Karadeniz bölgesi, stratejik önemi ve jeopolitik konumu nedeniyle tarih boyunca uluslararası ilişkilerin odak noktası olmuştur. Bölge, doğusunda Kafkasya, güneyinde Anadolu, kuzeyinde Ukrayna ve Rusya, batısında ise Balkanlar gibi önemli bölgelerle çevrilidir. Bu coğrafi konum, Karadeniz'i uluslararası ticaret yollarının kavşağında bir köprü haline getirirken, bölgenin deniz ticareti ve askeri hareketlilik açısından kritik bir öneme sahip olmasına neden olmaktadır. Özellikle Çanakkale ve İstanbul Boğazları gibi stratejik geçitler, Karadeniz'in Ege Denizi, Marmara Denizi ve Akdeniz üzerinden Atlantik Okyanusu'na erişimi ni sağlamaktadır. Bu bağlantılar, bölgenin stratejik değerini daha da artırmakta ve uluslararası ticaretin ve enerji naklinin ana hatlarından biri haline getirmektedir.

Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO üyeliği konusundaki arzuları, 2004 yılından sonra Rusya'nın bu girişimlere karşı daha sert bir tutum sergilemesine neden olmuştur. Özellikle 2005 yılında ABD Başkanı George W. Bush'un Tiflis ziyareti sırasında Gürcistan'a NATO desteğinden bahsetmesi, Rusya'nın bu gelişmelere karşı harekete geçmesine yol açmıştır. Rusya, Gürcistan'ın NATO'ya üye olmasını, ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Türkiye'ye Jüpiter füzeleri yerleştirmesiyle eşdeğer görmüş ve bu durum, bölgedeki güvenlik dinamiklerini derinleştirmiştir. Rusya'nın bu tepkiyi vermesinin arkasında, NATO'nun genişlemesinin kendi güvenlik ve etki alanı üzerinde yaratacağı baskılar yatmaktadır.

Karadeniz bölgesinin enerji kaynakları ve stratejik konumu, bölgedeki güç dengelerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ve bölgedeki askeri varlığını artırması, Karadeniz'deki jeopolitik dengeleri yeniden şekillendirmiştir. Bu durum, bölgedeki güvenlik ve istikrarı tehdit etmiş ve uluslararası toplumun tepkisine neden olmuştur. Kırım Krizi ve Gürcistan-Rusya Savaşı, Rusya'nın bölgedeki etkinliğini artırma ve stratejik çıkarlarını koruma çabalarının birer örneğidir. Her iki durumda da, Rusya'nın bölgedeki nüfuzunu artırma ve bölgedeki siyasi dengeyi kendi lehine değiştirme çabaları, uluslararası toplumun tepkisine neden olmuş, ancak bu tepkiler krizlerin çözümünü karmaşık hale getirmiştir.

Tehdit Dengesi Kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, Karadeniz bölgesinde jeopolitik temelli çıkar mücadelesi, Türkiye, ABD ve Rusya perspektifinden incelenmiştir. Realizm teorisi, uluslararası ilişkilerde devletlerin güç ve çıkar temelli eylemlerini anlamada önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Realizmin temel önermesi olan devletlerin bencil ve

rasyonel aktörler olarak hareket etmeleri, Karadeniz'deki dinamiklerin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Saldırgan realizm ve savunmacı realizm arasındaki farklar, devletlerin uluslararası ilişkilerdeki davranışları ve hedefleri konusunda önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Saldırgan realizme göre, devletler maksimum güce ulaşarak hayatta kalma şanslarını garanti altına alırken, savunmacı realizme göre ise, devletlerin güçlerini artırmak yerine mevcut durumu korumaları ve güç dengesini sağlamaları gerekmektedir.

Kopenhag Okulu'nun güvenlik anlayışı, güvenlik kavramını genişleterek çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları da içermektedir. Bu perspektif, güvenliğin sadece devletin fiziksel bütünlüğü ile sınırlı olmadığını, aynı zamanda bireylerin, toplumların ve çevrenin de güvenlikle ilgili olduğunu öne sürmektedir. Bu genişlemeci yaklaşım, Karadeniz bölgesindeki güvenlik dinamiklerinin daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasını sağlamaktadır.

ABD'nin Karadeniz politikasında, bölgenin jeopolitik ve enerji güvenliği öncelikleri belirleyici rol oynamaktadır. ABD, Rusya'nın Karadeniz'de güç kazanmasını sınırlayarak, bölgedeki nüfuzunu zayıflatmayı ve radikal hareketleri kontrol altına alarak Batı güvenliğini sağlamayı hedeflemektedir. Ayrıca, Hazar ve Orta Asya'dan Avrupa ve ABD'ye enerji akışını güvence altına almayı, enerji arzını çeşitlendirmeyi ve Rusya'nın enerji gücünü dengelemeyi amaçlamaktadır. ABD'nin bu politikaları, güvenlik odaklı bir yaklaşımı öne çıkarırken, demokratik dönüşümleri ikinci plana itmektedir. Karadeniz'deki stratejik çıkarlarını korumak için askeri üsler kurma ve müttefiklerle işbirliği stratejileri önem taşımaktadır. Ukrayna, ABD'nin Karadeniz stratejisinde kilit bir unsur olarak görülmektedir. ABD, Ukrayna'yı NATO ve AB ile entegre ederek Rusya'ya karşı bir denge oluşturmayı ve Batı'nın enerji güvenliğine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Ancak, Ukrayna'nın NATO üyeliği Rusya tarafından temel güvenlik çıkarlarına tehdit olarak algılanmakta ve bölgedeki gerilimi artırmaktadır.

(IPEF) projesi; Hindistan, ABD, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından G20 Liderler Zirvesi'nde duyurulan Hindistan-Ortadoğu-Avrupa Ekonomik Koridoru, küresel ticaret ağlarını yeniden şekillendirmeyi hedefleyen stratejik bir proje girişimidir. Proje, Hindistan'dan başlayarak Dubai'ye deniz yoluyla bağlanmakta, ardından Suudi Arabistan, Ürdün ve İsrail üzerinden Akdeniz'e uzanan demiryolu ağıyla Avrupa'ya ulaşmayı amaçlamaktadır. Avrupa'da Yunanistan'ın Pire Limanı üzerinden Almanya'nın Hamburg Limanı'na kadar genişletilmesi hedeflenmektedir. ABD'nin bu girişimle hedefi, Çin'in bölgedeki üstünlüğünü dengelemek ve Hint-Pasifik ile Avrupa arasındaki ekonomik işbirliğini güçlendirmektir. Ancak, Türkiye'nin bu koridorda yer almaması dikkat çekici

bulunmuştur. Projenin, bölgesel ve küresel ticaret dengelerine etkisi ile Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ne karşı oluşturabileceği denge, uluslararası ilişkilerde tartışma konusu olmaktadır.

ABD, Romanya ve Bulgaristan'ın 2004 yılında NATO'ya katılmasıyla Karadeniz kıyısında stratejik bir avantaj elde etmiş ve bölgeye dolaylı erişim sağlamıştır. Romanya, petrol kaynakları ve Ukrayna'ya yakınlığıyla jeostratejik bir öneme sahiptir, ancak deniz kuvvetlerinin kapasitesi sınırlıdır. NATO, Karadeniz bölgesindeki askeri varlığını artırarak Rusya'nın etkisini dengelemeyi ve güvenlik mimarisini yeniden şekillendirmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda, Gürcistan ve Azerbaycan'a kadar genişleme planları değerlendirilmektedir.

Rusya, NATO'nun genişleme ve askeri varlık artırma girişimlerini tehdit olarak görmekte ve Karadeniz Filosu'nu modernize ederek denge sağlamaya çalışmaktadır. Kalibr seyir füzeleriyle donatılmış gemi ve denizaltılar konuşlandırarak bölgedeki caydırıcılık kapasitesini artırmayı hedeflemiştir. NATO'nun Türkiye, Bulgaristan ve Romanya'daki askeri varlığı ve Ukrayna ile Gürcistan'da gerçekleşen 'renkli devrimler' Moskova tarafından tehdit olarak algılanmaktadır. Rusya, bu gelişmelere yanıt olarak bölgedeki ayrılıkçı hareketlere destek sağlamaktadır. Bölgedeki Rus politikaları, büyük ölçüde güvenlik odaklı bir yaklaşıma dayanmaktadır.

Karadeniz, coğrafi olarak Avrupa ile Kafkasya ve Orta Asya arasındaki stratejik bir geçiş noktasıdır ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından altı devleti çevreleyen bir deniz hâline gelmiştir. Bu durum, Batı'nın bölgedeki etkisini artırmış, özellikle AB tarafından Bulgaristan ve Romanya'nın NATO üyeliği ve Gürcistan ile Ukrayna'ya yönelik politikalarla belirginleştirilmiştir. Karadeniz'in etnik ve dini çeşitliliği, bölgesel çatışma potansiyelini artırırken, AB için güvenlik tehditleri yaratmaktadır.

AB, Karadeniz bölgesindeki istikrarı sağlamak amacıyla sınırlı ve iki taraflı diplomasi yürütmektedir. Bölgeye yönelik politikaları, özellikle Rusya ve Türkiye ile ilişkilerine dayanmakta ve bu ülkelerle dengeli işbirlikleri AB'nin bölgedeki etkisini artırmaktadır. AB'nin uzun vadeli hedefleri arasında, istikrar, demokratik kurumların güçlendirilmesi, enerji güvenliği ve organize suçla mücadele bulunmaktadır. AB, Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmak ve enerji güvenliğini sağlamak için Karadeniz Sinerjisi gibi girişimleri desteklemekte, ancak enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi hem AB hem de bölgedeki diğer ülkeler için kritik bir öneme sahiptir. Rusya, enerji politikalarını stratejik bir güvenlik aracı olarak kullanırken, AB enerji tedarikini çeşitlendirmeyi amaçlamaktadır.

AB'nin bölgedeki girişimleri arasında, 2004'te başlatılan Avrupa Komşuluk Politikası, 2007'deki Karadeniz Sinerjisi ve 2009'daki Doğu Ortaklığı programı yer alır. Ancak Rusya, bu girişimleri tehdit olarak algılamış ve karşı adımlar atmıştır. AB, genellikle bölgesel bir strateji yerine ikili ilişkiler üzerinden hareket etmektedir ve bu durum, AB'nin daha kapsamlı bir Karadeniz stratejisi geliştirmesini zorlaştırmaktadır. Bölgedeki en büyük iki güç olan Rusya ve Türkiye'nin etkisi, AB'nin bağımsız bir politika geliştirmesini engellemektedir.

AB'nin 2007 yılında yayımladığı Karadeniz Stratejisi, enerji, eğitim, sivil toplum, sınır ötesi işbirliği, çevre, denizcilik ve balıkçılık gibi alanlarda somut sonuçlar üretmeyi amaçlayan bir girişimdir. Bu strateji, Karadeniz bölgesindeki demokratikleşme, kalkınma ve sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmesi gibi hedeflere odaklanmıştır. Karadeniz Sinerjisi, AB'nin Karadeniz bölgesindeki etkisini artırmayı ve bölge ülkeleriyle daha yakın işbirliği kurmayı hedeflemiştir. Girişim, 2008'de başlatılmış ve Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkeler, belirli alanlarda rehberlik yapacak şekilde atanmıştır.

Karadeniz Sinerjisi, AB'nin komşuluk politikası çerçevesinde, bölge ülkeleriyle ekonomik, kültürel ve politik ilişkileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu ülkeler arasında Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova, Ukrayna ve Rusya yer almaktadır. Girişimin öncelikli hedefleri, demokratik ve ekonomik reformları desteklemek, bölgesel istikrarı teşvik etmek ve çatışmaları barışçıl yollarla çözmektir. AB, bu amaçla sektörel temellere dayalı ortak projeleri desteklemektedir. Girişimin kapsamı, ulaşım, enerji, çevre, eğitim, sağlık ve suçla mücadele gibi çeşitli alanları kapsamaktadır. 2008'de, Karadeniz bölgesinde göç işbirliği konusunda bir platform kurulması kararlaştırılmıştır. Ancak, AB'nin Karadeniz Sinerjisi'nin kapsamlı ve bütüncül yaklaşımının yetersiz kaldığı değerlendirilmiş ve bu nedenle yerel ve mikro-bölgesel stratejilere yönelinmiştir. Türkiye, Karadeniz Sinerjisi'ni olumlu karşılamakla birlikte, AB'nin Doğu Ortaklığı İletişimi ile dışlayıcı bir etki yarattığını ve bölgesel işbirliğini sınırladığını ifade etmiştir. Bu durum, AB'nin bölgesel işbirliği hedeflerini engelleyen bir unsur olarak görülmektedir.

AB'nin Doğu Ortaklığı Projesi (DOP), Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından eski Sovyet coğrafyasına yönelik Komşuluk Politikası'nın daha derinleştirilmiş bir versiyonudur. 2008'de Polonya'nın önerisiyle, AB altı eski Sovyet ülkeleriyle ilişkileri derinleştirmek amacıyla başlatılmıştır. DOP, Azerbaycan, Belarus, Ermenistan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna gibi ülkeleri kapsar. Bu proje, serbest ticaret anlaşmaları, ortak dış politika ve güvenlik işbirliği gibi çeşitli alanlarda işbirliğini teşvik eder. Rusya, DOP'u bölgesel etkisini zayıflatacak bir tehdit olarak görmüş ve bu girişime katılmamıştır. Rusya, AB'nin bölgedeki nüfuzunu

artırmaya yönelik bu girişimi kendi stratejik çıkarları açısından tehlikeli olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle, Moskova, DOP ülkeleri üzerindeki etkisini sürdürmek için çeşitli stratejiler geliştirmiş ve bu ülkelerle bağlarını korumaya çalışmıştır. DOP ile Karadeniz Sinerjisi arasında önemli örtüşmeler bulunmaktadır. Her iki girişimde de aynı altı ülke (Belarus hariç) yer alırken, temel farkları amaçlarındadır. Doğu Ortaklığı, katılımcı ülkeleri AB'ye daha yakınlaştırmayı hedeflerken, Karadeniz Sinerjisi daha çok bölgesel işbirliği ve kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ), 1992 yılında kurulan ve 12 üye ülkeye sahip bir bölgesel işbirliği platformudur. Kuruluş amacı, Karadeniz bölgesinde barış, istikrar ve refahı teşvik etmek için ekonomik, teknolojik ve sosyal işbirliğini geliştirmektir. KEİ, bölgedeki ülkelerin coğrafi yakınlıkları ve tamamlayıcı ekonomilerinden faydalanarak, ikili ve çok taraflı ilişkileri çeşitlendirmeyi hedefler. Örgütün kurucuları arasında Türkiye, Rusya, Azerbaycan, Bulgaristan, Arnavutluk, Ermenistan, Gürcistan, Romanya, Moldova, Ukrayna ve Yunanistan yer almaktadır. 2004'te Sırbistan-Karadağ'ın katılımıyla üye sayısı 12'ye çıkmıştır.

KEİ, ekonomik işbirliği ile bölgesel istikrarı sağlamayı amaçlamakta, özellikle enerji sektörüne odaklanmaktadır. Ayrıca, ticaretin serbestleştirilmesi, sınır ticareti ve KOBİ'lerin teşvik edilmesi gibi konularda çalışmalar sürmektedir. Üye ülkeler, diğer uluslararası örgütlerle üyelik konusunda herhangi bir kısıtlama getirmemekte, ancak bu durum örgütün etkisini sınırlayabilmektedir. KEİ, başkanlığını İngilizce alfabetik sıraya göre altı ayda bir döngüsel olarak değiştirmektedir.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, NATO ve Avrupa Birliği'nin bölgedeki genişleme politikaları, Rusya'nın etkisini koruma ihtiyacını doğurmuştur. 1991'de Ukrayna ve Belarus'un öncülüğünde kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasındaki nüfuzunu sürdürme stratejisinin bir parçasıdır. Ancak NATO ve AB'nin genişlemesi, Rusya ile Batı arasındaki gerilimi artırmış, özellikle 'renkli devrimler', Gürcistan ve Ukrayna'ya NATO üyeliği taahhütleri, 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı, 2014 Kırım'ın ilhakı gibi olaylarla gerilim derinleşmiştir.

Bu süreçte, Karadeniz ve Doğu Avrupa'da askeri yığınaklar artmış, bölge sıcak çatışmalara açık hale gelmiştir. Rusya, doğal gazı bir baskı aracı olarak kullanmış, hibrit savaş ve siber saldırılarla Batı'ya karşı stratejiler geliştirmiştir. Kırım'ın ilhakı, Rusya'nın Karadeniz'deki askeri kapasitesini artırmasına ve bölge güvenliği üzerine tartışmalara yol

açmıştır. Bu hamleler, savunma amaçlı mı yoksa bölgesel hegemonya kurma amacı taşıdığı konusunda sorular gündeme getirmiştir.

Rusya'nın Karadeniz Donanması'nın Sivastopol'daki konuşlanması, jeopolitik ve stratejik açıdan büyük bir öneme sahiptir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Karadeniz Filosu'nun paylaşımı konusunda Rusya ile Ukrayna arasında önemli anlaşmazlıklar yaşanmış, bu da Sivastopol ve Kırım'ın statüsüyle ilgili gerilimlere yol açmıştır. Sovyetler döneminde Sivastopol, Rusya'nın stratejik çıkarları açısından kritik bir noktaydı ve 1997'de yapılan anlaşmalarla, Karadeniz Filosu'nun çoğunluğu Rusya'ya bırakılmıştı.

Kırım'ın 2014'te Rusya tarafından ilhakı, bu gerilimleri daha da derinleştirmiştir. Kırım, Rusya için tarihi ve stratejik öneme sahip bir bölge olup, Sivastopol Limanı, Rusya'nın deniz gücünü projelendirme kapasitesini artıran bir merkezdir. Sivastopol, Karadeniz'deki askeri üstünlüğü pekiştiren, ayrıca Akdeniz'e erişimi kolaylaştıran stratejik bir konumda yer alır. Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle Kırım, Ukrayna sınırları içinde kalmış ancak Rusya'nın ilgisi ve askeri varlığı devam etmiştir. 1997'de imzalanan anlaşmalar, Sivastopol'un Rusya'ya kiralanmasına olanak tanımıştır. 2010 yılında kiralama süresi 2042 yılına kadar uzatılmıştır. Kırım'ın ilhakıyla, Rusya'nın Karadeniz'deki kıyı şeridi genişlemiş ve askeri gücü artırılmıştır.

Rusya'nın 2014 sonrasında Karadeniz'deki stratejik hamleleri, savunma gücünü artırmak ve bölgesel hegemonyasını pekiştirmek amacıyla yapılmıştır. Karadeniz Filosu'nun modernizasyonu ve kapasite artırımı devam etmekte, ancak Rusya'nın küresel deniz harekâtlarını yürütme kapasitesi sınırlıdır. Karadeniz Filosu, esas olarak savunma odaklı olup, NATO ve ABD ile rekabet edebilecek düzeyde değildir. Avrasya terimi, Avrupa ve Asya'nın birleşiminden türetilmiş olup, geniş coğrafi bir alanı ve tarihsel olarak önemli bir bölgeyi ifade eder. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Batı Bloğu'nun eski Sovyet nüfuz alanlarını ele geçirmesi, Rusya'nın bölgesel gücünü zayıflatmış ve bu durum Rusya'nın çok kutuplu bir dünya düzenini savunmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) 2014'te Rusya, Kazakistan ve Belarus'un öncülüğünde kurulmuştur.

AEB, ekonomik entegrasyonu sağlamak, ortak bir pazar oluşturmak ve bölgesel güvenliği temin etmek amacıyla oluşturulmuştur. 2015'te faaliyete geçtikten sonra, Ermenistan ve Kırgızistan da katılmıştır. AEB'nin hedefleri arasında iş gücü, mal ve hizmet alanlarında serbest dolaşım, finansal uyum ve küresel rekabet gücünün artırılması yer almaktadır. Rusya'nın liderliğinde, Avrasya coğrafyasını siyasi ve ekonomik bir birlik haline getirme çabaları, bölgedeki stratejik çıkarlarını koruma amacını taşır. AEB, enerji kaynakları ve geniş

coğrafyasındaki potansiyeliyle küresel aktörlerin dikkatini çekmektedir. ABD, AB ve Çin gibi büyük güçler, bölgedeki etkilerini artırmaya çalışırken, AEB'nin etkinliği küresel rekabeti daha da yoğunlaştırmaktadır. AEB'nin ekonomik entegrasyonu, 2025'e kadar tamamlanarak bölgesel refahı ve istikrarı artırmayı hedeflemektedir.

8 Aralık 1991'de, Rusya, Ukrayna ve Belarus liderleri, Sovyetler Birliği'nin resmen sona erdiğini ilan edip Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) kurmuşlardır. BDT, Sovyetler sonrası ilişkileri düzenlemek, bölgesel işbirliği sağlamak amacıyla oluşturulmuş, Rusya için de eski Sovyet cumhuriyetleri üzerinde stratejik etkisini sürdürme aracına dönüşmüştür. Rusya, BDT'yi, bölgesel istikrarı koruma ve eski Sovyet coğrafyasındaki etkisini pekiştirme aracı olarak kullanmıştır.

Kolektif Güvenlik Antlaşması (KGA) 1992'de, Orta Asya'daki güvenlik tehditlerine karşı bir savunma mekanizması kurmak amacıyla imzalanmış, 2002'de KGAÖ'ye dönüştürülmüştür. KGAÖ, Rusya'nın bölgesel güvenlik politikaları ve eski Sovyet coğrafyasındaki nüfuzunu artırma aracı olmuştur. KGAÖ, zamanla Rusya'nın Orta Asya'da 'güvenlik sağlayıcı' rolünü üstlenmesine katkı sağlasa da, örgütün iç ve dış tehditlere karşı etkinliği sınırlıdır.

Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Rusya ve Çin arasındaki işbirliği platformu olarak, askeri güç oluşturma potansiyeline sahipken, Çin'in askeri ve ekonomik hedefleri ile Rusya'nın bölgesel güvenlik görüşleri arasında görüş ayrılıkları yaşanmıştır. ŞİÖ, NATO ile kıyaslandığında daha sınırlı bir kapasiteye sahiptir ve askeri bir güç bloğu haline gelme potansiyeli sınırlıdır.

KGAÖ, Rusya'nın ulusal güvenlik tehditlerine karşı bölgedeki ülkelerle işbirliğini pekiştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunurken, bu örgüt, Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasındaki stratejik hedefleri doğrultusunda bir araç olarak kullanılmaktadır. Ancak, örgüt üye devletler arasındaki iç sorunlarda etkin çözümler üretememekte ve sadece askeri tatbikatlarla sınırlı kalmaktadır. Rusya'nın dış politikası, eski Sovyet coğrafyasındaki etki alanını sürdürmeye, BDT ve KGAÖ gibi yapıları güçlendirmeye odaklanmıştır. KGAÖ ile NATO arasındaki ilişkiler, özellikle 2014'teki Kırım ilhakı ve 2022'deki Ukrayna müdahalesi sonrası gerilmiştir.

Türkiye, Karadeniz'e kıyısı olan ilk NATO üyesi ülke olarak, Sovyetler Birliği'ni tehdit olarak görüp dengeleme politikası izlemiştir. 1945-1946 yıllarında Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik toprak talepleri ve Boğazlar üzerindeki kontrol arzusu, Türkiye'nin NATO üyeliğine yönelmesinde etkili olmuştur. Karadeniz'deki stratejik konumunu güçlendiren en önemli

anlaşma ise 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi'dir. Bu sözleşme, Türkiye'ye İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerinde egemenlik kazandırmış ve bölgesel güvenliği sağlamada önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye, Karadeniz'deki ülkelerle işbirliğine dayalı bir dış politika benimsemiş ve bölgedeki ekonomik ilişkileri güçlendirmek amacıyla Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nı (KEİ) aktif hale getirmeye çalışmıştır. Ayrıca, bölgesel istikrarı korumak amacıyla, hem Rusya hem de ABD ile dengeli ilişkiler sürdürmeye özen göstermiştir. Türkiye, NATO'ya dahil olma çabalarını desteklerken, özellikle Ukrayna'nın NATO üyeliği konusunda temkinli bir yaklaşım sergilemiştir. Bu tutum, Türkiye'nin bölgesel istikrarı ve güçler dengesi sağlamayı amaçlayan dış politikasını yansıtmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ve Sovyetler Birliği, Karadeniz'de işbirliği ve dengelere dayalı bir jeopolitik denge kurmuşlardır. Soğuk Savaş'a rağmen bu denge, bölgesel güvenliği ve istikrarı korumuştur. Türkiye, NATO ile güçlü ilişkilerini sürdürürken, Karadeniz'deki ülkelerle işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİ), Türkiye ile Rusya arasında bölgesel diyalogu ve ekonomik ilişkileri geliştiren bir platform olmuştur.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türkiye'nin Karadeniz'deki stratejik rolünü pekiştiren önemli bir anlaşmadır. 1936'da imzalanan bu sözleşme, Karadeniz'e kıyısı olmayan ülkelerin askeri varlığını kısıtlayarak bölgesel güvenliği sağlamaktadır. Montrö, Karadeniz'deki askeri varlıkları sınırlandırarak potansiyel çatışma risklerini azaltmaktadır. Rusya, bu sözleşmeyi, NATO'nun bölgedeki etkisini kısıtladığı için savunsa da, bazı maddelerine itiraz etmektedir.

2000-2014 yılları arasında Türkiye ile Rusya arasındaki işbirliği artmış, özellikle 2008 Rus-Gürcü Savaşı sırasında Montrö'nün uygulanması, Türkiye'nin bölgesel stratejik önceliklerini yansıtmıştır. Türkiye, ABD'nin Karadeniz'deki varlığını sınırlamaya yönelik bir yaklaşım benimsemiş, bu da Türkiye'nin Karadeniz'deki dengeyi koruma çabalarını pekiştirmiştir. Ayrıca, Bulgaristan ve Romanya'nın NATO üyeliği, Avrupa Birliği'ne katılımı ile Karadeniz bölgesindeki uluslararası örgütlerin etkinliği artmıştır. Ancak Gürcistan, Moldova ve Ukrayna gibi ülkelerdeki siyasal ve etnik sorunlar, bölgedeki istikrarı tehdit edebilecek unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Türkiye ile Ukrayna arasında güçlü bir ilişki, özellikle turizm ve ticaret alanlarında şekillenmiştir. Türkiye, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne olan saygısını sürekli vurgulamış ve Kırım'ın ilhakını tanımadığını beyan etmiştir. Türkiye, Kırım Tatarlarının haklarını koruma noktasında Ukrayna'ya destek vermiştir. 2015 yılında

Türkiye'nin Rusya ile yaşadığı diplomatik krizde, Ukrayna, Türkiye'nin hava sahası ihlali konusunda destek sağlamıştır. Türkiye, Rusya-Ukrayna savaşında arabuluculuk yapmayı amaçlamakta, bu çatışmanın Türkiye'nin güvenliği ve ekonomik istikrarı için önem taşımaktadır. Türkiye, Ukrayna'nın NATO ve AB üyeliği hedeflerine karşı çıkan Rusya ile denge kurarak hem Ukrayna'ya desteğini hem de Rusya ile ilişkilerini sürdürmeyi amaçlamaktadır. Ukrayna krizinin bölgesel ve küresel etkileri, Türkiye'nin diplomatik stratejisini şekillendirmektedir.

Gürcistan, Türkiye'nin stratejik açıdan önemli bir ortağıdır. Gürcistan, Rusya ile gerilimler sonrası askeri iş birliğini geliştirmiş ve Türkiye ile ticaretini artırmıştır. 2006'daki Rusya'nın Gürcistan'a ambargoları sonrası Türkiye, Gürcistan ile serbest ticaret anlaşması yaparak ekonomik dayanışmayı pekiştirmiştir. Gürcistan, Karadeniz'e kıyısı olan ve Orta Asya'yı Avrupa'ya bağlayan enerji hatlarında kritik bir konumda olup, Türkiye'nin enerji güvenliği açısından önemlidir. Türk-Rus ilişkileri, Gürcistan ve Ukrayna üzerindeki Rusya'nın politikaları nedeniyle zaman zaman gerginleşse de, Türkiye bu ilişkilerde dengeyi koruyarak hem bölgesel iş birliğini hem de güvenliği sağlamaya çalışmaktadır.

Sonuç olarak, Karadeniz bölgesi, uluslararası ilişkilerde stratejik öneme sahip bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bölgenin jeopolitik konumu ve enerji kaynakları, uluslararası aktörlerin dikkatini çekmiş ve bölgedeki siyasi, ekonomik ve askeri gelişmeleri etkilemiştir. Türkiye, ABD ve Rusya'nın bölgedeki çıkarları ve güvenlik endişeleri, Karadeniz'in uluslararası ilişkilerdeki rolünü daha da belirgin hale getirmektedir. Bu nedenle, bölgedeki istikrar ve güvenliği sağlamak için uluslararası işbirliği ve dengeli politikaların önemi büyüktür. Karadeniz'in stratejik önemi, tarih boyunca farklı uluslararası aktörlerin dikkatini çekmiş ve uluslararası ilişkilerin genel seyrini etkilemiştir. Gelecekte de bu bölgenin jeopolitik dinamikleri, uluslararası ilişkilerde önemli bir rol oynamaya devam edecektir.

Bölgedeki stratejik dengeler ve uluslararası ilişkiler, büyük güçlerin, özellikle ABD ve Rusya'nın, Karadeniz'e yönelik politikalarını derinden etkilemektedir. ABD'nin Karadeniz politikası, büyük ölçüde Rusya'nın bölgedeki güç artışını engellemeye yönelikken, enerji güvenliği de önemli bir öncelik oluşturur. ABD, Hazar ve Orta Asya'dan Avrupa'ya enerji akışını güvence altına almayı ve enerji arzını çeşitlendirmeyi hedeflerken, aynı zamanda NATO'nun gücünü artırma stratejisini de devreye sokmaktadır. Öte yandan, Avrupa Birliği (AB), bölgedeki güvenliği sağlamak için sınırlı diplomasi ve ikili ilişkiler üzerinden politikalarını şekillendirmiştir. Karadeniz Sinerjisi gibi girişimlerle bölgesel işbirliği sağlamayı amaçlayan AB, özellikle Rusya ve Türkiye'nin etkisini dengelemeye çalışmaktadır. Ancak,

AB'nin bu konuda tek bir strateji oluşturma zorluğu, bölgedeki büyük güçlerin etkisinin büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, AB'nin Karadeniz politikalarının etkinliğini sınırlayan unsurlar arasında Rusya'nın bölgedeki stratejik hamleleri ve Türkiye'nin bölgesel istikrarı sağlamaya yönelik dengeli dış politikası yer almaktadır. Rusya ise, Karadeniz'deki askeri kapasitesini artırarak bölgesel hegemonya kurmayı amaçlamakta ve NATO'nun genişlemesini büyük bir tehdit olarak algılamaktadır. Özellikle Kırım'ın ilhakı, Rusya'nın bölgedeki askeri gücünü pekiştirmesi açısından kritik bir dönüm noktası olmuştur. Bu bağlamda, Karadeniz'deki askeri varlık ve deniz gücü, Rusya'nın bölgedeki stratejik çıkarlarının korunması açısından belirleyici bir faktördür. Türkiye'nin Karadeniz politikası, dengeleyici bir yaklaşımı benimseyerek hem Batı ile ilişkilerini hem de bölgedeki güç dengelerini göz önünde bulundurarak hareket etmektedir. NATO üyeliği ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi gibi unsurlar, Türkiye'nin bölgedeki stratejik konumunu güçlendiren önemli faktörlerdir. Bu çerçevede, Karadeniz, yalnızca bölgesel değil, küresel stratejik bir önem taşıyan bir alan olmaya devam etmektedir. Hem bölgesel güçler hem de büyük güçler arasında bu dengeyi sağlamak, uluslararası ilişkilerin geleceği açısından kritik rol oynamaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Ağacan, K. (2011). ‘Gürcistan: Çok Milletli Yapıda Devlet İnşa Sürecinin Öyküsü’, *Güney Kafkasya Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*. C. Veliev ve A. Aslanlı (drl.). Berikan Yayınevi, Ankara.
- Akan, S. (2024). ‘Deniz Güvenliği ve Bölgesel Sahiplik İlkesi Perspektifinden Doğu Akdeniz’, E. Arpa (Ed.), *Akdeniz'de Güvenlik, İstikrar ve İşbirliği*, Ortadoğu Yayınları, Ankara, 81-107.
- Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. MKM Yayıncılık, Bursa.
- Armaoğlu, F. (2017). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Bahsi Koçer, F. Ş. ve Kutluay Tutar, F. (2019). *Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi: Bir Kuşak Bir Yol*, International Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences.
- Balcı, A. (2017). ‘Realizm’. Ş., Kardaş ve A., Balcı (Ed.). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yayınları, İstanbul, 119-146.
- Bayer, D. (2018). ‘NATO’nun Karadeniz Uygulamaları’. H. Çomak, C. Sancaktar, V. Tatar, B. Ş. Şeker (Ed.), *Karadeniz Jeopolitiği*. Beta Yayınları, İstanbul, 841-848.
- Baykara, S. T. (2020). ‘Kırım’ın İlhakından Sonra Karadeniz’de AB-Rusya İlişkileri’, B. Tunçsiper (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Güncel ve Seçme Yazılar*, Ekin Yayınevi, Bursa, 151-163.
- Boonstra, J. (2008). *Georgia and Russia: A short War with a long Aftermath*, Senior Researcher Democratisation Programme, FRIDE.
- Bostan, Y. (2011). *Doğu Avrupa ve Kafkaslar’da Renkli Devrimler: Süreç Analizi*, USAK yayınlar, Ankara.
- Carr, E. H. (2001). *The Twenty Years’ Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, New York.

- Çelikpala, M. (2013). 'Rusya Federasyonu ile İlişkiler'. B. Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt: III: 2001-2012*. İletişim Yayınları, İstanbul, 532-559.
- Derman, G. S. (2018). 'Rusya Federasyonu'nun Karadeniz Bölge Politikası ve Yeni Güç Dengeleri', *Karadeniz Jeopolitiği*. (Ed. H. Çomak, C. Sancaktar, V. Tatar ve B. Ş. Şeker). İstanbul: BETA Yayınları No: 3654: 147-162.
- Donnelly, J. (2005). 'Realism', Burchill, S. Linklater, A. Devetak, R. Donnelly, J. Paterson, M. Reus-Smit, C. True, J. (Ed.). *Theories of International Relations*. Palgrave Macmillan, New York, 29-55.
- Donnelly, J. (2019). *Realizm*. Burchill, S. Linklater, A. Devetak, R. Donnelly, J. Nardin, T. Paterson, M. Reus-Smit, C. True, J. (Ed.). (Çev. M. Ağcan ve A. Aslan), Küre yayınları, İstanbul, 53-84.
- Dugin, A. (2015). *Rus jeopolitiği*. (Çev. V. İmanov), Küre yayınları, İstanbul.
- Erdemir, H. (2018). 'Karadeniz'e Kıyıdaş Ülkeler ve Yeni Jeopolitik Dengeler'. H. Çomak, C. Sancaktar, V. Tatar, B. Ş. Şeker (Ed.), *Karadeniz Jeopolitiği*. Beta Yayınları, İstanbul, 125-146.
- Erkan, A. Ç. (2018). 'Rusya Federasyonu'nun Enerji Güvenliği ve Karadeniz'in Önemi'. H. Çomak, C. Sancaktar, V. Tatar, B. Ş. Şeker (Ed.), *Karadeniz Jeopolitiği*. Beta Yayınları, İstanbul, 503-522.
- Ersoy, E. (2019). 'Realizm', *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, R. Gözen (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Gazel, F. (2004). *Mavi Akım Avrasya'da Çözumsuzlüğün Öyküsü*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Goldstein, J. S. & Pevehouse, J. C. (2014). *International Relations*. Pearson Education, Inc., New Jersey.
- Gökbaş, S. (2016). *Çok Kutuplu Yeni Uluslararası Sistemde 'Güvenlik' Algısı*.
- Gözen, R. (2015). *İdealizm, Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Guliyev, V. (2021). 'Kuşak ve Yol Girişimi Çerçevesinde Çin-Azerbaycan İlişkileri'. M. Dündar, G. Kirilen (Ed.). *APAM Çin Çalışmaları Tarih, Edebiyat, Ekonomi*,

- Uluslararası İlişkiler. Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi APAM Yayınları: 8, Ankara, 129-150.*
- Gürsoy, B. (2005). *Soğuk Savaş'tan Günümüze Asimetrik Tehdit*, Ankara: IQ Kültür Yayıncılık.
- Heywood, A. (2014). *Küresel Siyaset*. (Çev. N. Uslu ve H. Özdemir) Adres Yayınları, Ankara.
- Kafkasyalı M. S. (2015). *Devrim Teorileri ve 'Renkli Devrimler'*.
- Karabayram, F. (2007). *Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası*. Lalezar Kitabevi, Ankara.
- Karabulut, B. (2011). *Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, Barış Kitapevi, Ankara.
- Karantnycky, A. (2006), 'The Fall and Rise of Ukraine's Political Opposition: From Kuchmagate to The Orange Revolution', A. Aslund ve M. McFaul (Ed.). *Revolution in Orange*, Carnegie Endowment Press, s.29-44
- Kavalalı, M. (2006). *Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci: Avrupa Birliği-Romanya İlişkileri*. Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kaya, K. Ercan, M. (2023). 'Enerji Arz ve Güvenliği: Enerji Krizinin Batı'ya ve Türkiye'ye Etkileri', M. Ercan ve E. Gemici (Ed.). *Uluslararası Küresel Güvenlik Sorunları*, Efeakademi Yayıncılık, İstanbul, 65-94.
- Kızılçelik, S. (2008). 'Frankfurt Okulu', Anı Yayıncılık, Ankara.
- Koçakoğlu, M.A. (2021). 'Deng Xiaoping Sonrası Sloganlarla Çin'in Gelişimi', A. M. Dündar ve G. Kirilen (Ed.). *APAM Çin Çalışmaları Tarih, Edebiyat, Ekonomi, Uluslararası İlişkiler*. Asya-Pasifik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi APAM Yayınları: 8, Ankara 129-151.
- Kolasi, K. (2014). 'Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin için Güvenlik', E. Çıtak ve O. Şen (Ed.). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 121-154.
- Kurat, A. N., (2014). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, TTK, Ankara.
- Kuşçu, I. (2014). 'Kırım'ın Rusya'ya Katılımının Bölgesel ve Küresel Etkileri'. H. Çomak, C. Sancaktar, Z. Yıldırım (Ed.), *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi*. Beta Yayınları, İstanbul, 309-334.

- Marshall, T. (2018). *Coğrafya Mahkumları*. (Çev. M. Doğruer). Epsilon Yayınevi, İstanbul.
- Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*, Norton&Company, London
- Mearsheimer, J. (2013). 'Structural Realism', T. Dunne, M. Kurki, S. Smith (Ed.), *International Relations Theories Discipline and Diversity*, Oxford University Press, 77-93.
- Mikail, E. H. (2007). *Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası*. IQ Kültür Sanal Yayıncılık, İstanbul.
- Olçar, K. (2007). *Karadeniz Politikaları ve Türkiye Ukrayna Stratejik İlişkileri*. IQ Kültür Sanal Yayıncılık, İstanbul.
- Pamir, N. (2011). 'Güney Kafkasya ve Enerji'. *Güney Kafkasya Toprak Bütünlüğü, Jeopolitik Mücadeleler ve Enerji*. C. Veliev ve A. Aslanlı (drl.). Berikan Yayınevi, Ankara.
- Pamir, N. (2017). *Enerjinin İktidarı*. HayyKitap, İstanbul
- Polat, D. Ş. (2018). 'NATO ve Rusya Federasyonu'nun Karadeniz Politikaları'. H. Çomak, C. Sancaktar, V. Tatar, B. Ş. Şeker (Ed.), *Karadeniz Jeopolitiği*. Beta Yayınları, İstanbul, 365-390.
- Sapmaz, A. (2008). *Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*. Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Serpin, Telli, A. (2018). 'Karadeniz Enerji Diplomasisi: Boru Hatları Rekabetinin Yeni Kesişme Noktası'. H. Çomak, C. Sancaktar, V. Tatar, B. Ş. Şeker (Ed.), *Karadeniz Jeopolitiği*. Beta Yayınları, İstanbul, 641-652.
- Smith, M., E. (2020). *Uluslararası Güvenlik*. (Çev. R. Gözen, Çev. Ed. E. Büyükkakıncı). Felix Kitap, Ankara
- Sönmezoğlu, F., Güneş, H., Keleşoğlu, E. (2015). *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Der Yayınları, İstanbul.
- Şöhret, M. (2018). 'Dünya'daki Doğal Gaz ve Petrol Talebi Çerçevesinde Karadenizde Enerji Güvenliği'. H. Çomak, C. Sancaktar, V. Tatar, B. Ş. Şeker (Ed.), *Karadeniz Jeopolitiği*. Beta Yayınları, İstanbul, 653-682.
- Tarakçı, N. (2003). *Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji*. Çantay Kitabevi, İstanbul.

- Tataru, C. (2022). ‘Why Don’t We Have Energy Cooperation in the Black Sea Region?’, V. Naumescu, R. Moldovan, D. Petrut (Ed.), *The EU And NATO Approaches To The Black Sea Region*, PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ, Cluj-Napoca, România, 435-460.
- Urhal, Ö. (2009). *Küreselleşen Dünyada Güvenlik*, Adalet Yayınevi, Ankara.
- Uzgel, İ. (2015). ‘Balkanlarla İlişkiler’. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt: II: 1980-2001*. İletişim Yayınları, İstanbul, 481-523
- Walt, S., M. (1987). *The Origins of Alliance*, Cornell University Press, London.
- Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*, Random House, New York.
- Waltz, K., N. (2001). *Man, The State and War*, Columbia University Press,, New York.
- Wendt, A. (1995). Constructing International Politics. *International Security*, 20(1), 71-81.
- Wendt, A. (2016). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*. (Çev. H. Sarı Ertem ve S. G. İhlamur Öner). Küre Yayınları, İstanbul.
- Yanar, S. (2002). *Türk Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya*. IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Yapıcı, M. İ. (2010). *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*. USAK Yayınları, Ankara.
- Yergin, D. (2017). *Petrol*. (Çev: K. Tuncay). Kültür Yayınları, İstanbul.

SÜRELİ YAYINLAR

- Abbasigil, S. Ö. (2017). ‘Son Dönemde Gelişen Türk-Rus İlişkilerinin Enerji Perspektifinden Analizi’. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 4(2): 50-83.
- Abdullahzade, C. (2014). ‘Self Determinasyon ve Ayrılma Açısından Kırım Sorunu’. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 19: 159-205.
- Acar, M. (2019). ‘Yapısal Realizm Çerçevesinden Obama Dönemi ABD Dış Politikasının Orta Doğu’ya Yansımaları’. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 7 (2) , 28-48.

- Açıkel, A. (2022). 'Ukrayna Krizinin Yerelden Uluslararası Soruna Dönüşümü'. *Düşünce Dünyasında Türkiiz*, 9(48): 59-86.
- Adanmış, Z. (2019). 'Soğuk Savaş Sonrası Nato'nun Güvenlik Yaklaşımında Yaşanan Dönüşüm'. *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 6(2), 91-116.
- Ağır, O. (2016). 'Rusya- Ukrayna Krizi'nin Avrasya Ekonomik Birliği Bağlamında Değerlendirilmesi'. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 23-42.
- Ağır, O. (2024). 'Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Küresel Aktörlerin Politik Hedefleri'. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 10(22), 311-326.
- Ağır, O. ve Ağır, Ö. (2017). 'Avrupa Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Süreçlerinin Karşılaştırılması'. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(1), 103-128.
- Akdemir, E. (2014). 'NATO'nun Karadeniz Politikası'. *Karadeniz Araştırmaları*, 42(42): 1-9.
- Akdemir, İ.O. ve İncili, Ö. F. (2024). 'Kuşak-Yol Projesi Kimin İçin? Çin'e Karşı Türkiye'. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(2): 451-468.
- Akgül, F. (2007). 'Rusya'nın Putin Dönemi Avrasya Enerji Politikalarının Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri'. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 3(5): 129-57.
- Akgül, P. (2020). 'Karadeniz'in Bölgesel Güvenlik Kompleksi Olarak İncelenmesi'. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 550-569.
- Akman, H. (2014). 'Kırım Sivastopol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu'. *Turkish Studies*, 9(1): 1-20.
- Aksu, M. ve Turhan, F. (2012). 'Yeni Tehditler, Güvenliğin Genişleme Boyutları ve İnsani Güvenlik'. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(2): 69-80.
- Aktaş, A. B. ve Palabıyık, M. S. (2024). 'Söylemsel Bir İnşa Olarak Kuşak ve Yol Girişimi: Eleştirel Jeopolitik Bir Analiz', *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 60: 1-21.
- Al, A. ve Özdi, B. (2017). 'Karadeniz'in Uluslararası Politik Ekonomisi: Rusya ve Ukrayna İlişkilerinin Yeniden Analizi'. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5(2): 151-167.
- Algün, Y. (2020). 'Çin'in Kuşak ve Yol Projesinin Türkiye Enerji Sektörüne Yansımaları', 4(11): 37-62.

- Alım, E. ve Aksu, F. (2019). 'Rusya Liderliğinde Bir Güç Merkezi Olarak Avrasya Ekonomi Birliği', *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 7(Özel Sayı):1-22.
- Alkan, M. N. (2015). 'Almanya –Rusya İlişkileri Bağlamında Ukrayna Krizi', *Karadeniz Araştırmaları*, 12(45): 89-103.
- Alkanalka, M. ve Eşel, G. (2024). 'I. Dünya Savaşı'ndaki Ateşkes ve Barış Antlaşmalarının Karşılaştırmalı Analizi'. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 1473-1483.
- Allison, R. (2014). 'Russian 'Deniable' Intervention in Ukraine: How and Why Russia Broke the Rules'. *International Affairs*, 90(6): 1255-1297.
- Alptekin, G. (2021). '2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Savaş Sonrası Büyük ve Bölgesel Güçlerin Tepki ve Politikaları', *RUSAD*, 6: 110-130.
- Ancak, O. (2020). 'Yeni Avrasyacılık Bağlamında Güney Kafkasya'da Türkiye ve Rusya'. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75(3), 1113-1144.
- Antonenko, O. (2009). 'Towards A Comprehensive Regional Security Framework In The Black Sea Region After The Russia-Georgia War', *Southeast European and Black Sea Studies*, 9(3): 259-269.
- Arıdemir, H. (2016). 'Karadeniz'e Kıyıdaş Devletler Açısından Montrö Sözleşmesi'nin Sağladığı Denge Rejimi'. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afro-Avrasya Özel Sayısı: 244-253.
- Arslan, İ. (2019). 'Şanghay İş Birliği Örgütü: Çıkarlar/Öncelikler ve Bölgesel İş Birliği Arasında Bir Denge Arayışı'. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(30):289-330.
- Asadov, M. (2021). 'Türkiye'nin Gürcistan Politikasında Rusya Faktörü'. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(17), 255-278.
- Asmus, R. D. (2006). 'Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea' *The GMF*, 15-33.
- Ateş, D. (2008). 'Gerçekçilik Anarşi ve Uluslararası İlişkiler', *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, 4(15), s. 39-60.

- Atıcı Köktaş, N. (2015). 'Saakaşvili Dönemi Gürcistan İç ve Dış Politika Üzerine Bir Değerlendirme', *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2: 95-110.
- Aguinis, H., Cope, A. and Martin, U.M. (2022), 'On the Parable of the Management Scholars and the Russia–Ukraine War.' *British Journal of Management*, 33: 1668-1672.
- Avar, Y. (2021). 'Avrupa Birliği'nin Rusya-Gürcistan ve Rusya-Ukrayna Çatışmalarına Karşı Tutumu: Almanya ve Fransa'nın Liderlikleri.' *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 13(24), 310-321.
- Avcı, A. (2021). 'Güney Kafkasya ve Türkiye Sosyo-Ekonomik İlişkisi'. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2): 195-205.
- Ayaz Avan, E. (2022). 'Avrupa Komşuluk Politikası Bağlamında AB-Ermenistan İlişkileri ve Rusya Etkisi'. *Avrasya Etüdleri* (61), 45-90.
- Aybar, S. ve Özgöker, U. (2009). 'Batı Enerji Güvenliği ve Türkiye'. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 319-334.
- Aybay, R. (2019) 'Montrö Sözleşmesi ve Bazı Güncel Sorunlar', *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21 (1): 2729-2742.
- Aydın, F. (2024). 'Neoclassical Realism Methodology in Foreign Policy Analysis'. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 7(1), 1-12.
- Aydın, F. (2024). 'Neoklasik Realizmin Çin Dış Politikasına Uygulanabilirliği: Kazakistan Örneği', *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, 4(2):123-134.
- Aydın, M. (2004). 'Europe's Next Shore: the Black Sea Region after EU Enlargement', *Institute for Security Studies*, 53: 1-42.
- Aydın, M. (2004). 'Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği', *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1, 33-60.
- Aydın, M. (2023). 'Çariçe II. Katerina'nın Kırım Seyahati (1787) Ve Bu Seyahatin Osmanlı Devleti'ndeki Yansımaları'. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 17 (35): 11-54.
- Aydın Koyuncu, Ç. (2016). 'Güney Akım Projesi Çerçevesinde Bulgaristan Enerji Politikasının Analizi'. *Alternatif Politika*, 8(2): 347-375.

- Aydınlı, N. (2023). 'Türkiye'nin Denge Politikaları ve Enerji'. *Uluslararası İdil - Ural Ve Türkistan Araştırmaları Dergisi*, 5(10), 159-177.
- Ayhan, İ. S. (2015). 'Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Karadeniz Stratejisi'. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(2): 1-22.
- Babahanoglu, V. (2024). 'Putin Dönemi Rus Dış Politikası ve Ukrayna: Mackinder'in Kalbi Kalpgâh', *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 19(2): 378-400.
- Baharçiçek, A. ve Ağır, O. (2015). 'Kırım'ın Rusya Federasyonu'na Bağlanması'nın Rusya'ya Komşu Ülkelere Olası Etkileri'. *Akademik Bakış Dergisi*, 52: 29-47.
- Bahsi-Koçer, F. Ş. ve Gökten, K. (2021). 'Avrasya Ekonomik Birliği: Oluşum, potansiyel ve sınırlılıklar'. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4), 1468-1485.
- Bakan, S. ve Güven, M. E. (2021). 'Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) Örneğinde Bölgesel İşbirliği Örgütlerinin Etkileri ve Akdeniz Üzerine Değerlendirme'. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 528-557.
- Bakan, S. ve Şahin, S. (2018). 'Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler', *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2): 135-152.
- Balcı, O. (2023). 'Tehdit Dengesi Teorisi Perspektifinden Yunanistan'ın Türkiye'ye Yönelik Tehdit Algısı: 2018-2020 Döneminde Doğu Akdeniz'de Türk-Yunan Rekabeti', *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, 3(2): 68-83.
- Barkawi, T. (2017). 'Empire and Order in International Relations and Security Studies', *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*, 1-27.
- Başaran, A. (2020). 'Annexation Of Crimea By Russian Federation, United States and European Union's Economic Sanctions Against Russian Federation, 2014-2018'. *Asya Studies*, 4(11): 91-106.
- Başaran, A. (2020). 'Türkiye-ABD-Rusya İlişkilerinde Karadeniz, 2000-2010', *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 11(1): 43-64.

- Batmaz, T. (2021). 'Avrasya Ekonomik Birliği'nin Üye Ülke Ekonomileri Üzerine Oluşturduğu Etkiler-Beklentiler (2010- 2019)'. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4): 1529-1543.
- Battır, O. (2020). 'Savunmacı-Saldırgan Realizm Ayrımında Türk Dış Politikası Üzerine Bir Değerlendirme'. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1): 143-167.
- Battır, O. ve Yiğittepe, L. (2023). 'Rusya-Ukrayna Savaşında Yaptırımlar ve Enerji Güvenliği; Karşılıklı Ekonomik Bağımlılıklar Perspektifinden Bir Değerlendirme'. *Journal of Management and Economics*, 30(3): 549-573.
- Baylis, J. (2008). 'Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı', *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18): 69-85.
- Bayezit, F. (2017). 'Dengeleme Davranışı Olarak Fırat Kalkanı Operasyonu: Neoklasik Realist Bakış'. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 4(2): 84-112.
- Bayraç, H. N. (2009). 'Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğalgaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma'. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1): 115-142.
- Bechev, D. (2021). 'Turkey's Energy Relations with Russia: How Should the West Respond?', *Frontier Europe*.
- Bekcan, U. (2016). 'Sovyetler Birliği'nin Savaş Öncesi Döneme Bakışı (1933-1939): Nazilerin Avrupa'yı İşgalinin Sorumlusu Kim?', *Uluslararası İlişkiler*, 13(50): 101-118.
- Bilener, T. (2007). 'Ukrayna Dış Politikasını Etkileyen Unsurlar'. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (13): 115-132.
- Bilgiç, M. S. (2016). 'Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım ve Türkiye'ye Etkileri'. *Bilgesam Analiz*, Rusya No: 1317: 1-13.
- Bilginoğlu, M. A. ve Dumrul, C. (2012). 'Türk Ekonomisinin Enerji Bağımlılığı Üzerine Bir Eş-Bütünleşme Analizi'. *Journal of Yaşar University*, 26(7): 4392-4414.
- Bingöl, O. (2014). 'Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörülleri'. *Karadeniz Araştırmaları*, 41(41): 15-38.

- Bingöl, O. (2021). 'Rusya'nın 2000 Sonrası 'Geniş Karadeniz' Politikasının Savunmacı Realist Bakışla Analizi'. *Karadeniz Araştırmaları*. XVIII/72: 829-852.
- Birdişli, F. (2011). 'Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri', *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(31): 149-169.
- Birdişli, F. (2014). 'Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü'. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10(20): 229-56.
- Birdişli, F. ve Gönen, M. (2018). 'Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi Bağlamında Türkiye-İran Arasında Göç ve Sınır Güvenliği', *İran Çalışmaları Dergisi*, 1(2): 11-38.
- Birdişli, F. (2021). Bölgesel Güvenlik.
- Bozkurt, G. S. (2006). 'Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da Kadife Devrimler'. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 9: 151-167.
- Bubandt, N. (2005). 'Vernacular Security: The Politics of Feeling Safe in Global, National and Local Worlds'. *Security Dialogue*, 36(3): 275-296.
- Budak, M. M. (2019). 'Uluslararası Kuruluşlar Bağlamında Türkiye'nin Liderlik Tecrübesi: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü', *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 10(1): 18-31.
- Buyar, C. ve Şener, U. (2022). 'Tarihi perspektiften, Sosyo-ekonomik Değerler Açısından Rusya-Ukrayna Savaşı ve Orta Asya Ülkelerine Etkileri', *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 7 (2): 136-149.
- Buyar, C. ve Şener, U. (2023). 'Tarihin Dönüşü: Rusya-Ukrayna Savaşı, Siyasi ve Ekonomik Tesirleri', *Journal of Academic Value Studies*, 9(4), 284-301.
- Bükülmez, B. ve Küpeli, T. (2007). 'Küresel Güçlerin Karadeniz Stratejilerinin Önündeki Engel: Montrö'. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3(5): 193-218.
- Cabbarlı, H. (2016). 'İki Güç Arasındaki Ukrayna', *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 50: 95-123.
- Canar, B. (2012). 'Soğuk Savaş Sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin Karadeniz Politikası', *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, 7(1): 49-80.

- Canar, B. (2022). 'Yeni Avrupa'nın İnşası Sürecinde Avrupa-Atlantik Güçlerinin ve Rusya Federasyonu'nun Ukrayna Politikaları'. *ViraVerita E-Dergi*(16), 125-164.
- Canar, B. (2024). 'Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-ABD İlişkilerinde Karadeniz'. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 55: 65-91.
- Canar, B. (2024). 'Soğuk Savaş Sonrasında Romanya'nın Karadeniz Politikası'. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (48), 374-407
- Caner, C. (2009). 'AB'ye Üyelik Perspektifinden Romanya'da Kamu Yönetimi Reformları: Yapısal Bir Analiz'. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 1(3): 85-108.
- Carlsson, M., Oxenstierna, S. and Weissmann, M. (2015) 'China and Russia – A Study on Cooperation, Competition and Distrust', June 2015.
- Cin, G, Tekin, H. H. (2021). 'Rusya'nın Hibrit Savaş Kapasitesinin Kırım ve Donbas Vakaları Üzerinden Analizi'. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(37): 203-46.
- Ceyhan, U. Y. (2024). '2004'ten 2024'e Yirminci Yılında Avrupa Komşuluk Politikası'nın Siyasi Analizi', *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 5(2): 378- 439.
- Christensen, T. ve J. Snyder, J. (1990). 'Chain Gangs And Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity', *International Organization*, 44(2):137-168.
- Ciută, F. (2008). 'Region? Why Region? Security, Hermeneutics, and the Making of the Black Sea Region', *Geopolitics*, 13(1): 120-147.
- Coffey, L. ve Kasapoğlu, C. (2023). 'A New Black Sea Strategy for a New Black Sea Reality', *Hudson Institute*.
- Cohen, R. (1978). 'Threat Perception in International Crisis'. *Political Science Quarterly*, 93(1): 93107.
- Cornell, S. E., Jonsson, A., Nilsson, N. ve Häggström, P. (2006). 'The Wider Black Sea Region: An Emerging Hub in European Security.' *Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program*.
- Çağlan, D. (2002). 'AB/Kopenhag Kriterleri Üzerine Bir Yaklaşım'. *Görüş*, 3-4: 67-72.
- Çalışkan, F. (2022). 'Adım Adım Rusya Ukrayna Savaşı ve Üçüncü Tarafların Sürece Etkisi'. *EURO Politika*(14): 35-47.

- Çelik K. E. ve Erol M. S. (2018). 'Aralık 2017 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi Bağlamında ABD'nin Karadeniz Politikası ve Türkiye', *Karadeniz Araştırmaları*, XV/60: 100-123.
- Çeliker İ. (2024). 'Tam Hâkimiyetin Coşkusu: Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin Meclis'te Kabulü', *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(92):1460-1478.
- Çelikpala, M. (2010). 'Security in the Black Sea region'. *Commission on the Black Sea Policy Report*, 2, 23.
- Çelikpala, M. (2012). 'Başarısız Devlet- Demokratik Model Ülke Sarmalında Gürcistan'ın 20 Yıl'. *OAKA*, 7(14): 1-35.
- Çelikpala, M. (2014). 'Energy Security: NATO's New Threat Perception'. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(40), 74-99.
- Çetinkaya, H. (2024). 'Güç Kullanımı Bağlamında NATO'nun Karadeniz'in Kuzeyinde ve Hazar'da Enerji Güvenliği Politikaları'. *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 5(2): 440-502.
- Çetinkaya, Ş. ve Öztürk, A. (2019). '2006-2009 Doğal Gaz Krizleri Sürecinde Türkiye'nin 'Güvenilir Güzergâh' Tezinin Enerji Güvenliği Bağlamında Değerlendirilmesi'. *Karadeniz Araştırmaları*. 16(63): 401-415.
- Çıtak, E. (2016). 'Bölgesel Güvenlik Denkleminde Türkiye-Azerbaycan Enerji İlişkisinin Önemi', *Bölgesel Çalışmalar*, 1(1): 117-139.
- Çelikaslan, M. N. (2022). 'Ukrayna-Rusya Savaşı: Avrupalı Bir Millet'in Yıkımı', *Türk Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 3(1): 53-65.
- Demir, K. A. (2019). 'Karadeniz'in Türkiye için Kıyusal Jeopolitik Açından Önemi'. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(32): 573-604.
- Demirağ, Y. (2005). 'Turkish-Georgian Relations from Independence to Velvet Revolution'. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(7): 125-155.
- Demirel, E. (2019). 'Güç Dengesi Teorisi Perspektifinden Birleşmiş Milletler'. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2): 575-601.
- Demirel, E. (2019). 'Rus Dış Politikasında Güvenlik Faktörü'. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(28): 243-265.
- Demirkaya, Y. (2020). 'Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı: Sivil İşbirliği Stratejileri'. *Kent Akademisi*, 13(4): 751-760.

- Demirtepe, M. T. (2024). 'Güvenliği Yeniden Değerlendirmek: Stratejik İttifaktan Hayal Kırıklığına Ermenistan'ın KGAÖ Yolculuğu', *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 22(54): 2495-2522.
- Demirtepe, M. T. ve Omonkulov, O. (2024). 'Rus Büyük Güç Bölgeselciliği ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü: Stratejik Araçsallaştırma ve Sınırlılıkları', *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 69: 117-128
- Denizci, G. ve Marangoz, M. (2019). 'Avrasya Ekonomik Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Üyesi Ülkeler ile Türkiye'nin Dış Ticaretinin Karşılaştırmalı Analizi'. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16): 414-431.
- Derman, G. S. (2016). 'Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Dönemi Rus Dış Politikası Paradigmaları', *Akademik Bakış*, 10(19): 283-295.
- Derman, G. S. ve Ongarova, Y. (2014). 'Ukrayna'da Siyasi Kriz'. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 42: 11-23.
- Deveci Bozkuş, Y. (2023). 'NATO'nun Genişleme Politikası, Kafkasya ve Türkiye ile İlişkiler'. *Journal of Balkan and Black Sea Studies*(10): 61-89.
- Dinçer, M. (2023). 'Montrö Sözleşmesi Bağlamında Karadeniz'de Türkiye-Rusya İlişkileri', *Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi*, 3(1): 50-57.
- Dreyer, I. ve Popescu, N. (2014). 'Do Sanctions Against Russia Work?'. *European Union Institute for Security Studies*, 35: 1-4.
- Dunford, M. ve Liu, W. (2018). 'Chinese perspectives on the Belt and Road Initiative', *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*.
- Durdular, A. (2016). 'Çin'in "Kuşak-Yol" Projesi ve Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi'. *Avrasya Etüdleri*, 49: 77-97.
- Düzgün, D. M. (2020). 'Realizm Teorisinin Ortaya Çıkışı ve Gelişme Evreleri'. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(47), 256-276.
- Ece, N. J. (2022). 'Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Dış Ticaret ve Küresel Güvenliğe Etkisi: Montrö Boğazlar Sözleşmesinin Savaşın Genişlemesinin Önlenmesine Katkısı', *Kent Akademisi*, 15(3): 1391-1412.

- Efe, H. (2012) 'The European Union's Black Sea Region Policy'. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 16: 1-15.
- Elekdağ, Ş. M. (2017). '81. Yılında Montrö Sözleşmesi'nin Karşılaştığı Güvenlik Sorunları ve Sözleşmenin Feshi ve Tadili İçin Girişimler Vukuunda Karşılaşılabilecek Senaryoların Analizi', *Avrasya İncelemeleri Merkezi*: 12.
- Emerson, M. (2008). 'The EU's New Black Sea Policy: What Kind of Regionalism is This?', *Centre for European Policy Studies*, 297.
- Eminoğlu, A. ve Demir, S. (2018). 'Küresel Rekabetin Karşılaştırmalı Bir Analizi: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgü'tü (NATO) ve Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)'. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(52): 115-142.
- Ercan, M. (2015). 'Uluslararası Hukuk Normları Bağlamında Kırım Meselesi: Self Determinasyon mu? İlhak mı?'. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 36:95-113.
- Erdil, B. (2021). 'Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İşgaline Etki Eden Süreç ve Ukrayna Jeopolitiği'. *Karadeniz Araştırmaları*, 18(69): 47-56.
- Erkal, H. Y. (2018). 'Enerji Güvenliğine Yönelik Tehditler ve Enerji Güvenliği Politikalarındaki Değişim'. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2): 63-78.
- Erkan, A. Ç. (2015). 'Enerji Arz Güvenliğinde Enerji Nakil Hatları Güzergahlarının Önemi ve Karadeniz'. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 45: 127-150.
- Erkan, S. (2016). '2008 Rusya Gürcistan Savaşı ve Uluslararası Toplum', *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17: 41-64.
- Eroğuz, E. (2023). 'Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı Çerçevesinde Rusya'nın Gürcistan, Kırım ve Ukrayna Müdahaleleri'. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(28): 229-245.
- Erol, M. S. (2014). 'Ukrayna-Kırım Krizi' Ya da 'İkinci Yalta Süreci', *Karadeniz Araştırmaları*, 41(41):1-14.
- Erol, M. S. Demir, S. (2012). 'Amerika'nın Karadeniz Politikasını Yeniden Değerlendirmek'. *Akademik Bakış*, 6(11): 17-33.

- Gause, F. (2003). 'Balancing What? Threat Perception and Alliance Choice In The Gulf'. *Security Studies*, 13(2), 273–305.
- Genç, A., Avcı, T., ve Sevgin, H. (2017). 'Karadeniz Ekonomik İşbirliği Üye Ülkelerine İlişkin Etkinlik Analizi: TOPSIS, ARAS ve MOORA Yöntemleriyle Bir Uygulama'. *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, 4(2): 15-40.
- Glaser, C. L. (1997). 'The Security Dilemma Revisited'. *World Politics*, 50(01): 171–201.
- Gordon, D. F., Tong, H. ve Anderson, T. (2020). 'Beyond the Myths – Towards a Realistic Assessment of China's Belt and Road Initiative: The Development-Finance Dimension', *The International Institute for Strategic Studies*.
- Gökırmak, M. (2010). 'Beyaz Rusya'nın Denge Stratejisi ve Rus Dış Politikasına Etkisi'. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 6(12): 7-32.
- Göral, E. (2011). 'Avrupa Enerji Güvenliği ve Türkiye'. *Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 19(2): 117-139.
- Gretskiy, I., Treshchenkov, E. ve Golubev, K. (2014). 'Russia's Perceptions and Misperceptions of the EU Eastern Partnership'. *Communist and Post-Communist Studies*, 47(3-4): 375–383.
- Gül, U. (2022). 'Amerika Birleşik Devletleri'nin Latin Amerika Müdahaleciliğinde Saldırgan Realizm Etkisi'. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 24(2): 233-251.
- Güler, A. (2018). 'Suriye ve Ukrayna Krizleri Çerçevesinde ABD Rusya İlişkileri', *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2): 296-312.
- Gülmez, N. ve Tahancı, B. (2014). 'Soğuk Savaş Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi'. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14(25): 225-52.
- Güngör, B. (2013). 'Kafkasya Bölgesinde Uluslararası Aktörlerin Değişmeyen Mücadele Alanı: Gürcistan', *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6: 37-54.
- Günyel, C. ve Tercan, C. (2024). 'Postyapısalcılık Kuramının "Öteki Kimlik" Yaklaşımı Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası NATO-Rusya Federasyonu İlişkilerinin Analizi'. *Akademik Hassasiyetler*, 11(26): 1-19.
- Gürseler, C. (2014). 'Kırım'ın Self Determinasyonu Nasıl Yorumlanabilir?'. *Karadeniz Araştırmalar Dergisi*, 43: 87-115.

- Gürses, E. H. (2001). 'Kafkasya'da Uluslararası Rekabet'. *Avrasya Dosyası*, 7(1): 250-273.
- Halidov, İ. (2015). 'Çok Kutuplu Dünya Sistemi İçin Rusya'nın Desteklediği Bölgesel ve Uluslararası Örgütler'. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*(51), 332-345.
- Hamilton D. (2008). 'A Transatlantic Strategy for the Wider Black Sea', *Center for Transatlantic Relations*, 319-336.
- Hamzaoglu, H. (2021). 'Rus Jeopolitiğinde Deniz Gücünün Önemi ve Rusya Federasyonu'nun Güncel Akdeniz Stratejisi', *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16(1): 166 – 185.
- Hamzaoglu, H. (2021). 'Rusya–Avrupa Birliği İlişkilerinde Enerji Etkeni ve “Kuzey Akımı-2” Boru Hattı Projesinin Jeopolitik İçeriği'. *Alanya Akademik Bakış*, 5(1): 265-286.
- Harunoğulları, M. (2017). 'Enerji Kaynaklarının Jeopolitiği ve Küresel Güçlerin Enerji Politikaları', *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(1):146-171
- Hasanoğlu, M., Memmedov, A. ve Maharramov, B. (2021). 'İkinci Karabağ Savaşı Sonrası Azerbaycan - Türkiye İlişkileri'. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(3): 522-529.
- Herpspring D. R. ve McDermott, R. N. (2010). 'Serdyukov Promotes Systemic Russian Military Reform', *Orbis*, 54(2): 284-301.
- Herz, J. H. (2003). 'The Security Dilemma in International Relations: Background and Present Problems'. *International Relations*, 17(4): 411–416.
- Huang, C. (2015). 'Balance of Relationship: The Essence of Myanmar's China Policy'. *The Pacific Review*, 28(2): 189-210.
- Huang, Y. (2016). 'Understanding China's Belt & Road Initiative: Motivation, Framework and Assessment', *China Economic Review*: 314-321.
- Hürsoy, S. ve Kutlu, E. (2018). 'Yenilenen Avrupa Komşuluk Politikası Perspektifinden Avrupa Birliği'nin Doğu Komşularına Yaklaşımı'. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 9(2): 169-189.

- Hüseynov, F. (2003). 'Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Oluşumunun Hukuki Boyutları'. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(4): 387-401.
- Ignatov, D., (2024). 'Problems and Prospects of Creating an International Gas Hub in Turkey and Strengthening Russia's Position'.
- Ikenberry, J. G. (2014) 'From Hegemony to the Balance of Power: The Rise of China and American Grand Strategy in East Asia', *International Journal of Korean Unification Studies*, 23(2): 41-63.
- İlter, E. ve Kınık, H. (2017), Türkiye'nin Enerji Denklemi: Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı ve Türk Akımı, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 1(18): 185-200.
- İkiz, A. (2018). 'Tek Kuşak Tek Yol Projesi ve Türkiye'ye Olası Etkileri', *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(72): 1688-1700.
- İmanbeyli, V. (2014). 'Ülke İçi Krizden Uluslararası Soruna Ukrayna-Kırım Meselesi. *SETA*, 36: 1-8.
- İncekara, R. ve İncekara, B. (2015). 'Avrasya Ekonomik Birliği ve Politik Ekonomik Etkileri'. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1): 111-129.
- İsayev, T. (2023). 'Ermenistan'ın Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nü (KGAÖ) II. Dağlık Karabağ Savaşı'na Dahil Etmeye Yönelik Eylemlerinin Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi'. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25(2): 685-729.
- İsmayıl, E. ve Aliyev, B. (2016). 'Türkiye-Rusya İlişkilerinde Enerjinin Rolü' *TYB Akademi*, 6(17): 187-201.
- İşyar, Ö. G. . (2008). 'Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama'. *Gazi Akademik Bakış*, 2(3): 1-42.
- İyiat, B. (2020). 'Uluslararası İlişkiler Disiplininde Güvenlik Kavramı ve Kopenhag Okulu'. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5): 3-13.
- Jervis, R. (1978). 'Cooperation Under the Security Dilemma', *World Politics*. 30(2): 167-214.
- Kaçmaz, M. (2020). 'Avrasya Denkleminde Jeopolitik Kırılma; Ukrayna', *Türk Coğrafya Dergisi*, 74: 157-165.
- Kaiser, M. J. (2020). 'Offshore oil and gas records circa 2020'. *Ships and Offshore Structures*, 1-37.

- Kalkan Küçüksoğak, Ö. (2012). 'Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması', *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 4(14): 202-208.
- Kamacı, F. (2021). 'Güvenlik Politikalarının Geleneksel İki Yüzü: Realizm ve İdealizm'. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2): 85-95.
- Kamalov, İ. (2009). 'Karadeniz Bölgesindeki Bazı Güncel Sorunlar'. *Karadeniz Araştırmaları*, 21(6): 13-21.
- Kan, K. ve Dede, G. (2022). 'Realist Güvenlik Anlayışının Yol Haritası: Offshore Dengeleme Çerçevesinde ABD'nin Afganistan'dan Çekilmesi'. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25(1): 88-103.
- Kanbolat, H., 'Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği', *Stratejik Analiz*, 72: 24- 36.
- Kaplan, F. (2023). 'Hibrit Savaş' Teriminin İkinci Lübnan Savaşı ve Rusya'nın Kırım'ı İlhakı Kapsamında İncelenmesi'. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 19(45): 393-420.
- Karabulut, A. ve Değer, F. (2015). 'Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Realist Yaklaşım'a Genel Bakış'. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2): 69-79.
- Karagöl, E. T. ve Kızılkaya, M. (2015). 'Rusya-AB-Türkiye üçgeninde Türk Akımı'. *SETA Perspektif*, 105: 1-6.
- Karpuzcu, T. (2020). 'Neo-Realist Teori Işığında Fransa'nın Büyük Güç Olarak Yeniden Değerlendirilmesi', *R&S -Research Studies Anatolia Journal*, 3(4):270-286.
- Kasım, M. (2022). 'Rusya'nın 2022 Yılındaki Ukrayna İşgaline Karşı Büyük Güçlerin Tepkileri'. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(3): 741-753.
- Katıtaş, G. (2019). 'Asya'da Çin ve Rus Bölgeselciliği: Modern İpek Yolu Projesi ve Avrasya Ekonomik Birliği'. *International Journal of Political Science and Urban Studies*, 7: 119-141.
- Kaya, S. (2008). 'Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar'. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(03): 83-111.
- Kaya, S. (2022). 'Baltık Ülkelerinin Batı Yöneliminin Tehdit Dengesi Kuramı Bağlamında Analizi'. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 18(43): 547-78.

- Kaya, S. (2023). 'Bölgeselcilik Tartışmaları Işığında Merkezi Asya'nın Güvenlik Mimarisini Anlamak'. *Tesam Akademi Dergisi*, 10(1): 187-224.
- Keçeci, A. İ. (2021). 'Avrupa Birliği'nin Kafkasya Politikası'. *EURO Politika*, (6): 31-36.
- Kesim, M. F., (2024). 'Özgür ve Açık Hint Pasifik Vizyonu ile Kuşak Yol İnisiyatifi'nin Orta Doğu'ya Siyasi ve Ekonomik Etkileri'. *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 15(1): 37-61.
- Keskin, M. (2015). 'Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi'. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(2): 45-62.
- Keyvan, Ö. Z. (2022). 'ABD- Çin Rekabetinde Tayland'ın Hedging Stratejisi'. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (52): 313-331.
- Kılılıoğlu, M. ve E. (2024). 'Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakı ve Jeopolitik Yansımaları'. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(4): 1663-1680.
- Konak, A. (2019). 'Kırım'ın İlhakı ile Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri'. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 4(8): 80-93.
- Korkmaz, N. (2016). 'Bulgaristan'ın Karadeniz Politikası ve Avrupa Birliği'nin Etkileri'. *Karadeniz Araştırmaları*, 13(49): 33-46.
- Köylü, K. M. (2017). 'Türkiye'nin Güney Kafkasya Ülkeleri ile Finansal Bağları ve Bölgedeki Ticari Varlığı'. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(7): 20-32.
- Ketenci, A. (2024). 'Saldırgan Realizm Perspektifinden Rusya'nın Kırım'ı İlhakı (2014)'. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(27): 65-75.
- Khudaykulova, M., Yuanqiong, H. ve Khudaykulov, A. (2022). 'Economic Consequences and Implications of the Ukraine-Russia War'. *International Journal of Management Science and Business Administration*, 8(4): 44-52.
- Kılınç, D. (2008). 'Self-Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi'. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1-2): 949-982.
- Kirshner, J. (2019). 'Offensive Realism, Thucydides Traps, and The Tragedy of Unforced Errors: Classical Realism and US-China Relations'. *China International Strategy Review*, 1, 51-63.

- Kocatepe, Ö. F. (2022). ‘Türk Cumhuriyetleri’nin Bölgesel Güvenlik Kaygıları Bağlamında Uluslararası Örgütlerle İş Birliği’, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 130(254): 407-434.
- Koçak, M. (2015). ‘Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğru Ukrayna’. *Analiz*, 135: 1-32.
- Koçer, B. ve Gökten, F. Ş. (2021). ‘Avrasya Ekonomik Birliği: Oluşum, Potansiyel ve Sınırlılıklar’, *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4): 1468-1485.
- Koçer, G. (2007). ‘Karadeniz’in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye’. *Akademik Bakış*, 1(1): 195-217.
- Kodaman, T. (2007). ‘Soğuk Savaş Sonrası Rusya’nın Karadeniz Politikası’. *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 3(3): 141-150.
- Konak, A. (2019). ‘Kırım’ın İlhakı ile Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri’. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 4(8): 80-93.
- Korkmaz, D. (2023). ‘Türk Dış Politikası’nda “Merkez Ülke” Kavramı ve Enerji Politikası İlişkisi: TürkAkım Boru Hattı Örneği’. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 23(2): 185-199.
- Korkmaz, N. (2016). ‘Bulgaristan’ın Karadeniz Politikası ve Avrupa Birliği’nin Etkileri’, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 49: 33-46.
- Kostak, E. (2024). ‘Soğuk Savaş Döneminde Savunma İttifakı Olarak NATO’nun Kurulması ve Türkiye’nin Üyeliğine Giden Yol’. *History Studies* 16(2): 201-23. ,
- Koutroumpis, J. (2020): ‘Russia – Turkey: An Ambiguous Energy Partnership’, *Journal of Liberal Arts and Humanities (JLAH)*, 1(4): 41-47.
- Kökyay, F. (2020). ‘Neorealizm Kuramı ve Türkiye’nin Doğu Akdeniz Enerji Politikası’, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(3): 2504-2528.
- Köse, İ. (2020). ‘Soğuk Savaş Sonrası Dönem Karadeniz’de Güç Mücadelesi’, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, (29): 203-226.
- Kramer, M. (2008). ‘Russian Policy Toward the Commonwealth of Independent States: Recent Trends and Future Prospects’. *Problems of Post-Communism*, 55(6): 3–19.
- Kubicek, P. (2009). ‘The Commonwealth Of Independent States: An Example Of Failed Regionalism?’ *Review of International Studies*, 35(S1): 237-256.

- Kurakcı, A. B. ve Dursun, R. (2023). 'Ukrayna-AB-NATO İlişkisi Bağlamında Rusya'nın Kırım Müdahalesi'. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(1): 84-107.
- Kurt, S. (2015). 'NATO ve AB'nin Karadeniz Bölgesine Yönelik Politikaları', *The Journal of Academic Social Science Studies*, 31: 403-419.
- Kurt, S. (2021). 'Donmuş Çatışma Çözümüne İki Farklı Yaklaşım: Azerbaycan ve Gürcistan'. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1): 138-161.
- Kutcherov, V. Morgunova M. Bessel V. ve Lopatin A. (2020). 'Russian Natural Gas Exports: An Analysis Of Challenges and Opportunities', *Energy Strategy Reviews*, 30:1-10.
- Kutlu, E. ve Cengiz, Ç. (2021). '21. Yüzyılda Avrupa Birliği – Azerbaycan İlişkileri: Zorluklar, Fırsatlar ve Türkiye'. *Bilim ve İnovatif Teknolojiler Dergisi, Nisan Özel Sayı*: 40-52.
- Kuzio, T. (2005). 'From Kuchma to Yushchenko Ukraine's 2004 Presidential Elections and the Orange Revolution'. *Problems of PostCommunism*, 52(2): 29–44.
- Kydyralieva, S. K. ve Abdıbartova, B. (2018). 'Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün Merkezî Asya'daki Etkinsizliği'. *Bilge Strateji*, 10(18): 93-109.
- MacFarlane, S. N. ve Weiss, T. G. (1992). 'Regional Organizations and Regional Security'. *Security Studies*, 2(1): 6–37.
- Mardan, M. (2020). 'Rus Üslerine Ev Sahipliği Yapan Ülkelerdeki Krizlere Rusya'nın Askeri Müdahaleleri'. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 22(1): 108-128.
- Marples, D. R. ve Duke, D. F. (1995) 'Ukraine, Russia, and the Question of Crimea, Nationalities Papers' *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 23(2): 261-289,
- Marxsen, C. (2014). 'The Crimea Crisis - An International Law Perspective'. *Zeitschrift für Ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 74: 367-391.
- Mearsheimer. J. J. (1995). 'The False Promise of International Institutions'. *International Security*, 19(3): 5-49.
- Mearsheimer, J. J. (2014). 'Why The Ukraine Crisis Is the West's Fault'. *Foreign Affairs*, September-October: 1-12.
- Merdan, A. S. (2021). 'Avrasya Jeopolitiğinde Türkiye'nin Enerji Politikaları: TANAP ve Türk Akımı'. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 17(2): 457-473.

- Moret, E. Giromelli, F. ve Bastiat-Jarosz, D. (2017). 'Sanctions on Russia: Impacts and Economic Costs on the United States', *Geneva International Sanctions Network*.
- Morgil, O. (2006). 'Kopenhag Ekonomik Kriterleri ve Türkiye'nin Uyum Süreci'. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 5(2): 91-102.
- Morkva, V. (2021). 'Rusya'nın 2014 İlhakı Sonrası Kırım'da Kırım Tatar Halkının Durumu'. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 21(2): 375-397.
- Musaoğlu, N. ve Efeğil, E. (2009). 'The EU's Black Sea Synergy', *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2): 307-318.
- Novikau A. ve Muhasilović J. (2023). 'Turkey's Quest To Become A Regional Energy Hub: Challenges And Opportunities'. *Heliyon*. 9(11): 1-11.
- Oğurlu, E. (2010). 'Ağustos 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya Politikası'. *Avrasya Etüdleri*, 38(2): 99-127.
- Oktav, Ö. Z. (2022). 'Ukrayna Savaşı'nın Türkiye-Rusya ilişkilerine olası etkileri: Fırsatlar ve krizler', *Bilgi Strateji*, 13(23): 17-22.
- Oktay, Emel G. (2006). 'Türkiye'nin Avrasya'daki Çok Taraflı Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü', *Uluslararası İlişkiler*, 3(10): 149-179.
- Oktay, E. O. (2003). 'Karadeniz Bölgesi'nde İşbirliği ve Avrupa Birliği'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne Yaklaşımı'. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1): 243-253.
- Okur, M. A. (2017). 'Bir Kuşak, Bir Yol' Projesi'nin Jeopolitiği, Türk Kuşağı ve Uygurlar', *Akademik Hassasiyetler*, 4(8): 45-55.
- Orhan, E. (2022). 'The Effects Of The Russia - Ukraine War On Global Trade', *Journal of International Trade, Logistics and Law*, 8(1): 141-146.
- Ozan, E. (2017). 'Ukrayna Krizi ve Avrupa Güvenlik Mimarisinin Geleceği'. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(1): 1-19.
- Öncü, A. S. ve Ekinci, O. (2014). 'İkinci Dünya Savaşı Öncesi Beklenmeyen Gelişme: 23 Ağustos 1939 Tarihli Alman Rus Paktı', *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 182(182): 241-264.
- Önder, E. (2022). 'Ukrayna-Rusya Savaşının Politik Yansımaları', *Avrasya Dosyası Dergisi*, 13(2): 38-59.

- Örnek, S. ve Mızrak, B. (2016). 'Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs'ın Enerji Kaynakları ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları', *Bilge Strateji*, 8(15): 13-32.
- Özalp, M. (2013). 'Ukrayna Krizi Ekseninde Türkiye ve AB Enerji Güvenliği', *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(1): 103-118.
- Özarslan, B. B. (2012). 'Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz'de Güvenlik Politikaları ve Türk-Rus İlişkileri', *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 7(1): 135-166.
- Özcan, A. B. (2011). 'Uluslararası Güvenlik Sorunları ve ABD'nin Güvenlik Stratejileri'. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11(22): 445-466.
- Özcan, O. ve Ozcan, Y. (2023). 'Rusya'nın 2014 Yılı Kırım'ı İlhakının Avrupa Birliği Ülkelerinin Askeri Harcamalarına Etkisi'. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(1): 445-469.
- Özçelik, A. O. ve Zandaradze, S. (2020). 'Avrupa Birliği Doğu Ortaklığı Projesinin Gürcistan'a Etkisi'. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 8(1): 167-193.
- Özder, A. (2013). 'Avrasya Kavramı ve Önemi', *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 2(2): 65-88.
- Özdoğan, M. (2009). 'Realizm ve Neorealizm Bağlamında Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Anlayışının Değerlendirilmesi' *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1): 01-24.
- Özer, Ç. (2023). 'Soğuk Savaş Sonrası Rekabet ve İş Birliği Çerçevesinde Türkiye Rusya Siyasi İlişkileri'. *Akademik Hassasiyetler*, 10(Cumhuriyet Özel Sayısı): 152-171.
- Özer, E. (1997). 'The Black Sea Economic Cooperation And Regional Security. Perceptions', *Journal of International Affairs*, 2(3): 1-14.
- Özer, S. (2008). 'Avrupa Birliği Rusya ve ABD'nin Avrupa Güvenliğine Farklı Yaklaşımlarının Transatlantik İttifakına Etkileri' *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 170-195.
- Özgen, C. (2017). 'Türkiye'nin Karadeniz'de Deniz ve Enerji Güvenliğine Yönelik Faaliyetleri', *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2): 49-84.
- Özlem, K. (2007). 'Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Romanya'nın Dış Politikasında Batı Dünyası ve Türkiye'yle İlişkiler'. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 14: 35-47.

- Özlem, K. (2008). 'Bulgaristan Türklerinin Tarihsel Süreç İçerisinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri'. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2): 341-371.
- Özsoy, B. (2022). 'NATO'nun Genişlemesi ve Kazakistan Olayları Bağlamında Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün Geleceği'. *Rusya Araştırmaları Dergisi*, 8: 101-25.
- Özsoy, B. (2022). 'Rusya-Ukrayna Savaşı ve Türk Devletleri Teşkilatı Ülkeleri', *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*, 22(2): 549-576.
- Özlem, K. (2007). 'Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Romanya'nın Dış Politikasında Batı Dünyası ve Türkiye'yle İlişkiler'. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 14: 35-47.
- Özlük, E. (2017). 'Dengeleme mi Peşine Takılmak mı? Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek', *Akademik Bakış*, 10(20): 221-263.
- Öztopal, M. K. (2018). 'Önde Gelen Uluslararası Örgütlerin Kırım'ın Yasadışı İlhakına Tepkileri'. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 19:105-36.
- Öztopal, M. K. ve Yiğittepe, L. (2020). 'Türkiye'nin Enerji Güvenliği Bağlamında Doğu Akdeniz'de Enerji Rekabeti'. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 259-272.
- Öztürk, A. (2009). 'Rusya-Gürcistan Krizi: Yerel Bir Çatışma, Küresel Yansımalar'. *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*. 4.7: 1-27.
- Öztürk, T. ve Durak, İ. N. (2022). 'Çin Enerji Politikası: ABD ile Rekabetin Tehdit Dengesi Kuramı Bağlamında Değerlendirilmesi', *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 3(1): 1-40.
- Palabıyık, M. S. (2016) 'Sadabad Paktı (8 Temmuz 1937): İttifak Kuramları Açısından Bir İnceleme'. *Ortadoğu Etütleri* 2(1): 147-79.
- Polat, D. Ş. (2017). 'NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz'. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5(Özel Sayı): 51-66.
- Poulshock, M. (2024). 'On the Unification of Neorealism and Neoliberalism'.
- Progonati, E. (2015). 'Rusya'nın Balkanlar Politikası', *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 45:105-125.
- Purtaş, F. (2005). 'Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askerî İlişkileri'. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 1(2): 7-31.

- Sağlam, M. (2014). '21. Yüzyılda Küresel Rekabetin Zemini Ukrayna'. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(02): 435-444.
- Salıs, E. ve Topal, C. (2024). 'Türkiye'nin Karadeniz Politikasının Rus Uzman Topluluğu ve Devlet Yapıları Tarafından Değerlendirilmesi'. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(1): 140-168.
- Samur, H. (2015). 'Avrupa Komşuluk Politikası ve Amaçları'. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(27): 18-35.
- Sanders, D. (2021). 'Can China promote stability in the Black Sea Region?', *Southeast European and Black Sea Studies*,
- Sarıbeyoğlu Skalar, M. ve Cecanpınar, H. (2021). '85. Yılında Montrö Boğazlar Sözleşmesi: Türkiye ve Karadeniz'e Kıyıdaş Devletler Açısından Önemi'. *Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 29(1): 57-86.
- Sarıkaya, G. (2017). 'Rusya'nın Kırım'ı İlhakından Sonra Kırım Tatar Milli Meclisi ve Kırım Tatar Türklerine Yönelik Baskılar'. *Karadeniz Araştırmaları*, 14(55): 85-100.
- Sarıkaya, Y. (2010). 'Turuncuya Veda: Ukrayna'nın Kritik Seçimi'. *Karadeniz Araştırmaları*, 25(25): 1-10.
- Sanders, S. (2021). 'Can China Promote Stability in the Black Sea Region?', *Southeast European and Black Sea Studies*,
- Sarıkaya, Y. ve Öztopal, M.K. (2022). 'Türkiye'nin Enerji Öbeği Olma Stratejisinin Doğal Gaz Sektörü Bakımından Değerlendirilmesi'. *Karadeniz Araştırmaları*. XIX/76: 1025-1041.
- Satır, M. E. (2024). 'Kötülük, Teodise ve Siyaset İlişkisini Vietnam Savaşı Özelinde Değerlendirmek'. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (50): 184-206.
- Schislyaeva, E. Evgrafova, I. Butakova, N. ve Mishalchenko, Y. (2022). 'The EU - Russia - Turkey Energy Triangle: Legal and Economic Conditions of Gas Transportation via the TurkStream Pipeline', *Transportation Research Procedia*, 63: 1984-1990.
- Semericioğlu, H. (2016). 'Ukrayna Krizi Bağlamında AB-Rusya İlişkilerinin Ekonomi Politikası'. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2): 188-202.

- Serdar, İ. (2015). 'Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm Ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış', *The Journal Of Europe - Middle East Social Science Studies*, 1(1): 14-38.
- Sergunin, A. (2013). 'AB'nin Doğu Ortaklığı Projesi ve Rusya'nın Güney Kafkasya Politikaları: Ortak Bir Algı Geliştirmek'. *Bilge Strateji*, 5(8): 17-36.
- Sevim, C. (2012). 'Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği'. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 7(26): 4378-4391.
- Sezer, S. (2024). 'Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Jeopolitik Sonuçları'. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1): 158-180.
- Shimko, K. I. (1992). 'Realism, Neorealism, and American Liberalism', *The Review of Politics*, 54(02): 281-301.
- Sıvış, E. (2019). 'Bölgeselcilik Kavramı Işığında Karadeniz Bölgesi: Soğuk Savaş Sonrası Dış Politika Dinamikleri', *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(4): 563-577.
- Sıvış, E. (2019). 'The Crimean Annexation Crisis And Its Economic Consequences: EU Sanctions, U.S. Sanctions And Impacts On The Russian Economy'. *Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 27(1): 53-79.
- Sönmez, A. S. (2015). 'Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri'. ,(27).
- Sönmez, A.S. ve Bıçakçı, H., Yıldırım, C. (2015). 'Kırım Sorunu Bağlamında Rusya Ukrayna İlişkilerinin Analizi'. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1 (3): 656-670.
- Sönmez, P. (2016). 'The EU's Black Sea Initiatives and Their Effects On Migration Control and Security Cooperation'. *Karadeniz Araştırmaları*, 13(49): 1-16.
- Šekarić, N., and Lazić, V. (2020) 'The Western Balkans' Energy Security in a Triangle: The Role of the EU, Russia and Turkey. In: Security Challenges and the Place of the Balkans and Serbia in a Changing World'. *Institute of International Politics and Economics; Faculty of Security Studies, Belgrad*: 119-133.

- Şakı, M. (2020). 'Çin'in Dünya Ekonomisindeki Yeni Yüzü: Kuşak ve Yol Projesi', *İktisat ve Toplum*, 114: 4-11.
- Şanlı, B. (2008). 'Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği'nin Olabilirliği', *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1): 13-30.
- Şebin, E. ve Akbaş, Z. (2024). 'Saldırgan Realist Perspektiften Çin-ABD İlişkileri: 2000'li Yıllardan Günümüze'. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (79): 75-94.
- Şen, M. Ö. (2024). 'Obama Dönemi ABD-Çin İlişkilerinde Ekonomi: Bir Dengeleyememe Hikayesi', *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 7(13):.72-98.
- Şihaliyev, E. (2013). 'Ermenistan-Azerbaycan Çatışmasının Yakın Geleceği: Barış Mı? Savaş Mı? Yoksa Ateşkes Mi?'. *Ermeni Araştırmaları*, 45:73-92.
- Tang, S. (2009). 'The Security Dilemma: A Conceptual Analysis'. *Security Studies*, 18(3): 587–623.
- Taşdemir, F. ve Özer, A. (2015). 'Uluslararası Hukuk Açısından Kırım Sorunu: Kosova'nın Rövanşı mı?'. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1): 43-61.
- Telli, A. (2014). 'Rusya-Ukrayna Krizinin Enerji Güvenliğine Etkileri'. *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi*. 23-24 Eylül 2014, Kocaeli, 369-381.
- Tezcan, E. (2004). 'Avrupa Birliği'ne Katılma yolunda Bulgaristan, Romanya ve Türkiye: Komisyonun 2003 İlerleme Raporları Işığında Bir Karşılaştırma'. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 3(2): 95-109.
- Tokatlı, S.G. (2022). 'Klasik Realizm ve Neorealizm Kuramının İncelenmesi: Devlet Kavramına Yönelik Analiz', *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(21):122-141.
- Tokatlı, S. G. (2022). 'NATO'nun Sistem İçerisindeki Dönüşümü ve Geleceği'. *UPA Strategic Affairs*, 3(2): 61-84.
- Topakkaya, A. (2008). 'Tarihsel Materyalizm Bağlamında Marx'ı Yeniden Okumak', *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(3):378-395.
- Topsakal, İ. (2016). 'Tarihi Süreçte Rusya Ukrayna İlişkileri', *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 3(2):33-53.

- Tosun, H. (1994). 'Montrö Boğazlar Sözleşmesi Boğazlar Sorununda Son Aşama.' *Atatürk Yolu Dergisi*. 4.13:87-112.
- Türker Yıldız, N. (2018). 'Bulgaristan ve Romanya'nın Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreçlerinin Değerlendirilmesi'. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1): 1-18.
- Tüylüoğlu, M. Y. (2009). 'Gazprom Rus Süvarisi'. Çomak, İ. (Ed.), *Rusya Çalışmaları Stratejik Araştırmalar-2, Tasam Yayınları*, İstanbul, s. 103-138.
- Tüysüz, E. (2014). 'Karadeniz Güvenliği ve Bunun AB Güvenliğine Etkileri'. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(6): 73-91.
- Tüysüzoğlu, G. (2013). 'Savunmacı Realizm ve Saldırgan Realizm Bağlamında Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Değerlendirilmesi', *Avrasya Etüdleri*, 44(2): 57-85.
- Tüysüzoğlu, G. (2019). 'Avrasya'da Bir Güvenlik Topluluğu İnşası Girişimi: Avrasya Ekonomik Birliği'. *Karadeniz Araştırmaları*. XVI/62: 239-259.
- Uğrasız, B. (2003). 'Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm', *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2): 139-145.
- Ulçenko, N. (2001). 'Rusya ve Türkiye'nin Güvenliğinde Enerji İhracat ve İthalatının Rolü'. *Avrasya Dosyası*, 6(4): 141-154.
- Uluatam, E. (2010). 'Avrupa Doğalgaz Piyasasında Yeni Dengeler'. *Ekonomik Forum*: 62-67.
- Ulusoy, H. (2001). 'A New Formation In The Black Sea: Blackseafor' *Perceptions: Journal of International Affairs*, 6(4): 1-6.
- Uyanıker, H. (2018). 'Kırım Sorunundan Donbas Savaşına Rusya-Ukrayna Uzlaşmazlığı'. *Karadeniz Araştırmaları*, 15(59): 137-168.
- Ünalnı, A. N. ve Oğuz, Ş. (2019). 'Karadeniz'de Rusya-ABD Rekabeti ve Ukrayna Krizi', *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 5(7): 1-10.
- Üren, M. (2023). 'Avrasya'nın Jeopolitiği Bağlamında Rusya'nın Karadeniz Politikası'. *Karadeniz Araştırmaları*. 20(79): 585-617.

- Üren, M. (2023). 'Karadeniz'deki Güvenliğin Sağlanmasında Türk Boğazlarının Rolünün Değerlendirilmesi'. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(61): 273-296.
- Üste, A. N., Aydın, Ü. ve Rasgen , A. (2020). 'Turuncu Devrim Sonrası Ukrayna ve Avrupalılaşıma Süreci', *Elm və İnnovativ Texnologiyalar Jurnalı*, 15: 68-82.
- Üstün, Ç. (2010). 'Europeanization of Foreign Policy: The Case of Turkish Foreign Policy Towards the Black Sea Region'. *Southeast European and Black Sea Studies*, 10(2): 225–242.
- Vorbrugg, A. ve Bluwstein, J. (2022). 'Making Sense of (the Russian War in) Ukraine: On the Politics of Knowledge and Expertise', *Political Geography*, 98.
- Wakizaka, K. (2024). 'Neorealist Teori Açısından ABD ve Avrupalı Ülkelerinin Türkiye-Ermenistan Sınırına Bakışının Dönüşümünü Yorumlamak'. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(Kafkasya Araştırmaları Özel Sayısı), 133-147.
- Walsh, B. (2020). 'Revisiting Regional Security Complex Theory in Africa: Museveni's Uganda and Regional Security in East Africa'. *African Security*, 13(4): 300–324.
- Walt, S. M. (1985). 'Alliance Formation and the Balance of World Power'. *International Security*, 9(4): 3-43.
- Waltz, K. (2000). 'Structural Realism after the Cold War', *International Security*, 25(1): 5-41.
- Weaver, C. (2011). 'Black Sea Regional Security: Present Multipolarity And Future Possibilities', *European Security*, 20(1): 1–19.
- Weinstein, A. (2007). 'Russian Phoenix: The Collective Security Treaty Organization', *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, Winter/Spring: 167-180.
- Wolfers, A. (1952). 'National Security As An Ambiguous Symbol', *Political Science Quarterly*, 67(4): 481-502.
- Yalçinkaya, A. (2017). 'Kuruluşundan Günümüze Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5(Özel Sayı): 1-16.
- Yalçinkaya, A. (2019). 'Avrasyacı Bölgeselleşme Girişimleri: KEİ, AEB, ŞİÖ'. *International Journal of Political Science and Urban Studies*, 7: 85-100.

- Yalçinkaya A. ve Güzel M, (2021). ‘Bölgeselleşme Örnekleri Olarak TRACECA, Avrasya Ekonomik Birliği, Yeni 119 İpek Yolu ve Kuşak-Yol’. *IJAR*. 6(12):100-124.
- Yapıcı, U. (2008). ‘Kronik: Gürcistan Savaşı: Öncesi ve Sonrası’. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(03): 185-190.
- Yenigün, C. ve Bolat, M. A. (2010). ‘Gürcistan: Yeni Dünyanın Doğu-Batı Sınırı’, *Dünya Çalışmaları*, 1(3): 457-488.
- Yergin, D. (2006). ‘Ensuring Energy Security’. *Foreign Affairs*, 85(2): 69-82.
- Yermekbayev, A., Khairullayeva, V., Iztayeva, V., Zhuztayeva, B. ve Doszhanova, A. (2020). ‘Relations between Turkey and Russia in the Context of Energy Partnership’, *International Journal of Energy Economics and Policy*, 10(4): 166-171.
- Yesevi, Ç. G. (2013). ‘Orta Asya’da İşbirliği ve Bütünleşme: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Örneği’. *Global Political Trends Center (GPoT), Küresel Eğilimler Serisi, Çalışma Kağıdı No.4*
- Yıldırım Çınar, H. (2024). ‘Rusya-Ukrayna Savaşının Türkiye-Ukrayna İlişkilerine İzdüşümü’. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5(1): 17-31.
- Yılmaz, E. S. A. (2013). ‘AB’nin Güvenlik Politikası ve Karadeniz Bölgesi ile İlişkileri’, *Karadeniz Araştırmaları*, 39(39): 1-14.
- Yılmaz, M. E. (2023). ‘Türkiye-Rusya İlişkilerinin Gelişimi (1923-2023)’. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 24-45.
- Yılmaz, R. (2010). ‘Bağımsızlık Sonrası Dönemde Rus-Gürcü İlişkileri ve Kırılma Noktaları’, *Avrasya Etüdleri*, 38(2): 21-42.
- Yılmaz, S. (2015). ‘Yeni Avrasyacılık ve Rusya’, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 34: 111-120
- Yılmaz, S. (2017). ‘Asya’da Bir Ekonomik Gelişim Modeli: Avrasya Ekonomik Birliği’, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi* 8(1): 63-74.
- Yumuşak, T. (2023). ‘Türkiye’nin Rusya- Ukrayna Savaşı’ndaki Arabuluculuk Rolünün Değerlendirilmesi’. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(1): 165-94.
- Yüksel, M. A. (2024). ‘Bölgesel Güvenlik ve Hibrit Savaş İlişkisinin Suriye İç Savaşı Üzerinden Analizi’. *Journal of Management and Economics*, 31(2): 365-388.

TEZLER

- Ekici, H. (2015). *Kırım Krizi ve Uluslararası Aktörlerin Krize Yaklaşımları*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Erbaş, G. (2012). *Klasikten Eleştirel Jeopolitiğe Karadeniz Jeopolitiğinin Dönüşümü*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Erkek, L. (2006). Karadeniz deniz güvenlik politikası. Yayınlanmış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve İşletmeciliği Enstitüsü.
- İnanç Songülen, Z. (2017). *Soğuk savaş sonrasında Karadeniz Bölgesi: Uluslararası rejim teorisi ışığında işbirliği sürecinin yeniden düşünülmesi*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Girgin, E. (2018). ‘Soğuk Savaş Sonrası Ukrayna: Ulusal Bağımsızlıktan Uluslararası Rekabete’. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi SBE.
- Gülcan, S. (2023). ‘Saldırgan Realizm Bağlamında Çin’in Yükselişi: "Barışçıl Dış Politika" Söylemine Karşılık "Potansiyel Hegemon" Savı’, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Jntcharadze, N. (2015). ‘Gürcistan Gül Devrimi ve Dış Politik Sonuçları’ İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kahraman, H. A. (2019). ‘Ukrayna ve Gürcistan’ın Ulusal Güvenlik Stratejileri’, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE.
- Kain, E. (2023). ‘NATO ve Rusya Federasyonu’nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz’in Jeopolitiği’, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kain, E., Asal, U. Y. (2023). ‘Nato ve Rusya Federasyonu’nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz’in Jeopolitiği’, İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Dergisi, 1(4): 112-135.

- Saliyumer Yusuf, N. (2012). *Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'ne Giriş Süreci*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa
- Saygın, İ. (2009). *Değişen Avrasya Jeopolitiğinde Karadeniz'in Yeri: Aktörler, Politikalar, Süreçler*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Urul, A. (2008). 'Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

İNTERNET KAYNAKLARI

- '2011 Yılı Hampetrol ve Doğalgaz Sektör Raporu, Mayıs 2012: 16'.
<http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSekt%C3%B6r+Raporu%2fSektör Raporu TPAO 2011.pdf> (erişim tarihi:14,04,2022).
- '80. Yılında Montrö Sözleşmesine Jeopolitik Bakış' https://tasam.org/tr-TR/Icerik/33940/80_yilinda_montro_sozlesmesine_jeopolitik_bakis (erişim tarihi: 06.08.2024).
- 'Address by President of the Russian Federation'.
<http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603> (erişim tarihi: 22,06,2023).
- 'Akdeniz Kimin Denizi', http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3027/akdeniz_kimin_denizi (erişim tarihi: 19.09.2024).
- Alizade, F. 'Uluslararası Hukuk ve Kırım Krizi',
<http://politikaakademisi.org/2015/01/14/uluslararasi-hukuk-ve-kirim-krizi/> (erişim tarihi: 09.01.2022).
- 'Blocking Property of Additional Persons Contributing to the Situation in Ukraine',
<https://www.federalregister.gov/documents/2014/03/19/2014-06141/blocking-property-of-additional-persons-contributing-to-the-situation-in-ukraine> (erişim tarihi: 14,01,2025).
- 'BOTAŞ 2014 Sektör Raporu'.
<http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSekt%C3%B6r+Raporu>

[aporu%2f2014+Y%C4%B1%C4%B1+Sekt%C3%B6r+Raporu.pdf](#) (erişim tarihi: 04,07,2022).

BOTAŞ Boru Hatları İle Petrol Taşıma Aş., ‘2012 Yılı Sektör Raporu’.
<http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fSekt%C3%B6r+Raporu%2fSektor Raporu BOTAS 2012.pdf> (erişim tarihi: 04,07,2022).

BOTAŞ 2010 Faaliyet Raporu’. http://botas.gov.tr/docs/raporlar/tur/faalrap_2010_tr.pdf (erişim tarihi: 06,02,2022).

‘BP Statistical Review of World Energy June 2017’.
<https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf> (erişim tarihi: 04,06,2022).

‘Does the cancellation of South Stream signal a fundamental reorientation of Russian gas export policy?’, (<https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wpcontent/uploads/2015/01/Does-cancellation-of-South-Stream-signal-a-fundamentalreorientation-of-Russian-gas-export-policy-GPC-5.pdf?v=79cba1185463>) (erişim tarihi: 16.11.2024).

‘Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri’. <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> (erişim tarihi: 06,07,2022).

‘Güney Gaz Koridoru: Yeni Enerji Düzeninde Avrupa Enerji Güvenliği, Rusya, Türkiye ve Güney Kafkasya Üzerine Oyun Teorik Uygulama’
<https://politikaakademisi.org/2013/11/15/guney-gaz-koridoru-yeni-enerji-duzeninde-avrupa-enerji-guvenligi-rusya-turkiye-ve-guney-kafkasya-uzerine-oyun-teorik-uygulama/> (erişim tarihi: 06.07.2024).

‘Gürcistan için tepki almayan Rusya, Ukrayna’ya saldırdı’.
<http://qha.com.ua/tr/siyaset/gurcistan-icin-tepki-almayan-rusya-ukrayna-ya-saldirdi/147835/> (erişim tarihi: 05,06,2022).

‘Gürcistan'dan Rusya'ya Kırım tepkisi’. <http://www.trthaber.com/haber/dunya/gurcistandan-rusyaya-kirim-tepkisi-310678.html> (erişim tarihi: 21,05,2022).

‘Hindistan’ı Avrupa’ya bağlayacak koridor hakkında bilinenler’,
<https://www.indytrk.com/node/660456/d%C3%BCnya/hindistan%C4%B1-avrupaya-ba%C4%9Flayacak-koridor-hakk%C4%B1nda-bilinenler> (erişim tarihi: 07,07,2024).

‘İsveç NATO’ya resmen katıldı: ‘Birlik ve beraberlik yol gösterici ışığımız’,
<https://www.bbc.com/turkce/articles/cyrzgd3r7epo> (erişim tarihi: 21,01,2025).

‘June 23, 1992 Letter from US President G. H. W. Bush to Ukrainian President L. Kravchuk’.
<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119814.pdf?v=c975e8b1d6921a42e9056de2080196c7> (erişim tarihi: 03,06,2022).

‘Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) 13 Yaşında’, <https://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-kei-13-yasinda.tr.mfa> (erişim tarihi: 29.08.2024).

‘Kırım’da Rus gerilimi’. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kirimda-rus-gerilimi> (erişim tarihi:18,05,2023).

Kırım’ın ilhakından sonraki yaptırımlar işe yaradı mı?’.
<https://www.nato.int/DOCU/review/2015/Russia/sanctions-after-crimea-have-they-worked/TR/index.htm> (erişim tarihi:17,06,2023).

Kiev’deki keskin nişancı katliamı 1 yıldır aydınlatılmadı’.
<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201502201014088069/> (erişim tarihi:26,05,2022).

‘Korkunç rakam: İşgalden sonra binlerce Kırım Tatarı Kırım’ı terk etti’.
<http://qha.com.ua/tr/toplum/korkunc-rakam-iscalden-sonra-binlerce-kirim-tatari-kirim-i-terk-etti/161867/> (erişim tarihi: 03,03,2021)

Oğan, S., ‘Mavi Akım: Türk-Rus İlişkilerinde Mavi Bağımlılık’.
<http://www.turksam.org.tr/makale-detay/548-mavi-akim-turk-rus-iliskilerinde-mavi-bagimlilik> (erişim tarihi: 19,03,2022).

‘Petrol’. <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> (erişim tarihi: 11,04,2022).

‘Press conference’,
https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_190666.htm?selectedLocale=en (erişim tarihi: 16,03,2024).

Nelson, R. M. ‘U.S. Sanctions and Russia’s Economy’. <https://fas.org/sgp/crs/row/R43895.pdf> (erişim tarihi:11,11,2022)

Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorileri Bölgesel Güvenlik Bağlamında ASEAN Deneyimi

Analizi | TUIÇ Akademi (tuicakademi.org) (erişim tarihi: 17.11.2023).

‘Putin Approves Draft Bill for Annexation of Crimea by Russia’.

<http://america.aljazeera.com/articles/2014/3/17/crimea-declares-independencesesizesukrainestateproperty.html> (erişim tarihi: 05,07,2021).

‘Romanya’nın Sorunları’. <https://www.nato.int/docu/review/2003/issue1/turkish/analysis.html>

(erişim tarihi: 13,05,2021).

‘One step closer to an enlarged NATO’.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20966.htm?selectedLocale=en (erişim tarihi: 13,03,2021).

‘Rusya Ukrayna ile yaptığı anlaşmaları feshediyor’ <https://www.sabah.com.tr/dunya/rusya-ukrayna-ile-yaptigi-anlasmalari-feshediyor-2726228>

(erişim tarihi: 23, 07, 2024).

Sanctions after Crimea: Have they worked?’.

<https://www.nato.int/docu/review/2015/Russia/sanctions-after-crimea-have-they-worked/EN/index.htm> (erişim tarihi: 27,05,2022).

‘Seven new members join NATO’.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20926.htm?selectedLocale=en (erişim tarihi: 02,02,2021).

‘Sivastopol ve Yalta neden bu kadar önemli?’ <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/sivastopol-ve-yalta-neden-bu-kadar-onemli-26015341>

(erişim tarihi: 29.09.2024).

‘Sivastopol'deki Rus üssü tartışılıyor’,

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/04/100422_sevastopol_deniz (erişim tarihi: 29.09.2024).

‘Sivastopol’deki Rusya Karadeniz Donanması mevcudu azalacak fakat donanma yeni silah ve teçhizatla donatılacaktır’.

<https://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2010/06/09/9432195.html> (erişim tarihi: 22.10.2022).

‘Soru ve Cevaplarla: Kırım’,

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/02/140227_soru_cevap_kirim (erişim tarihi: 27,08,2024).

SSCB ile yaptığımız anlaşma bitiyor!'. <http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/812208-sscb-ile-yaptigimiz-anlasma-bitiyor> (erişim tarihi: 08,08,2022).

'Ceremony to mark the accession to NATO of Bulgaria, Estonia, Latvia, Lithuania, Romania, Slovakia and Slovenia and informal working luncheon of Foreign Ministers -Brussels, 2 April 2004'. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20865.htm?selectedLocale=en (erişim tarihi: 23,02,2022).

'Trump, Beyaz Saray'ın Ukrayna savaşıyla ilgili Rusya ile 'ciddi görüşmeler' yaptığını açıkladı' <https://tr.euronews.com/my-europe/2025/02/01/trump-beyaz-sarayin-ukrayna-savasiyla-ilgili-rusya-ile-ciddi-gorusmeler-yaptigini-acikladi> (erişim tarihi: 01.02.2025).

'Trump ve Putin'den Barış Sinyalleri: Rusya-Ukrayna Savaşı Sona mı Eriyor?', <https://www.cnnturk.com/dunya/galeri/trump-ve-putinden-baris-sinyalleri-rusya-ukrayna-savasi-sona-mi-eriyor-2227714?page=1> (erişim tarihi: 30,01,2025).

'Trump'tan Ukrayna-Rusya savaşı için umut dolu açıklama! Putin ile önemli adımlar atarım!' <https://www.trhaber.com/dunya/trumptan-ukrayna-rusya-savasi-icin-umut-dolu-aciklama-putin-ile-onemli-adimlar-atarim-h904638.html> (erişim tarihi: 01,02,2025).

'TurkStream'. <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/6/> (erişim tarihi: 01,05,2022).

'TürkAkım Boru Hattı'. <http://turkstream.info/tr/project/> (erişim tarihi: 01,01,2022).

, Türk Akımı nedeniyle Batı Hattı devre dışı kalacak'. https://www.ntv.com.tr/ekonomi/turk-akimi-nedeniyle-bati-hatti-devre-disi-kalacak,0VYw8kAUUnUuE12j1NWDDgQ?_ref=infinite (erişim tarihi: 12,05,2022).

'TürkAkım'ın ilk hattı baharda Kıyıköy'e ulaşacak'. <http://www.milliyet.com.tr/turkakim-in-ilk-hatti-baharda-ekonomi-2633789/> (erişim tarihi: 06,07,2022).

'Türkiye Büyük Millet Meclisi Sıra Sayısı:441'. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss441.pdf> (erişim tarihi: 12,04,2022).

'Ukrayna krizi: Kırım Saakaşvili'ye 'deja vu' hissettiriyor', https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140304_saakasvili_ukrayna_kirim (erişim tarihi: 30.09.2024).

‘Ukrayna-Rusya savaşı: Gerilim tırmanırken barış ihtimali var mı?’,
<https://www.bbc.com/turkce/articles/c93q249j3d1o> (erişim tarihi: 30,01,2025).

‘Ukrayna’daki Krize Dair Bilinmesi Gerekenler’,
<https://politikaakademisi.org/2014/03/10/ukraynadaki-krize-dair-bilinmesi-gerekenler/>
25. 09. 2024).

‘Ukrayna’nın Nükleer Silahtan Vazgeçme İmzası: Budapeşte Memorandumu’,
<https://www.trthaber.com/haber/dunya/ukraynanin-nukleer-silahtan-vazgecme-imzasi-budapeste-memorandumu-658423.html> (erişim tarihi: 20.10.2022).

‘Wales Summit Declaration’. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm
(erişim tarihi:16,09,2022).

Yapıcı, U., ‘Ukrayna-NATO İlişkilerinin Tarihsel Analizi’. <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YAPICI-Utku-UKRAYNA-NATO-%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0N%C4%B0N-TAR%C4%B0HSEL-ANAL%C4%B0Z%C4%B0.pdf> (erişim tarihi:27,06,2022).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Meltem MEKTEPLİOĞLU
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Özel Envar Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Fatih Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Programı
Yüksek Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Programı
Yabancı Dil / Diller	İngilizce